**Birinci Dünya Savaşında Sina Filistin Cephesinde Birinci Kanal Seferi**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Cemil ÇELİK**

**Danışman**

**Doç. Dr. Mustafa TURAN**

**AFYON - 1999**

# BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA SİNA FİLİSTİN CEPHESİNDE BİRİNCİ KANAL SEFERİ

**Cemil ÇELİK**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Tarih Anabilim Dalı**

**Danışman: Doç. Dr. Mustafa TURAN**

**Afyon**

**Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Mayıs 1999**

# YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

Birinci Dünya SavaşıNDA SİNA Filistin Cephesinde
BİRİNCİ KANAL SEFERİ

Cemil ÇELİK
Tarih Anabilim Dalı
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs 1999
Danışman: Doç. Dr. Mustafa TURAN

Dünya coğrafyası üzerinde jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli bir konumda olan Süveyş Kanalı, Birinci Dünya Savaşı sırasında büyük güçlerin arasındaki çekişmenin ortaya çıktığı yerlerden birisidir. Osmanlı Devleti"in müttefiki olan Almanya tarafından ortaya atılan Birinci Kanal Seferi sayesinde İngiltere'nin *"can damarı"* konumunda olan Hindistan ile irtibatı kesilecekti. Bu sayede bölgede İngiliz askerleri tutularak Avrupa ceplerinde Almanya ve müttefiklerinin durumu kolaylaşacaktı.

Osmanlı Devleti savaşa girmeden önce Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından bölgede sorumlu olan Zeki Paşa İngiltere'ye karşı bir savaş ilan edilebileceği konusunda uyarılmış ve Süveyş Kanalı'na yapılması muhtemel bir sefer için hazırlık yapılması istenmişti. Zeki Paşa elindeki yetersiz malzeme ve asker yüzünden bu saldırıya karşı başarılı olunamayacağı konusunda İstanbul'un dikkatini çekmişti. Zeki Paşa sefere sıcak bakmadığı için Enver Paşa tarafından görevden alınmış ve yerine Bahriye Nazırı Cemal Paşa görevlendirilmişti. Cemal Paşa bölgeye geldiğinde eksiklikleri tamamlamıştı.

Sefer Kuvveti 15 Ocak 1915 tarihinde sefer için harekete geçmişti. 2-3 Şubat gecesi kanala taarruz eden Türk birlikleri güçlü bir İngiliz savunmasıyla karşılaşmış ve geriye çekilmek zorunda kalmışlardı.

# ABSTRACT

The First Canal Campaıgn In Sınaı Plastıne Front
Durıng The Fırst World War
by Cemil ÇELİK
Department of History
Afyon Kocatepe University The Institute of Social Science
May 1999
Consultant: Assoc. Prof. Dr. Mustafa TURAN

Suez Canal having an important place in the world geography with respect to its geopolitic and geostrategic situation, was one of the places having struggles between the great powers during the First World War. By First Canal Campaign, which was proposed by Germany being an allied of the Ottoman Empire, the connection between England and its "life vein" India would have been cut of. As a result, the English soldiers would have been blocked in the area and hence the situation of Germany and its allies would have been easier in European fronts.

Before the Ottoman Empire entered the war, Zeki Pasha being responsible for the area had been warned by the vice Commander-in-Chief Enver Pasha that the war would have been declared against England and he had been asked for the preparation for a possible campaign to Suez Canal. Zeki Pasha notified İstanbul that such a campaign would be unsuccesful due to inadequate material and soldiers. Zeki Pasha was taken off the duty by Enver Pasha since he did not support the campaign and the Commander of the Naval Division Cemal Pasha was charged for the position. Cemal Pasha completed the preparation when he arrived to the area.

The forces moved for the campaign on December 14, 1914. During the 2nd and 3rd February nights, the Turkish forces attacting to the canal had been opposed by a strong English force and they had to recede.

imza

Tez Danışmanı : .....

Jüri Üyeleri :

.....

.....

.....

.....

**....**.....’ın .....
..... başlıklı tezi **..../..../.....** tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, ..... Anabilim / Anasanat dalında, Yüksek Lisans / Doktora / Sanata Yeterlik tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

..... Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..../..../ 1999 tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

# ÖNSÖZ

Dünya coğrafyası üzerinde jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli bir konumda olan Süveyş Kanalı Birinci Dünya Savaşı sırasında büyük güçlerin arasındaki çekişmenin ortaya çıktığı yerlerden birisidir. Osmanlı Devleti''in müttefiki olan Almanya tarafından ortaya atılan Birinci Kanal Seferi sayesinde İngiltere'nin *''belkemiği''* konumunda olan Hindistan ile irtibatı kesilecekti. Bu sayede bölgede İngiliz askerleri tutularak Avrupa ceplerinde Almanya ve müttefiklerinin durumu kolaylaşacaktı.

Birinci Dünya savaşına giren Osmanlı Devleti açısından da Süveyş Kanalının ayrı bir önemi vardı. Merkezden uzak bir mevkide yer alan Mısır üzerinde Osmanlı Devleti'nin başta İngiltere olmak üzere batılı devletlerin Orta Doğu üzerindeki yayılmacı emellerini engellemeye yönelik politikaları bu hususu teyit etmektedir.

Sefer Kuvveti gerekli hazırlıklarını tamamlayarak 14-15 Aralık 1914 tarihinde Birüssebi'den harekete geçmişti. 2-3 Şubat 1915 tarihinde Süveyş Kanalına taarruz edilmiş, fakat taarruzda başarılı olunamamıştı. Taarruz esnasında İngilizlerin ateşi ile karşıya geçmeyi sağlayacak tombazlar imha edilmişti. VIII. Kolordu Kurmay Başkanı Von Kress'in ısrarına rağmen Cemal Paşa eldeki kuvvetlerimizin tamamının imha edilmesini engellemek için geri çekilme kararı almıştı. Başarısız olan bu girişimde geri çekilme faaliyeti gayet intizamlı bir şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Birinci Kanal Seferinin planlanması aşamasında Almanların bir çok teşvikine rağmen, taarruz sırasında hiçbir desteklerinin olmadığı bilinmektedir. Hatta Alman Sefiri Wangenheim'in Amerikan Büyükelçisi ile görüşmesi sırasında; Almanların Mısır üzerine bir seferi istediklerini ancak Mısır'ın Türklerin eline geçmesini istemediklerini beyan edici sözler söylemesi düşündürücüdür. Dolayısıyla bu sefer, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu çıkmazı gösterdiği gibi devlet açısından faydaları da değerlendirilmelidir. Sefer sırasında İngiliz kuvvetlerinin bölgede toplanması İttifak

Devletlerine Avrupa cepheleri açısından faydalı olmakla birlikte, İngilizlerin Kanalda elde ettikleri başarı sonrasında Sina-Filistin ve Suriye'ye kadar ilerledikleri görülecektir.

Bu görüş çerçevesinde ele almaya çalıştığımız Birinci Kanal Seferini dört bölüm halinde tasnif etmeyi uygun bulduk.

Birinci bölümde stratejik ve askeri hareket açıdan bölge incelenmeye çalışılmıştır. Harekat, güzergahı olması sebebiyle Sina Yarımadası, Süveyş Kanalı ile birlikte mütalaa edilmektedir.

İkinci bölümde kanala taarruz fikrinin doğuşu, Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşına girmeden önce yaptığı hareket planları ve sefer hazırlıkları ele alınmıştır.

Üçüncü Bölümde ise Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşına girdikten sonra bölgedeki faaliyetleri ile İngilizlerin karşı faaliyetleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde kanala taarruz, geri çekilme ve taarruzu sonuçları askeri açıdan değerlendirilmiştir. Böylelikle giriş bölümünde ifade edilen hususlar tasnif edilerek tamamlanmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılmış, ayrıca ekler bölümünde konumuzla ilgili gördüğümüz belgeler verilmiştir.

Tez çalışmamız sırasında başta Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Arşivinde konu ile ilgili belgeler incelenmiş, dönem basınıyla ilgili olarak Meclis Mikrofilm Bölümü, Ankara ve İzmir Milli Kütüphanelerinden faydalanılmıştır. Ayrıca Genel Kurmay ATASE Başkanlığı, Harp Akademileri ve Kara Harp Okulu Kütüphanelerinden de istifade edilmiştir. Bunların yanında Türk Tarih Kurumu, İstanbul Üniversitesi Merkez, Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi kütüphanelerinde mevcut eserler incelenmiştir. Araştırmamız sırasında yukarıda adı geçen kütüphane görevlilerine teşekkür ederim.

Çalışmamızda her türlü yardımını esirgemeyen Hocam Doç. Dr. Mustafa TURAN'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam esnasında karşılaştığım zorluklar karşısında daima yol gösteren Prof. Dr. İsrafil KURTCEPHE, Yrd. Doç. Dr. Ali Güler ve Yrd. Doç. Dr. Suat AKGÜL'e de teşekkürü borç bilirim.

Cemil ÇELİK

Ankara-1999

ÖZGEÇMİŞ

Cemil ÇELİK
Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

## Eğitim

Lisans : 1996 Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi
Lise : 1990 Teknik Astsubay Hazırlama Okulu-Balıkesir
Ortaokul : 1987 Ankara Keçiören Lisesi

## İş/İstihdam

1991- Askeri Personel

## Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı : Nevşehir, 6 Haziran 1973
Cinsiyeti : Erkek
Yabancı Dil : İngilizce

İÇİNDEKİLER

ÖZET..... ii
ABSTRACT..... iii
ONAY SAYFASI..... iv
ÖNSÖZ..... v
ÖZGEÇMİŞ..... vii
İÇİNDEKİLER..... viii
KISALTMALAR..... xi
GİRİŞ..... 1

BİRİNCİ BÖLÜM

STRATEJİK VE ASKERİ HAREKAT AÇISINDAN BÖLGENİN ÖNEMİ.. 12
I. SÜVEYŞ KANALI..... 13
A. COĞRAFİ KONUMU ve STRATEJİK ÖNEMİ..... 13
B. NÜFUS DAĞILIMI..... 17
C. İKLİMİ..... 18
II. SİNA YARIMADASI..... 19
A. COĞRAFİ KONUMU ve STRATEJİK ÖNEMİ..... 19
B. NÜFUS DAĞILIMI..... 21
C. İKLİM ve SU..... 22
D. YOLLAR..... 23

İKİNCİ BÖLÜM

KANALA TAARRUZ FİKRİ ve SEFER HAZIRLIKLARI..... 26
I. KANALA TAARRUZ FİKRİNİN DOĞUŞU..... 26
A. OSMANLI DEVLETİ-ALMANYA YAKINLAŞMASI VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ..... 26
B. İTTİFAK DEVLETLERİNİN OSMANLI DEVLETİNDEN BEKLENTİLERİ ve TARTIŞMALAR..... 29

II. SEFER HAZIRLIKLARI ve BARIŞ DÖNEMİNDE BÖLGEDEKİ FAALİYETLER..... 38
A. SEFER HAZIRLIKLARI..... 38
1. Barış Döneminde Bölgedeki Türk Kuvvetleri..... 38
2. Seferberlik İlanından Sonra Bölgedeki Faaliyetler..... 40

B. VON KRESS'İN KANAL SEFERİ İÇİN GÖREVLENDİRİLMESİ ve FAALİYETLERİ..... 54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNİN SAVAŞA GİRMESİNDEN SONRA BÖLGEDEKİ FAALİYETLER..... 60
I. OSMANLI DEVLETİNİN FAALİYETLERİ..... 60
A.CEMAL PAŞA'NIN IV. ORDU KUMANDANI OLARAK BÖLGEDE GÖREVLENDİRİLMESİ..... 66
1. Cemal Paşa'nın Şam'a Gelişi ve Faaliyetleri..... 68
2. Şerif Hüseyin ile Yazışmalar ve Hicaz Sefer Kuvveti..... 72
B. SEFER HAZIRLIKLARININ TAMAMLANMASI..... 75
1. Sefer Kadrosu..... 75
2. Lojistik Faaliyetler..... 77
3. IV. Ordu Bölgesinin Savunulması ile İlgili Faaliyetler..... 80
II. İNGİLİZLERİN FAALİYETLERİ..... 84
A. İNGİLİZLERİN BÖLGEYE HAKİM OLMALARI..... 84
B. SAVAŞIN BAŞLANGICINDA ASKERİ DURUM ve KANAL SAVUNMASI..... 88
C. BÖGE HALKINA KARŞI İNGİLİZLERİN ALDIĞI TEDBİRLER... 94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KANALA TAARRUZ, GERİ ÇEKİLME ve SONUÇLARI..... 101
I. KANALA TAARRUZ..... 101
A. TAARRUZ ÖNCESİ IV. ORDU ve VIII. KOLORDU ARASINDAKİ FİKİR AYRILIĞI..... 101

1. VIII. Kolordunun Taarruz Hakkındaki Fikri..... 101
2. IV. Ordu'nun Taarruz Hakkındaki Fikri..... 103
3. VIII. Kolordu'nun IV. Ordu'ya Cevabı ve Fikir Ayrılığının Giderilmesi 105
B. İLERİ YÜRÜYÜŞ..... 108
C. KANALA TAARRUZ..... 127
D. GERİ ÇEKİLME..... 130
E. BİRİNCİ KANAL SEFERİ HAKKINDA GÖRÜŞLER..... 141
SONUÇ..... 146
BİBLİYOGRAFYA..... 158
I. ARŞİVLER..... 158
II. KİTAPLAR..... 159
III. SÜRELİ YAYINLAR..... 172
A. GAZETELER..... 172
B. DERGİLER..... 174
C.MAKALELER..... 175

KISALTMALAR

| | |
|---|---|
| ...1914 Yılı Hareketleri | Fahri Belen, **Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri**, Gn.Kur. Basımevi, Ankara, 1964 |
| ...1915 Yılı Hareketleri | Fahri Belen, **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1915 Yılı Hareketleri**, C.II, Gn.Kur. Basımevi, Ankara, 1964 |
| ...4. Ordu Mücmel Tarihçesi | Ali Fuat Erden, **Birinci Cihan Harbinde 4. Ordu Mücmel Tarihçesi**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1948 |
| ...İdari Faaliyetler ve Lojistik | **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik 1914-1918**, C.X, Gen.Kur Basımevi, Ankara, 1985 |
| a.g.e. | adı geçen eser |
| a.g.m. | adı geçen makale |
| a.g.t. | adı geçen tez |
| AAMD | Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi |
| ATASE Arş. | Askeri Tarih Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi |
| AÜDTCF | Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi |
| AÜSBF | Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi |
| ATÜ | Atatürk Üniversitesi |
| b. | baskı |
| BDHTH | **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina Filistin Cephesi Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar,** C.IV, Ks.1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1979 |
| Birinci... | Ali Fuat Erden, **Birinci Dünya Harbinde Suriye Hatıraları**, Halk Matbaası, İstanbul, 1954 |
| Bkz.-bkz. | bakınız |
| BTTD | Belgelerle Türk Tarihi Dergisi |
| C. | Cilt |

| | |
|---|---|
| Çev. | Çeviren |
| Der. | Derleyen |
| Ds. | Dosya |
| F. | Fihrist |
| Hatıralar Bahriye Nazırı... | **Hatıralar Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa**, (Tamamlayan ve Tertipleyen Behçet Cemal), Selek yay., İstanbul, 1959 |
| Hatıralar ve Vesikalar... | **Hatıralar ve Vesikalar Cemal Paşa'nın Hatıratı Üzerine Tetkikler**, Vakit Matbaası, İstanbul, 1933 |
| Haz. | Hazırlayan |
| HÜAİİTE | Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü |
| İÜCE | İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü |
| Jeopolitik... | Suat İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık,** TTK. yay., Ankara, 1989 |
| Jeopolitikten... | Suat İlhan, **Jeopolitikten Taktiğe,** Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1971 |
| Kl. | Klasör |
| Ks. | Kısım |
| Makedonya'dan... | Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa 1914-1922**, C.III, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1985 |
| Military Operations... | **Military Operations Egpty and Palestine From the Outbreak of War With Germany to June 1917,** Lieut-General Sir George Mcmunm Captain Cyril Fals, Stationary Office, London, 1928 |
| OTAM | Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi |
| Paris'ten... | Ali Fuat Erden, **Paris'ten Tih Sahrasına**, 2.b., Ulus Basımevi, Ankara, 1949 |
| s. | sayfa |
| S. | sayı |
| SKD | Silahlı Kuvvetler Dergisi |

| | |
|---|---|
| t.y. | tarih yok |
| TSKOD Yavuz Sultan Selim'in | **Türk Silahli Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi, Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Meydan Muharebeleri,** Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990 |
| TTK | Türk Tarih Kurumu |
| yay. | Yayını / Yayınları |

## GİRİŞ

Süveyş Kanalı, bütün dünyanın siyasî, iktisadî ve askerî hayatında büyük rol oynayan, milletlerarası su yollarının başında gelir. Kanalın önemini ortaya koyabilmek için bulunduğu coğrafyayı, tarihini, iktisadî önemini incelemek gerekmektedir.

Dünya coğrafyasını kullanma politikasından başka bir şey olmayan jeopolitik, gayet doğal olarak politikanın özelliklerini taşıdığı için, öyle kalıp gibi donmuş düşünceler yumağı halinde değildir. Hızla değişken de olmakla beraber, ortaya çıktığı zamandan beri[1]değişen diğer sistemlere uygun olarak şekil ve düşünce değiştirmiştir[2].

Bir ülkenin coğrafî konumunun, büyüklüğünün, şeklinin, arazi yapısının, ikliminin ve doğal kaynaklarının milletlerarası politikada oynadığı rolün önemi, düşünürlerin, askerlerin ve devlet adamlarının daima ilgisini çekmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalar neticesinde *"Jeopolitik"* adı verilen yeni bir bilim dalı ortaya çıkmıştır[3].

---

[1] Heredot (MÖ 63-MS 24), Platon (MÖ 427-327 ) gibi eski Yunan tarihçileri devlet ile o devletin üzerinde yaşadığı arazinin ilişkilerini incelemişlerdir. Strablo (MÖ 63-MS 24) bir devletin kültür ve politik faaliyeti ile üzerinde yaşadığı arazi arasındaki ilgileri belirtmeye çalışmıştır. Roma İmparatoru Jul Sezar ( MÖ 100-44 ) coğrafî unsurların ülke fetihlerine olan tehdit edici etkilerini incelemiştir. Mert Bayat, **Milli Güç ve Devlet**, Belge yay., İstanbul, 1986, s.439. İbni Haldun'un 14. yüzyılda yazdığı **Mukadddime** adlı eserinde jeopolitik unsurları incelemiştir. Emin Sezgin-Selahattin Yılmaz, **Jeopolitik Esaslar Ders Notları**, Harb Akademileri Basımevi, İstanbul, 1974, s.4; Suat İlhan, **Jeopolitikten Taktiğe**, Harb Akademileri Basımevi, İstanbul, 1974, s.62.

[2] Hasan Satır, "*Bilim Dalı Jeopolitik*", **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, S.15, (Temmuz 1995), s.9-11.

[3] H.H Ergene, **Neden Hedef Türkiye?**, Kiyap yay., Ankara, 1993, s.33.

İsveç'in Uppsala Üniversitesi profesörlerinden Johan Rudolf Kjellen, 1916 yılında yazdığı ***"Staaten Som Liftsforms"*** (***Bir Canlı Varlık Olarak Devlet***) isimli eserinde yaşayan bir organizmaya benzettiği devletin; toplumsal, ekonomik, idari, beşeri ve coğrafî olmak üzere beş aktif unsuru bulunduğunu ileri sürmüş ve bunları sırasıyla sosyopolitik, ekonomipolitik, kratopolitik, demopolitik ve jeopolitik isimleriyle belirtmiştir[4].

Spykman'a göre jeopolitik; bir ülkenin güvenlik politikasının coğrafî unsurlara göre plânlanmasıdır[5].

Bu ifadeler dikkate alındığında jeopolitiğin *"coğrafî etkenleri, bunların politikaya olan etkilerini ve bu etkilerden arzu edilen politikaların oluşturulmasında nasıl faydalanılacağını inceleyen bir bilim dalı olduğu"*[6] görülmektedir.

Jeopolitiğin, coğrafyaya dayanan değişmeyen unsurları ve beşeri konulara dayanan değişen unsurları vardır[7].

**Jeopolitiğin Değişmeyen Unsurları** şunlardır:

Coğrafî Konum (Kıtalararası ve bölge düzeyinde)

Sınırlar ve Coğrafî Bütünlük

Saha Genişliği ve Sahip Olunan Stratejik Kaynaklar

Coğrafî Özellik ( Ada devleti, kıta devleti, iç devlet )

**Jeopolitiğin Değişşen Unsurları** ise ;

-Sosyal Değerler

-Ekonomik Değerler

-Politik Değerler

-Askerî Değerler

-Kültür Değerleri ve Kültür Çevresidir[8].

Jeopolitiğin değişen ve değişmeyen unsurları tamamen coğrafya kaynaklı olup coğrafî konum, coğrafî bütünlük ve sahadan her biri farklı durum gösterebilir, birisi yetersizken diğeri yeterli olabilir. Bu unsurlardan sosyal, ekonomik, askerî ve politik güçler birbirlerini etkiledikleri gibi birbirlerini tamamlayabilirler, güçlendirilebilirler.

---

[4] Bayat, **a.g.e.**, s.138.
[5] Bayat, **a.g.e.**, s.138.
[6] Ergene, **a.g.e.**, s.33.
[7] Suat İlhan, **Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara, 1993, s. 7.
[8] Bkz. Suat İlhan**, Jeopolitik Duyarlılık**, TTK yay., Ankara, 1989, s.21.

Değişmeyen unsurlardaki bu etki ve destek değişen unsurlardaki kadar önemli değildir. Değişen unsurlardan herbirinin varlığı diğerinin varlığı içinde vazgeçilmezdir. Sosyal gücün değeri ekonomik, politik ve askerî güçlerin değerlerini de belirler. Ayrıca bütün beşeri unsurların düzeyi birbirleri ile ilgili ve biribirine bağlıdır[9]. Jeopolitiğin bu faktörleri biribirine dayanmakta, birbirinin etkisi altında kalarak az veya çok değer kazanmaktadır[10].

Bölgenin Dünyadaki petrol rezervlerinin önemli bir bölümünü barındırıyor olması, dünya savaşının ve bu savaşta bölgenin önemli bir cephe haline gelmesinin başlıca sebeplerinden biridir. Şüphesiz, bu da jeopolitik unsurlar bakımından, özellikle ekonomik unsur açısından bölgenin değerini ve önemini arttırmaktadır.

W. Churchill'in ifadesiyle, *"Büyük bir donanma ile biz herhangi bir hasmı uzak tutabilir, kendimizi besleyebiliriz. Zaruret hasıl olursa o zamana kadar memleketteki her şehri bir tersaneye ve bütün erkek nüfusu bir ordu haline çevirebiliriz"*[11]görüşünde olan İngiltere, XVI. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da güçlü devletlerin teşekkülünden sonra uzak ülkelere yönelmiş, zayıf tarafı destekleyerek, Avrupa'da denge politikası izleyerek ticaretini geliştirme yolları aramıştır. Bundan dolayı ticaretinde önemli olabilecek geçitlere ve bu geçitleri etkileyebilecek konumdaki kara parçalarına ilgi duymuştur. Biraz daha kuvvetlenince de ilgi duyduğu bu yerleri kontrolü altına almaya çalışmıştır. İngiltere uzakdoğuda özellikle Hindistan gibi stratejik bakımdan önem arz eden bir sömürgeye sahip olduktan sonra, uzakdoğunun zenginliklerini süratle ülkesine taşımaya başlamış, denizci bir devlet olması itibariyle nakliyatta deniz yolunu kullanmıştır.
İmparatorluğu sömürgelere bağlayan denizyolları şu şekildedir:

-Britanya-Güney Afrika

-Britanya-Süveyş-Hint Okyanusu

-Britanya-Kap-Avustralya

-Britanya-Panama-Büyük Okyanus

-Britanya-Güney Amerika-Kap

Konumuzla ilgili olan ikinci yol Britanya-Cebelitarık-Süveyş-Babülmendep-Hind Denizi ve buradan Singapur'dan geçerek Büyük Okyanus'a giden güzergahtır. Bu

---

[9] Aynı eser**,** s.23.
[10] Sezgin- Yılmaz, **a.g.e.**., s.23
[11] İlhan**, Jeopolitikten...** , s.79

yol 400 milyon nüfusun barındığı Hint Okyanusu havzasını İngiltere'ye bağlayan en kısa yoldur[12].

XVIII. yüzyılda Avrupa Devletlerinin sömürgecilik alanında büyük mesafe almaları ve aralarında ciddi bir rekabet ortamına sürüklenmeleri Doğu Akdeniz'in dünya siyaset ortamında yeniden yerini almasını sağladı. Bu yüzyılın sonuna doğru İngilizler Hindistan'da etkin bir siyasî yerleşim yaparak ticari imkânları kendi lehlerine çevirmişlerdir[13]. Dış yatırımlarının büyük bir bölümünü kendi sömürgelerine, Afrikadaki İngiliz topraklarına, Yeni Zelanda, Avustralya ve Hindistan'a yapmıştır. Bu bölgelere İngiliz kadroları ve iş gücü de gitmiştir[14].

Fransa'dan yedi kat büyük olan Hindistan İngiltere için gerekli olan kalay, hint keneviri, çay, pamuk gibi ürünlerin kaynağıydı[15]. İngiltere bunun dışında savaşlar sırasında Hindistan ve sömürge kuvvetlerinden Avrupa cephelerinde istifade edecektir[16]. Birinci Dünya Savaşı sırasında sadece Hindistan'dan İngilizlerin hizmetine 1.214.000 asker verilmiş[17] 1.000.000 Rupi civarında da nakdi yardımda bulunulmuştu[18].

İngilizlerin Ortadoğu politikasında, sömürgelerine giden yolun bu coğrafyada olması önemli bir rol oynamıştı[19]. İngiltere'nin dış politikaları, Hindistan yolu üzerinde hakimiyetlerini tehlikeye düşürebilecek her değişikliğe şiddetle karşı koyma düşüncesine dayanmaktadır[20]. Bu nedenle bölgede kuvvetli bir devletin bulundurulmaması, İngiliz stratejisinin temel taşlarından birisidir[21]. İngiltere'nin

---

[12] Fahri Belen ,"*İngiltere ve Yakın Şark*", **Askerî Mecmua** , C.IX, S.3 ,(Birinci Kanun 1938) , s.1070

[13] Vahit Çabuk, "*Birinci Dünya Savaşı Öncesinde İskenderun'un Durumu*", **Kültür Eğitim Tesisleri I.Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirileri**nden ayrı basım, Antakya, 1991, s.4.

[14] A.Haluk Ulman, **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol**, Sevinç Matbaası ,Ankara, 1972, s. 3.

[15] Hubert Deschamps, **Sömürge İmparatorluklarının Sonu** ,(Çev. Tanju Gökçöl), Gelişim Yayınları, İstanbul, 1975, s.30.

[16] Belen, *a.g.m.* **,** s.1070**.**

[17] Bilal N.Şimşir, *"Atatürk ve Üçüncü Dünya Ülkeleri*" **VIII.Türk Tarih Kongresi,** (Ankara , 11-15 Ekim 1976)**,Bildirileri**, C. III, TTK yay., Ankara, 1983, s. 1907.

[18] Ağaoğlu Ahmet, **İngiltere ve Hindistan**, Cumhuriyet Maatbası, İstanbul, 1929 s.17.

[19] H.Hüseyin Uğraş, **I. Dünya Savaşına Doğru ve Savaş Sırasında Filistin Meselesi**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve Inkılap Tarih Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lİsans Tezi), Ankara, 1990, s.133.

[20] Murat Özyüksel, **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Süresinde Anadolu-Bağdat Demiryolları**, Arba yay., İstanbul, 1988, s. 146

[21] Cemal Akbay **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Osmanlı İmparatorluğunun Siyasî ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi**, C.1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, s. 88.

Hindistan'a yönelebilecek muhtemel saldırılara set çekmek amacı ile Hint'e açılan yolları kontrol altında tutmayı politik prensiplerinin biri olarak benimsemişti [22].

İngiltere uzun bir süre Hindistan Yolu'nun emniyetini, kendi nüfuzunda olmasını istediği zayıf bir Osmanlı Devleti aracılığıyla korumak politikasını takip etmiş, Osmanlı Devleti'nin XIX. Yüzyılda yıkılmaya yüz tutması üzerine ise onun parçalanmasından doğacak bağımsız devletlerle Hindistan Yolu'nu koruma politikasına sarılmıştır. 1802 yılında Malta adasını ele geçiren İngiltere 1814 yılında batıda Hindistan Yolu'nun başlangıcı Cebelitarık Boğazına yerleşti. 16 Ocak 1839 tarihinde adı geçen yolun doğuya çıkış kapısı Aden Boğazı'nı kontrol eden Aden şehrini işgal etti[23]. Bu arada bölgedeki Lihac Sultanı, Hadramut dolaylarındaki küçük kabile şeyhleri, Bahreyn Adaları Sultanı başta olmak üzere Babil-Mündeb ve Hürmüz Boğazı arasındaki tüm küçük Arap kabile reislerini himayelerinde toplamışlardı. Bu kabile reislerine silâh yardımında bulunmuşlar, fakat bu yardımlarına mukabil onlardan da topraklarına hiçbir yabancı devleti sokmama taahhütünü almışlardı[24]. İngiltere'nin bu faaliyetlerini, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Mısır'dan Basra körfezine kadar uzanan, Araplarla meskun araziyi kendi kontrolü altına almak için düzenlediği genel yayılma plânının bir parçası saymak yerinde olur. Bölge haritası incelendiğinde yollar Arabistan'ın etrafından geçmektedir. Bu yollardan birincisi Hint Okyanusu-Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı üzerinden Akdenizle birleşmekte; ikincisinde yine Hint Denizi-Basra Körfezi ve Şattül Arap vasıtasıyla İran ve Irak'a ulaşmaktadır. XIX. yüzyılda bu yollar İngiltere için herşeyden önce Hindistan'a giden yollar olması bakımından stratejik değer kazanmıştır[25].

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Akdeniz ile Kızıldeniz birleştirilmiştir. Bunun sonucunda da İngiltere'nin sömürgeleri ile ulaşımının büyük bir bölümü Hint Okyanusu, Kızıldeniz, Süveyş Kanalı, Akdeniz ve Cebelitarık Boğazı yoluyla yapılmaya başlanmıştır.

---

[22] Mustafa Turan, *"20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Dış Politikasında Ortadoğu'nun Önemi ve Hicaz Demir Yolu'na Dair bir Belge*", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. I, S.3, (Kasım 1997), s.135.

[23] Süleyman Kocabaş, *"I. Dünya Harbinde Araplar Üzerinde İngiliz Oyunları",* **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.74, (Şubat 1993),s. 51; Ağaoğlu Ahmet , **a.g.e.**., s.17.

[24] M.Metin Hülagü *"İngilizlerin Hicaz İsyanına Maddi Yardımları"* **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S.6, Ankara, 1995, s. 141.

[25] E.E.Adamof, **Sovyet Devlet Arşivi Gizli Belgelerinde Anadolunun Taksim Planı** (Haz: Hayri Mutluçağ ) , Belge yay., İstanbul, 1978, s.47.

1876 yılında İngiltere'nin sömürgelerinin toplam yüzölçümü 22.5 milyon kilometrekare ve toplam nüfusu 251.9 milyon idi. 1914 yılında sömürgelerin yüzölçümü 11 milyon kilometrekare, nüfusu 141.6 milyon artmıştı. Böylece 1914 yılında İngiltere'nin sömürgelerinin yüzölçümü 33.5 milyon kilometrekarelik bir alanı kaplıyordu. Bu alan Alman sömürgelerinin 11.5 katı, Amerikan sömürgelerinin 112 katıydı[26].

*"Kenar Kuşak Teorisi"*ni geliştiren **Nicholes J. Spykman** (1893-1943) *"Coğrafya, değişmez vasfından dolayı devletlerin dış politikaları için temel faktördür. Başkanlar değişir, hatta diktatörler ölür ama dağ silsilesinin durumu değişmez"* diyordu[27].

Spykman, Dünya Adası'na hakimiyeti, merkez bölgesini çeviren, kaynak ve imkânları daha geniş olan kenar hakimiyeti ile izah etmektedir. Bu dış kuşak: Avrupa, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'dır[28]. Burada da görüldüğü gibi bu bölgelere hakim olmak için Süvevş Kanalı kilit konumundadır.

Akdeniz'i Kızıldeniz'e bir su yolu ile bağlamak fikri oldukça eskilere dayanır. Eski Mısırlılar zamanında, MÖ XIV. yüzyılda II. Ramses, Kızıldeniz'den Timsah Gölü'ne kadar olan sahada göllerden faydalanmak ve Timsah Gölü'nden Nil Nehri'ne kadar doğu-batı istikametinde bir kanal kazdırmak suretiyle Kızıldeniz ile Nil nehri arasında bir kanal açtırmıştı[29]. Fakat bu kanal sonradan kullanılmaz olmuş ve kumla kapanmıştır. Yine MÖ VI. yüzyılda Mısır firavunlarından Neşao zamanında aynı kanalın ihyasına teşebbüs edilmiş ve bu teşebbüs II. Ploteme tarafından ikmal edilmiştir.

Fakat bu kanal da sonradan terk edilmiş, daha sonra imparator Hadriang tarafından tamir edilmiş, sonra yine ihmal edilmiş, nihayet Arapların ve İslâmiyet'in Mısır'a girmesiyle beraber Hz. Ömer zamanında 640 yılına doğru bir defa daha yapılmış ve VIII. yüzyıla kadar kullanılmıştır[30].

---

[26] Naci Fethi, **Emperyalizm Nedir**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1965, s. 66-68.
[27] Sezgin- Yılmaz, **a.g.e.**, s.62.
[28] İlhan, **Jeopolitik...**, s.27; Sezgin-Yılmaz, **a.g.e.**, s.63.
[29] Faruk N. Berkol, **Süveyş Kanalı'nın Hukuki Statüsü**, Alaettin Kral Basımevi, Ankara, 1941, s.9.
[30] Niyazi Ahmet Banoğlu *"Süveyş Kanalı"*, **Tarih Dünyası**, C. I, S.6, (26 Kasım 1953), s.262; Danyal Bediz, "*Süveyş Kanalı'nın Önemi"*, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S.3'ten ayrı basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1951, s.331-332; Ali Tanoğlu, "*Mısır ve Süveyş Kanalı*", **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, S.3-4, 1952-1953, s.33.

Osmanlı Devleti döneminde ilk teşebbüs II. Selim devrinde olmuştur. Süveyş Kanalı'nın açılmasına ihtiyaç duyulmasında Portekiz'in Kızıldeniz'de ve Hint Okyanusu'nda gösterdiği faaliyetin büyük rolü olmuştur.

II. Selim döneminde Osmanlı Donanması Akdeniz'de faaliyet gösterip en kuvvetli düşmanlarına karşı başarılı olduğu halde Umman Denizinde ve Hint Okyanusu'nda Portekizlilere karşı başarı sağlayamamaktaydı. Portekiz ayrıca bölgede karışıklıklar çıkartarak bölgedeki diğer Müslüman ülkelerde huzursuzluklara yol açıyordu. Bu dönemin Vezir-i Azamı Sokullu Mehmet Paşa Portekizlileri engellemek için Süveyş berzahında bir kanal açarak Akdeniz ile Kızıldeniz'i birleştirmek istedi. Böylece Osmanlılar öteki Müslüman ülkeleri korumak için Akdeniz Donanmalarını Hint Okyanusu'na gönderebileceklerdi. Sokullu Mehmet Paşa vakit kaybetmeden Mısır Beylerbeyliği'nden Akdeniz ile Süveyş arasının mimar ve mühendisler tarafından ölçümünün yapılarak, burasının kanal açmak için uygun olup olmadığının, uygun ise açılacak böyle bir kanalın uzunluğunun, derinliğinin ve kaç gemi girebileceğinin bildirilmesini istemiştir. Bu emir Aralık 1568 yılında Mısır'a gönderilmiş ise de bir sonuç alınamamıştır[31]. III. Mustafa döneminde de Süveyş'e bir kanal açılarak Kızıldeniz ile Akdeniz birleştirilmek istenmiştir. Bu işin keşfi için Macar asıllı Baron de Tott Mısır'a gönderilmiştir. III. Mustafa'nın ölümüyle yerine geçen I. Abdülhamid bu konu ile ilgilenmemiş ve proje yarım kalmıştır[32].

Napolyon'nun 1798 Mısır Seferinde bu meseleyle ilgilendiği görülür[33]. Süveyş Kanalı fikrini bu sırada ilk defa ortaya atan Lepere isimli Fransız mimardır. Daha önce bir ara İstanbul'da bulunmuş olan Lepere, 1798 yılında Bonaparte'nin Mısır seferine, sefer heyetinin mühendisi olarak katılmıştır. Bonaparte tarafından firavunların açtırdıkları eski kanalın güzergah haritasını yapmakla görevlendirilmiş, bu vesile ile kendisi Süveyş'te tetkikler yapmış ve bir rapor hazırlamıştır. Bugünkü Süveyş Kanalı fikrinin babası sayılan Fransız Dışişleri memuru Ferdinand de Lesseps Süveyş Kanalı fikrini bu rapordan almıştır[34]. Aynı yıllarda İngiltere de Süveyş'te bir kanal projesinin,

---

[31] Bu belge için bkz. Tuğrul Tuna *"Süveyş Kanalı"* **Ortadoğu**, S.9, (Şubat 1962), s.9.
[32] "*Baron de Tott'un Hatıraları 200 Yıl Önce Türkiye*" **Hayat Tarih Mecmuası**, C.I, S.1, (1 Şubat 1965), s.20; Tuğrul Tuna "*Süveyş Kanalı"* **Ortadoğu**, S.9, (Şubat 1962), s.10.
[33] Berkol, **a.g.e.**, s.6.
[34] Tanoğlu, *a.g.m.*, s.33-34.

oranın ikinci bir boğazlar meselesi teşkil edeceği endişesiyle, onun yerine Süveyş berzahını kateden bir demiryolu yapımına taraftar olmuştu[35].

Ferdinand Lesseps, hayatının büyük bir kısmını hariciye memuriyetiyle geçirmiş ve muhtırayı İskenderiye'de 1832 yılında Fransız Konsolosu olarak bulunduğu bir sırada okumuş, ayrıca bu sırada, Mısır hükümeti nezdinde Su İşleri Müşavirliği'nde bulunan diğer bir Fransız mühendisi Limant ile birlikte Süveyş berzahında tetkikler de yapmış, bu tetkikler neticesinde Lepere'in Akdeniz ile Kızıldeniz arasında bir seviye farkı bulunduğuna dair ileri sürmüş olduğu fikrin tamamiyle yalnış olduğuna kanaat getirerek, bunu kat'i delillerle ispat etmiş ve Süveyş Kanalı inşası fikrini benimseyerek bu fikri ortaya atmıştır[36].

Fransızların böyle bir teşebbüse giriştiklerini haber alan İngilizler gerek Mısır Hidivi Sait Paşa ve gerekse Babıali nezdinde tazyiklerde bulunmuşlar, bir taraftan da III. Napolyon'un Hariciye Nazırı Kont Walewski'ye bu projeden cayması için notalar göndermeye başlamışlardır. Bilhassa Lord Pelmerston kendi hakimiyetlerinde bulunmayan Akdeniz'le Hint Okyanusu arasındaki bir yolun İngiliz menfaatleriyle ters düştüğüne işaret ediyordu[37].

Fransız Lesseps Mısır'da konsolos bulunduğu sırada Mehmet Sait ile kurmuş olduğu şahsi dostluktan faydalanmıştır. 1854 yılında yeni Mısır Hidivi olan Mehmet Sait'e fikrini kolaylıkla kabul ettirerek, Süveyş Kanalı imtiyazını aldı[38]. Bütün itirazlara rağmen Lesseps, projesini ikmal edip uluslararası bir mühendis komisyonuna tasdik ettirdikten sonra Mısır Hükümeti'nden 5 Kanun-ı sani 1856 tarihli fermanla kat'i imtiyaznameyi elde etmiş oluyordu. Ancak bu fermanın Babıali tarafından tasdik edilmesi gerekiyordu[39]. Osmanlı Devleti kanalın 96.000 hisse senedine talip olmakla beraber, İngiltere'nin sert ve değişmez tutumu karşısında Babıali de politikasını değiştirmek zorunda kaldı[40]. İngilizler Süveyş Kanalı'nın açılmasını önlemenin çabası içindeydi. Lesseps, sürekli olarak İngiliz diplomasisinin engelleme politikası ile

---

[35] Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar** (Der. Salih Özbaran), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir, 1984, s.136-137.

[36] Hüseyin Işık, "*Süveyş Kanalı'nın Geçmişi ve Geleceği*", **Stratejik Etüdler Bülteni**, S.68, (Ekim 1979), s.22-23; Tanoğlu, *a.g.m.*, s.34; Bediz, *a.g.m.*, s.333; Sait Talat, **Umman ve Hint Denizleri Hakimiyeti ve Türkler**, Deniz Matbaası, İstanbul, 1934, s.184.

[37] Berkol, **a.g.e.**, s.6-7.

[38] *"Süveyş Kanalı kapatılabilir mi?",* **Cumhuriyet**, S.4131, 13 İkinci Teşrin 1939 ; Tanoğlu, *a.g.m.*, aynı yer.; A. Haluk Ülman, **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s.76.

[39] Berkol, **a.g.e.**, s.6-7.

[40] Tuğrul Tuna , *"Süveyş Kanalı*" **Ortadoğu**, S.9, (Ocak Şubat 1962), s.12.

karşılaşıyor, İngiliz kapitalistlerini projeye para yatırma konusunda ikna edemiyordu. İngiltere bu teşebbüsün Yakın Doğu'ya Fransızlaşması için bir düzen olduğuna inanıyordu[41].

Osmanlı Devleti'nin onayının gecikmesi üzerine Lesseps, faaliyete geçmiş, 20 Kanun-ı evvel 1856 yılında Süveyş Kanalı kumpanyasını teşkil etmişti[42]. Bilhassa Lesseps'in gayretleri ile Babıali ve İngiltere'nin muhalefeti uzun sürmedi. Bulunan bir formül ile 25 Nisan 1859 yılında Negrelli isimli Avusturya'lı bir mühendisin hazırladığı plânlara göre Süveyş Kanalının inşaasına başlandı.

Kumpanyanın talebi üzerine, işe Fransız Hükümeti müdahale ederek Babıali'den tasdik fermanının verilmesini rica etti. Uzun görüşmelerden sonra 19 Mart 1866 tarihinde tasdik edilen 30 Ocak ve 22 Şubat 1866 tarihli iki yeni mukavele imzalandı. Bu suretle Süveyş kumpanyası fiilen tanınmış, haklarının sınırı ve çalışma şartları mecburi bir statüye tabi tutulmuştur[43].

Fransız-Mısır sermayesi ve Mısır işgücüyle inşa edilen[44] Süveyş Kanalı 17 Kasım 1869 tarihinde ihtişamlı bir törenle açılmıştır[45].

Kanalın açılışı sırasında Avusturya İmparatoru III. Napolyon'un eşi İmparatoriçe Eugenie, Prusya Veliaht Prensi, Fransız sanatçıları ve yazarlarından bazıları katılmıştır[46].

Süveyş Kanalı'nın açılması ve deniz yolunun kara yoluna nazaran daha kısalması üzerine Basra ile İstanbul arasında düzenli seferler yapmak ve icabında Basra-Bombay ve Basra-Londra hatlarını da açmak üzere 1870 yılında Umman-ı Osmani İdaresi kuruldu.

---

[41] Edvard Mead Earle, **Bağdat Demiryolu Savaşı**, (Çev. Kasım Yargıcı), Milliyet yay., İstanbul, 1972, s.190-191.

[42] Berkol**, a.g.e.,** s.6-7.

[43] Sami Öngör, *"Süveyş Kanalı*", **Coğrafya Sözlüğü**, C.I, Maarif Basımevi, İstanbul, 1959, s.807; Vahit Şenuyar*"Süveyş Kanalı'nın Önemi"*, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S.227, (Eylül 1968), s.48; Bediz, *a.g.m.*, s.333; Tanoğlu, *a.g.m.***,** s.35;Banoğlu, *a.g.m.*, s.26; Wolfgang Höcker, **Akdeniz Kesin Sonuçların Alınacağı Deniz** (Çev. Sürreyya Önay), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1970, s.84.

[44] Albert Hourani, **Arap Halkları Tarihi**,**(** Çev. Yavuz Alogan), İletişim yay., İstanbul, 1997, s.334.

[45] Ahmet Muazzez Tulga, *"Süveyş'in Mısır'a Sağladığı İmkânlar*" ,**Ortadoğu**, S.19,(Mayıs 1963), s.20; Altuğ Keskin *"Süveyş Üzerine Düşünceler*", **Yeni İstanbul**, S.6585, (22 Temmuz 1967) Önder Pehlivanlı *"Süveyş Açılırken*", **SKD**, S.250, (Haziran 1974), s.110.

[46] Hourani, **a.g.e.,** aynı yer Kanalın açılışı sırasında Hidiv İsmail Paşa Mısır'ın bütçesine göre oldukça yüksek olan 20.000.000 Frank tutarında bir harcamada bulunmuştur. Banoğlu, a.g.m., s.263.

Babil, Ninva, Necit ve Asur isimli dört büyük vapur alındı. Bu vapurlardan Babil vapuru Süveyş Kanalı'nın açılış töreninde Türk bayrağı çekili olarak kanaldan geçen ilk vapur olmuştur. Basra ve İstanbul arasındaki seferler düzenli olarak iki yıl devam etti.

Londra ve Bombay'a da bir kaç sefer yapıldı. 1873 yılında bu seferler iptal edildi. Babil ve Ninva vapurları satıldı. Necit istanbul'a gitti. Asur bağlandığı yerde çürüdü[47].

Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla ortaya çıkan siyasî, askerî ve iktisadî menfaatlerin önemi, devletleri bu kanala uluslararası bir statü vermeye sevketti. 25 Haziran 1888 tarihli bir sirküler, devletleri İstanbul'da toplanacak olan bir konferansa davet etti. Bu toplantı neticesinde Almanya, Avusturya-Macaristan, İspanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Hollanda, Rusya ve Osmanlı Devleti Süveyş Kanalı'ndan serbest geçiş hakkı konusunda anlaştılar[48]. Bu anlaşma neticesinde savaş ve barış zamanında hiçbir ayrım yapılmaksızın hiçbir devletin kanaldan geçen ticaret ve harp gemilerine dokunulmayacağı ifade edilmiştir. Kanaldan her devletin serbestçe istifade hakkına savaş zamanında bile dokunulmayacak ve kanal abluka edilmeyecektir. Bu anlaşmaya 1890 İspanya-Amerika, 1904 Rusya-Japonya, 1911 İtalya-Osmanlı Devleti arasındaki savaşlarda da sadık kalınmıştır[49].

İngiltere İstanbul Mukavelesi'ni ancak bazı ihtiyati şartlarla imzalamıştı. İngiltere bilindiği üzere sükun ve intizamı temin etmek bahanesiyle girdiği Mısır'daki mevkiini kaybetmek istemiyordu. Ayrıca Almanya'nın Hızla emperyalist bir güç haline gelişi karşısında İngiltere ve Fransa'nın duydukları kaygı, iki eski rakip olan bu ülkelerin yakınlaşmasına yol açmıştı. İki büyük devlet 1904 yılının Nisan ayında emperyalist çelişkilerini bir yana bırakarak, Entente cordiali adıyla anılan bir anlaşmaya varmışlardı. Bu anlaşmayla Fransa, Mısır üzerindeki hak iddialarından tümüylü vazgeçerken, İngiltere de Fransa'nın Fas üzerinde nüfuzunu arttırmasına göz yumacaktı. Mısır ve Fas'ın görünüşteki bağımsızlıklarına son verilmeyecek, ancak bağımsızlık statüsünün olanaksızlaşması halinde İngiltere ve Fransa birbirlerinin girişimlerine engel

---

[47] Talat, **a.g.e.**, s.176-177.

[48] **Süveyş Kanalı ve Akabe Körfezinden Serbest Geçiş Meselesi**, İsrail Enformasyon Dairesi,Türk Matbaası, Ankara, (Kütüphane Kaşesi 18 Ekim 1967 ), s.6; Fahri Çeliker, **Ortadoğu Devletlerinde Önemli Gelişmeler (1945-1975)**, **SKD Eki**, S.265,(Mart 1978), s.39; Ömer Sami Coşar *"Süveyş Kanalı Kozu",* **Cumhuriyet**, S.11493, 28 Temmuz 1956; Berkol, *a.g.m.*, s.8.

[49] *"Süveyş Kanalı kapatılabilir mi?"*, **Cumhuriyet** , S.4131, 13 İkinci Teşrin 1935; Vahit Şenuyar, *"Süveyş Kanalı'nın Önemi"*, **SKD**, S. 227, (Eylül 1968), s.48

olmayacaklardı. Böylece İngiltere 1904 yılında Fransa ile yapmış olduğu bu anlaşmayla Kanal'da kendi lehine düzeltmeler yapmıştır.

İngiltere Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Süveyş Kanalı'ndan Alman ve Avusturya-Macaristan gemilerinin geçişlerini yasaklamıştır. Buna sebep olarak kanalın emniyet ve selametini ileri sürmüştür[50]. Bunun yanında Eylül 1914 tarihinde Alman savaş gemileri Süveyş Kanalında İngiliz savaş gemilerine ateş açarak taciz etmişlerdi. Almanlar bu olayla İngiltereyi Süveyş Kanalında tehdit edebileceklerini göstermişlerdir. Daha sonra Alman gemileri bölgeden 3 mil uzaklaşmışlardı[51].

Süveyş Kanalı'nın gittikçe artan öneminin anlaşılması için açılışından Birinci Dünya Savaşı başlangıcına kadar olan trafik hakkında rakamsal değerler aşağıda verilmiştir[52]:

| Yıl | Gemi Adedi | Gemi Tonajı (1000) | Yolcu Adedi | Yük (1000 Ton) |
|---|---|---|---|---|
| 1870 | 435 | 493,9 | 26.758 | - |
| 1875 | 1.494 | 2.009,9 | - | - |
| 1880 | 2.026 | 3.057,4 | 101.550 | - |
| 1885 | 3.624 | 6.335,7 | - | - |
| 1890 | 3.344 | 6.286,0 | 180.600 | - |
| 1895 | 3.568 | 7.800,0 | - | - |
| 1900 | 3.387 | 8.808,5 | 282.203 | - |
| 1905 | 3.769 | 11.424,0 | 251.691 | - |
| 1906 | 3.975 | 13.443,4 | - | - |
| 1907 | 4.272 | 14.728,3 | - | - |
| 1908 | 3.795 | 13.640,2 | - | - |
| 1909 | 4.239 | 15.418,0 | - | - |
| 1910 | 4.533 | 16.582,0 | 233.978 | 22.435 |
| 1911 | 4.969 | 18.324,8 | 275.259 | 24.548 |
| 1912 | 5.373 | 20.275,1 | 266.403 | 25.444 |
| 1913 | 5.085 | 20.033,9 | 282.235 | 25.776 |

[50] *"Süveyş Kanalı kapatılabilir mi?"*., **Cumhuriyet** , S.4131, 13 İkinci Teşrin 1935; Özyüksel, **a.g.e.,** s.207.

[51] **Military Operations Egypt and Palestine From the Outbreak of War With Germany to June 1917**, Lieut-General Sir George Mcmunm Captain Cyril Fals, Stationary Office, London, 1928, s.8

[52] Bediz, *a.g.m.*, s.335-336.

İngiltere Kıbrıs ve bilhassa Mısır ile Süveyş Kanalı'na yerleşmekle, Hindistan yolunu Cebelitarık, Malta, Kıbrıs, Süveyş ve Aden zinciriyle tamamen kontrol altına alınmıştır[53].

[53] Abdurrahman Çaycı, **Büyük Sahra'da Türk- Fransız Rekabeti,(1858- 1914),** Atatürk Üniversitesi yay., Erzurum, 1970, s. 62-63.

# BİRİNCİ BÖLÜM

## STRATEJİK ve ASKERİ HAREKAT AÇISINDAN BÖLGENİN ÖNEMİ

Eski Dünya kıtalarının hemen hemen coğrafî merkezini meydana getiren bu bölge, birçok bakımdan önem taşır. Üç kıta birbirine burada bağlanır. Tarihin en eski çağlarından beri birbirini izleyen uygarlıkların başlıca sahnesi olmuştur. Bu sebeple bölge sayısız etnik grupların bir geçiş yolu ve birbiriyle karışma yeridir[54].

Genel olarak bölge, kuzeyde Fırat Nehri'nin dirseği ile Asi Nehri'nin Akdeniz'e döküldüğü ağzın güney hattı, doğuda Fırat Nehri ile güneyde Süveyş Körfezi doğu kıyıları-Akabe Körfezi-Cof Amir-Kuveyt hattı, batıda Akdeniz'in doğu kıyıları-Mısır hattı arasındaki sahada bulunan memleketler topluluğudur. Bu bölge de, kuzeyden Anadolu Yarımadası, doğudan Irak, güneyden Arabistan Yarımadası, batıdan Akdeniz ve Trablusgarp'la ayrılan Sudan arazisi ile çevrilidir.

Mısır, Sina, Filistin ve Suriye arazileri doğal yapı karakterleri iklim, bitki ve su bakımından farklılıklar göstermektedir[55]. Bölge coğrafyasının genişliği ve gösterdiği farklılıklar nedeniyle, aşağıda konumuzla ilgili olan Süveyş Kanalı ve Sina Çölü incelenecektir.

---

[54] Sami Öngör, **Ortadoğu Siyasî ve İkdisadi Cografya**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yay., Ankara, 1965, s.1. Bölge haritası için bkz. EK-1,2.

[55] **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina Filistin Cephesi Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar** , C. IV, Ks. 1, Genelkurmay Basımevi,Ankara, 1979, s.13.

# I. SÜVEYŞ KANALI

## A) COĞRAFİ KONUMU VE STRATEJİK ÖNEMİ

Süveyş Kanalı[56], Mısır ve Sina Çölü arasında bulunmaktadır. Süveyş Kanalının coğrafi konumunu daha iyi incelemek açısından kısaca Mısır hakkında bilgi verilmesi faydalı olacaktır.

Mısır, Afrika kıtasının kuzeydoğu köşesinde, bir yandan Akdeniz'le Sudan, öte yandan Libya ile Kızıldeniz arasında kalan geniş bir bölgede bulunmaktadır[57].

Coğrafî bakımdan en göze çarpan özellik, bu geniş bölgenin bir vadi vahasından başka birşey olmamasıdır. Çünkü Mısır topraklarının yaklaşık olarak % 97'si boştur ve esas itibariyle Libya-Arap çölünün bir parçasıdır[58].

Nil Nehri Mısır coğrafyasının şekillenmesindeki en önemli unsurdur. Nil'in uzunluğu 6500 kilometre kadardır[59]. Nil'in ilk kaynağı Doğu Afrika'da Victoria ve Albert göllerinin kuzeyinde uzanan Uganda yaylasından ve batıya doğru Nil-Kongo dağlık bölgesinden başlar ve kaynaklarını Doğu Afrika'nın Göller Bölgesi'nden alır[60].

Kahire'den sonra nehir biri küçük, ikisi büyük olmak üzere, yelpaze gibi açılarak üç kola ayrılır ve Nil deltasını meydana getirir[61]. Nil deltası, en geniş yerinde İskenderiye ve Port Sait arasında 260 km genişliğinde ve güneyden kuzeye doğru 160 km uzunluğunda nemli ve denize doğru hafifçe meyilli üçgen şeklinde bir ovadır[62].

Süveyş Kanalı, Mısır'a yapılacak herhangi bir taarruzda büyük bir engel teşkil eder. Askerî noktadan ele alındığında geçit vermez büyük bir hendekten ibarettir[63].

Süveyş Kanalı, 1860 yılında kurulan Port Sait'ten, Menzale Gölü'nden Kantara'ya gelerek Ballah Gölü'nden geçer. Bu gölden sonra El Guisr eşiğini aşarak İsmailiye yakınından Timsah Gölü'nü geçtikten sonra yeni bir eşikten aşar (14 m). Daha

---

[56] Süveyş Kanalı için bkz. EK-3.
[57] Afet İnan, **Eski Mısır ve Medeniyet**, TTK Basımevi,Ankara, 1956, s.1, Öngör, **a.g.e.**, s.231.
[58] Öngör, **a.g.e. ,** s.1.
[59] İnan, **a.g.e.** , s.2.
[60] Tanoğlu, *a.g.m.*, s.20-21.
[61] **BDHTH,** C. IV, Ks.1, s.14.
[62] Tanoğlu, *a.g.m.*, s.23.
[63] **Mısır Seferi**, [Times'in Tarih Harbi'nden tercüme olunmuştur], (Çev. Rahmi), İstanbul, 1332, Matbua-i Amire, s.5.

güneyde Büyük ve Küçük Acı Göllerden geçer ve Süveyş Limanı'nın 3 km güneydoğusunda Port Tevfik'te Süveyş Körfezi'ne ulaşır[64].

Kanalın açıldığı zamanki durumu şöyledir:

Uzunluğu : 168 km

Genişliği : Su yüzeyinde : 60-100 metre

10 metre derinlikte : 20-30 metre

Kanal Derinliği : 8-9 metre

Müsade edilen gemi su kesimi: 6 metre

Kanaldan geçme süresi : 50-55 saat[65]

Kanal, Batı arazisi doğal yapısı bakımından iki ana bölümde incelenebilir:

**Port Sait-İsmailiye Arası:** Bu bölüm Port Sait'ten El Kantara'ya, Menzele ve Balah Gölleri ve bataklık haline getirilen yerler ile El Ferdan'daki yerler birer doğal engeldir. Sadece Menzele Gölünün uzunluğu 40 km civarındadır[66]. İkinci kısmında ise, El Ferdan-Timsah Gölü çetin taarruza uygun değildir. Ayrıca, arazi düz ve çok hafif dalgalıdır. Vadi-i Tumilat'tan gelen tatlı su kanalı, İsmailiye'nin hemen batısında kuzeye dönerek Bala Gölü'nün batısından El Kantara'ya uzanır. Bu tatlı su kanalı, esas kanala göre daha zayıf olmakla beraber, bu bölgede esas kanalın hemen 6500-7000 metre batısında ikinci bir engel teşkil eder. Adı geçen tatlı su kanalı sayesinde Port Sait, İsmailiye ve Süveyş'in su ihtiyacı karşılanır. Bu noktayı işgal edecek bir kuvvet, Port Sait ve Süveyş'in tatlı suyunu kesebilirdi[67]. Daha sonra Nil Nehri'nin doğu koluna ve bununla alakalı çeşitli ark ve küçük kanallara kadar düz ve çok hafif dalgalı olan arazi, niteliğini ve yarı tarımsal durumunu korur. Burada El Kantara'nın 5000-8000 metre kuzeyinde ve kanal batısında Menzele Gölü'nün Um Halef ve Cebeüddehir Adaları da birer tabya tesisine elverişli noktalardır.

**İsmailiye-Süveyş Arası:** Bu bölüm genellikle İsmailiye-Deverzuvar-El Fait arasında birçok küçük tepelerle kaplı ve oldukça engebeli bir arazi parçası halindedir.

Timsah Gölü'nün kuzey kenarındaki Cebeli Meryem önemli bir tabya olacak niteliktedir. Bu arazinin, El Fait'ten itibaren Acı göllerin batısına ve Cenefe'den Süveyş'e kadar olan kısmı ile; hepsinden arızalı ve Kanal'a yakın Cebeli Şaluf ve daha

---

[64] Öngür, *a.g.m.*, s.808

[65] Bediz , *a.g.m.*, s.334.

[66] Celal Tevfik Karasapan, **Filistin ve Şark-ül Ürdün,** C.I**,** Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul, 1942, s.163.

[67] Aynı eser, s.164.

güneydeki küçük tepeciklerin gerisinde gittikçe yükselen ve en yüksek yeri *"Cebel-i Ovayet"* olan yayvan bir arazi ile bunun güneyinde Cebel-i Atake ve kuzeydoğusunda uzantıları vardır.

Bütün Kanal boyunca nitelikleri genel olarak belirtilen bu arazinin arkasında; Kahire'ye kadarki arazi bölümü çeşitli mevziler bakımından, çok kolaydır. İşte bu doğal yapılış çerçevesi içinde İngilizler, daha, Türk kuvvetleri Kanal'a karşı herhangi bir teşebbüse geçmeden önce bazı mevziler kurmuşlardı[68].

Kanal doğu arazisi doğal yapısı bakımından şu şekilde incelenebilir:

Süveyş Kanalı'nın doğu yakasından itibaren Sina Çölü başlamaktadır. Kanala 15-20 km uzaklıkta ve kanala paralel olarak Akdeniz'den Süveyş Körfezi'ne uzanan ve genişliği 20-40 km arasında değişen kum seddi, harekâtı güçleştirir. Ayrıca birçok yerlerinde su bulunmaktadır. Bu kum seddiyle kanal arasındaki saha kısmen dümdüz, kısmen az dalgalı ve zemin sert olduğundan harekâta elverişlidir[69]. Menzele Gölü'nün doğu sahilinde kanalın kenarları alçak ve görüş hususunda engelsiz ve Kantara ile Süveyş arasında ise yüksek ve bilhassa ortada bulunan kısmen doğu sahilleri batıdaki araziye hakim olacak vaziyettedir[70]. Kanalın kenarına kadar yaklaşmaya en elverişli yer Timsah Gölü'nün güney kenarı ile Büyük Acı Göl'ün kuzey kenarı arasında bulunan Tosum ve Serapyum kesimi olup, diğer kesimler genellikle kanal batısından görüşe açıktır.

Kanal üzerinde, özellikle kuzey kesiminde, araziyi çabuklukla suya boğacak ek engelleme alanları olan Menzele ve Balah Gölleri'nin yanında, önemli uzunluk ve genişlikteki Timsah, Büyük ve Küçük Acıgöllerle güneyde, Süveyş kuzeyinde, yine engellemeye elverişli Arsinye Gölü de vardır. Bunlar, Kanal'ın doğudan batıya geçişte elverişli alanlarını sınırlar. Böylece savunmanın, zayıf ve gözetleme perdesi ile sağlanabilecek yerleri çoğalır ve kuvvetli tutulması gereken yerleri de azalmış olur.

Genel Olarak, Kanal'ı doğudan batıya aşacak birliklerin taarruzuna elverişli kısımlar şöylece sıralanabilir:

-El Kantara'da küçük bir kısım,

---

[68] **BDHTH,** C. IV, Ks.1**,** s.19-20.

[69] Behçet, "*Büyük Harpte Mısır Seferi***"**, 76 numaralı Askerî Mecmua'ya Lahikadır, İstanbul, 1930, Askerî Matbaa, s.3.

[70] Karasapan, **a.g.e.**, s.163-164.

-El Ferdan ile İsmailiye'nin hemen batısında Timsah Gölü'nün kuzey kenarındaki Elkendir (Elcisr) bölgesi,

-Timsah Gölü güney kenarı ile Büyük Acıgöl arasındaki Tosum-Serapyum

-Bu son bölge, üstün bir ateş desteği sağlamak koşulu ile, büyükçe birliklerle ve birbirini izleyen dalgalar halinde olmak üzere geçişe elverişlidir.

-Güneyde de, Şaluf ve bir dereceye kadar gösteriş harekâtına elverişli Madama bölgesi vardır.

-Birinci Kanal Taarruzunda bu bölgelerden taarruz edilmesi düşünülmüş ve buralardan taarruz edilmişti[71].

Mısır'ın kaybı İngiltere'yi yalnız Süveyş Kanalı ve Hindistan yolları üzerindeki egemenliğinden yoksun bırakmakla kalmayacak, aynı zamanda Doğu ve Orta Afrika'daki sömürgelerinin de kaybına yolaçacaktı[72].

İngiltere'nin Mısır üzerinde hakimiyet kurma savaşının en önemli nedenlerinden biri de Süveyş Kanalı'na hakim olmaktı. Süveyş Kanalı İngiltere'nin can damarı durumundadır[73]. Akdeniz'i Kızıldeniz'e, Batı Avrupa'yı, Güney ve Doğu Asya'ya bağlar. Kuzey Batı Avrupa kıyıları ile Hint Okyanusu ve Uzak doğu arasında en kısa deniz yoludur. Kap yoluna nazaran Bombay'a kadar % 42, Singapur'a kadar % 32 ve Yokohama'ya kadar % 24 daha kısadır[74]. Bu kanal açılıncaya kadar gemiler bütün Afrika'yı ve Ümit Burnu'nu dolaşmak zorunda kalıyorlardı[75]. Ancak bu zorunluluk Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla ortadan kalkmış; Liverpool-Bombay arasında Ümit Burnu'ndan 10.180 mil olan mesafe, Süveyş Kanalı sayesinde 6.223 mile düşmüştür[76]. Ayrıca Kanalın açılmasıyla birlikte İngiltere'nin Ümit Burnu'nu geçmeye uygun olmayan ancak Süveyş Kanalı'na göre inşa edilen posta vapurlarını kullanmaya başlaması da; İngilizler için Kanalın önemini daha da arttırmıştır[77]. İngilizlerin Süveyş Kanalı'nın güvenliğine ne derece önem verdiklerini, vaktiyle Lord Cromer, Kıbrıs adasından çekilmek söz konusu olduğunda *"Hindistan, İngiliz İmparatorluğunun merkez noktasıdır. Bu sebeple, Süveyş Kanalı'nın muhafazası, İngiliz gerçek politikasının temelidir. Bunun için*

---

[71] **BDHTH,** C.IV, Ks.1, s.17-18.
[72] Edward Mead Earle, **Bağdat Demiryolu Savaşı**, (Çev. Kasım Yargıcı), Milliyet Yayınevi, İstanbul, 1972, s.140.
[73] **Military Operations...,** s.7.
[74] Öngör, **a.g.e.**, s.239.
[75] Altuğ Keskin, *"Süveyş Üzerine Düşünceler*", **Yeni İstanbul** S. 6585, 22 Temmuz 1967.
[76] Ahmet Muazzez Tulga, *"Süveyş'in Mısır'a Sağladığı İmkânlar*", **Ortadoğu**, S.19,( Mayıs 1963) s.20.
[77] **Sabah**, S.9051, 12 Teşrin-i sani 1330- 25 Teşrin-i sani 1914.

*yalnız kanala sahip olmak yetmez, onun iki kıyısındaki araziye de sahip olmak şarttır. Bu arazinin kapsamı da en azından Mısır ile Sina Yarımadası, Akabe Körfezi'nden Elariş'e kadar olan alandır"* sözleriyle dile getirmiştir[78].

B) NÜFUS DAĞILIMI

Mısır'ın yüzölçümü 994.300 km$^2$ olup nüfusu ise 11.287.359'dur. Mısır'ın başlıca şehirleri Kahire, İsmailiye, İskenderiye, Port Sait'tir[79]. Başlıca meskun bölge Nil vadi ve deltası 35.000 km$^2$ yüzölçümüyle ülkenin ancak %3,5 kadarını meydana getirmekle beraber ülkede nüfusun en yoğun olduğu bölgedir. Geri kalan geniş saha çöl ve yarı çöllerdir. Eğer kaynağını yağışlı Ekvator bölgesinde alan bu büyük nehir buradan geçmemiş olsaydı, Mısır batısındaki Büyük Sahra ile doğusundaki Arap Çölü'nden farklı bir beşeri hayata sahip olmayacaktı. Bu bölgeler dışında kalan yerlerdeki nüfus dağılımı şöyledir:

Libya Çölü: Mısır'ın en geniş kısmını teşkil eden Libya Çölü'nde Akdeniz kıyıları, Siuah, Bahariye ve Farafrah vaha dizisi ve güneyde Kehhargar ve Dahla vahaları meskundur. Buralarda yaşayan halk tarımla uğraşır. Adıgeçen yerler dışında çöl çok kurak, büyük kısmında tamamen çıplaktır.

Libya Çölü'nde en büyük aşiret Aulad Ali'dir. Ayrıca Mar'ut civarında Cumey'at, Vadi-i Natrun'da Cauabi ve Samalus aşiretleri yaşar.

Doğu Çölü: Nil vadisi ile Kızıldeniz arasında, Akdeniz'den güneyde Sudan'a kadar uzanan Arap Çölü Mısır'ın ikinci göçebelik sahasıdır[80].

Harpten önce yapılan istatistiklere göre bölgedeki nüfusun dinlere ve milletlere göre dağılımı şöyledir:[81]

| | | | |
|---|---|---|---|
| İslâm | 10.269.440 | İngiliz | 25.662 |
| Kıbti | 661.036 | Fransız | 14.591 |
| Bedevi | 97.381 | Rum | 62.973 |
| Türk | 27.591 | İtalyan | 34.926 |

[78] Limon Von Sanders, **Türkiye'de 5 Yıl** (Çev. M. Şevki Yazman), Burçak yay., İstanbul, 1968, s.42.
[79] Yusuf Rıza, **Mısır ve Ordusu**, Matbua-i Askeriye, İstanbul, 1330, s.80.
[80] Öngör, **a.g.e.**, s.70-71.
[81] Yusuf Rıza, **a.g.e.,** s.43.

| | | | |
|---|---|---|---|
| Suriyeli | 72.909 | Avusturyalı | 7.604 |
| Acem | 1.385 | Alman | 1.847 |
| Ermeni | 7.747 | Rus | 2.410 |

Süveyş Kanalında başlıca yerleşim yerleri ve nüfusları ise:[82]

**Port Sait:** Süveyş Kanalı'nın en önemli limanıdır. Burada kömür depoları bulunmaktadır. Nüfusu 35.000 Avrupalı, 15.000 yerli olmak üzere 50.000'dir.

**İsmailiye:** Kahire'nin iskelesi durumundadır. Kanaldaki geçişleri düzenleyen müdüriyet burada bulunmaktadır. Nüfusu yaklaşık 7.000'i yerli, 2.000'i Avrupalı olmak üzere 9.000'dir.

**Port Tevfik:** Süveyş kasabasının eski yerleşim yerine iki kilometre mesafededir.

Bu yerleşim yerleri isimlerini Mısır Hidivlerinden Sait, İsmail ve Tevfik Paşaların isimlerinden alınmıştır.

**Port İbrahim**: Süveyş, Port Tevfik ile birlikte bir şehir olarak kabul edilir. Toplam nüfusu yaklaşık 2.500'ü Avrupalı olmak üzere 16.000'dir.

## C) İKLİMİ

Mısır'ın Akdeniz kıyı şeridinde 50-100 km derinliğinde olan bölgeleri dışında genel olarak çöl iklimi egemendir. Yazları sıcak ve kurak, kışları hafif serin ve genellikle kurak geçer. Yıllık yağış ortalama 55 $m^3$'tür. Aşağı Mısır'da yağış yok denecek kadar azdır[83].

Yıllık ortalama yağışlı gün sayısı Kahire ve Süveyş'te 12 günden ibarettir. Yağışlar bazen o derece şiddetli olur ki, böyle zamanlarda birkaç saat içinde yıllık yağış toplamının üçte biri, hatta yarısı düşebilir[84]. Ortalama yağış, İskenderiye'de 185, Port Sait bölgesinde 83, Abbasiye'de 34, Hilvan'da 31, Kahire'de 31, Helyopolis'te 16 $m^3$'tür[85].

Mısır'ın havası genel olarak kurudur. Ancak Nil'in taşma zamanı olan Haziran ve Ağustos aylarında hava çok nemli ve ağır olur. Isı ise, bu aylarda esen kuzeybatı

---

[82] Yusuf Rıza, **a.g.e.,** s.43.

[83] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi, Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Meydan Muharebeleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990, s.36.

[84] Öngör, **a.g.e.,** s.19.

[85] **TSKOD Yavuz Sultan Selim'in...,** aynı yer.

rüzgarları dolayısıyla değişiktir. Aralık ayından Şubat sonuna kadar ters esen güneydoğu rüzgarları havayı değiştirmez. Mart başından Haziran ayına kadar, çöl istikametinden sıcak bir rüzgar eser ve bu rüzgar aşırı bir sıcak getirir[86].

## II- SİNA YARIMADASI

### A) COĞRAFİ KONUMU VE STRATEJİK ÖNEMİ

Akabe-Süveyş hattının güneyindeki kısım asıl Sina Yarımadası'dır. Bu yarımadaya aynı zamanda Cebeli Tur (Tur-u Sina) da denir. Filistin ile Mısır, Sina Yarımadası'yla Akdeniz arasındaki çöle de Tih Sahrası veya Sina Çölü denir.Bu çölün kuzeyden güneye uzunluğu yaklaşık olarak 385 ve doğudan batıya 190 km'dir.

Sina Çölü'nün doğusunda Lut gölü (Bahri Lut, ölü deniz) güneyinden itibaren Vadii Araba-Akabe Körfezi;

Güneyinde Sina Yarımadası (Cebel-i Tur) ve Kızıldeniz;

Batısında, Süveyş Kanalı ve Mısır ile Süveyş Körfezi;

Kuzeyinde, Lut Gölü güneyi, Elhalese-Tellelrefah hattı ile ayrılan Filistin ve Akdeniz vardır[87].

Bu çöl gayet geniş bir yayladan ibarettir. Yüzeyi gayet hafif bir eğimle kuzeyde Akdeniz'e, doğuda Vadi-i Araba'ya, batıda Süveyş Kanalı'na doğru alçalır, güneyde Sina Yarımadasına doğru yükselir. Çölde dağ adı verilecek yükseltiler azdır. Bunun yanında pek çok kuru vadiler vardır. Bu vadilerin hemen hepsi güney-kuzey istikametinde ve Filistin, Arabistan ile Mısır arasındaki yollara genellikle dikey olarak uzanır ve harekâta engel olmazlar. Bu vadilerin en büyüğü çölü baştan başa geçen ve Ariş'te denize ulaşan Vadi-i Ariştir. Vadilerin kuru olmasına rağmen yağan ani yağmurlara karşı vadide ordugâh kurmak tehlikelidir[88].

Sina Çölü doğal olarak Hafir-Mağara, Dağı-İsmailiye hattından birbirinden farklı iki bölgeye ayrılır. Bu hattın kuzeyine Kum Çölü, güneyine Taş Çölü denir. Ayrıca Filistin-Mısır sınırının doğusunda ve sınırla Gazze-Birüssebi hattı arasındaki

---

[86] **BDHTH,**C. IV, Ks. 1 , s.14.

[87] Ali Fuad Erden, **Paris'ten Tih Sahrasına,** 2.b., Ulus Basımevi, Ankara, 1949, s. 77-78; **BDHTH,**C.IV, Ks.1, s.21; Karasapan, **a.g.e.,** s.165.

[88] Behçet, *a.g.m.*, s.3 ; **BDHTH,**C. IV, Ks.1, s.21.

saha yarım çöl durumunda olan Toprak Çölü'dür. Buraya Necef Çölü veya Filistin Çölü de denir[89].

**Taş Çölü:** Düz bir yayladır. Bu çölde çıplak ve kayalık dağlar vardır[90]. Bunların başlıcaları Cebeli Hilal (881-892 m), Cebeli Mağara (926-957 m), Cebeli Yellok (1904 m), Cebeli Amana (683 m), Cebeli Cedi (840 m), Cebeli Hemtiye'dir (924-1006 m)[91].

Kumluk bölgeleri hariç olmak üzere Taş Çölü'nün zemini genellikle serttir. Zeminin üst kısmı çakıl ve çakmak taşından oluşur. Dağlık ve kayalık kısımlar haricinde bu bölgede hareket daha kolaydır. Kanal harekâtı boyunca 30-40 km genişliğinde bulunan kum seddi harekâta önemli zorluklar çıkartır[92].

**Kum Çölü:** Bu çöl düz, dalgalı veya kum tepeleri ile kaplıdır. Kum Çölü'nün derinliği Akdeniz Kıyısından içeri doğru 50-60 km'dir. Kum tepelerinin yüksekliği 50-100 metre arasındadır. Kum tepeleri genel olarak kuzeybatıdan güneydoğuya doğru akarlar. Deniz tarafından gelen rüzgarlar bu tepelerin yerini değiştirir. Bu çölün bazı yerlerinde 3-4 metre derinlikte su bulunur. Suyu bol olan yerlerde hurmalıklar vardır[93].

Kum Çölünde kumların gevşek ve derin olmasından dolayı hareket çok zordur. İnsanlar ve hayvanlar bu bölgede ilerlerken topuklarına kadar kuma batarlar[94].

**Toprak Çölü (Necef Çölü):** Bu çöl Gazze-Birüssebi ve Cebeli Amas, Cebeli Madara güneyi ve Birülhafir batısı ile Mısır-Filistin sınırının arasını doldurur. Bu çöle Toprak Çölü veya "Yarım Çöl" de denilir. İlk mevsim yağmurlarından sonra az miktarda darı, arpa, buğday ekilir. Bu çölün güney doğusu, Vadi-i Araba batı yakasındaki esas Sina Taş Çölünün başlangıç kısmını da kapsadığından, oldukça taşlı ve çetin yerleri de vardır. Birüssebi-Hafirülavce hattı ile Cebeli Amas-Cebeli Madara-Birülhafir hattı arası oldukça çok taş olmasına rağmen tarıma elverişli kısımları kaplar[95]. Kanala 350 Km uzaklıkta olan[96] ve çölün kenarlarında bulunan Birüssebi de 12-15m derinlikte 2-3 m genişlikte kuyulardan su çıkarılır. Burası I. Kanal Seferinde toplanma

---

[89] **Millitary Operations**..., s.27; Erden, **Paris'ten...**, s.77, Behçet, *a.g.m.*, s.3 .; **BDHTH,** C.IV, Ks.1, s.21.
[90] Erden**, Paris'ten...**,s.77-78
[91] **BDHTH,** C.IV, Ks.1, s.23.
[92] Erden, **Paris'ten...,** aynı yer.
[93] Akbay, **a.g.e.,** s.92; Erden**, Paris'ten....,** aynı yer, Behçet, *a.g.m* , s.3.
[94] Erden**, Paris'ten...,** s.78.
[95] **BDHTH,**C. IV,Ks.1, s.23-24; Erden, **Paris'ten.....,** aynı yer.
[96] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742 (44), F.2-12.

ve başmenzil noktası olarak kullanılmıştır[97]. Çölün kenarında olan Birüssebi'nin nüfusu 1000 civarındadır[98].

İngilizler Mısır ve Kanal'a doğudan gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı savunmak için Sina Çölü'nü boşaltarak Kanal'ın önünde bunu engel bölgesi olarak kabul etmişlerdir. İngilizler telgraf hattı haricinde çöle en ufak bir yatırım yapmamışlardır[99].

1906 yılında Akabe ile bu bölgenin doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'nin mi, yoksa Mısır Hidivi'nin mi olduğu konusu üzerinde sert tartışmalar olmuştur. İngiltere bu konuda sürekli ve şiddetli notalar çekmiştir. Bu sırada Osmanlı Devleti Birüssebi'den Akabe'ye kadar olan mıntıkayı elinde bulunduruyordu[100].

## B) NÜFUS DAĞILIMI

Çölün nüfusu yaklaşık 10.000'dir. Bu nüfusun yarısı Bedevi diğer yarısı da bölgede meskun mahal olan Ariş ve Nahil Kasabaları'nın halkıdır[101].

Ariş Akdeniz kıyısında, Kalatülnahil ise Mısır Hac yolu üzerindedir. Her iki mevkinin de suyu boldur[102].

Bedevilerin maddi durumları kötüdür. Kendi aralarında küçük kabilelere ayrılmışlardır. Hayvancılık, avcılık, çölde rehberlik ve talan ile geçimlerini sağlarlar. Bütün ağır işleri kadınlar görür[103].

Sina Çölü'nde yol olmadığından ve eldeki haritalar yetersiz olduğundan Birinci Kanal Seferi sırasında bütün keşif faaliyetlerinde rehber olarak Bedevilerden faydalanılmıştır. Sefer sırasında Türk Ordusu'na yol göstermişlerdir. Bunun yanında bunlardan istihbarat açısından faydalanılmak istenmişse de, başarılı olunamamıştır. Çünkü Bedevilerden zaman, sayı, mesafe, yer konusunda istikrarlı bilgi alınamamıştır. Disiplinsiz olduklarından savaşta da bir verim alınamamıştır. Bununla beraber harekât

---

[97] Baron Kress Von Kressenstein, **Türklerle Beraber Süveyş Kanalına**, (Çev.Mazhar Besim Özalpsan) Askerî Matbaa, İstanbul, 1943, s.33 .

[98] Dukakinzâde Ferudun, **Büyük Harp Türk Cepheleri**, Harp Akademisi 1926-1927 Üçüncü Sınıf Kısım-3 Filistin Cephesi, Askerî Akademiler Matbaası, İstanbul, 1927, s.17.

[99] Erden, , **Paris'ten.....**, s.83.

[100] Ali Fuat Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk Okul ve Genç Subaylık Hatıraları**, Baha Matbaası, İstanbul 1967, s.97.

[101] **ATASE Arş.**, K171, Ds.742 (44), F.2-12 ; Kressenstein, **a.g.e.**, s.32; Erden, **Paris'ten...**, s.82.

[102] Erden, **Paris'ten.....**, s.83.

[103] Behçet, *a.g.m.*,s.3-4; Erden, **Paris'ten.....**,s.82-83; Kressenstein, **a.g.e.,** s.33.

sırasında çoğunlukla Bedeviler bizim yanımızda hareket etmişler ve bize zararları olmamıştır[104].

İngilizler Sina Çölü'ndeki Bedevi Şeyhlerine küçük maaşlar bağlayarak onların maaşlarını almaları için hükümet dairelerine gelmelerini sağlıyorlardı. Maaşların bir müddet kesilmesi itaat ve sadakattan şeyhleri yola getirmek için tesirli bir çare olmuştur[105].

Osmanlı Devleti bölgedeki Bedevilerden faydalanmak için taaruz öncesinde bölgeye Teşkilât-ı Mahsusa elemanlarını göndermiştir. Bunların görevi Bedevilerden gönüllü teşkilâtlar kurarak yardımcı kuvvetler oluşturmaktı[106]. Bu işlerden sorumlu olarak Enver Paşa'nın yaverlerinden Binbaşı Mümtaz Bey Urban Kumandanlığına tayin edilmiştir[107]. Mümtaz Bey'e Birüssebi ve Gazze civarındaki Urban ve aşiretlerden hecin süvar ve süvariler teşkil etmesi için 1000 lira verilmiştir[108].

Mümtaz Bey gibi gönüllülerden sorumlu olan Eşref Bey[109] kumandasındaki gönüllülerden oluşan iki müfreze, Birinci Kanal Seferinde taaruzdan önce Elariş ve Kalatülnahil Bölgelerini ele geçirmişlerdir[110].

## C) İKLİM VE SU

Sina Çölü'nün iklimi, genel olarak sıhhate zararlı değildir. Gündüz ile gece arasındaki ısı farkı çoktur. Çöl ikliminin en belirgin olan bu ısı farkı, kış ve ilkbaharda daha fazladır. Güneşin batmasıyla serinlik başlar. Bu serinlik genellikle şiddetli rüzgar ve kuvvetli sisle beraber gelir. Kışın sıcaklık gündüzleri 30-40 °C iken gece 0 °C'ye kadar düşer. Sıcaklık yazın gündüz gölgede 50-60 °C gecede 10 derece olmaktaydı. En

---

[104] Kressenstein, **a.g.e.**,s.33; Erden, **Paris'ten...**, s.82-83.
[105] Kressenstein, **a.g.e.**,s.32-33; Erden, **Paris'ten...**, aynı yer.
[106] Philip H. Stoddard, **Teşkilat-ı Mahsusa Osmanlı Hükümeti ve Araplar 1911-1918 Teşkilat-ı Mahsusa Üzerine Bir Ön Çalışma,** (Çev. Tansel Demirel), 2.b, Arba yay., İstanbul, 1994, s.7; Behçet, *a.g.m.*, s.1-2.
[107] **ATASE Arş.**, K 126, Ds.97 (590), F.21-2.
[108] **ATASE Arş.**, Kl. 126, Ds.97 (590), F.21.
[109] Bölgede İngilizlerin ajanı olarak görev yapan T. E. Lawrence'ye göre *"Eşref , Türk siyasal yaşamında adı kötüye çıkmış bir maceraperestti."*T.E. Lawrence, **Bilgeliğin Yedi Direği Bir Casusun Anıları**, (Çev. Yusuf Kaplan, Rey yay., İstanbul, 1991, s.234.
[110] Mim Kemal Öke, **Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar,** 3.b.,Çağ. yay., İstanbul, 1991, s.238-239 ; Karasapan, **a.g.e.**, s.166.

bunaltıcı sıcak saat 9'dan öğlene kadardır. Isı farkından dolayı bağırsak ve basur hastalıkları görülür[111].

Çöl'de harekâta en büyük engel kum fırtınalarıdır. En fazla ilkbaharda olmakla birlikte her mevsimde çıkar. Rüzgar kumu kütle halinde kaldırır. Bu sırada insanların ve hayvanların nefes alışı zorlaşır. Bu fırtınadan silâhlar da etkilenmektedir. Üç gün süren sam rüzgarının estiği günler harekâtın yapılmasını engeller[112].

Sina Çölü'nde Kuseyme'den başka su kaynağı yoktur. Bi'rhasane, El-Ariş, Nahil'den başka yerlerdeki kuyular büyük birliklerin su ihtiyaçlarını karşılayamazlar[113]. Çöl'ü kuzeyden güneye bölen Vadi-i Ariş yalnız yağmurlu zamanlarda suludur. Harekât öncesinde Hafir, Kuseyme, Bi'rhayıl'de bulunan mevcut kuyular ele geçirilmiştir. Kum Çölü'nde çok yerde 1-3 m derinlikte su bulunsa da bunlar tuzlu ve acıdır. Birinci Kanal Seferi öncesinde yağan yağmurlar sayesinde oluşan birikintiler kullanılarak 150 km gerideki Bi'rhayıl'den su taşımaya gerek kalmadı. Bununla beraber eldeki su kaynakları sefer kuvveti için yeterli değildi. Bundan dolayı askerlere günde bir matara su, develere de üç gün de bir su verilebiliyordu[114].

## D) YOLLAR

Sina Çölü, kuzey kesimi ile Arabistan, Suriye ve Mısır arasındaki kara ulaşımının harekete en uygun bir kısmı olduğundan tarih boyunca; Mısır'a karşı yapılan bütün kara harekât ve girişimlerine geçit olmakla beraber, Mısır'dan Arabistan, Filistin ve Suriye'ye yapılan karşı hareketlere de bir ulaşım alanı olmuştur.

Filistin ile kanal arasında bu çölden geçen ve önceden beri kullanılan üç yol mevcuttur. Bu yollar;

**El-Ariş'ten Kanta'ya Sahil Yolu (Eski kervan yolu ):** Bu yol El-Ariş'ten itibaren Kanta'ya kadar deniz kıyısını takip eder. Buradan güneybatıya dönerek Kantara'da son bulur[115].

---

[111] Erden, **Paris'ten....,** s.80-81; Behçet, *a.g.m.***,** s.3 .
[112] Erden, **Paris'ten....**;s.81 Behçet, *a.g.m,* aynı yer.
[113] Akbay, **a.g.e.**, s.93
[114] Erden, **Paris'ten.....,** s.78-79; Behçet, *a.g.m.***.,** s.14
[115] Karasapan, **a.g.e.**, s.165

Yavuz Sultan Selim ve Napolyon seferlerinde bu yolu kullanmışlardır. Kıyı yakınından geçen bu yol üzerinde kuyular ve hurmalıklar bulunmaktadır[116]. Fakat bu yolun birçok kısmı denizden gözüktüğünden düşman gemilerinin ateşine açıktır. Ayrıca denizden çıkarma yapan bir birlik ile kanala ilerleyen kuvvetin gerisine çıkarılması ile harekât üssü ile irtibatı kesilebilirdi. Bundan dolayı bu yol kullanılmamıştır[117].

**Birüssebi-İsmailiye Merkez Yolu (Peygamber yolu)**: Bu yol da, Birüssebi'den sonra El-Avce ve Kuseyma'ya kadar güneye indikten sonra batıya dönmekte ve İsmailiye istikametinde kanala varmaktadır[118].

Bu yol çölün ortasından giden Bi'rüssebi-Hafir Cefcafe-İsmailiye istikametini takip eder. Aslında bu aradaki yol değil istikamettir. Topların tekerleklerinin, develerin açtığı izlerle çöl çizilmiştir. Her menzil noktasına civardaki dağların isimleri verilmiştir. Su probleminden dolayı tarihte Mısır'ı fethetmek için giden ordular bu yolu kullanmamışlardır. Fakat İngilizler denize hakim olduklarından bu istikamet seçilmek zorunda kalınmıştır. Bu yolun diğer bir dezavantajı da yol hakkında detaylı bilgi olmamasıdır[119].

**Maan-Kal'atülnail-Süveyş yolu (Hac yolu):** Bu yol Hicazdan veya Kuseyma'dan gelen kervan yolu üzerinde Kal'atülnail'den geçerek Süveyş'e ulaşan eski Hac yoludur[120]. Bu yol Akabe civarında düşman savaş gemilerinin ateşi altında bulunmaktadır. Süveyş civarında kanalı geçmek çok daha zordur. Ayrıca bu yol diğerlerine göre daha uzundur[121].

Kanal Seferinde merkez kuvveti Birüssebi-İsmailiye yolunu takip etmiştir. Merkez kuvvetinin hareket edeceği Birüssebi-Hafir-İbin-Habra-İsmailiye çöl yolunda Kasimi'ye bir kaynak ve Birihasene'de kuyular vardı. Dağlık araziden geçen ve biraz dolaşık istikamet takibeden Birihasene yolu terkedilerek İbin yolu kabul edilmiştir ki 10 konak olan bu yol üzerinde Elavce Vadi-i Ariş, Birihamme, I. Habra, Cefcafe, II. Habra'da suyu az kuyu bulunmaktadır [122]. Kışın yağan yağmurların sarnıçları ve

---

[116] Akbay, **a.g.e.**, s.93.
[117] Erden, **Birinci Dünya Harbinde Suriye Hatıraları**, C.I, Halk Matbaası, İstanbul, 1954, s.7; Behçet**,** *a.g.m.***,** s.6.
[118] Karasapan, **a.g.e.,** s.165.
[119] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742 (44), F.2-12.
[120] Karasapan, **a.g.e.**, s.165.
[121] Behçet, *a.g.m.*, s.6-7; Kressenstein, **a.g.e.**, s.27.
[122] Fahri Belen, **Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1915 Yılı Hareketleri**,C. II, Gn.Kur. Basımevi, Ankara, 1964, s.60

müfrezeler tarafından önceden hazırlanan çukurları doldurmasıyla su ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır. Bununla beraber düşmanı oyalamak ve aldatmak maksadıyla sağ ve sol kanattaki yollardan da ufak müfrezeler sevk edilmiştir[123].Sağ ve sol kolların takibedecekleri Elariş, Nahil yollarındaki konakların bir kısmında küçük müfrezelere yetecek kadar su mevcut ise de, bazı yerlerde su bulunmadığı için bu istikametler üzerinde de su meselesi önem taşımakta idi [124].

Birinci Kanal Seferi sırasında bölgedeki demiryolarının durumu ise; Nablus kuzeyinde Sille'ye kadar gelen demiryolu güneye doğru uzanmakta idi.Sille istasyonundan Birüssebi'ye kadar 150, buradan kanala kadar da 300 km mesafedeki ikmal işleri, motorlu vasıtamız bulunmadığından dolayı canlı vasıtalarla yapılıyordu [125].

[123] Karasapan, **a.g.e.**, s.166.
[124] Belen, **1915 Yılı Hareketleri.** ,s.60.
[125] Aynı yer.

# İKİNCİ BÖLÜM

# KANALA TAARRUZ FİKRİ ve SEFER HAZIRLIKLARI

## I. KANALA TAARRUZ FİKRİNİN DOĞUŞU

### A) OSMANLI DEVLETİ-ALMANYA YAKINLAŞMASI ve BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

XIX. yüzyılın sonlarına doğru milli birliğini sağlayan ve sanayileşen Almanya'nın sömürgelere ve mallarını satabileceği pazarlara ihtiyacı vardı[126]. Osmanlı Devleti de bu ihtiyaçlarını karşılayabileceği ideal bir *"yaşam alanı"* idi. Böylece Almanlar, tüketim ve sanayileri için gerekli hammadde kaynaklarını bu bölgede garanti altına alabileceklerini ve artan nüfusa yeni yerleşim alanları oluşturabileceklerini düşünüyorlardı. Bütün bunların ötesinde yaptıkları *"gizli"* araştırmalar sonucunda bölgenin zengin petrol potansiyelinin de farkına varmışlardı[127]. Bu da Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni kendisine kalan hayat sahası, Hint Okyanusu ve Asya'ya ulaştıran bir köprü olarak görmesine neden oluyordu.

Alman İmparatoru II. Wilhelm'in[128] 1898 sonunda Şam'a yaptığı ziyaret esnasında ülkesini dünyadaki 300 milyon Müslüman'ın koruyucusu ilân etmesi, bu görüşe uygun olarak bölgede nüfuz elde etme politikasının bir sonucuydu[129]. Bu politikanın doğal sonucu olarak da İngiltere'nin sömürgeleriyle arasındaki yol ile Almanya'nın yayılma sahası birbiriyle çakışmıştır[130].

---

[126]Mehmet Ali Ünal, *"Çanakkale Savaşları ve Sömürgeciliğin Sonu"*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**., Çanakkale Zaferinin 80. Yıldönümü özel sayısı,C. X, S.30, (Kasım 1994), s.568

[127]Franz Carl Enders, **Türkiye 1916**, (Haz. Gürsel Köksal), Edebiyat ve Eleştiri yay., y.y.t.y., s. XIII; Veli Yılmaz, **1nci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askerî Yardımlar**, Cem Ofset Matbaacılık Sanayi A.Ş. , İstanbul, 1993, s.29; Refik Turan, *"Tarihi Seyir ve Çanakkale'de Değişen Tarih"*, **AAMD**, Çanakkale Zaferi'nin 80. Yıldönümü Özel Sayısı,C. X, S.30, (Kasım 1994), s.562

[128]1888 yılında Almanya'nın başına II.Wilhelm'in geçmesi ile Almanya'nın dış politikası değişmiştir. II.Wilhelm, Almanya'nın güçlü bir devlet olması için diğer büyük devletler gibi sömürgecilik yapılması gerektiğine inanıyordu. Bkz. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)**, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür yay. ,Ankara, 1992, s.28-29

[129]Enders, **a.g.e.,** ay.yer; Yılmaz, **a.g.e.,** aynı yer

[130] Bu yıllarda dünyadaki Büyük Güçlerin durumu ile ilgili olarak bkz.Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, (Çev.Birtane Karanakçı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1990 s.231-237

İngiltere'nin Mısır ve Kıbrıs'ı işgali, Arap yarımadası, Irak ve Kuveyt bölgelerindeki faaliyetleri, ayrıca Doğu Anadolu'da bölgesindeki Ermeni örgütlerine yardım etmesi sonucunda Osmanlı Devleti ile arası açılmıştır[131]. Bu durum Almanya'nın beklediği fırsatı yakalamasını sağlamıştır. Özellikle 1890'dan sonra İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerindeki nüfuzu yerini Alman Nüfuzuna bırakmıştır[132]. Bu dönemde Almanya'nın İstanbul bulunan büyükelçisi Kont Hatzfeld Yakındoğu bölgesindeki Alman prestijinin artmasının sağlayacağı büyük fırsatların farkına varmıştır[133]. 1889 yılında Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ziyareti Ortadoğu'da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu ziyaret emperyalist Almanya'nın Ortadoğu'ya duyduğu ilginin bir delilidir[134]. Almanya'nın bu ziyaretten beklentileri ile ilgili olarak Friedriçh Naumann yazısında "*Dünya savaşının, Osmanlı İmparatorluğu' nun dağılmasından önce başlaması mümkündü. O zaman İstanbul'daki Halife bir kere daha Sancak-ı Şerif' i açarak cihad ilân edecektir. "Hasta Adam" son defa doğrularak Mısır, Sudan, Doğu Afrika, İran, Afganistan ve Hindistan'a karşı savaşmaları için seslenecektir. "Hasta Adam" seslenirken onu yatağında kimin dik tutacağını bilmek çok önemlidir"* demesi[135]Almanya'nın Osmanlı Devleti'nden beklentilerini göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin taksimini Almanya'ya en büyük pay sağlamak suretiyle gerçekleştirmek mümkün olsaydı, emperyalist Almanya bu taksime katılmaktan çekinmezdi. Fakat Osmanlı Devleti'nin taksiminde ve parçalanmasında en büyük payın Osmanlı Devleti ile karadan ve denizden komşu olan Rusya'ya verileceği, geri kalan zengin toprakların Süveyş Kanalında ve İran Körfezinde etkinlik gösteren İngiltere ile Suriye bölgesinde kuvvetli bir nüfuza sahip olan Fransa'nın eline geçeceğini biliyordu. Bu durumda Almanya'nın Osmanlı Devletini tehdit eden tehlikenin şimdilik önüne geçmesini ve ülkeyi askerî ve iktisadî bakımdan geliştirmesi gerekliydi[136].

---

[131]Bayram Kodaman, **Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamid' in Doğu Anadolu Politikası**, Orkun yay. , İstanbul, 1983, s.22.

[132]Özyüksel, **a.g.e.,** s.249; Akbay, **a.g.e.,** s.32-33 ; Bu konu için ayrıca bkz. İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, İletişim yay., İstanbul 1998; Aynı yazar , **İkinci Abdülhamit döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu** AÜSBF yay. , Ankara, 1981.

[133]Earle, **a.g.e.,** s.50-51.

[134]Erol Ulubelen, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye** , Çağdaş yay. , İstanbul, 1982, s.14.

[135]Earle, **a.g.e.**, s.139.

[136]Mihail Pavloviç Veltmen,"*Küçük Asya Çevresinde Mücadele ve Türkiye'nin Taksimi*"(Haz. Cengiz Kürşat),**BTTD** , S.31, (Eylül 1987), s.42.

Osmanlı Devleti ise diğer emperyalist devletlerin paylaşım plânları karşısında Almanya'yı tercih etmek zorunda kalmıştır[137]. Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde büyük ölçüde Alman nüfuzu hakimdir[138]. Bunun yanında Alman subayları Osmanlı ordusu üzerinde sıkı bir kontrole, Alman savaş sanayii de ordunun silâh ve donatımında tam bir tekele sahip bulunuyordu[139].

Avrupa'da savaşın başlamasıyla birlikte, ittifak halinde olan Almanya ve Avusturya-Macaristan için Osmanlı Devleti'nin önemi daha da artmıştı. Böylece kendileriyle birlikte hareket edecek olan bir Osmanlı Devleti sayesinde düşmanları tarafından çembere alınmaktan kurtulacaklardı[140]. Ayrıca Almanya, Hindistan, Kafkasya Mısır ve diğer Müslüman ülkelerde Halifenin nüfuzunu kullanarak İngiltere aleyhine isyanlar çıkarmayı düşünüyordu [141].

Bu sırada Osmanlı Devleti Başkumandan Vekili olan Enver Paşa, bu savaşın sonunda Almanya'nın galip geleceğine inanmaktaydı[142]. Bundan dolayı Enver Paşa' nın isteği ile Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte tarafsızlığını ilân ettiyse de, 2 Ağustos günü Almanya ile gizli bir anlaşma imzaladı[143]. Babıali bir taraftan İtilaf Devletleriyle hemen arayı açmamak için tarafsızlığını ilân etmiş, diğer taraftan da yaptığı hazırlığı ihtiyati tedbir olarak göstermeye çalışmıştır[144]. Almanya Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanlığına bildirdiği yazısında Osmanlı Devleti'nin hiç vakit kaybetmeden Rusya'ya savaş ilân etmesini istemekteydi [145].

Gizli ittifak gereğince Osmanlı savaş plânları Berlin tarafından yapıldığı gibi Mısır Seferi de tamamen Alman Genelkurmay Başkanlığı kaynaklıydı[146]. Osmanlı Devleti savaşa katılır katılmaz savaşın emperyalist yönleri ortaya çıktı. Bu ittifakın

---

[137]Lothar Rathman, **Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi**, (Çev. Rağıp Zoralı), Gözlem yay., İstanbul, 1976, s.13.

[138]Halit Ziya Uşaklıgil, **Saray ve Ötesi**, İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., İstanbul, 1981, s.412.

[139]Rıfat Önsoy, *"Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman Subayları ve Alman Silah Sanayinin Çıkarları (1871-1914)"*,IX. Türk Tarih Kongresinden ayrı basım, s.1213;Rathman, **a.g.e.**,s.12.

[140]Enver Ziya Karal,*"1912 ve 1923 Yılları Arasında Türkiye"*,**Tarih ve Edebiyat Mecmuası**,s.9,(Eylül 1980), s.12-13.

[141]İsrafil Kurtcephe-Mustafa Balcıoğlu,*"Birinci Dünya Savaşı Başlarında Bir Türk-Alman Projesi Rauf Bey Müfrezesi"***OTAM,** S.3, (Ocak 1992), s.249.

[142]Ali Fuad Erden, **İsmet İnönü**, Burhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul 1952, s.62.

[143] Eliezer Tauber, **The Arab Movements in World War I.**, Bookcraft Ltd., London, 1993, s.36.

[144]Tahsin Ünal, **Türk Siyasî Tarihi 1700-1958**, 4 b., Emel yay., Ankara, 1977, s.439.

[145]Jehuda L. Wallach, **Bir Askerî Yardımın Anatomisi**, (Çev.Fahri Çeliker)2.b., Gn.Kur. Basımevi, Ankara, 1985, s.141.

[146]Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, 2 b., Turhan Kitabevi, Ankara, 1986, s.23; Alan Palmer, **Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, (Çev. Belkis Çorakçı Dişbudak), Sabah Kitapları, 5.b., İstanbul, 1995, s.255; Behçet, *a.g.m.*, s.1.

Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na *"Cennetteki meşru yerlerini sağlayacağı"* konusunda çok sayıda yayınlar yapıldı. İşadamları, diplomatlar, misyonerler ve tarihçiler fikir birliği yaparak bu ittifakın Almanların Yakın Doğu' da ki iktisadî nüfuzunu güçlendireceğine, Rusya'nın Kafkaslar'daki egemenliğinin yıkılacağına, İngiltere'nin Hindistan yolunun tehdit edileceğine ve Fransa'nın Suriye üzerindeki iddialarının sona erdirileceğine inandıklarının propagandasını yaptılar[147].

2 Ağustos 1914 tarihinde imzalanan gizli ittifak anlaşmasından sonra Enver Paşa'yla Alman askerî misyonu arasında yakın bir işbirliği olmuştur. Aynı gün Osmanlı Devleti seferberlik ilân etmiştir. Osmanlı Ordusu Merkez Karargahı yeni Osmanlı-Alman askerî işbirliğini yansıtacak şekilde yeniden yapılanmıştır. Enver Paşa Başkumandan Vekili olarak kalmış, Bronsart Paşa da Kurmay Başkanı olmuştur[148].

## B) İTTİFAK DEVLETLERİNİN OSMANLI DEVLETİ'NDEN BEKLENTİLERİ VE TARTIŞMALAR

Osmanlı Devleti'nin üç aylık tarafsızlık döneminde Alman siyasî ve askerî liderlerinin en fazla ilgilendikleri konulardan birisi de Mısır'a yapılacak bir Türk seferiydi[149]. Alman Başkumandanlığı Mısır'a ve Süveyş Kanalı'na taarruz ederek İngilizleri en hassas yerlerinden vurmayı düşünüyordu[150]. Böylece Mısır'a yapılacak taarruz ile İngiltere'nin Hindistan ile arasındaki hayat damarı kesilecekti. Bu sayede İngiltere'nin Hindistan'dan getireceği askerlerle Avrupa cephelerini takviye etmesi de engellenecekti. İngiltere ise kendisi için stratejik bir konuma sahip olan Mısır ve Hindistan yolunu her türlü tehlikeden korumak için bu bölgelerde büyük kuvvet bulundurmak zorundaydı[151]. Savaşın sonucunu Almanya'nın Batı cephesindeki galibiyetine bağlayan Osmanlı Devleti ise; Mısır'a yapılacak bir taarruz ile büyük bir

---

[147] Earle,**a.g.e.**, s.307.
[148] Stoddard, **a.g.e.**, s.9 ; Akbay, **a.g.e.**, s.115.
[149]Ulrich Trumpener,**Germany and the Ottoman Empire**, Princeton University, New Jersey, 1968, s.113.
[150]Wallach, **a.g.e.**, s.175.
[151]Akdes Nimet Kurat, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966, s.60-61; **Hatıralar ve Vesikalar Cemal Paşa'nın Hatıratı Üzerine Tetkikler**, Vakit Matbaası, İstanbul, 1933, s.207.

İngiliz kuvvetinin bu bölgeye bağlanacağını ve böylece müttefiklerinin Avrupa cephelerindeki yükünün hafifleyeceğini düşünüyordu[152].

Alman Başkumandanı General Falkenhayn da hatıratında[153] bu harekâtın sebepleri arasında Süveyş Kanalı'ndaki trafiğin kesilmesinin ve İngiliz kuvvetlerinin mühim bir kısmının bu bölgede meşgul edilerek asıl harp sahasından uzaklaştırılmasının olduğunu beyan etmiştir[154].

Almanlar Mısır'da İngilizlere karşı kazanılacak bir Türk zaferinin İslâm aleminde heyecan yaratacağını ve bunun ardından gelecek bir cihad çağrısının tam bir ayaklanmaya dönüşeceğini düşünüyorlardı. Enver Paşa da 1921 yılında Moskova Elçisi Ali Fuat Cebesoy ile görüşmesinde Mısır'ın kurtulmasının İslâm aleminde büyük bir uyanışa sebep olacağını belirtmişti. Halife konumunda olan Sultanın Cihad-ı Mukaddes ilânıyla İtilaf Devletlerinin sömürgeleri durumunda olan Müslüman milletler isyan edeceklerdi. Bu sefer sonucunda Mısır'da ve İtilaf Devletlerinin sömürgesi durumunda olan yerlerde Müslüman ayaklanmalarına yol açacağı beklenmekteydi[155].

Osmanlı Devleti'nin coğrafî ve stratejik konumu Süveyş üzerinden Mısır'a taarruz imkânını sağlıyordu. Böyle bir taarruzla bölgedeki İngiliz kuvvetleri yerinde tutulabilir, Hindistan ve Pasifik Okyanusu'ndan gelip Süveyş Kanalı yoluyla Fransa'ya gönderilecek kuvvetlerin hareketi önlenerek Alman ordularının Fransa'da başarılı olması sağlanabilirdi[156].

İngiltere ise Osmanlı Devletiyle savaşı girmeyi olabildiğince geciktirmekte yarar görüyordu. İngiliz Genelkurmayı Batı Cephesinde savaşa sokmak için Hint birliklerini bölgeden çektiğinde Türklerin Süveyş Kanalı'na karşı saldırıya geçebileceğini göz önünde bulunduruyordu. Bunun yanında İngiltere padişahla ilişkilerini koparacak olursa

---

[152]Nusret Baycan, *"Orgeneral Cevat Çobanlı"*, **AAMD**, C.VII. S.20, s.383; **Hatıralar ve Vesikalar....**, s.207**,** M. Zekeriya Sertel**, Hatırladıklarım,** Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1968, s.52.

[153]Bu eserle ilgili olarak karşılaştırmalar için bkz. Mustafa Kemal*"Mustafa Kemal Büyük Harpde İkinci Alman Başkumandanlığı yahud Falkenhayn"* **Askerî Mecmua**, S.61, (Haziran 1926) s.2-63.

[154]**Falkenhayn'ın Hatıratı**, (Çev. Mehmed Nihad), Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1340, s.30.

[155]Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953, s.18; **Golç Paşa'nın Hatıratı**, (Çev. Salih Mayakuşu), Askerî Matbaa, İstanbul, 1932, s.6; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi 1914-1918 Genel Savaşı Savaşın Başından 1914-1915 Kışına Kadar**,C. III, Ks.1, TTK yay., Ankara, 1983, s.70, v.d. **Yıldırım**, [Der. Stoyber] (Çev. Nihat), Askerî Matbaa, İstanbul, 1932, s.9-10; Tuncer Baykara, **Milli Mücadele (1918-1923),** Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 1985, s.23; Peter Hopkirk, **İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun**, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul, 1995, s.51; İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu**, TTK yay., Ankara, 1993, s.131; Behçet, *a.g.m.***,** s.1.

[156]Emin Çöl, **Çanakkale-Sina Savaşları**, Ankara, 1977, s.94-95; Akbay, **a.g.e.**, s.98.

Hint Müslümanlarının İslâm propagandasından etkileneceğinden endişe duymaktaydı[157].

Osmanlı Devleti seferberlik ilân ettikten sonra İtilaf Devletleri bu durumdan özellikle Mısır için şüphelenmiş ve bu basına da yansımıştır. 6 Ağustos 1914 tarihli *"Mısır ve Türkiye"* başlıklı yazıda "*Türkiye seferberliği Balkan Hükümetlerine karşı değildir. Anladığımıza göre bu hareket Mısır için yapılmıştır. Osmanlı Ordusu Hicaz şimendiferinden istifade ederek Suriye tarikiyle hareket edecektir. Yeni yapılmış olan bu şimendifer askerlerin Mısır hududuna kadar naklini çok teshil ediyor. Hicaz'daki kuvvetler şimale doğru sevk edilecektir. Şimdi Mısır Hidivi İstanbul'da bulunuyor. İngilizlerden tenfirdir..."* diyerek[158] endişelerini dile getirmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilânından sonraki ilk toplanma plânında bölgedeki bazı birliklerin başka bölgelere kaydırılmasının plânlanması, buralarda öncelikli bir taarruz niyetinin olmadığını gösterir[159]. Bunun en büyük nedeni de Sina Çölü'nün bir taarruz için doğal engel oluşturması ve İstanbul ile Süveyş Kanalı arasındaki kara ulaşımının zor olmasıdır[160].

10 Ağustos 1914 tarihinde Alman Başkumandanlığı'nın Enver Paşa'ya gönderdiği yazıda[161] Osmanlı Devleti'nin mümkün olduğu kadar çok Rus ve İngiliz kuvvetini bağlaması, sıkı bir faaliyetle İtilaf Devletlerine karşı Müslümanların ayaklanmasını temin etmesi isteniyordu. Bu maksatla Mısır'a ve Kafkasya'ya karşı bir harekât düzenlenmesi, Alman Başkumandanlığı'nın önemle üzerinde durduğu bir konuydu. Ayrıca Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yükünü hafifletmek için Türk harp cephelerinde harekâtın en kısa zamanda başlatılması da talep ediliyordu[162]. Mısır'a yapılacak taarruz ile İngiltere'nin Hindistan ile arasındaki hayat damarı kesilecekti. Almanlar İngilizlerin Hindistan'dan getirecekleri askerler ile Avrupa cephelerini takviye etmelerini engellemek istiyorlardı. Osmanlı Devleti savaşın sonucunu Almanya'nın Garp Cephesindeki galibiyetine bağlamıştır. Mısır'a taarruzla

---

[157]Pierre Renovin, **Birinci Dünya Savaşı 1914-1918**, (Çev. Adnan Cemgil), 3.b., Altın Kitaplar yay., İstanbul, 1982, s.211.
[158]**ATASE Arş.**, Kl.248 Ds.1031(1224), F.1.
[159]Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım**,C.I, Nehir yay., İstanbul, 1992, s.219.
[160]Behçet, *a.g.m.***,** s.1.
[161]Benzer bir talimat Alman Askerî Heyet Başkanı Sanders'e verilmişti. Bkz.Yılmaz, **a.g.e.**, s.69.
[162]Kressenstein, **a.g.e.,** s.13; Erden, **Paris'ten .....,**s.25.

büyük bir İngiliz kuvveti bu bölgeye bağlanacak ve bu durum müttefiklerin Avrupa cephelerindeki yükünü hafifletecekti[163].

16 Ağustos 1914[164] tarihinde Alman Sefiri Baron Von Wangenheim, Müşir Liman Von Sanders[165], Umumi Karargah Erkân-ı Harbiye İkinci Reisi Bronsart, Donanma Komutanı Souchan, Harekât Şube Başkanı Albay Von Kress, Alman Ataşemiliteri, Enver Paşa' nın yanında toplanmışlardır. Bronsart'nın yardımcısı Hafız Hakkı Bey'in[166] de toplantıya katılmasına izin verilmiştir[167]. Bu toplantı sırasında Almanlar donanmamızın Karadeniz'e hakim durumda olduğunu, seferberliği tamamlamak için beklemeye gerek olmadığını belirtmişlerdi. Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaşa girmesini sağlamak için Alman ordularının Garp Cephesinde Belçika'da ve Fransa'da ilerlediklerini ve yakında kati netice alacaklarını, Avusturya-Macaristan ordularının Rusya içerisinde ilerlediklerini, Rusların yakında bozulacağını belirterek, Türklerin bir an önce savaşa girerek Rusya'nın taksiminden pay alabileceğini söylemişlerdir[168]. Enver Paşa toplantıda ne yapılması gerektiğini sorduğunda Liman Von Sanders Karadeniz'de Odessa' ya bir çıkartma yapılarak Avusturya-Macaristan ve Alman ordularının rahatlatılmasını istemiş, diğer üyeler de Süveyş Kanalı'na taarruz edilerek İngiltere'nin Hindistan'dan takviye kuvvet getirmesine engel olunmasını istemişlerdir. Elde edilebilecek başarı sonucunda Mısır tamamen Osmanlı Devleti'ne ilhak olunacaktı[169].

Liman Von Sanders toplantı sırasında Odessa ile Akkerman arasına büyük bir çıkarma fikrini ortaya atmıştır. Böylece Rusya'daki Alman-Avusturya cephesinin sağ

---

[163]**Hatıralar ve Vesikalar....**, s.207; Baycan, *a.g.m.* , s.383.

[164]Başka bir eserde de bu tarih 23 Ağustos olarak belirtilmiştir. Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919**, C.I, 6. b., Remzi Kitabevi, İstanbul ,1976, s.218.

[165] Liman Von Sanders, Prusyalı Süvari Korgenerali, 1913-1918 yıllarında Türk mareşalı olarak askerî heyet başkanlığı yaptı. Savaş sırasında I. ve V. ve Yıldırım Ordular Grubu komutanlığı görevinde bulundu. Bkz. Doğu Araştırma Merkezi / Staratejik Araştırma Grubu *"Türkiyede Alman Askerî Misyonu Subaylar-Generaller-Heyetler*" **BTTT,** S.24, (Şubat 1987), s.60.

[166]Hafız Hakkı Bey daha sonra da 10. Kolordu Kumandanlığına tayin edilmiştir. 16 Kasımda Albay, 22 Aralıkta Livalığa (Tuğgeneral) terfi etmiştir. 12 Şubat 1915(30 Ocak 1330)'da Erzurum'da lekeli hummadan ölmüştür. Kazım Karabekir, **Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik**,C. II, Emre yay., İstanbul, 1994, s.436; Rahmi Apak, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, TTK yay., Ankara, 1988, s.97.

[167]Ali İhsan Sabis, **Harp Hatıralarım Birinci Dünya Harbi**, C.I, Nehir yay., İstanbul, 1991, s.272; Karabekir, **a.g.e.**, s.288; Aydemir, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa 1914-1922**, C.III, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.102; Sanders**, a.g.e.,** s.41.

[168]Sabis, **a.g.e.**, s.251; Renovin, **a.g.e.,** s.209; Aydemir, **a.g.e.**, s.103.

[169]Joseph Pomiankowski, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı**, (Çev. Kemal Turan), Kayıhan yay., İstanbul 1990, s.92; Karabekir, **a.g.e., aynı yer**; Aydemir, **a.g.e.,** aynı yer.; Ayfer Özçelik, **Ali Fuat Cebesoy**, Akçay yay., Ankara, 1993, s.11; İsmet İnönü, **Hatıralar**, C.I, (Der. Sebahattin Selek), Bilgi yay., İstanbul, 1985, s.115.

cenahında ve Odessa ile Akkerman arasına yapılacak bir Türk çıkartması Avusturya cephesinin sol kanadı yükünü çok hafifletecekti. Rus Karadeniz donanmasının çok kuvvetli olmaması, bölgedeki birliklerin eğitimsiz olması nedeniyle bu teşebbüsün başarıya ulaşması mümkün görülüyordu. Karaya çıkacak birliklerin başarıya ulaşabilmesi için Rus donanmasının yenilgiye uğraması gerekmekteydi[170]. Bu plâna göre Liman Von Sanders kumandasındaki I. Ordu üç kolordusuyla bu çıkarma operasyonunu gerçekleştirecekti. Öncü kademesini her kolordunun Alman komutanlar emrindeki tümenleri oluşturuyordu. 3. Tümen Nikoloy, 5. Tümen Züdenstern ve 10. Tümen Tromer komutasındaydı. Birinci kademeye I. Ordunun ağır topçu taburu ve istihkam birlikleri de katılacaktı. İkinci kademe olarak 3. Tümen ve bir süvari tugayı, üçüncü kademe olarak da geri kalan üç tümen ve diğer birlikler vapurlarla nakledilecekti. Vapurların 48 saatte dönecekleri hesaplanıyordu. Kademeler yanlarına birer haftalık yiyecek alacaklardı[171].

Odessa bölgesine asker çıkarma işini idare etmesi gereken Amiral Souchan 10 Eylülde verdiği bir raporda iki tarafın deniz kuvvetlerini karşılaştırdıktan sonra Osmanlı donanmasının hiç olmazsa çabuk bir başarı kazanamayacağını, Osmanlı denizcilerinin henüz yeterli olmadığını, Rusların kesin sonuçlu bir deniz vuruşmasını kabul edeceklerini düşünmediğini belirtmiştir. Ayrıca Rusların donanma üslerini sıkı bir surette kuşatmanın da güç olduğunu, bu üslere çok yakın olan Odessa bölgesine asker çıkarmaya kalkışmanın çok tehlikeli olduğunu ve arazinin de çıkarma için uygun olmadığını raporunda beyan etmiştir[172].

Liman Von Sanders ise Mısır Seferi'nin zorluğunu hatıratında şöyle anlatır:*"Ben daha o zamandan Türkiye'nin sınırlı imkânlarına ve Mısır ile olan kötü bağlantılarına bakarak Mısır'ın nasıl zapt edileceğini bir türlü anlayamıyordum. Denizlere İngilizler hakim olduğuna göre kısa zamanda Hindistan'dan ve diğer müstemlekelerden hatta İngiltere'den birlikler getirilebilirdi. Süveyş Kanalı'ndaki İngiliz kuvvetleri her türlü modern harp aracıyla donatılmıştı. İki yandaki dört demiryolu hattı ve bol demiryolu malzemesi mevcut birliklerin tehlikeye girmiş bölgelere süratle taşınmasını sağlayabilirdi. Kanal bölgesindeki uzun menzilli toplar, İngiliz harp gemilerindeki büyük çaptaki toplar ve bizzat kanalda yüzen bataryalar düz sahrada çok uzak noktalara ulaşabilirdi*"[173].

---

[170]Fahri Belen, **XX.Yüzyılda Osmanlı Devleti**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973,s.203; Sanders, **a.g.e.,** s.41**,** Karabekir, **a.g.e.**, s.288.

[171]Sanders, **a.g.e.,** aynı. yer**.,** Karabekir, **a.g.e.**, s.288-289.

[172]Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi 1914-1918 Genel Savaşı, Savaş Başından 1914-1915 Kışına Kadar**, C.III, Ks.1, TTK yay. , Ankara, 1983, s.200.

[173]Sanders, **a.g.e.** , s.42.

Liman Von Sanders müspet askerî yorumlara dayanarak bu hareketi boş ve gayesiz olarak değerlendirmişti. Bunun üzerine Liman Von Sanders ile Baron Wangenheim arasında şiddetli görüş ayrılığı baş gösterdi. Wangenheim durumu Berlin'e şikayet ederek Liman Von Sanders'in yerine Van Der Goltz' un geçirilmesi talebinde bulundu[174]. Bunun üzerine Liman Von Sanders ilk olarak 15 Eylülde Alman Başbakanı tarafından İstanbul'daki Alman Sefiri aracılığıyla Süveyş'e yapılacak harekâta muhalefet etmemesi konusunda uyarılmıştır. İkinci olarak da 17 Eylülde Alman Genelkurmay Başkanından gelen bir telgrafta *"Genel çıkarlar açısından Mısır'a karşı girişilecek hareket çok önemlidir"* diyerek bu görüşe karşı çıkılmaması konusunda uyarılmıştır. Bu uyarılardan sonra Liman Von Sanders Odessa teklifinden vazgeçmiştir[175].

Alman Sefiri Wangenheim Mısır Seferi'ni yapılmasını istemekte, fakat Mısır'ın Osmanlı Devleti'nin eline geçmesini istememekteydi. Wangenheim kendisiyle samimi olan Amerikan Sefiri Henry Morgentha ile görüşmesinde Mısır'ın müttefiklerin eline geçmesini istemediğini, Türklerin bir ülkeye girdikten sonra çıkarılmasının çok güç olduğunu düşündüğünü ifade ediyordu. Wangenheim çok geçmeden savaşan devletlerin pazarlık masasına oturacaklarına, toplantılara Amerika'nın başkanlık edeceğine ve çok sıkı bir çekişmenin olacağına inanıyordu. Eğer Osmanlı Devleti Mısır'ı fethederse burasının kendisinde kalması için ısrar edecek ve Almanya'nın da bu iddiasını desteklemesini isteyecekti. Wangenheim'e göre Almanya Osmanlı Devleti'nin yeniden kurulmasını değil, bunun tam aksini bekliyordu[176].

Mısır Seferi'nin yapılması için aşılması zor politik engeller vardı. Politik engellerin en önemlisi İtalyan hükümetinin merkez güçler veya Türkler tarafından Kuzey Afrika'ya, İtalya'nın Libya'daki durumunu sarsabilecek herhangi bir müdahaleye karşı çok hassas olmasıydı. Eylül ayının başından itibaren İstanbul'daki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yetkilileri Mısır'a karşı yapılacak herhangi bir saldırının İtalya'yı İtilaf Devletleri ile birlikte harekete sevk edeceğinden endişe duymaktaydılar. Eylül ayının ortalarında Avusturya-Macaristan karşı çıkışları ortadan kalkmışsa da, İtalya'nın muhtemel karşı çıkışları söz konusuydu. Almanya'nın ise

[174]Pomiankowski, **a.g.e. ,** s.92; İnönü, **a.g.e.** , s.115.
[175]Sanders, **a.g.e.** , s.43; Karabekir, **a.g.e.** , s.302; Sabis, **a.g.e.** , s.270; Bayur, **a.g.e.** , s.200.
[176]Hopkirk, **a.g.e.**, s.51-52.

Mısır'a yönelik bir Osmanlı müdahalesi için ısrarları oldukça yoğundu ve Berlin Mısır müdahalesine çok fazla önem veriyordu[177].

Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Erkân-ı Harbiye Başkanı Conrad Von Hötzen de İstanbul'da bulunan Askerî Ataşesi Joseph Pomiankowski'den Süveyş Kanalı'nda kendi kendine batarak kanalı trafiğe kapatacak bir gemi gönderilmesinin emrini vermiştir. Fomiankowski bu teşebbüs için 3 milyon Kron gerektiğini bir telgrafla bildirmiştir. Daha sonra bu telgrafa cevap gelmediği için bu teşebbüs gerçekleşmemiştir[178].

Osmanlı Erkân-ı Harbiyesi'nin hazırladığı hareket plânına göre Suriye'deki VI. VIII. Kolordular, seferber olduktan sonra, İstanbul'a nakledileceklerdi. Şam'daki II. Ordu Müfettişliği, Suriye ve Havalisi Kumandanlığı olarak seyyar jandarma, depo birlikleri ve gönüllü birliklerle Suriye'yi savunacaklardı [179].

16 Ağustos 1914 tarihindeki toplantıdan Ali Fuad sonra Erkân-ı Harbiye İkinci Reisi Bransart Paşa'nın 20 Ağustos 1914 tarihinde hazırladığı plânda Süveyş Kanalı'na ilk defa taarruz yapılmasına karar verilmişti. Bu plâna göre VIII. ve gerektiğinde XII. Kolordularla kanala karşı taarruz yapılacaktı [180].

Bronsart'ın ilk layihasındaki[181] en önemli değişiklik Mısır'a karşı yapılacak harekettir. Bronsart'ın ilk layihasında Suriye ve Arabistan'daki birliklere dokunulmadığı gibi Suriye'ye de iki kolordu tahsis etmiştir. Bu karara rağmen bölgeye tahsis edilen VIII. ve XII. Kolordular bir süre İstanbul'daki II. Ordu kuruluşunda kaldılar. Burada da görüldüğü gibi plândaki teklife rağmen, Mısır'a taarruz kararının derhal verilmediği anlaşılmaktadır[182].

Hafız Hakkı Bey'in 4 Eylül 1914 tarihli sefer plânı Mısır'a taarruz fikrini de kapsamaktaydı. Bu görev için Şam'daki VIII. Kolordu tahsis edilmiştir. Ayrıca Yemen'deki VII. Kolordu ve aşiret kuvvetleriyle Aden'e taarruz etmeyi de içermekteydi[183].

---

[177]Trumpener, **a.g.e.**, s.37.
[178]Pomiankowski, **a.g.e.**, s.74.
[179]Fahri Belen**, ... 1915 Yılı Hareketleri**, s.56.
[180]Fahri Belen, **Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri**,C. I, Gn.Kur. Basımevi, Ankara, 1964 , s.57**; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik 1914-1918**,C.X, Genkur. Basımevi, Ankara, 1985, s.180 ; Akbay, **a.g.e.**. , s.159.
[181]7 Haziran 1914 tarihli bu plân için bkz. Akbay, **a.g.e.** , s.157.
[182]Belen, **...1914 Yılı Hareketleri**, s.57 , Akbay, **a.g.e.** , s.160-161.
[183]Sabis, **a.g.e.**, s.272 ; Akbay, **a.g.e.** , s.163.

Hafız Hakkı Bey'in 21 Ekim 1914 tarihli ikinci sefer plânında; Mısır'a taarruz için esaslı bir hazırlık yapılması gerekmekteydi. Ayrıca Süveyş Kanalı'nın önemi göz önüne alınarak bu bölgeye mutlaka bir sefer düzenlenmeliydi[184].

Almanya Osmanlı Devleti'nin bir an önce Mısır'a karşı bir sefer düzenlemesi için Bulgar basınında da yazılar yayınlatmaktaydı. Sofya'da çıkan **Kampana** gazetesinin 5 Ekim1914 tarihli nüshasında "*Mısır'ın Ehemmiyeti*" başlıklı makalede; Osmanlı Padişahı, Akdeniz'den Hindistan ve Afrika sahillerine kadar olan memleketlerde yaşayan dörtyüzellimilyon Müslüman'ın halifesidir. Türkler, büyük bir kuvvetle Mısır üzerine saldırarak, orayı ele geçirecekler ve Süveyş Kanalı'nı zapt ederek İngiltere'nin Hindistan yolunu keseceklerdir. Böylece İngilizler Hindistan ulaşımını sağlamak için Afrika kıtasını dolaşarak gayet tehlikeli olan Ümit Burnu'ndan geçmeye mecbur olacaklardır. Makalede ayrıca Mısır'ın Türkler tarafından ele geçirilmesinin geç olmadığı, halifeye bağlı Mısır halkının bunu beklediği belirtilmektedir[185].

Enver Paşanın da benimsediği Bronsart tarafından 21 Ekim 1914 tarihinde Berlin'e gönderilen plânda Mısır Seferi ile ilgili olarak; VIII. ve icabında XII. Kolordularla Mısır'a karşı harekât düzenlenecektir. Bu harekâtın icrası altı haftadan önce mümkün değildir. Ayrıca bu harekât için yerine getirilmesi Almanya'dan gelecek yardımlara bağlanmıştır[186].

Bu sırada Osmanlı Devleti yöneticileri bahara kadar harbe girmeyi düşünmüyorlardı. Hafız Hakkı Bey de bu fikri plân haline getirmiştir. Durumu bildirmek üzere Bronsart ile Hafız Bey 25 Ekim 1914 tarihinde İstanbul'dan Berlin'e hareket ettiler. Bu sırada meydana gelen Karadeniz Olayı sonucunda Osmanlı Devleti fiilen savaşa girmiştir[187].

Osmanlı Devleti savaşa girdiğinde Şam Ordusu Erkân-ı Harbiye'si arasında olan Refet (Bele) Paşa ise kanala taarruz fikrinin kendisinde doğduğunu iddia etmektedir. Refet Paşa Muhittin Birgen ile yaptığı görüşmede şunları söylemiştir:*"... Bu kanala taarruz fikrini, maalesef en evvel ben çıkardım. Fakat benden fikir başka türlü çıktı, sonra da büsbütün başka bir*

---

[184]Akbay, **a.g.e. ,** s.163; Akbay**,** *"Birinci Dünya Harbinde Türk Cephelerindeki Harekâtın Sevk ve İdaresinde Yapılan Bazı Olumsuz Uygulamalar Üzerine Genel bir Değerlendirme"* **Askerî Tarih Bülteni**, S. 24, (Şubat 1988) , s.29.

[185]**ATASE Arş.**, Kl. 443, Ds.1744(671), F. 9-2 ; Karabekir, **a.g.e.,** C. II, s.208.

[186]Aydemir**, a.g.e.**, s.63 , Sabis, **a.g.e.,** C. II, s.78, Stoddard, **a.g.e.,** s.19.

[187]Arı, **a.g.e.** , s.61, Akbay, **a.g.e.**, s.164.

*şekilde gene bana kadar geldi. Ben o zaman Şam ordusu Ekran-ı Harbiyesinde idim. Harbe girdiğimiz sıralarda İstanbul'da bulunuyordum. Suriye'de ekseriyetle Arab askerlerinden mürekkep ordumuzun büyük bir harp kıymeti olmadığını bilirdim. Yalnız orada bir derece iyi hazırlanmış bir fırkamız bulunduğunu düşünerek bununla kanal tarafına doğru biraz gürültü patırtı yapmakla İngilizleri hayli işgal edeceğimizi düşünürdüm. Bu fikrimi Enver Paşa' nın yaverlerinden birine söyledim ve bu ciheti hatıra getirmek istedim. Maksadım, sırf orada mevcut askerî kuvvete birazda Bedevi ilave ederek uzaktan gürültü yapmak iken bu fikir birden bire tereddiye uğradı. ben bunu söyledikten bir veya iki gün sonra Erkân-ı Harbiye'nin Harekât Şube Müdürü Feldman beni çağırdı, bu mesele hakkındaki sözlerimin ehemmiyetle telakki edildiğini söyleyerek benimle uzun uzadıya konuştu. Bu esnada benim ilk fikrimin oraya gidinceye kadar kanala karşı bir taarruz tertibi şekline istihale etmiş olduğunu hayretle gördüğüm için ben de kendi fikirlerimi tekrar ettim. "kanala karşı ciddi bir taarruz yapmak ve Mısır'a girmek neden mümkün olmasın?" dediği zaman da bunun mümkün olmayacağını söyledim. Fakat fikir büyümüştü. Aynı günlerde Fon Sanders benimle görüşmek istedi ve beni çağırdı. Ona aynı fikirlerimi anlattım. Cihad ilânından, Bedevi kuvvetlerin toplamaktan bununla Mısır'a doğru bir akın yapmaktan bahsetti. Paradan başka bir şey tanımayan Bedeviler hakkında kendisine malumat vererek cihad ilânından fayda umulmayacağını ve kanala ciddi bir taarruz yapmakla İngilizleri oraya toplayarak sonradan başımıza bela olacak bir kuvvet vücuda gelmesine sebep olacağımızı izah ettim."* [188].

Osmanlı Devleti savaşa girdikten sonra Mısır'a karşı yapılacak harekât hakkında yazılar yayınlanmıştır. 5 Kasım 1914 tarihli ***Tasvir-i Efkâr*** gazetesinin başmakalesinde Yunus Nadi *" Cihadın Önemi ve Değeri"* başlıklı yazısında; Mısır'ın hesabının İngiltere'den sorulacağını belirtmiştir. Bunun siyasî zorunlu bir hak olduğu kadar İslâmiyet açısından da yerine getirilmesi mecburi bir vazife belki de farz olduğunu beyan etmiştir[189].

12 Kasım 1914 tarihinde ***Tanin*** Gazetesi Başyazarı Muhitttin Bey' in *"Savaş ve İslâm Dünyası"* isimli makalesinde ise İngilizlerin , bir taraftan Süveyş'e doğru yürüyen Osmanlı Ordularının diğer taraftan Mısır'ın batısından saldıracak olan Şeyh Sünusi Hazretleri'[190]nin mücahitleri arasında kalacağını yazmıştır[191]. Burada da görüldüğü gibi

[188]Muhittin Birgen, *"İttihat ve Terakkide On Sene"* , **Son Posta**, S. 2286, 10 Birinci Kanun 1936
[189]Karabekir, **a.g.e.**, C. II , s.386-387.
[190]Sünusi Tarikatı 1787 yılında Cezayir'de doğan Seyyid Muhammed tarafından kurulmuştur. 1882 yılında bu tarikatın üye sayısının 1.500.000-3.000.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Birinci Kanal Seferi sırasında Sünusilerin başında bulunan 1873 doğumlu Ahmed El- Şerif 1902-1917 yılları arasında liderliğini sürdürmüştür. Bkz. Rachel Simon, **Libya Between Ottomanism and Nationalism**, Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 1987, s.8.
[191]Karabekir, **a.g.e.** , C.II , s. 387.

Osmanlı Devleti kanala taarruz ederken Sünusi[192] kuvvetlerinin Mısır'a saldırılarını beklemekteydi. Böylece kanal taarruzu kolaylaşacaktı[193].

## II. SEFER HAZIRLIKLARI ve BARIŞ DÖNEMİNDE BÖLGEDEKİ FAALİYETLERİ

### A) SEFER HAZIRLIKLARI

#### 1. Barış Döneminde Bölgedeki Türk Kuvvetleri

Barış Döneminde bölgede II. Ordu Müfettişliği bulunmaktaydı. Müfettişliğin sorumluluk sahası Adana, Halep, Suriye, Beyrut, Hicaz, vilayetleriyle Kudüs Bölgesinden sorumluydu[194].

II. Ordu Müfettişliği bünyesinde VI. Kolordu Halep'te, VIII. Kolordu Şam'da, 22. Fırka (Tümen) Hicaz Bölgesinde bulunuyordu[195].

Bu bölgedeki birliklerin dağılımı şu şekildeydi:

VI. Kolordu : Halep

16. Tümen : Adana 125.,47.,49. Alaylar ve 16. Topçu Alayı

24. Tümen : Antep 70.,71.,72. Alaylar ve 24. Topçu Alayı

26. Tümen : Halep 76.,77.,78. Alaylar ve 26. Topçu Alayı

Kolorduya Direk Bağlı Birlikler ; Küçük Zabit Taburu, 21 . Süvari Alayı, İstihkâm Taburu Nakliye Taburu, Talimgâh Bölüğüdür.

Kolordu 18 Piyade Taburu, 2 Mitralyöz Bölüğü, 4 Nakliye Bölüğü, 16 Batarya, 4 İstihkâm Bölüğü, 1 Talimgah Bölüğü, 5 Süvari bölüğünden oluşmaktaydı.

---

[192]Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girmeden öncede Sünusilerle ilgilenmekteydi. Sünusilerle ilgili olarak o dönemde eser yayınlanmıştı. Bkz. Ahmet Hilmi, **Sünusiler**, İkdam Matbaası, İstanbul, 1325.

[193]İsrafil Kurtcephe, **Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916),** TTK yay. , Ankara, 1995, s.250-251.

[194]Mehmed Emin, **Harb-i Umumi'de Osmanlı Cepheleri Vakâyi,** Harp Akedemileri Matbaası, İstanbul, 1338, s. 37; Şükrü Mahmut Nedim, **Filistin Savaşı (1914-1918),** (Çev.Abdullah Es.)Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995, s.7. Bölgedeki birliklerin konumu ile olarak bkz. EK-4.

[195]Ali Fuat Erden, **Birinci Cihan Harbinde 4. Ordu Mücmel Tarihçesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1948, s.3 ; Muzaffer, *"Büyük Harpte Mısır Seferi Çerçevesi İçerisinde Birinci Kanal Akını"* 92 Sayılı Askerî Mecmuanın Tarih Kısmı, S.33, (1 Mart 1934), s.5 ; Mehmed Emin, **a.g.e.,** s.38; ... **İdari Faaliyetler ve Lojistik** , s.157.

VIII. Kolordu : Şam

23. Tümen : Humus 67.,68.,69. Alaylar ve 23. Topçu Alayı

25. Tümen : Şam 73,74,75 . Alaylar ve 27. Topçu Alayı

27. Tümen : Hayfa 79 ,80 ,81. Alaylar ve 27. Topçu Alayı

Kolorduya Direk Bağlı Birlikler ; Küçük Zabit Taburu, Hizmet Bölüğü, Nakliye Taburu, 28 . Süvari Alayı, İstihkâm Taburu , Talimgâh Bölüğü

Kolordu 18 Piyade Taburu, 8 Mitralyoz Bölüğü, 15 Batarya, 3 Süvari Bölüğü, 2 Hat.Mh. Taburu, 4 İstihkâm Bölüğü, 1 Talimgah Bölüğü'nden oluşuyordu[196].

VI. ve VIII. Kolordular yukarıda da görüldüğü gibi üçer tümenli idi. Bu tümenler üç piyade ve topçu alayından oluşmaktaydı. Taburlar üç bölüklü, bölükler üçer takımlıdır. Tümenlerin yalnız birer alaylarında dörder tüfekli birer ağır mitralyöz bölüğü mevcuttu. Ayrıca Kolordular da dörder bölüklü birer süvari alayı bulunmaktaydı. VIII. Kolordu'nun topları monteli, diğerleri seri idi[197].

II. Ordu Müfettişliği emrine verilen 22. Hicaz Tümeni karargahı Mekke'de bulunuyordu. Türk erlerinden kurulu olan bu tümenin alayları üçer taburlu ve makineli tüfek bölüklerinde eksik yoktu. Ayrıca topçu olarak da dört bataryalı bir seri dağ taburu mevcuttu[198].

VI. Kolordunun Adana'da bulunan 16. ve Antep'te bulunan 24. Tümenlerinin erleri bölge itibariyle Türk'tü. Suriye'de bulunan dört tümen Araplardan kuruluydu. Subaylarının çoğu Türk olmakla beraber dil ayrılığı, Arapların Askerliğe karşı ilgisiz olmalarından dolayı bu tümenle, eğitim ve maneviyat yönünden zayıf durumdaydılar[199].

Bölgedeki seyyar jandarmaların dağılımı ise şöyledir; Müfettişlik mıntıkasında merkezleri Halep, Şam ve Beyrut'ta birer alay Kudüs ve Mekke'de ise birer tabur bulunuyordu. Refah-Akebe hattındaki Mısır sınırının gözetleme ve örtme işi Kudüs Jandarma Taburuna verilmişti. Ayrıca sınır kıtaları yoktu. Hicaz demiryolunun korunması için özel muhafız taburları teşkil edilerek bunlar parça parça karakollara dağıtılmıştı. Kıyılardaki kuvvet sayısı ise yetersizdi[200].

---

[196]**ATASE Arş.**, Kl.57, Ds.280(453), F.2; Karasapan **,a.g.e**, s.162 ; Belen, ....**1914 Yılı Hareketleri**, s.212.

[197]Belen, **...1914 Yılı Hareketleri**, s.214 ; Muzaffer, *a.g.m.* , s.5.

[198]Belen, **...1915 Yılı Hareketleri**, s.54.

[199]Aynı yer.

[200]Muzaffer , *a.g.m.* , s.5.

II. Ordu Müfettişliği bünyesinde silâh altında bulunanlar, 1307, 1308, 1309 doğumlularla 1914 yılında askere alınan ikinci tertiplerden oluşmaktaydı. Birlikleri asker sayıları yaklaşık olarak, VI. Kolordu 8000 , VIII. Kolordu 9000, Hicaz Tümeni 4000, demiryolu muhafızları 1500 askerden meydana geliyordu[201]. Daha sonra bölgeye sevk edilecek olan XII. Kolordunun mevcudu ise 7 Ağustos 1914 tarihinde 5.305 askerden oluşuyordu[202].

12 Haziran 1914 tarihli projeye göre VI. ve VIII. Kolordular İstanbul'da toplanacaklardı. Bu projeye rağmen birlikler 2 Ağustos 1914 tarihinde seferberliğin ilânına kadar durumlarını muhafaza etmişlerdir[203].

27 Temmuz 1914 tarihinde Harbiye Nezareti VI. ve VIII. Kolordulara 1Ağustos 1914 tarihinde yapılacak bir manevra için hazırlık yapmalarını bildirmiştir. Bu emirle barış kadroları doldurulduğu gibi VIII. Kolordu da taburların dördüncü bölükleri teşkil edilmiştir. Ayrıca piyade bölüklerinin mevcudu 130'a çıkarılmıştır. 1 Ağustos 1914 tarihinde makineli tüfek ve istihkam bölükleriyle piyade alayları ve ağır topçuların seferi mevcuda çıkarılması ve muharebe ağırlıklarının teşkili emri verilmiştir[204].

### 2- Seferberlik İlanından Sonra Bölgedeki Faaliyetler

Bilindiği gibi 2 Ağustos 1914 tarihinde seferberlik ilân edilmiştir. Seferberliğin birinci günü seferber olma işleri birçok yanlışlar, anlaşmazlıklar, görevlilerin bilgisizlikleri ve VIII. Kolordu mıntıkasındaki bölge halkının isteksizliği yüzünden uzamıştır[205].

Bölgede seferberlik sırasında görülen aksaklıklar ve sebeplerinin başlıcaları şunlardır:

Şubeler seferberlik emri ile manevra için verilen ikmal emrini karıştırmışlardır.

Seferberlik muhtıraları tutulmamış ve ilk hazırlıklar yapılmamıştır.

İkmal cetvellerinde kıt'aların barış kadroları tam olarak kabul edilmiştir.

---

[201]**ATASE Arş.**, Kl.57, Ds.280(453), F.2; Muzaffer , *a.g.m.*, s.5.
[202]**ATASE Arş.**, Kl.57, Ds.280(453), F.5-2.
[203]**BDHT,**C. IV, Ks.1, s.73 ; Muzaffer, *a.g.m.*, s.7.
[204]Muzaffer, *a.g.m.* , s.6.
[205]Mehmed Emin**, a.g.e.** , s.38 ; Muzaffer, *a.g.m.* **,** s.6.

Hayvanı az olan yerlerden kıtalara hayvan tertip edilmiş, havyanı çok olan yerler unutulmuştur. Seyyar jandarma tümenleri teşkil edileceği bilinirken bunlara nasıl tertip alınacağı bildirilmemiştir. Bölgedeki şubelerin birçoğunda barış döneminde yoklamalar yapılmamıştır. Askere alma konusunda yeteri kadar titiz olunmamıştır. Bu görevi yapan kişiler, işleri konusunda yetersiz kalmışlardır[206].

Söz konusu hatalardan dolayı VIII. Kolordu 26 günde seferber olması gerekirken 36 günde ancak seferber olabilmiştir. Daha sonra bölgeye sevk edilecek olan XII. Kolordu ise 23 günde seferber olması gerekirken 31 günde seferberliğini tamamlamadan harekete geçmek zorunda kalmıştır[207].

Seferberlik sırasında alayların üçüncü taburları, her piyade alayı için bir depo taburu kurulacaktı. VIII. Kolorduda da üçüncü taburlar kurulmadığı gibi, jandarma taburlarının kurulmaları da çok gecikmiştir.

Seferde tümenlere bağlı birlik olarak bir süvari, bir istihkam, bir sıhhıye bölüğü ve bir muhabere takımı verilmiştir. Kolordulardaki nakliye taburları çekirdek olmak üzere kollar ve katarlar, ayrıca depolar, seyyar hastahaneler ve ordu bölgesinde 18 depo taburu ile 11 seyyar jandarma taburu kurulmuştur[208] .

Seferberliğin ilk günü II. Ordu Müfettişliğine gelen emirle ordu müfettişinin şimdilik Şam'da kalacağı talimatı verilmiştir[209].

5 Ağustos 1914 tarihinde Ordu Müfettişliğine, Kolordu ve Müstahkem Mevkii kumandanlıklarına verilen emirlerle seferi kuruluş düzenlenmiştir[210]. Bu emre göre bölgedeki VI ve VIII. Kolordular İstanbul ve civarında toplanacak ancak ayrı ayrı ordular emrinde bulunacaktı. Hicaz tümeni doğrudan Başkumandanlığa bağlı olacaktı. Bölgede sadece Halep ve Şam'da bulunan jandarma birlikleri, aşiretlerden oluşan gönüllüler kalacaktı[211].

Bu emre göre VI. Kolordu birliklerinin ilk kademesini seferberliğin dokuzuncu günü harekete geçirmiştir. 5 Eylül 1914 tarihinde Derince'ye gelmeye başlayan VI. Kolordu 18 Eylül 1914 tarihinde İstanbul'da toplanmıştır. Bölgenin boş bırakılmasının

---

[206]Muzaffer , *a.g.m., s.6.*
[207]Akbay , **a.g.e.**. , s. 176.
[208]Belen, **...1915 Yılı Hareketleri**, C. II, s.55.
[209]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.2.
[210]Akbay, **a.g.e.**. , s.177.
[211]Sabis, **a.g.e.,** C.II, s.33-34; Mehmed Emin, **a.g.e.,** s.38.

uygun olmadığı anlaşılınca 6 Ağustos 1914 tarihinde[212] verilen emirle VIII. Kolordu yerinde bırakılmıştır[213].

VI. Kolordu İstanbul'a sevk edilmeden önce Kolordu Kumandan Vekili Ahmet Şevki Bey'in 4 Eylül 1914 tarihinde Başkumandanlığa verdiği bilgiye göre; VI. Kolordunun 25. ve 23. Topçu Alayları, 2. Cebel taburları, hafif cephane kolları, ikişer cephane kolu VI. Kolordudan sevk edilecektir[214]. Ayrıca VI. Kolordunun emrindeki Seri Ateşli Topçu Alayı VIII. Kolordu'nun emrine verilmiştir[215].

Başkumandanlık Vekâleti bölgede İtilaf Devletleri lehine çıkabilecek bir ayaklanmaya karşı 6 Ağustos 1914 tarihli II. Ordu Müfettişi Zeki Paşa'ya yazdığı emirde; Müfettişliğin gerek iç, gerek dış herhangi bir sebeple Cebel-i Lübnan'da ufak bir isyanın ortaya çıkması durumunda derhal en şiddetli bir şekilde bastırılması gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca Vekâlet Zeki Paşa'dan bölgede asayişin korunmasında ve Suriye'nin savunmasında seferber edilmiş olan seyyar jandarma birlikleriyle bazı kabile ve gönüllülerin kullanılmasını, herhangi bir devletin karaya asker çıkarma teşebbüsüne karşı bunun defedilmesini istemiştir.

Bu emrin altıncı maddesinde Başkumandanlık Vekâleti ilk defa olarak Mısır'a karşı yapılacak bir seferden bahsetmektedir. Başkumandanlık *"İngiltere'nin bize karşı ilân-ı harb etmesi ihtimalden ba'id değildir. Bu halde Mısır'a karşı bazı harekât icrasına mecburiyet hasıl olacaktır..."* diyerek ikazda bulunmuştur. Bu konu ile ilgili olarak Zeki Paşa' nın Hicaz Tümen Kumandanı Vehip Bey'le görüşmesini istemiştir. Ayrıca Havranlılardan, Dürzilerden nasıl istifade edilebileceği sorulmuş, son derece gizli hazırlıkların yapılması ve bu yöndeki düşüncelerin 48 saate kadar bildirilmesi istenmiş ve bunun kutsal savaş olacağı vurgulanmıştır[216]. Yukarıda da görüldüğü gibi bu emir ile II. Ordu Müfettişi Zeki Paşa' dan Süveyş Kanalı'na yapılacak bir harekât hakkında görüş bildirmesi ve hazırlıklara başlanması istenmiştir.

Bu emri alan Zeki Paşa, BaşkumandanlıkVekâleti'ne gönderdiği 7 Ağustos 1914 tarihli yazısında; Ordu Müfettişliğinin memleketi savunmak için elinden gelen gayreti göstermekten çekinmeyeceğini, ancak seferberlik halindeki taburların silâh ve cephanelerinin noksan olduğunu hatta depo taburlarında hiç silâh ve cephane

[212]Diğer bir eserde bu tarih 12 Ağustos 1914'dur. Bkz. Muzaffer *a.g.m.* , s.7.
[213]**ATASE Arş.**, Kl.159, Ds.705(759), F.16.
[214]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.19-6.
[215]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.19-1.
[216]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.5-2

bulunmadığını, gerekli silâh ve cephanenin bir an önce İstanbul'dan gönderilmesi gerektiğini, Kolorduların yeni toplama ve yığınak bölgelerine hareketinde sonra, bu bölgede hiç topçu kalmayacağından özellikle dıştan tecavüz edecek bir düşmana karşı yapılacak savunmanın çok zor olacağını belirttikten sonra; Aşiretlerden nasıl faydalanılacağını Mülkiye Memurları ile görüşerek bir sonuca bağlayacağını, Vehip Bey'le de ortak hareket edebilmek amacıyla irtibat kuracağını, Mısır'a giden yollar ve bunlar üzerindeki ulaştırma için gerekli incelemelerin devam ettiğini ifade etmiştir.

Zeki Paşa bu yazısında her ne kadar bölgede alacağı ve almakta olduğu tedbirlerden söz etmekteyse de; yazısının devamında bazı endişelerinin olduğu da anlaşılmaktadır. Zeki Paşa özellikle Dürzilerin olağanüstü durumlarda ellerine geçecek fırsatlardan daima faydalanmak isteyeceklerini, kolorduların hareketlerinden sonra bölgede kalacak Jandarma Kuvvetiyle olası bir Dürzi isyanına karşı başarı kazanma şansının hiç olmadığını vurguluyordu. Ayrıca geçmişteki isyanların bastırılmasında olduğu gibi çeşitli sınıflardan oluşmuş bir kuvvetin de kesinlikle gerekli olacağını bildiriyordu.

Cebel-i Lübnan halkının ve ellerinde bulunduğu bilinen 30 bin tüfek ve bu halkın Fransız taraftarlıkları da, Zeki Paşa'yı ayrıca endişelendiriyordu. Ona göre; karaya çıkacak kuvvetli bir düşmana karşı eldeki Jandarma Birlikleri ve gönüllülerle yapılacak hareket, ancak eldeki imkânları sonuna kadar kullanarak adım adım memleket savunmasından ibaret kalacaktı.

İskenderun Körfezi memleket içine doğru girmiş bulunduğundan oraya çıkacak kuvvetli bir düşman ordusu, Irak, Suriye ve Anadolu'nun ana bağlantı yollarını ele geçirerek bu cepheleri birbirinden ayırabilecektir. Bu sebeple başka taraflarda kesin sonuç aranıyorsa, bütün kuvvetin o tarafa sevk edilmesi gerekmektedir. II. Ordu Müfettişliği bölgesindeki kolorduların zamanından önce bölgeden ayrılmaması lâzımdır. Eğer ayrılmaları gerekiyorsa bunların yerine Musul ve Bağdat kolordularından kuvvet verilmesi gerekir. Yine, bu kuvvetlerin de kesin sonuç yerine sevk edilecek hareket istikametlerinin Halep üzerinden olması zarureti vardır. VI. ve VIII. Kolorduların bu bölgede bulunması halinde müfettişlik emrinde kalması gerekir. Bu bölgede aşiretlerden faydalanmak için de paraya ihtiyaç vardır. Bunun için bir miktar paranın müfettişlik emrine verilmelidir[217].

[217] **ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.5

Seferberliğin ilânından sonra Başkumandanlık'ın isteği üzerine Suriye bölgesindeki aşiret reisleri ile irtibata geçilmiştir. 20 Ağustos 1914 tarihinde 60 kadar aşiret reisi merkez vilayetine gelmişlerdir. 8 Ağustos tarihinde hükümet binasında yapılan toplantı sonucunda aşiret reisleri her türlü emre hazır olduklarını bildirmişlerdir[218].

Seferberliğin ilânından sonra Şam'da bulunan Suriye ve Havalisi Umum Kumandanı Zeki Paşa bölgedeki birliklerin eksiklerini tamamlamaya çalışmıştır. Birliklerdeki eksikliklerle ilgili olarak 24 Ağustos 1914 tarihinde BaşkumandanlıkVekâleti'ne yazdığı belgede; *"VIII. Kolordu'nun İstanbul veya Mısır'a veyahut sahilin herhangi bir noktasında çıkabilecek düşmana karşı hazır bulunması için 23. Fırka Humus ve Hama'da 25. Fırka Şam'da 27. mezbur fırka ba'de tahşit ve Trablusşam hafif piyade kuvvetleri seyyar jandarmalarla beraber ilk ihraç veya hücuma şiddetle mukabele edeceklerdir. Ancak Kolordunun portatif çadırı topçu cephanesi ve külliyetli semer noksanı vardır. Mekkariler mahruti çadırları taşıyacağına göre hesap edilmemiş oda noksan ...*" diyerek[219] bu hususların ikmalini istemiştir.

Seferberliğin ilânından sonra Mersinli Cemal'in[220] kumandasında Şam'da bulunan VIII. Kolordu da hızlı bir şekilde eksiklerini tamamlamaya başlamıştır. 26 Ağustos 1914 tarihli cevapta; Kolordu Kumandanı Cemal Bey, genel olarak kolordu birliklerinin mevcut olarak seferberliğe hazır olduğunu belirterek, 61, 79, 81. Alayların depo taburlarının 5 güne kadar hazır olabileceklerini bildirmiştir. Ayrıca menzil nakliye kolları haricinde daha 4031 hayvan, 8197 semer ve 1614 eğer takımına ihtiyaçları olduğunu beyan etmiştir[221]. Kolordunun BaşkumandanlıkVekâleti'ne yazdığı diğer bir belgede ise ihtiyaç duyulan hayvanların bölgelerinden tedarik edilemediğinden dolayı başka mıntıkalardan tedarik edilmesi bildirilmiştir. Aynı belgede ayrıca Kolordunun 7694 sahra şarapneli, 1007 cebel tanesi ve 4253 cebel şarapneli istenilmektedir[222].

25 Ağustos 1914 tarihinde Başkumandanlığın Levazımat-ı Umumiye Reisliğine yazdığı emre göre daha sonra bölgeye sevk edilecek olan XII. Kolordunun seferberliğini tamamlayabilmesi için 14.000 elbise ve yağmurluğa, ayrıca 600 çadıra ihtiyacı olduğu ve hayvanların alınmadığı bildirilmiştir[223].

---

[218] **ATASE Arş.,**Kl.159, Ds.705(759), F.9.
[219]**ATASE Arş.**, Kl.159 Ds.705(759), F.10-1.
[220]Mersinli Cemal Paşa ile ilgili olarak çalışmalar için bkz. Dursun Gök, *"Mersinli Cemal Paşa"***AAMD**, C.XII, (Mart 1996), S.34, s.125-145; Mustafa Balcıoğlu, *"Mersin'li Cemal Paşa Biyografisi Üzerine Değerlendirme"***AAMD**, C. XIII, (Kasım 1997), S. 39, s.813-816.
[221]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.16-1.
[222]**ATASE Arş.**, Kl.159,Ds.705(759), F.14.
[223]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.11-1.

27 Ağustos 1914 tarihinde bölgede kalan VIII. Kolordu, Jandarma birlikleri, aşiretlerden oluşan gönüllü birlikler II. Ordu emrinden çıkarılıp Zeki Paşa'nın başında bulunduğu "Suriye ve Havalisi Umum Kumandanlığı" emrine verilmiştir[224]. Bu kuvvetler ile bölgenin dahili emniyeti sağlanacak, gerektiğinde Mısır'a karşı taarruzda bulunulacak veya İstanbul'a harekete hazır olunacaktı[225].

28 Ağustos 1914 tarihli Suriye, Halep, Beyrut Vilayetleri ve Havalisi Umum Kumandanı Zeki Paşa' nın BaşkumandanlıkVekâleti'ne verdiği bilgiye göre; düşmanın kıyı çıkarmalarına karşı sahilde bulunan jandarma kuvvetleri ile karşı konulacağı ve bunun Jandarma Kumandanına yazılı olarak bildirildiği beyan edilmiştir. Ayrıca yapılan araştırmalar sonucunda düşmanın Süveyş civarında tahkimât yaptığı da öğrenilmiştir[226].

Başkumandanlık Vekâleti, Mısır Seferi için bölge halkından da faydalanmak için Başkumandan yaverlerinden Binbaşı Mümtaz Bey'i bölgeye göndermiştir[227].Mümtaz Bey ile Şam'a gelenler arasında Sapancalı Hakkı, Çorumlu Aziz, Çerkez Ziya, Ayan üyesi Abdurrahman Paşa, Esat Şukayr Efendi, Kuşçubaşı Eşref gibi isimler bulunmaktaydı. Bu birliğin genel olarak görevi Suriye ve Filistin'deki aşiret reislerinin Mısır'a yapılacak saldırı için desteğini elde etmekti. Bunlar Padişah-Halife' nin verdiği hediyelerle ve onun adına yayınlanmış İslâm birliği çağrılarıyla dolu olarak birçok yeri gezeceklerdi. Böylece Arap bölgelerinde yaşayanların desteği kazanılacak ve Bedeviler ile diğer Araplardan yarı askerî yardımcı kuvvetler toplamaya çalışacaklardı [228]. Bu görev için, 27 Ağustos 1914 tarihli belgeye göre Mümtaz Bey'e Zeki Paşa tarafından 1000 lira verilerek Birüssebi ve Gazze civarındaki Urban ve aşiretlerden hecin süvar ve süvari birlikleri oluşturmak için bir katip, bir doktor ve üç subay ile birlikte bölgeye hareket etmiştir[229]. 9 Eylül 1914 tarihli belgeye göre; Mümtaz Bey Urban Kumandanlığına tayin edilerek karargahını Amman'a kurmuştur[230]. Mümtaz Bey gibi bölgede gönüllü toplama işi için görevlendirilen Yüzbaşı Kuşçubaşı Eşref'de Doğu Sina ve Hicaz bölgelerinden gönüllü toplayarak faaliyetlere iştirak etmiştir[231].

---

[224]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.15; Kl.159, Ds.705(950), F.16; Muzaffer, *a.g.m.*, s.7.
[225]Mehmed Emin, **a.g.e., a.g.e.** , s.38; Muzaffer, *a.g.m.*, s.7.
[226]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.16-5.
[227]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.21-2.
[228]Stoddard**, a.g.e.**, s.87.
[229]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.21.
[230]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.21-2.
[231]Mim Kemal Öke, **Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**, Çağ yay., 3.b., İstanbul, 1991, s.238-239; Stoddard, **a.g.e.** , s.87.

Mümtaz Bey'in Müfrezesi bu gönüllüleri Şam bölgesinde eğitim görmek üzere hareketli gerilla birlikleri halinde örgütleyecek, aynı zamanda Osmanlı düzenli ordusunda görev yapacak yeni Bedevi ve Arap askerler kaydedecekti. Bu birliklerin bazıları Suriye'de kalarak bölgenin düşman eline geçmesine engel olacaktı. Diğer gönüllüler ise Mısır'a taarruz yolunun güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olacaktı. Teşkilât-ı Mahsusa birliğinin diğer bir görevi ise Kanal Seferi sırasında ihtiyaç duyulacak olan deve ve sürücülerini sağlamaktı[232]. Binbaşı Mümtaz Bey'e bu faaliyetlerindeki başarılarından dolayı 24 Kasım 1914 tarihli belgeye göre IV. Ordu Kumandanı Vekili Zeki Paşa tarafından harp madalyası verilmesi teklifi yapılmıştır[233].

30 Ağustos 1914 tarihinde VIII. Kolordu'nun Mısır Seferi için görevlendirme fikri ağır basmaya başlamıştır. Bunun için de yeni bir proje yapılmıştır. Bu projeye göre, kolordu Sille İstasyonu ile Birüssebi arasında toplanacak ve bu toplanmayı en geç 25 günde yapacaktı. Kanala doğru ilerleme 25 ve 27. Tümenlerle yapılacak, 23. Tümen Nablus'ta ve 9 taburlu bir ihtiyat tümeni Şam'da kalacaktı. Kanala 12 günde ulaşılacaktı. Buna göre menzil noktaları ve sahra ambarları açılarak gerekli hazırlıkları yapılacaktı[234].

6 Eylül 1914 tarihinde Suriye ve Havalisi Umum Kumandanlığı lağvedilerek yerine IV. Ordu Kumandanlığı kurulmuştur. Bu ordu Musul'dan hareket etmiş olan XII., VIII. Kolordular, Hicaz Kumandanlığı ve Medine Muhafızlığından meydan gelmiştir[235]. IV. Ordu Kumandanı olarak da Zeki Paşa tayin edilmiştir[236].

Aynı tarihte Başkumandanlık Vekâletinden Zeki Paşa' ya gönderilen emirde; VIII. Kolordu'nun emir verilir verilmez, Mısır'a karşı harekâta uygun bir şekilde toplanmasını bildirmiştir. İstanbul'dan 150 mm'lik koşulu bir obüs bataryası üçbin mermi ile gönderilecektir. Bunun için gerekli cephane kollarının hazırlıkları yapılacaktır. Bu bataryanın Mısır'a karşı harekât sırasında kullanılıp

---

[232]Stoddard , **a.g.e.** , s.87.

[233]**ATASE Arş.**, Kl.160 , Ds.707(146), F.35.

[234]Muzaffer, *a.g.m.*, s.7**.**

[235]**ATASE Arş.**, Kl.159, Ds.705(759), F.16-1; Kemal Tüfekçioğlu, **Birinci Cihan Savaşı Siyasî Cephesi İttifak Blokları ve Osmanlı Devleti'nin Savaşı Girişi**, Harp Akademileri Matbaası, İstanbul 1964, s.16; M.Larcher, **Büyük Harpte Türk Harbi**, (Çev. Mehmet Nihat), C.II, İstanbul, 1928, s.190; Sabis, **a.g.e.**, C.II, s.122-123; Tauber, **a.g.e.**, s.36; Erden, **...4. Ordu Mücmel Tarihçesi,** s.3.

[236]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.23-20; Sabis, **a.g.e**. ,C. II, s.33-34; Mehmed Emin, **a.g.e.,** s.38.

kullanılamayacağının incelenip bildirilmesi gerektiğini, ayrıca demiryolu şubesinin XII. Kolordunun ne zaman geleceğini bildireceğini belirtmiştir[237].

Bu emri alan Zeki Paşa, Başkumandanlığa verdiği cevapta şu hususlar üzerinde durmuştur: VIII. Kolordu'nun Mısır'a doğru bir harekâta başlıyabilmesi için 15 gün gerekmektedir. XII. Kolordunun bölgeye intikalinden önce VIII. Kolordu'nun toplanması iaşeyi zorlaştıracaktır. Bunun yanında Suriye'ye karşı yapılacak taarruza karşı kolordunun tekrar geri getirilmesi gerekecektir. Bundan dolayı XII. Kolordu birlikleri gelmeye başlar başlamaz VIII. Kolordu'nun Mısır'a karşı toplanma harekâtına geçmesi uygun olacaktır.

Çölü geçmek için yaklaşık 20.000 deveye ihtiyaç vardır. Bunun için Abdurrahman Paşa ve Mümtaz Bey urbanla görüşmektedir. Develerin yevmiye ile çalışacaklarından dolayı en az 100.000 altın liranın tahsis edilmesi gerekmektedir. Obüs bataryasının gönderilmesi uygundur.

Mısır Seferi için ihtiyaç duyulacak olan su tulumlarının bölgeden sağlanması mümkün değildir. Musul veya Diyarbekir' den keleklerde kullanılan 40.000 tulumun ivedilikle gönderilmesi gerekmektedir[238].

Zeki Paşa raporunun sonunda Mısır'a karşı yapılacak harekât için kanaat ve düşüncelerini daha sonra bildireceğini beyan etmiştir.

IV. Ordunun teşkili ile XII. Kolordunun Halep ve civarında bulunması uygun görülmüştür. Kolordu bölgesine gelene kadar VIII. Kolordu Suriye'de kalacaktır. Halep bölgesinden alınan VI ncı Kolordunun yerine XII. Kolordu verilerek bölgedeki kuvvet durumumuz takviye edilmiştir[239]. XII. Kolordu ile düşmanların İskenderun Körfezi sahillerine karşı çıkarma yapmasının engelleneceği düşünülmüştür[240]. Böylece sahillerde emniyete alınarak, savaşa katılmadan önce burada yapılan düzenlemelerle tamamen ileride yapılması plânlanan bir Mısır Seferi'nin hazırlıklarına işaret ediliyordu[241].

Başkumandanlık Vekâletinin Mısır Seferine hazırlık yapmasını istemesine rağmen sefere sıcak bakmayan Zeki Paşa bu konu hakkındaki fikirlerini ayrıntılı olarak 7 Eylül 1914 tarihinde bildirmiştir.

---

[237]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.23-22.
[238]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.23-10.
[239]**ATASE Arş.**, Kl.159, Ds.705(759), F.25; Muzaffer, *a.g.m.*, s.37;Karasapan **a.g.e.**.,s.162.
[240]Sabis,**a.g.e.**., C. II, s.91.
[241]Ahmet İzzet Paşa, **a.g.e.**. , s.219.

Zeki Paşa BaşkumandanlıkVekâleti'ne yazdığı ayrıntılı raporunda Mısır Seferi sırasında karşılaşılacak zorlukları şu şekilde ifade etmiştir:

-Mısır'ı zapta giden bir ordu, Sina Çölü'nde su problemiyle karşılaşacaktır.

-Sefer için gerekli olan ulaşım vasıtaları istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

-Kanaldaki düşmanın kuvvetli savunması karşısında yeterli bir durumda değiliz.

-Birliklerin eğitim durumları zayıftır. Bunlarla Mısır'a girmek biraz şüphelidir[242].

Zeki Paşa raporunun devamında BaşkumandanlıkVekâleti'ne Mısır Seferi ile ilgili olarak ayrıca; birliklerin kesin neticeyi iki yerde araması yerine bütün kuvvetlerin tek bir yerde mesela kuzeyde toplanmasını önermiştir. Böylece Suriye'de yalnız bir savunma kuvveti bırakılarak diğer kuvvetlerin asıl hedefe yönlendirilmesi lâzımdır. Mısır'a karşı yapılacak bir hareket gösterişten ibaret ise, yeni bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

Paşa raporunun sonunda devletin emellerine ve maksadına göre yönetim kademesinin asıl amacının tam olarak açıklanmasını istemiştir[243].

IV. Ordu Kumandanı tarafından 8 Eylül 1914 tarihli olarak posta ile gönderilen belgede Mısır Seferi'ne ait düşünceler şöyledir:

Harekât Bölgesi:

Sina sınırı ile Süveyş Kanalı üzerinden geçerek Mısır'a giden belli başlı istikametler aşağıdadır:

-Gazze-Elariş üzerinden Elkantara

-Gazze-Birüssebi-Şelale-Mağdebe-Biyuti-İsmailiye

-Akabe-Kalatülnahil-Süveyş

Bu istikametlerden birincisi kıyıyı takip eder. Harekâta uygun olup denize karşı açıktır. Mısır ve Suriye üzerinden karşılıklı geçen ordular hep bu istikametten faydalanmışlardır.

İkinci istikamet kıyıdan uzaktır. Nadiren deveciler bu yoldan geçerler. Suyu çok azdır.

Üçüncü istikamet Mısır Hac yoludur. Akabe civarında düşman donanmasının ateşi altındadır.

---

[242] **ATASE Arş.**, Kl. 126, Ds. 97 (590), F.23-9.
[243] **ATASE Arş.**, Kl. 126, Ds. 97 (590), F.23-9.

Bu üç istikamet üzerinden hareket eden ordu, su ve erzakını beraberinde taşımak zorundadır. Su yok denecek kadar azdır.

Süveyş Kanalı üzerinden Mısır'a geçmek için Elkantara civarında bulunan gedik dardır. Menzele Gölü ile Balah Gölü arasındaki kanal kısmında düşman kolaylıkla savunma yapabilir. Kanalın İsmailiye ile Büyük Acı Göl arasındaki kısmı geçiş için uygundur. Bundan dolayı, Mısır'a geçecek kuvvetin buradan geçmesi şarttır.

Mısır'dan Elkantara, İsmailiye ve Süveyş'e demiryolları uzanmış olduğundan dolayı düşman savunmasının kanalın istenilen tarafına kuvvet kaydırması ve toplaması kolaydır. Ayrıca kanalda bulunan harp gemileri yardımıyla kuvvetli bir savunma meydana getirilmiştir.

Kanaldaki bu savunma hattını yarmak için eldekinden çok daha fazla vasıta ve zamana ihtiyaç vardır. Savunma hattının geçilmesinden sonra Mısır'a girmek için Vadi-i Tumilat ve Kervan Yolu'nu takip etmek gerekmektedir. Bu yol demiryoluna paralel olarak uzanmakta, sulak yerlerden geçmektedir.

Süveyş'ten geçilirse iki yol tercih edilebilir. Birinci yolda kısa olarak çölden Kahire'ye, ikincisinde ise batıdan kanalı takip ederek kuzeye çıktıktan sonra birinci yola ulaşılır.

Mısır Seferi için en güvenli yol, su zorlukları ortadan kaldırılmak şartıyla Birüssebi-İsmailiye yoludur. Bu yol siklet merkezi birlikleri tarafından, aşiretler Gazze-Elariş-Elkantara yolunu ve seyyar aşiretler ile süvari alayları ise Akabe-Süveyş yolunu takip etmelidir. Böylece yanlar korunarak düşmanın asıl kuvvetimizin nereden gelmekte olduğunu anlaması engellenecektir. Ayrıca bu sayede düşmanın her tarafa kuvvet ayırması sağlanmış olur[244].

Zeki Paşa'nın BaşkumandanlıkVekâleti'ne yazdığı yazının devamında savunmayla ilgili olarak; düşmanın Süveyş Kanalı'nı karşı yapılacak harekât sırasında kanalda az sayıda kuvvet bırakarak Suriye kıyılarına çıkarma yapacağı belirtilmiştir. Böylece Mısır'a ilerleyen Türk ordusunun geriyle bağlantısı kesilecektir.

Düşmanın böyle bir harekâtına karşı Suriye'nin savunması için seyyar jandarma kuvvetleri yeterli değildir. Yafa'ya yapılabilecek bir çıkarmaya karşı toplanma bölgesindeki kuvvetlerin düşmana karşı yöneltilmesi için kolordunun asıl kuvvetlerinin

[244] **ATASE Arş.**, Kl. 126, Ds. 97 (590), F.23-6.

sınırı geçtikten sonra, düşmanın çıkarma harekâtı göz önüne alınarak bölgeye bir tümen yerleştirmek lâzımdır.

Düşmanın Beyrut'a çıkarma yapması durumunda ise kolordu harekâta başlamışsa diğer bir tümene ihtiyaç vardır. Bu tümen Şam ve civarında bulundurulacaktır.

Suriye'nin savunulması için de bir tümen Kudüs civarında, bir tümenin de Şam'da bulunması gerekmektedir. Sahra bataryalarıyla desteklenecek olan depo taburları ve seyyar jandarma birlikleri ile kuvvetlerin takviye edilmesi lâzımdır. Suriye'nin savunmasına XII. Kolordu tahsis edilecektir.

Zeki Paşa raporunun sonunda artezyen kuyuları açacak malzeme ve uzmanların orduya verilmesi ve en az 100.000 altın liranın hazırlanıp harekât sırasında nakden verilmesi gerektiğini bildirmiştir[245].

IV. Ordu Kumandanı raporuyla birlikte gönderilen VIII. Kolordu Kumandanlığı'nın kanal seferi ile ilgili düşüncelerinin başlıcaları şunlardır:

Mısır ve Sudan Garnizonları büyük kuvvet sayılmaz. Süveyş Kanalı'nın savunması için 15.000 kişilik bir kuvvetin hazırlatıldığı, kanaldan geçişin yasaklandığı hakkında alınan haberler de bunu doğrulamaktadır. Fakat, Britanya İmparatorluğunun başka yerlerinden gelebilecek kuvvetleri dikkate almak gerekir.

İngiliz takviye kuvvetlerinin üç şekilde kullanılacağı düşünülebilir:

-Süveyş Kanalının savunma kuvvetlerini takviye etmek,

-Akabe ve Sina'ya tahsis ederek buralarda kullanmak,

-Suriye kıyılarının herhangi bir noktasına çıkarak Türk Sefer Kuvvetinin yan ve gerilerini tehdit etmek.

Mısır'ın istilası iki devreye taksim olunabilir.

1. Devre: Osmanlı-Mısır sınırından Süveyş Kanalına kadar harekât,

2. Devre: Süveyş Kanalından geçtikten sonra Kahire bölgesini istila etmek.

Kolorduca ikinci devreye ait bilgiler elde edilemediğinden, bu hususta herhangi bir bilgi verilmeyecektir. Birinci devreye ait bölüm çölde cereyan edeceğinden dolayı birçok zorlukla karşılaşılacaktır. Bu devrede düşmanla ciddi bir muharebeye girişileceği tahmin edilmektedir.

---

[245] **ATASE Arş.**, Kl. 126, Ds. 97 (590), F.23-6.

Kolordunun raporunda Zeki Paşa'nın raporunda da anlatılan, çölde ilerleme istikametleri, bölgedeki birliklerin konumunda yapılmasını istediği değişiklikler ve sefer ihtiyaçları belirtilmiştir.[246]

Zeki Paşa ve VIII. Kolordu'nun Mısır Seferi hakkındaki raporları, bu seferin kısa bir süre içerisinde hazırlanmayacağını, bu iş için bölgenin savunmasını sağlamak maksadıyla takviye Türk askerlerinden oluşan birlikler isteyerek zamana ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir.[247]

IV. Ordu ve VIII. Kolordu Kumandanlıklarının hazırladığı raporlarında özellikle Süveyş Kanalından sonra bölge hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir.

Bu seferde Türk ordusunun karşılaşacağı birçok zorluklar vardır. Bu zorluklardan başlıcaları ise;kanala taarruz edecek bir ordunun demiryolu üssü Sille istasyonudur. Sille istasyonunun Kanal'a uzaklığı ise 500 km'dir. Bu 500 km'lik sahanın 200 km'lik kısmını da Sina Çölü oluşturmaktadır.

Filistin bölgesinin iaşesini dışarıdan temin etmek gerekmektedir. Bölgedeki mahsul sadece iki ay yeterlidir. Sina çölünde ise hiç yiyecek bulunmamaktadır[248].

3 Ekim 1914 tarihinde IV. Ordu Kumandanı Zeki Paşa'nın Başkumandanlığa gönderdiği bilgiye göre *''... VIII. Kolordu'nun bir aylık erzağı tedarik edilmiştir. Bu sırada çeşitli cinler olmak üzere Şam medharında 29.976, Halep medharinde 11.553, Kudüs medharında 28.402 kilo VIII. Kolorduya devredilip mukabilinde kolordunun Şam ambarından alınacak olan 206.529 kilodan başka medharlere sevk edilmek üzere kısmen yola çıkarılan ve kısmen mahalinde vaziyed edilen 495.965 kilo erzak ve 3.661 koyun vardır...''*[249]diyerek sefer kuvvetinin erzak durumunu bildirmektedir. Düzenlenecek seferde çölde yiyecek meselesinin yanında su sorunu da azami seviyede olacaktır. Sefer kuvvetinin yiyeceğini, cephanesini ve her türlü malzemesini 500 km uzaklıktan Birissebi'ye kadar araba ile, Birüssebi'den itibaren de develer ile taşımak zorundaydı[250]. Çölün zorlukları ancak motorlu taşıtlarla açılabilirdi. Elimizde olmayan bu araçları Almanya'dan getirmek imkânı sınırlı idi[251].

---

[246]**ATASE Arş.**, Kl. 126, Ds. 97 (590), F.23-11.
[247]Hasan Amca, **Doğmayan Hürriyet Bir Devrin İç Yüzü 1908-1918**, 2.b., Arba yay., İstanbul 1989, s.194, **BDHTH,** C.IV, Ks.1, s.120.
[248]Erden, **Birinci...**, s.8
[249] **ATASE Arş.**, Kl.160, Ds.707(146), F.6-1.
[250]Şemsi Rıza Zobu, *"I. Dünya Harbinde Kanala Hücum"***Hayat Tarih Mecmuası**,C. II, S.7, (1 Ağustos 1970), s.74 ; Erden , **Paris'ten....** , s.25-26 ; Akbay, **a.g.e.** , s.39.
[251]Sabis , **a.g.e.** , C.I , s.258.

Süveyş Kanalı daha önceden de anlatıldığı gibi askerî açıdan geçilmesi zor bir engeldir. Kanal içerisinde kruvazörlerde kanalın emniyeti sağlanmaktadır. Ayrıca daha öncede belirtildiği gibi kanalın batı yakasında zırhlı trenlerin bulunduğu demiryolu hattı bulunmaktadır[252].

Zeki Paşa'nın ayrıntılı raporundan sonra Başkumandanlık sefer için emir komutada yeni düzenlemeler yapmıştır. Başkumandanlığın 9 Eylül 1914 tarihli 2/1560 sayılı şifresiyle Kanal ve Mısır Seferi'nin VIII. Kolordu Kumandanının emir ve komutasında yapılmasını, IV. Ordu Komutanının, XII. Kolordu ve Seyyar Jandarma teşkilâtıyla Suriye'yi muhafaza etmesini ve VIII. Kolordu'nun lojistik desteğini sağlamasını emretmiş ve VIII. Kolordu' yu da doğrudan doğruya Başkumandanlığa bağlamıştır[253].

Başkumandanlık bu değişikliği yaptıktan sonra Kanal Seferi'nin yapılması için Menzil Genel Müfettişliğine verdiği emirde; Elde mevcut olan motorlu su araçlarının İstanbul'da kalması gerekenler hariç, geri kalanların IV. Ordu emrine sevk edilmesini istemiştir. Bunun yanında mümkün olduğu kadar demiryolu malzemesinin IV. Orduya verilmesi , bölgeye gereken konserve ve et suyunun sevk edilmesi emrini vermiştir. 23. Tümen için Maan'da bir menzil noktası kurulmasını da istemiştir[254]. Ayrıca 1 Ekim 1914 tarihinde Başkumandanlık tarafından on takım artezyen kuyu malzemesi trenle IV. Ordu bölgesine gönderilmiştir [255].

Kanal Seferi için VIII. Kolordu'nun en iyi tümeni tahsis edilerek, bu tümen diğer tümenlerden seçilecek subay ve erlerle takviye edilecekti. Kolordunun diğer tümenleri düşmanın sahil çıkarmalarını engelleyecekti[256].

Zeki Paşa bir yandan böyle bir hareketin istenilen sonucu vermeyeceği, dolayısıyla lüzumsuz yere kan ve emek harcanmasına yol açacağını bildirirken, diğer yandan da ısrar edildiği taktirde, kanala karşı yapılacak bir sefer hakkında daha kesin bir bilgi edinmek için VIII. Kolordu Kumandanı Mersinli Cemal Bey ile kararlaştırdıkları üzere Kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Ali Fuat Bey'i çölde keşif faaliyetlerinde

---

[252]Erden, **a.g.e.**., s.26.
[253]Muzaffer, *a.g.m.,* s.2, Erden , **Paris'ten** ... , s.26 ; **BDHTH,** C.IV, Ks.1, s.121.
[254]**ATASE Arş.** , Kl.126, Ds.97(590), F.23.
[255] **ATASE Arş.** , Kl.126 Ds.705(759), F.29.
[256]Sabis **, a.g.e.** ,C. II, s.218.

bulunmak üzere görevlendirdi. Ali Fuat Bey, 1914 Eylül ayı sonlarına doğru bir hecin süvar ile Maan-Akabe-Kalatülnahil istikametinde çöle hareket etmiştir[257]

Zeki Paşa'nın 19 Eylül 1914 tarihinde İstanbul'a gönderdiği raporda sınırı geçerek bölge hakkında bilgi toplayan iki subayın tespitlerini Başkumandanlığa bildirmiştir. Bu rapora göre; Kalatülnahil'den on iki saat sonra su bulunmaktadır. Akabe'ye kadar su az olmakla beraber Akabe'den sonra su miktarı artmaktadır. Bu yol az tamirle sınıf-ı selase'ye (topçu, piyade, süvari) için uygundur. Kanal civarında kesinlikle su bulunmamaktadır. Gazze-Elariş-Kantara yolunun bazı yerlerinde on ikişer saat aralıklarla su varsa da yeterli değildir. Bununla birlikte kazılarak su bulunabilir.Kanala yakın yerlerde insan yoktur. Gazze-Şelale-Makdebe-İsmailiye yolunda Katyena'da hafire kazma ile çıkan su vardır. Kanala dört saat mesafede az sulu bir kuyu vardır. Bu yollarda kum çoktur. Bundan dolayı hareket zordur. Kalatülnahil'de 25 kişilik, Elariş'te bir o kadar İngiliz askerî vardır. Bütün sınır boyunca hecin jandarmalar varsa da toplam sayıları azdır. Süveyş'te 1000 kadar İngiliz askerî bulunmaktadır. İsmailiye'de hiç kimse yoktur. Kanalın bazı taraflarında, Süveyş'te tahkimât işleriyle uğraşıldığı söylenmektedir. Mısır'a doğru hareket eden bir ordu suyunun büyük bir kısmını beraberinde taşımak veyahut yollarda kuyular hazırlamak suretiyle ağır ağır ilerleyebilecektir. Artezyen kuyuları kazmak için gerekli olan malzemelerin şimdiden İstanbul tarafından hazırlanması gerekmektedir[258]. Zeki Paşa ayrıca 28 Eylül 1914 tarihinde BaşkumandanlıkVekâleti'ne yazdığı yazıda; VIII. Kolordu'nun bir günlük su ihtiyacını nakil için talep ettiği deve miktarını belirterek, kolordunun on iki günlük suyunu yanında götürmesi gerektiğini bildirmiştir[259].

Zeki Paşa ayrıca Suriye'nin savunması ile ilgili olarak görevlendirilen XII. Kolorduyu denetlemiş bu denetlemesiyle ilgili olarak 14 Ekim 1914 tarihinde BaşkumandanlıkVekâleti'ne yazdığı raporunda özetle; Kolordunun talim ve terbiyesi hemen hemen hiç yoktur. Teçhizatı eksik olmakla beraber kadroları yarı yarıya eksiktir. Subayların büyük bir kısmı en basit harp kurallarını bilmemektedirler. Zeki Paşa raporunda Kolordunun noksanlarını Halep ve Suriye'den tamamlayacağını da belirtmektedir [260].

---

[257]Özçelik, **a.g.e.**, s.11-12.
[258]**ATASE Arş.**, Kl.160 , Ds.707( 146), F.2.
[259]**ATASE Arş.**, Kl.54 , Ds.262, F.1.
[260]**ATASE Arş.**,Kl.531, Ds.2074, F.6

## C) VON KRESS'İN KANAL SEFERİ İÇİN GÖREVLENDİRİLMESİ ve FAALİYETLERİ

IV. Ordu ve VIII. Kolordu Mısır Seferi için hazırlanırken Başkumandanlık Vekâleti sefer projesinin uygulamaya geçilmeyerek Kolordu Kurmay Başkanlığına tayin edilen Kress Von Kressenstein'in beklenmesini emretmiştir[261].

Von Kress'e bu görev verildiği sırada Başkumandanlık Vekâleti'nin Hareket Şubesinde görev yapmaktadır[262]. Yığınak plânlarının hazırlanmasında büyük rol oynayan Von Kress, Mısır Seferi'nin yapılmasıyla ilgili olarak çok yakından alakadar olmuştur[263]. Sefer için İstanbul'da hazırlıklarını tamamlayan Von Kress 20 Eylül 1914 tarihinde VIII. Kolordu Kurmay başkanı sıfatı ile birlikte bölgeye hareket etmiştir[264]. Bu sırada Von Kress'in yanına altı Alman subayı ile birlikte seferberlikte silâh altına alınmış Osmanlı devletinde yaşayan Almanlar ve mühendisler de bulunmaktaydı [265]. 27 Eylül 1914 tarihi akşamında Şam'a ulaşan Von Kress, IV. Ordu Kumandanı Zeki Paşa ve VIII. Kolordu Kumandanı Albay Cemal Bey tarafından karşılanmıştır[266].

Von Kress ilk iş olarak, Kanal Seferini yapacak birliklerin eğitim ve disiplinlerini öğrenmek istemiştir. Şam'daki birliklerde yoğun bir askerî faaliyet sürmektedir. Kıtaların elbise ve teçhizatı iyi olmakla beraber eğitimleri sadece şekillerin öğrenilmesi yönündedir. Von Kress'e göre, 1914 yılında Türk Ordusunun en büyük eksiği Osmanlı Devleti'nin peş peşe savaşa girdiğinden dolayı birliklere savaş sanatını öğretecek öğretmenlerin kıtalara sevk edilememesinden dolayı birliklerin eğitimsiz kalmasıdır[267].

Von Kress Şam'a geldiğinde Süveyş Kanalı'ndan birlikleri karşıya geçirecek olan İstihkâm Taburu'da su geçit eğitimlerine henüz başlamamıştır[268]. Bu sırada VIII. Kolordu'nun İstihkâm Taburu dört bölükten ve bir köprücü katarından oluşmaktaydı[269]. VIII. Kolordu İstihkâm Taburunun bölüklerinin teçhizatının bir kısımı Balkan

---

[261]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.23-1, Muzaffer , *a.g.m.* , s.7.
[262]Sabis , **a.g.e.**. , C.I , s.263.
[263]Muzaffer , *a.g.m.* , s.8.
[264]Sabis , **a.g.e.**. , C.I , s.263-264 ; Wallach , **a.g.e.**.s.175 Sounders , **a.g.e.**. , s.61;Behçet, **a.g.e.**., s.1.
[265]Larcher,**a.g.e.** ,C. II, s.188-189.
[266]Kressenstein , **a.g.e.** , s.21, Kressenstein, "*Sina Çölünde Türkler"* (Çev. Osman Öndeş), **Hayat Tarih Mecmuası** ,C. IX , S.9 , (1 Ekim 1966) , s.28.
[267]Kressenstein , **a.g.e.**., s.18.
***[268]***Aynı eser, s.23.
[269]M. Celaleddin Sorguncu "*1915 Senesi Başındaki Süveyş Kanalı Geçiş Harekâtı ve İstihkam Birliklerinin Kullanılması Hakkında Bir Tetkik"*, **Askerî Mecmua**, S. 99, ( I. Kanun 1935), s.978

Savaşından kalan ve İstanbul'dan getirilen İstihkâm malzemesi ile geri kalan kısmı ise Şam'dan tedarik edilebilen malzeme ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Bu taburun köprücü katarı, önemli bir bölümü eski malzemelerden oluşup eldeki imkânlarla tamir edilmeye uğraşılmıştır. Bu malzemeler harp malzemesinden ziyade eğitim malzemesi değerindedir. Tombaz arabaları sağlam olmadığı gibi yarısı eldeki imkânlarla yapılmış dayanıksız arabalardır. Tabur köprücü katarı 12 tombaz ve bir kısım sehpadan oluşmaktaydı. Bunlarla yaklaşık olarak 80 metre uzunluğunda bir köprü kurulabiliyordu[270]. İstihkâm Taburu eğitimlerini yapmaları için Taberiye gölü sahilinde Samah mevkiine göndermiştir[271].

Von Kress'e bölgeye geldiği zaman yaptığı denetlemelerde Topçu Alayı eğitim ve disiplin yönünden kötü durumdaydı. Bu alay 1913 yılında geri tepme tertibatlı modern nişan vasıtalarıyla donatılmıştı. Fakat bunların kullanımı için öğretmen gelmediğinden dolayı subaylar ve erler bu silâhlara alışamamışlardı. Alay Balkan Savaşından sonra hiç hakiki mermi ile atış yapmamıştı. Bu alayın eğitimi için Teğmen Heiden tayin edilmiştir. Kısa bir süre içerisinde alay atış konusunda büyük ilerlemeler kaydetmiştir[272].

Von Kress, keşif faaliyetine başlamadan önce VIII. Kolordu Komutanlığı Urban Komutanı Binbaşı Mümtaz Bey'e 7 Ekim 1914 tarihinde; İngilizlere karşı VIII. Kolordu asıl kuvvetleriyle Hafirülavce üzerinden İsmailiye'ye, Tellülrefah üzerinden de Elkantara'ya ve daha zayıf kuvvetleriyle de Akabe ile Kalatülnahil üzerinden Süveyş'e yürümesi emrini vermiştir.

Mümtaz Bey ve emrindeki Arap kuvvetleriyle savaşın ilânından sonra, derhal sınır aşacak; Tellülrefah-Elariş-Elkantara ve Hafirülavce-Birihasan, İsmailiye ve Akabe ve Kalatülnahil-Süveyş yolları üzerinde bulunan bütün kuyular çabuklukla zapt edilerek muhafaza edilecekti.

Bu maksatla, çölde ileri sürülen İngiliz kuvvetlerine hücum edilerek ortadan kaldırılacaklardır. Bu hareketler üstün kuvvetlerle ve baskın tarzında yapılacaktı. İngiliz taraftarı olan Araplar, Türkleri tutmaya mecbur edilecekti.

Aşağıdaki istikametler üzerinde kanala karşı kuvvetli bir keşif faaliyeti başlayacak ve keşif unsurları sürülecekti:

---

[270]Sorguncu, *a.g.m.* , s.979
[271]Kressenstein , **a.g.e.,** s.23
[272]Aynı eser, s.18

-Kıyı yolu boyundan Port-Sait istikametine,

-El-Kantara-El-Ferdan-İsmailiye (Serapyum)-Şulufa istasyonu,

-Mademe ve Ummüşşürt istikametlerine,

Buralarda keşif yapacak kolların görevleri şunlardı:

İngiliz birliklerinin yerleri, kuvvetleri ve durumları, tahkimli yerler, bu yerlerdeki düşman kuvvetlerinin durumu, mevcut topların cins ve sayıları, engellerin yerleri ve yüzölçümleri hakkında bilgi toplanmalıdır. İngiliz ve Fransızların kanalda mevcut harp gemilerinin kuvveti, çölden geçen orta yolun hali, sahra topçusunun ve tekerlekli araçların geçişine müsait olup olmadığı, tamire muhtaç yerleri hakkında keşif yapılması lâzımdı.

İlerleme istikameti üzerinde bulunan kuyular, yerleri ve su durumlarının incelenmesi gerekiyordu. Ayrıca çölde yakacak ve yiyecek bulunup bulunmadığı araştırılacaktı. Eğer bulunuyorsa bunların cins ve miktarı da öğrenilecekti[273].

Bu emirden de anlaşılacağı gibi Osmanlı Devleti Süveyş Kanalına karşı bir harekât düzenlemeyi düşünmediği için ne çöl hakkında ne de Süveyş Kanalı'ndaki düşman kuvvetleri hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip değildi. Bu sırada bölge ile ilgili olarak sadece doktor Hans Fischer'in hazırlamış olduğu 1/1.400.000 ölçeğinde Suriye-Mısır haritası vardı. Bu harita hatalı ve bir askerî harekât için yetersizdi [274].

Urban Kumandanlığı'na gönderilen emrin devamında; kıtaların harekâtı hakkında İngilizlerin bilgi alması hususu önlenecek ve çölde rastlanan urban ve turistler tevkif edilecekti[275].

Ummüşşart ve Birüsseba arasındaki Süveyş Körfezi kıyılarının gözetlenmesine özellikle dikkatli olunacak ve İngilizlere deniz yolu ile bilgi gitmesi önlenecektir. Çok sayıda urbanın, ufak yelkenli kayıklarla Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısından batı kıyısına geçirilmesine teşebbüs olunacaktı. Kanalın batısına geçen bu urban kıtaları çölden İsmailiye civarına yürüyecek, burada gözetlenecek ve VIII. Kolordu'nun cepheden taarruzu sırasında bunlar da İngiliz mevzilerinin gerilerine hücum edecekti. Yine bu urban kıtaları İsmailiye'ye giden demir yolu ve telgraf hatlarını kesecek ve İngiliz subaylarından esir almaya çalışacaklardı. En önemli mesele; kanalda ulaşımın kesilmesiydi. Bu kesilmenin en uygun şekilde, kanalda bulunan tarak dubaları zapt

---

[273] **BDHTH,** C.IV, Ks.1, s.123-124.
[274] Erden, **Paris'ten...**, s.35.
[275] **BDHTH,** C.IV Ks.1, s.124.

edilerek bunları kanalın ortasında ve seyir istikametine dikey olarak batırmakla mümkün olacaktı. Kanaldaki trafiğin kesilmesinin diğer bir yolu da gemilerin kaptanını, gemiyi kanaldan geçirecek kılavuz kaptanı ve dümenciyi vurmaktı. Kanalın kıvrıntılı yerleri bu işlerin yapılmasına çok uygundur. Geminin bir an dümensiz kalması kıyı ile çarpışmasına sebep olacaktı.

Mümtaz Bey'in komutası altında bulunan gönüllü kıtalarının geri kalanı Süveyş Kanalı boyunca, bu kanalın korunmasına memur İngiliz kıtalarına devamlı sahte hücum ve baskınlar yaparak İngilizleri taciz etmek ve kayıplara uğratmak imkânını verecekti.

Türk Ordusunda hizmet eden Araplar aracılığı ile; İngiliz Müslüman askerine silâhlarını terk etmeleri ve Türkler tarafına geçmeleri telkini yapılacaktı [276].

Gönderilecek raporu yeterli görmeyen Von Kress, 8 Ekim 1914 tarihinde Hicaz demiryolu ile Şam'dan ayrılarak keşif faaliyetlerine başlamıştır[277]. Bölgedeki keşif faaliyetini bitiren Von Kress 23 Ekim 1914 tarihi akşamı Şam'a tekrar dönmüştür[278].

Von Kress, keşif faaliyeti sonucunda çöle götürülecek arabaların mümkün olduğu kadar azaltılması gerektiğini görmüştür. Cephane kollarında ağırlıklarda, nakliye kolu ve trenlerde, sıhhiye malzemeleri ise develere yüklenmesi gerekmekteydi. Bunun sonucunda yapılan tespitlerde 30.000 deveye ihtiyaç vardı. Bu sayının bu kadar büyük olması, iyi beslenmiş olan hayvanlara uzun müddet için 120 kilodan fazla yük taşınamayacağındandı. Develerin teslimi işi büyük arazi sahipleriyle deve tacirlerine ihale edilmiştir[279]. Osmanlı Devleti'nin faaliyetlerinden haberdar olan İngiltere Savaş Bakanlığı yetkililerinden Ronald Storrs Savaş Bakanı Kitchener'e 6 Eylül 1914 tarihinde yazdığı mektubunda Osmanlı ordusunun deve ihtiyacını Hicaz bölgesindeki deve yetiştiricilerinden sağlayacağını düşünerek Mekke Emirinin develeri vermemesi için ikna edilmesini istiyordu [280]. Cemal Paşa bölgeye gelene kadar VIII. Kolordu ancak 2.000 deve tedarik edebilmiştir[281].Bu süre içerisinde VIII. Kolordu'nun toplam deve sayısı yaklaşık olarak 5.000'i bulmuştur. Deve sahiplerinin büyük bir kısmı çöldeki urban olduğu için bunlardan tekalif-i harbiye ile deve tedarik etmek pek zordu. Bundan

---

[276] **BDHTH,** C.IV, Ks.1, s.124.
[277] Pomankowski, **a.g.e.**, s.93, Wallach , **a.g.e. ,**s.175.
[278] Kressenstein, **a.g.*e.***, s.37 ; Behçet, **a.g.e.**, s.2.
[279] Aynı eser, **a.g.e.**, s.39.
[280] Fromkın, **a.g.e.**, s.90.
[281] **Hatıralar Bahriye Nazırı ve 4.Ordu Kumandanı Cemal Paşa,** (Tamamlayan ve Tertipleyen Behçet Cemal), Selek yay., İstanbul, 1959, s.167.

dolayı satın alma yöntemiyle alım yoluna gidilmiştir[282]. Bu develerin büyük bir çoğunluğu Teşkilât-ı Mahsusa'nın satın alma elemanları tarafından İbn el-Suud, Şerif Hüseyin ve İbn-ür-Reşid'den alınmıştır[283]. Ayrıca Cemal Paşa bölgeye gelmeden önce XII. Kolordudan alınan 1500 deve Kanal Seferinde kullanılmak üzere VIII. Kolordu'ya verilmiştir [284].

Sina çölünden geçerek Mısır'a karşı bir sefer düzenlenmesi sırasında karşılaşılacak engellerden birisi de su meselesidir. Çölün yalnızca kuzeyinde tatlı ve tuzlu kaynaklar bulunuyorsa da, buraları hayvanlarda kullandıkları için bu sular pis ve hastalıklıydı [285]. Von Kress, su meselesini çözmek için Almanya'dan "Fon Greve" isimli mühendisi iyi bir ücret karşılığında getirerek su bulunması mümkün bölgelerde keşif yaptırmıştır. Von Kress bu faaliyetlerinin dışında; şimendifer ve şoselerin inşası, hafriyat müfrezeleri oluşturularak kuyu harfiyatı, menzil noktalarında hastahaneler, ambarlar, hamamlar ve telgrafhaneler inşası, satın alınan develer için deve teçhizat imalatı gibi işler yaparak sefer hazırlıklarını tamamlamaya çalışmıştır [286].

Mısır'a karşı yapılacak harekât sırasında kullanılması düşünülen gönüllüler konusunda da teklifler yapılmıştır. VIII. Kolordu tarafından IV. Ordu Kumandanlığı bildirilerek BaşkumandanlıkVekâleti'ne 24 Kasım 1914 tarihinde yazılan belgede; Şekip Arslan Bey'in gönüllülerine verilecek silâh ve para olmadığı için bunların sefere katılmalarından daha ziyade memleket müdafaasında kullanılmalarının faydalı olacağı belirtilmiştir[287].

Kanal Seferi hazırlıklarından ajanları vasıtasıyla haberdar olan İngiltere hükümeti ise, İstanbul'daki sefiri aracılığıyla 29 Eylül 1914 tarihinde bu hazırlıkları protesto etmiştir. İngiltere hükümeti daha önce de bu konu hakkında duyduğu rahatsızlığı sözlü olarak ifade etmiştir[288]. Atina'daki İngiliz Büyükelçisi Sir F. Elliot ise, bir Alman subayının kurmay başkanı olarak Şam'a geldiğinin ve Mısır'a karşı bir seferi kolordu hazırlanması için bu subayın emrine 125.000 T.L. tahsis edildiğinin oradaki Yunan Konsolosu tarafından öğrenilmiş olduğunu 8 Ekim 1914 tarihinde Sir Edward

---

[282] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds. 742(44), F.2-1.
[283] Stodrd, **a.g.e.** , s.89.
[284] **ATASE Arş.**,Kl.160, Ds.707(146), F.25-2; Kl.531, Ds.2074, F.35.
[285] Falih Rıfkı Atay, **Zeytindağı**, Bateş A. Ş. , İstanbul 1981, s.103-104; Erden, **Paris'ten...**,s.35.
[286] Behçet, *a.g.m.* ,s.2.
[287] **ATASE Arş.**,Kl.531, Ds.2074, F.31-1.
[288] Sabis, **a.g.e. ,**C. II, s.63-64 ; Karabekir, **a.g.e.** , s.327

Grey'e bildirmiştir[289]. Ayrıca 1914 Ekim ayının başlarında İstanbul'da ki İngiliz Büyükelçisi, bedevi aşiretlerine aktarılmak üzere bir süredir Suriye'ye para gönderildiğini fark ederek bir rapor düzenlemiştir. Büyükelçinin raporunda aralarında Yarbay Von Kress'in de bulunduğu otuz üç Alman subayının Suriye'de bulunduğunu, bunun yanında Musul'dan yola çıkan 4000 askerin Halep'e ulaştığını bildiriyordu [290]. Selanik'te çıkan Yeni Asır gazetesinin haberine göre; İngilizler Bedevilerin gece vakti Süveyş Kanalında dinamitleme faaliyetinde bulunmak istediklerini öğrenmiş ve gece kanaldan gemi geçişini yasakladığını bildirmiştir[291].

[289] Wallach **, a.g.e.** , s.145
[290] Stoddard**, a.g.e.** , s.59
[291] **ATASE Arş.,** Kl.443, Ds.1744(671), F. 9

# ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

# OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA GİRMESİNDEN SONRA BÖLGEDEKİ FAALİYETLER

## I) OSMANLI DEVLETİNİN FAALİYETLERİ

29 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı Donanması'nın Sivastopol'u bombardıman etmesi üzerine doğu cephesinde tam olarak hazırlık yapılamadan Rusya ile savaş başladı[292]. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi üzerine İngiliz savaş gemileri 1 Kasım 1914 tarihinde açık bir konumda olan Akabe'yi bombardıman etmişlerdir. Böylece IV. Ordu mıntıkasında fiilen savaş başlamıştır[293]. İngiltere'nin bu hareketi bölge halkı üzerinde panik meydana getirmiştir. Osmanlı Hükümeti bu tip olaylardan sonra Hıristiyanlara karşı yapılacak bir katliamın mesuliyetini kesinlikle kabul etmeyeceklerini bildirmiştir[294].

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle Avrupa'da savaş içi dengeler değişmiştir. İngiltere'nin Akdeniz'den Hindistan'a ve oradan da Avustralya, Yeni Zellanda ve Çin'e Kadar uzanan Stratejik çıkarlar zincirinde en önemli halka olan Süveyş Kanalı'nın, muhtemel bir Türk saldırısına karşı savunulması öncelik kazanmıştır [295].

Akabe bombardımanından sonra Başkumandanlık, aşiretlerle ve gönüllülerle hemen Süveyş Kanalı'na doğru harekete geçmeyi ve imtiyazlı Lübnan Sancağının işgalini emretti. Akabe'deki jandarma kuvveti 27. Tümenden bir tabur ve iki batarya ile takviye edilmiştir. Böylece kanala doğru ilerleyen Osmanlı ordusunun güney kanadı

---

[292]Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Metin Kıratlı), 3.b., TTK yay., Ankara, 1988, s.236; Belen,**...1915 Yılı Hareketleri**,C. II, s.58.

[293]Mustafa Turan,"*18 Mart Çanakkale Zaferi ve Türk İstiklal Harbi",* **Türk Tarihçiliği ve Prof. Dr. Aydın Taneri Armağanı**, Ocak yay., Ankara, 1998, s.449; Mehmed Emin, **a.g.e.**, s.38; Erden, **...4. Ordu Mücmel Tarihçesi**,s.3; Kressenstein, **a.g.e.**, s.43.

[294]Kressenstein, **a.g.*e.***, s.37.

[295]A. Mete Tunçoku, **Anzak Kaleminden Mehmetçik Çanakkale 1915**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1997, s.20.

güvence altına alınmış olmaktaydı. 23. Tümenin 68. Alayı ve 29. Süvari Alayı da Lübnan'a gönderilmiştir [296].

Başkumandanlık Vekâleti, Birinci Kanal Seferi sırasında Mekke Emiri Şerif Hüseyin'den de faydalanmak istemiş; 11 Aralık 1914 tarihinde VIII. Kolordu Kumandanlığı'na yazdığı emirde; Mısır Seferine Mekke'deki emir hazretlerinin yeterli kuvvetle katılmasının faydalı olacağını yazarak kaç güne kadar ne kadar kuvvetle sefere katılabileceğini sormuştur[297].

Savaşın başlangıcında Sina Çölünde meskun olarak iki yer vardır. Bunlardan birinci Akdeniz sahilinde bulunan Elariş ve Mısır ile Hac yolu üzerinde bulunan Kalatülnahil'dir. Elariş Mısır ile Filistin arasında suyu bol olan bir geçiş noktasıdır. Kalatülnahil ise Mısır'dan Mekke ve Medine'ye giden yol üzerinde suyu bol bir istasyon olduğundan önemli bir konumdadır[298]. Başkumandanlığın emrinden sonra Binbaşı Mümtaz Bey kumandasındaki 1000 kişilik Arap kuvvetleri Mısır sınırını geçerek 7 Kasım 1914 tarihinde Elariş istikametindeki akınlar yapmaya başlamış ve 8 Kasım 1914 tarihinde bir baskın sonucunda Elariş Kasabası'nı ele geçirmiştir[299].Bu baskın neticesinde İngilizlerden 4 sahra topu ve telgraf malzemesi alınmıştır[300].Çerkez Yüzbaşı Eşref Bey kumandasındaki 600 kişilik gönüllü grubu da 18 Kasım 1914 tarihinde Sina Çölünde Kalatülnahil isimli kasabayı ele geçirmiştir[301].

20 Kasım 1914 tarihinde Katye ile Kantara arasında meydana gelen çatışma sırasında Yüzbaşı A. J. H. Chope kumandasındaki 20 kişilik devriye kuvveti ölü ve esir verdirilerek tesirsiz hale getirilmiştir[302]. Diğer bir belgeye göre Yüzbaşı Wilson bir Teğmen ve 30 asker öldürülmüş üç esir ele geçirilmiştir. Ayrıca İngilizlerin birçok yaralısı vardır. Bu sırada Osmanlı birliğinden de üç kişi yaralanmıştır [303].

Teşkilât-ı Mahsusa müfreze ve mücahitlerinin ele geçirdiği önemli kasabalar olan Elariş ve Nahil kasabaları 23. Tümen Kumandanı Kaymakam Behçet Bey'in kurduğu ikmal ve irtibat karargahı haline getirilmiştir. Mümtaz ve Eşref Beyler

---

[296] Belen, **...1915 Yılı Hareketleri**, C. II, s.58-59; Stoddrad, **a.g.e.**, s.88.
[297] **ATASE Arş., Kl.**160, Ds.707(146), F. 20-1.
[298] Kressenstein, ***a.g.e***, s.33.
[299] **ATASE Arş., Kl.**443, Ds.1744(671), F. 10; Orhan Koloğlu, **Bedevi Lavrens Arap Türk**, Arba yay., İstanbul, 1993, s.123-124; Sabis**, a.g.e.,** C. II, s.217-218; Stoddard**, a.g.e.**, s.88.
[300] **Tercüman-ı Hakikat**, S.12063, 28 Teşrin-i evvel 1330-10 Teşrin-i sani 1914.
[301] **ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.25-2; Sabis, **a.g.e.,** aynı yer.
[302] **ATASE Arş.**, Klasör S. 248, Ds. 1031(1224), F.25, 25-1; **Military Oparations...,** s.20.
[303] **ATASE Arş.**, Kl.160, Ds.707(146), F.30.

kumandasında bulunan Bedevi gönüllüler kanal sefer kuvveti Birüssebi üssünden kanal üzerindeki İsmailiye'ye doğru ilerlerken, bu kuvveti kanatlardan koruyacaklardı[304].

Von Kress'in faaliyetleri sırasında IV. Ordu Kumandanı Zeki Paşa da Kanal Seferi'nin başarılı olabilmesi için İngilizlerin faaliyetleri hakkında istihbarat çalışmaları yaptırmış, 14 Kasım 1914 tarihli belgeye göre Elariş ile Kantara arasında İngilizlerin şimendifer, dekovil hattı çalışması olmadığını bildirmiştir[305]. Zeki Paşa ayrıca ağır batarya ve mitralyöz bölüğüyle takviye edilmiş bir tümenin VIII. Kolordu emrine verilmesini isteyerek[306] harekât için 250.000 lira gönderilmesi gerektiğini bildirmiştir [307].Zeki Paşa ayrıca Suriye'nin savunması için de bir tümene daha ihtiyaç olduğunu belirtmiştir[308]. Ayrıca Şam'da bulunan VIII. Kolordu Kumandanı Cemal Bey tarafından 17 Kasım 1914 tarihinde Başkumandanlığa gönderilen raporda bölgeye onikilik obüsün gönderilmesi gereği bildirilmiştir[309].

Zeki Paşa'nın Kanal Seferi için VIII. Kolordu'yu takviye etmek amacıyla istediği tümen Başkumandanlık Vekâleti tarafından uygun görülmüştür. Bu iş için IV. Kolordu kumandasında bulunan 10. Tümenin bölgeye sevk edilme kararı alınmıştır[310]. Bu suretle gerektiğinde Çanakkale Boğazını takviye edecek olan bu tümen boğaz bölgesinden ayrılarak boğazların savunması ihmal edilmiştir[311].

Albay Trommer kumandasında 10. Tümen IV. Kolordunun seçkin birliklerindendi[312]. Bu tümen; Tümen Karargahı, 28, 29, 30. Piyade Alayları, 10. Topçu Alayı (2 Seri Sahra Taburu), Süvari, İstihkâm ve Muhabere Bölüklerinden meydana geliyordu [313].

10. Tümenin VIII. Kolorduya bağlanmasından dolayı Kolordu Kumandanı Cemal Bey Başkumandanlık Vekâleti'ne teşekkür ederek sevkıyatla ilgili olarak aşağıdaki hususlara değinmiştir:

Cephanesi ile birlikte ağır topçular, köprücü takımı, istihkam bölüğü hemen sevk edilmelidir. Bundan sonra sınırdaki erzak ambarları ve cephane ihtiyaçları için

---

[304] Stoddard, **a.g.e.**, s.89.
[305]**ATASE Arş.**, Kl.531, Ds.2074, F.25.
[306]**ATASE Arş.**, Kl.531, Ds.2074, F.17.
[***307***]**ATASE Arş.**, Kl.531, Ds.2074, F.20.
[**308**]**ATASE Arş.**, Kl.531, Ds.2074, F.17-2; Kl.531, Ds.2074, F.16.
[309]**ATASE Arş.**, Kl.531, Ds.2074, F. 29.
[310]**ATASE Arş.**, Kl.160, Ds.707(146), F.13; Mehmed Emin, **a.g.e.**, s.38.
[311] Sabis, **a.g.e.**, C.II, s.220.
[312] Belen**, ...1915 Yılı Hareketleri,** C.II, s.59
[313] Muzaffer, *a.g.m.*, s.9

erzak ve cephane kollarının sevki yapılmalıdır. VIII. Kolordu'nun birinci kademesinin son kafile kıtaları toplanma için Sille'yi terk etmesinden sonra gönderilecek fırkanın kalan kıtaları Sille'ye ulaşacak şekilde sevkıyatı düzenlenecekti. Birinci kademe kıtalarının ne zaman tahliye edileceği kolların teşkiline bağlı olacağından dolayı bu sürenin daha sonra bildirileceğini belirtmiştir[314].

VIII. Kolordu Kumandanı Cemal Bey'in 27/28 Kasım 1914 tarihinde Başkumandanlık Vekâleti'ne yazdığı yazıda "*Kolordunun Mısır Seferi için tecemmü Kanunu Evvel Ruminin birinci günü başlayacaktır. Kanunu Evvel Ruminin yirmi birinci günü Birüssebi'den ileri yürüyüşe intizar olacaktır. 10. Fırka'nın muharip kıtaatının ilk nakliyatı Kanunu Evvel Ruminin on beşinci günü Sebastiya istasyonundan ihraç olunması lâzımdır"*[315] diyerek 10. Tümenin bir an önce sevk edilmesini istemiştir. Bu sırada 10. Tümenin bağlı bulunduğu IV. Kolordu çok kısa bir süre İzmir'de kalmış, gereken lüzum üzerine Bandırmaya nakledilmişti. Çanakkale'ye yakınlığı dikkate alınarak kolordu birlikleri bir süre Bandırma'da kalmıştı[316].

Cemal Bey'in bu yazısına istinaden 10. Tümenin sevkiyatı 29 Kasım 1914 tarihinden itibaren başlamıştır[317]. Bu tümen Ocak 1915 tarihinde Lübnan'da Zahle kasabasında toplanmıştır[318].

10. Tümenin Kanal Seferi için görevlendirilmesinden sonra VIII. Kolordu'nun bir tümeninin Suriye bölgesinde kalmasına karar verilmiştir. Bölgede kalacak tümenin kuruluşu ise şöyledir:

27. Tümen Karargahı, 67, 79. Piyade Alayları, 29. Süvari Alayı (bir bölük eksik), 81. Piyade Alayı'nın 2. Taburu, 23. Topçu Alayı'dır[319].

Kanal Seferi için bir kısım hazırlıklar yapıldıktan sonra bölgedeki birlikler aşağıdaki şekilde konuşlanmışlardır:

| | |
|---|---|
| Hanyunus'a: | 23 Teşrin-i evvel de Birüssebi'den bir bölük, Nasıra'dan bir mantelli batarya |
| | 25 Teşrin-i evvel'de Kudüs'te bulunan 80. Alay'ın 1. Taburu |
| Akabe'ye | 20 Teşrin-i evvel'de Kudüs'te bulunan 80. Alay'ın 2. Taburu |

[314] **ATASE Arş.**, Kl.159, Ds.705(759), F.46.
[315] **ATASE Arş.**, Kl.159, Ds.704(539), F.4-5.
[316] Şükrü Tezer, **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, TTK yay., Ankara, 1995, s.23.
[317] **ATASE Arş.**, Kl.161, Ds.711(174), F.2.
[318] Sabis, **a.g.e.**. ,C. II, s.344.
[319] Muzaffer, *a.g.m.* , s.9.

24 Teşrin-i evvel'de Nasır'dan iki mantelli batarya

Maan'a 24 Teşrin-i evvel'de Nasır'dan iki mantelli batarya

23 Teşrin-i evvel'de Humus'da bulunan 69. Alayın 1. Taburu

24 Teşrin-i evvel'de Nablus'dan bir adi dağ bataryası

sevk edilmiştir.

Kanal Seferi için yukarıdaki işlerin yanında Suriye'nin savunması içinde 25 Teşrin-i evvel'de 27. Tümenin 67. Piyade Alayı Cebel-i Lübnan'ı işgal etmek üzere trenle Balebek'e gönderildiği gibi 26 Teşrin-i evvel'de 25 ve 27. Tümenlerin depo taburları bir kumanda altında Şam'da toplanmıştır. Yukarıdaki değişiklikler yapıldıktan sonra 19 Kasım 1914 tarihinde Cemal Paşa sefer için görevlendirilmesinden önce VIII. Kolordu tarafından Kanal Seferi için son plânlama yapılmıştır[320]. Bu plânlamaya göre; düşmanın denizden yapacağı hareketlerden dolayı Kanala geçişe daha elverişli olan orta kısmından geçmek için Kolordu büyük kısmını oluşturan takviyeli 25. Tümen çölün ortasındaki Hafir-Birilhasene-Habra-İsmailiye yolunu takip edecekti. Merkez kolu adı verilen bu grup 25. Tümenin 73, 74 ve 75. Alayları ile 25. Tümenin Topçu Alayı, 23. Tümenin 68. Piyade Alayı, Kolordunun Hecin Süvar Alayı, 15'lik obüs bataryası, istihkam taburu, telgraf bölüğü, seyyar hastahaneler ve kollardan meydana gelmekteydi.

Sağ Cenah Kolu: 80. Piyade Alayı, iki adi ateşli batarya, Binbaşı Mümtaz Bey emrindeki gönüllülerle bir muhabere takımından kurulu idi. Bu kol Elariş-Katya-Kantara istikametindeki sahil yolunu takip edecekti.

Sol Cenah Kolu: 69. Alayın 2. Taburu, Bir Hecin Süvar Bölüğü, istihkam bölüğü ile Eşref Bey kumandasında gönüllülerden kurulu olarak 69. Alay Kumandanın emrinde Nahil-Süveyş yolunu izleyecektir.

Merkez Kolu Timsah Gölü-Acı Göl arasında Kanalı geçecek, sağ kol Kantara ve sol kol Süveyş istikametinde gösteriş taarruzu yapacak, merkez kolu kanalı geçtikten sonra, kanal doğusunda bir köprübaşı mevzii tutacaktır.

VIII. Kolorduyu teşkil eden 23, 25, 27. tümenlerinin en seçme birliklerinden 10 piyade taburu, 3 makineli tüfek bölüğü, 8 batarya, bir Hecin Süvar Alayı ve Kolorduya bağlı birliklerden meydana gelmekteydi[321].

---

[320]Muzaffer, *a.g.m.*, s.9.

[321] Belen, **...1915 Yılı Hareketleri**, s.59-60.

Sefer kuvveti iki kademe şeklinde toplanacaktır. Her iki kademe birbiri ardı sıra Birüssebi'de, birinci kademenin ağır topçusu ile istihkam taburu ve köprücüleri Hafir'de toplanacaklardır. İkinci kademeyi sadece 10. Tümen meydana getirecekti.

Toplanma işlemi 14 Aralık 1914 günü başlayacak birinci kademe 1 Ocak 1915'de toplanacaktır. Birinci kademenin son birliği Sille İstasyonu'ndan ayrılırken ikinci kademenin ilk birliği istasyona gelecektir.

Birinci kademe büyük kısmı ile (orta kol) 3 Ocak 1915'de Hafir üzerinden İsmailiye'ye doğru ileri yürüyüşe başlayacaktır. Bundan sekiz gün önce Hanyunus'tan sağ kol Ariş üzerinden ve Maan'dan; sol kol Nahil üzerinden ileriyecekti. Ayrıca Birihasane üzerine küçük bir birlik sevk edilecekti[322].

Sefer Kuvvetinin yiyecek ihtiyacını karşılamak için; Sille istasyonu ile Birüssebi arasında bir menzil müfettişliği, Gazze-Birüssebi hattı ile hudut arasında hudut kumandanlığı teşkil edilmiştir. Toplanma bölgesi olan Birüssebi mıntıkasına 14 Kasım 1914 tarihinden itibaren erzak yığma işi başlamıştır. Kolordunun katar ve kafilesi ile teşkil edilen deve kolları ve kısmen toplanmış olan 10. Tümenin katar ve kafilesi bu nakliyatta kullanılmıştır[323]. Kolordu Çöl harekâtına başlamadan önce Hafirilavce'de; birinci kademenin 14 günlük çöl erzakı, bütün kolordu için iki günlük erzak, ayrıca kolların 14 günlük arpa ve samanları bulunacaktı. Birüssebi'de ise bütün kolordu için 7 günlük hazır erzak, 10 günlük çöl erzakı ve kolların 14 günlük arpa ve samanı temin edilecekti. Hanyunus, Maan, Delaga'da sağ ve sol kollar için yukarıdaki ölçüde yiyecek yığılacaktı[324].

Sonuç olarak Hafirilavce ve Birüssebi'de yalnız birinci kademenin iki aylık erzakı ve kollarında 28 günlük yemi temin edilmiş olacaktı. Kolordu bu erzak yığma işinde saman ve kısmen arpa müstesna olmak üzere başarılı olmuştu. Bundan başka Sebastiya'ya kadar olan menzil hattı üzerindeki menzil noktalarında dahi hazır ve çöl erzakı yığılmış idi. Birüssebi'den kanala kadar günlük mesafe olduğundan ancak on günlük erzak taşıyabilecek olan mevcut erzak kolları ile hatta yalnız birinci kademenin kanal önüne ulaşmasından itibaren bir kaç gün sonra iaşenin temin edilemeyeceği

[322] Muzaffer, *a.g.m* , s. 9.
[323] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-1.
[324] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-1, 2-2.

aşikar idi. İaşenin temin edilebilmesi için menzil noktalarının iki misli erzak koluna, yani birinci kademe için mevcut erzak kollarının iki katına ihtiyaç bulunmaktaydı[325].

## A) CEMAL PAŞA'NIN IV. ORDU KUMANDANI OLARAK BÖLGEDE GÖREVLENDİRİLMESİ

Suriye müdafaası ve Kanal Seferi işlerinin iki ayrı komutan tarafından idaresinin çeşitli mahzurları bulunmakta idi[326]. Bu durumu dikkate alan Başkumandanlık Vekili Enver Paşa Bahriye Nazırı ve II. Ordu Kumandanı Cemal Paşa ile görüşmesinde; IV. Ordu Kumandanı Zeki Paşa'nın sadece Suriye ve Filistin'in savunması ile VIII. Kolordu Kumandanı Miralay Cemal Bey'in kolordunun seferberliğini tamamlayarak kanal seferi hazırlıkları ile uğraştığını belirterek, Zeki Paşa'nın bu seferin yapılmasına sıcak bakmadığı gibi, bölgenin savunması için takviye birlikler gönderilmesini istediğini beyan etmiştir. Enver Paşa konuşmasının devamında Cemal Paşa'dan IV. Ordu Kumandanlığı görevini kabul ederek kanal seferi hazırlıklarını tamamlayarak icrasını ve Suriye'nin dahili emniyet ve asayişinin sağlanmasını istemiştir[327].

Almanlar tarafından tertip edilen ve tatbiki istenilen Kanal Seferi'nin[328] Cemal Paşa tarafından kabul etmesi üzerine Enver Paşa 18 Kasım 1914 tarihinde I., II., III. ve IV. Ordu Kumandanlıkları Hicaz Tümeni ve VIII. Kolorduya yayınladığı emirde; IV. Ordu Kumandanı Zeki Paşa'nın Almanya'ya gönderileceğini, II. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın hemen Şam'a giderek IV. Ordu kumandasını devralacağını, Suriye ve Halep'de bulunan ve Mısır'a karşı hareket edecek birliklerin Cemal Paşa'nın emrinde bulunacağını, Hicaz Tümenini de Paşa'nın emrine verdiğini bildirmiştir. Enver Paşa emrinde, V. ve VI. Kolordular ile II. Orduya mensup olan diğer birliklerin geçici olarak I. Ordu'ya bağlandığını ve II. Ordu Karargahının lağvedileceğini de bildirilmiştir[329]. Bu

---

[325]**ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-2.
[326]Belen, **...1915 Yılı Hareketleri,** s.61.
[327]**Hatıralar Bahriye Nazırı**..., s.154-155; Erden, **Birinci...,** s.12; Tüfekçioğlu, **a.g.e.,** s.16.
[328]Ziya Şakir, **Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talat, Enver Cemal Paşalar**, Anadolu Türk Kitap Deposu, İstanbul, 1943, s.190.
[329]**ATASE Arş.**, Kl.69, Ds.343 (63), F.8; Erden, **Birinci...,** s.13; Tauber, **a.g.e.**, s.36; **Türk Harp Tarihi Dersinde Adı Geçen Komutanlar**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1983, s.113; Erden, **...4.Ordu Mücmel Tarihçesi**, s.3; Wallach**, a.g.e.**, s.176.

emrin yayınlanmasından sonra hazırlıklarını tamamlayan Cemal Paşa Haydarpaşa İstasyonu'ndan 21 Kasım 1914 tarihinde törenle yola çıkmıştır[330].

Cemal Paşa tören sırasında; "*vazifemin ulviyetini, fakat fevkalade müşkilatına müdrik olarak hareket ettiğime ve bana verilen vazife icablarından olarak ben ve maiyetime verilen kahramanlar, kanala yapacağımız hücumda muvaffak olamayarak cesedlerimizi kanala dökecek olursak, arkada kalan vatanperverlerin cesedlerimiz üzerinden geçerek İslâm'ın açıkça malı olan Mısırı İngiliz tasallutçuları elinden kurtarmaları icab edeceğini... ''* ifade etmiştir[331].

Suriye'deki birlikler ve VIII. Kolordu, yerli halktan oluştuğundan dolayı Cemal Paşa Şam'a giderken II. Ordu Karargahındaki Türk Muhafız Bölüklerini, Kurmay Başkanı Albay Von Franberg'i, birinci ve ikinci şube müdürleri Binbaşı Ali Fuad (Erden) Binbaşı Kazım Beyleri ve Menzil Müfettişi Binbaşı Refet Bey'i ve daha bir çok itimada layık subayları yanında Suriye'ye götürmüştür[332].

Cemal Paşa İstanbul'dan ayrıldıktan otuz altı saat sonra Konya'ya ulaşmıştır. Burada törenle karşılanmış, hazırlanan Mevlevi Taburu'yla birlikte Adana'ya, oradan da trenle Halep yolu üzerinden Toprakkale'ye kadar gitmişlerdi. Buradan sonraki yolculuk sırasında otomobiller çamura saplanmış, otomobilleri mandalara çektirerek kurtulmuşlardı. Dörtyol-İskenderun arasında topluluk parçalanmış, Cemal Paşa ile Kurmay Başkanı Albay Frankenberg, İskenderun'a bir direzine binerek ulaşabilmişlerdir[333].

Cemal Paşa, Adana'da bulunurken, bölgedeki memurlar aldığı bilgiler doğrultusunda her hangi bir düşman çıkarmasına karşı Suriye ile Anadolu'nun irtibatının kesilmemesi için Adana ve civarına yeni bir tümen gönderilmesini, ayrıca kanal seferi için tahsis edilmiş olan 10. Tümenin hemen demiryolu ile nakledilmeye başlatılmasını teklif etmiştir[334]. Paşa, Adana'da bulunduğu sırada 28 Kasım 1914 tarihinde 10. Tümenle ilgili olarak yazdığı emir de ise, 10. Tümenin VIII. Kolorduya bağlı olmasını uygun görmeyerek tümeni doğrudan kendisine bağlamıştır[335]. Cemal

---

[330] Alpay Kabacalı, **Yakın Tarihimizden Büyük Dönemeçler**, Çağdaş yay., İstanbul, 1995, s.65; Erden, **Birinci...,** s.13; Sabis**, *a.g.e.***, C.II, s.221-222; Pomiankowski, **a.g.e.**, s.93.

[331] **Hatıralar Bahriye Nazırı...,** s.155; Muhittin Birgen, *"İttihad ve Terakki'de 10 Sene"*, **Son Posta,** s..2283, (7 Birinci Kanun 1936); Zobu, *a.g.m.*, s.74.

[332] **ATASE Arş.**, Kl.69, Ds.343(63), F.8-2; Sabis**, a.g.e.**, C.II, s.321; Erden, **Birinci..,** s.13.

[333] **Hatıralar Bahriye Nazırı...,** s.157-161; Kabacalı**, a.g.e.**, s.65-66.

[334] Sabis, **a.g.e.**,C.II, s.221-222.

[335] **ATASE Arş.**, Kl.531, Ds.2074, F.44; Kl.159, Ds.704(539), F.10.

Paşa Adana'da bir kaç gün kalarak IV. Ordu'nun gerilerine doğru İskenderun ile Mersin arasından bir çıkarmaya karşı gerekli tedbirleri aldırmıştır[336].

Cemal Paşa, 2 Aralık 1914 tarihinde Halep'de bulunurken, yazdırdığı emrinde ise; IV. Ordu Kumandanlığına tayin edilerek Suriye'nin müdafaası ve Mısır Seferini ifa etmek için görevlendirildiğini bildirmiştir[337].

Cemal Paşa, Halep'e geldiğinde XII. Kolordu'nun faaliyetlerini ve Hama'daki tümenini teftiş eder. Paşa'nın Kolordu denetleme sonucu ile ilgili olarak 5 Aralık 1914 tarihinde Başkumandanlığa gönderdiği raporunda; Kolordunun I. Ordu birliklerine göre subay, eğitim ve disiplin yönünden hayli geride olduğunu, Kolorduyu oluşturan Kürd askerlerinin iyi durumda olduğunu belirtmektedir. Cemal Paşa Kolordu Kumandanı Fahri Paşa'ya güvenmektedir. 36. Tümen Kumandanı Ziya Bey'in eğitim ve disiplin konularındaki çalışmaları iyi seviyededir. Bu tümen eğitim ve disiplin yönünden yeterlidir. Kolordunun ihtiyaçlarının büyük bir kısmı tekalif-i mübayaa ve imalat suretiyle bölgeden temin edilmektedir. Kolordudaki en önemli ihtiyaç küçük zabittir[338]. Bunun için kolorduya seferberlik bitiminde tekrar asıl birliklerine dönmek üzere I. Ordu'dan piyade için 300, topçu için 25, süvari, istihkam, telgraf ve telefonun her biri için 10 iyi yetiştirilmiş pek genç olmayan küçük zabit ilk vasıta ile XII. Kolordu namına gönderilmesi gerekmektedir[339]. Cemal Paşa, Kolordunun denetlemesini bitirdikten sonra Şam'a hareket etmiştir.

### 1. Cemal Paşa'nın Şam'a Gelişi ve Faaliyetleri

6 Aralık 1914 tarihinde Şam'a gelen Cemal Paşa[340] büyük bir ilgi ile karşılanmış, karargahını Damasküs Palas oteline kurmuştur. Aynı günün akşamı eski Ordu Kumandanı Zeki Paşa bölgeden ayrılmıştır[341].

Cemal Paşa bölgeye geldiğinde başlıca üç zorlukla karşı karşıya kalmıştı. Bunlardan birincisi İngilizlerin savunma tedbirlerini almış bulundukları Süveyş

---

[336] Muzaffer, *a.g.m.* , s.12.
[337] **ATASE Arş.**, Kl.159, Ds.704(539), F.15.
[338] **ATASE Arş.**, Kl.531, Ds.2074, F.35-2.
[339] **ATASE Arş.**, Kl.531, Ds.2074, F.35-3.
[340] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-3; Kl.16, Ds.77, F. 20.
[341] Erden, **Paris'ten...,** s.34.

Kanalı'na ve Mısır'a bir saldırı gerçekleştirmekti. İkincisi hem askerî amaçla hem de İslâm birliği propagandası için Mekke, Medine ve Hicaz'ın diğer kesimlerindeki garnizonlarla muhabere hattını açık tutmalıydı. Üçüncü zorluk ise, hayati önem taşıyan Suriye bölgesinin güvenliğiydi. Bu da Cemal Paşa'nın İskenderun veya başka bir yere yapılacak bir İngiliz, Fransız çıkartmasını püskürtmesi gerektiği anlamına geliyordu. Eğer Süveyş Kanalı harekâtı başarısızlıkla sonuçlanırsa, komutası altındaki bölgeyi Mısır'dan gelebilecek bir İngiliz taarruzuna karşı savunmak zorunda kalacaktı. Ayrıca savunma hattının çökmesi halinde Irak'tan da bir saldırı gelebilirdi. Sorumluluklarının ağırlığından dolayı Cemal Paşa'ya politik ve idari meselelerde geniş bir serbestlik tanınmış, ayrıca parasal kaynak ve ikmal maddeleri konusunda eldeki imkânlar dahilinde desteklenmeye çalışılmıştır[342].

Cemal Paşa Şam'a geldiğinde Binbaşı Mümtaz Bey kumandasındaki Arap gönüllü müfrezesi Elariş'i işgal etmiş ve bulunduğu bölgeyi kontrolü altına almıştı. Teşkilât-ı Mahsusa'ya bağlı gönüllülerden oluşan bir müfreze de İzmirli Eşref Bey kumandasında Sina Çölünün merkezindeki Kalatülnahil'i işgal etmiş bulunuyordu[343]. Akabe de Kaymakam Musa Kazım Bey kumandasında muvazzaf orduya mensup bir müfreze bulunuyordu. Birüssebi'de 27. Tümene bağlı bir alay çöldeki kuvvetlerin dayanağını oluşturuyordu. 25. Tümenin büyük bir kısmı Şam'da bulunuyordu. Bu tümen kumandanı Kaymakam Ali Fuat Bey emri altında eğitimine devam ediyordu [344].

Cemal Paşa Şam'a gelir gelmez VIII. Kolordu Kumandanı Mersinli Cemal Bey tarafından Birinci Kanal Seferi ile ilgili bilgiler kendisine verilmiştir. Bu bilgilere göre; Kolordunun üç tümeninden yalnızca 25. Tümen ile diğer iki tümenden seçilmiş subay ve erlerden teşkil edilmiş bir alay kanal seferine tahsis edilmiş, VIII. Kolordu'nun geri kalan kuvvetlerini menzil hatları ile Lübnan ve Beyrut sahillerinin savunması için tahsis edilmiştir[345]. VIII.Kolordu'nun amacı yalnız kendi kuvvetleriyle çöl harekâtı yaparak kanala taarruz etmek ve sonucu gayet az bir zamanda elde etmeye çalışmaktan ibaretti. Cemal Paşa hazırlıkları yetersiz buldu. Bunun için sefer kuvvetinin takviyesine, deve sayısının arttırılmasına karar verdi[346]. Düşmanın kuvvetine ve savunmasına dair

---

[342]Stoddard**, a.g.e.** , s.112-113.
[343]Öke, **a.g.e.**., s.239; Karasapan, **a.g.e.**, s.166; **Hatıralar Bahriye Nazırı...,** s.163; Aydemir, **Makedonya'dan...**, s.165.
[344]Karasapan**, a.g.e.**, aynı yer; **Hatıralar Bahriye Nazırı...** ,aynı yer.
[345]**Hatıralar Bahriye Nazırı...**, aynı yer.
[346]**ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-3.

bilgilere göre birinci kademe kuvveti kanalın doğusundaki mevzileri ele geçirmek için yeterli ise de kanalı geçmek ve karşı yakasındaki mevziileri kontrol altına almak için yetersizdir. Bunun kanal seferine 10. Tümen de katılmalı idi [347].

Cemal Paşa bölgeye geldikten sonra 14 Aralık 1914 tarihinde Kanal Seferi için alınacak tedbirler ve Suriye bölgesinin emniyeti konusunda raporunda belirttiğine göre; VIII. Kolordu'nun Mısır Seferi projesi doğru ve esaslı olarak yapılmıştı. Bu hazırlıklar yetersiz olup yalnız 14.000 asker içindi. Bu projeye göre sefer kuvveti büyük kısım ile 14 Aralık 1914 tarihinde Birüssebi'de toplanmaya başlayacaktı. Sağ ve sol kollar şimdiden Hanyunus ve Maan'da toplanmıştı. İleri hareket için zayıf bir kol Elariş'ten Kantara'ya, asıl kuvvet ise merkez kolunu takiben Birülhasene üzerinden İsmailiye, diğer hafif bir kolda Kalatülnahil üzerinden Süveyş'e yürüyecektir. Bu ilk kademenin hareketini mütakib 10. Tümen onu takip ederek ikinci kademeyi oluşturacaktı. Cenah kollar ve merkez koldan ileri sürülecek bir müfreze asıl kuvvetlerin hareketinden önce sınırı geçeceklerdi. Birinci kademenin büyük kısmı 2 Ocak 1915 tarihinde ileri harekâta başlayacaktı. Cemal Paşa Şam'daki durumun orada kalmasını gerektirdiği halde, 10. Tümeni ordunun ihtiyatı olarak emir kumanda etmeyi düşündüğünü bildirmiştir[348].

Cemal Paşa raporunun devamında, kanala kesin olarak Kanun-ı sani'nin ilk haftasında (Rumi) taarruz edeceklerini belirtmiştir. Bunu yanında İngilizlerin kanalı her türlü savunma malzemeleri ile donattıklarından burada başarılı olabilmek ve Mısır'a doğru ilerleyebilmek için takviye birlikler istemiştir. Cemal Paşa buna sebep olarak ta; VIII. Kolordu'dan aldığı bilgiye göre İngilizler kanalın müdafaası için 30.000 asker, 6 ağır ve 42 hafif top topladığını, ayrıca zırhlı trenler makineli tüfekler, savaş malzemeleri, çeşitli lağımlar, projektörler, telsiz-telgraf gibi birçok malzemenin bulunduğunu belirtmiştir. Buna karşılık ilk kademenin muharip ve gayri muharip birliklerinin mevcudu deve kolları hariç subay ve er olmak üzere toplam 14.000 askerden oluşuyordu. Bunun yaklaşık olarak 10.000 merkez kolu olarak İsmailiye'ye taarruz edecekti. Bunun da ancak 4 seri ateşli bataryası ve 1 ağır obüs bataryası vardı. Birinci kademeyi takiben ikinci kademeyi 12.000 askerden oluşan 10. Tümen bir sahra topçu alayıyla takip edecekti. Fakat bu kademenin ağır topçusu yoktu. Böylece düşmana denk bir kuvvetle taarruz edilecekti. Kanal önündeki muharebe uzayabilirdi. Bunun için

---

[347] Erden, **Paris'ten.....,**s.51

[348] **ATASE Arş.**, Kl.174, Ds.752-A(316), F.5;Muzaffer,a.g.m..

mutlaka takviye birlikler gerekiyordu. XII. Kolordu birlikleri talim ve terbiyeleri yönünden uygun değildi. Ancak seçilecek askerler vasıtasıyla VIII. Kolordu'nun ve 10. Tümenin eksikleri tamamlanabilirdi.

VIII. Kolordu'nun depo taburlarına gelince subayları ve teçhizatları eksik olduğundan dolayı bunları kıta halinde Mısır Seferine göndermek uygun değildi. Bunlar ikmal işlerinde kullanılabilirdi. Zaten XII. Kolordu ve VIII. Kolordudan Suriye'de bırakılacak kuvvetlerle VIII. Kolordu'nun depo taburları Suriye'nin savunması amacıyla yeniden düzenlenerek çeşitli bölgelere tahsis yapılacaktı [349].

Sefer kuvvetinin kanala taarruz sırasında başarılı olabilmesi, kanalı ele geçirdikten sonra hareketin devam edebilmesi için menzil hatları üzerinde ve çöle çok yakın bölgelerde bol miktarda cephane ile iyi piyade, her nevi alet ve teçhizatıyla kuvvetli istihkam, makineli tüfek bölükleri, seri ateşli sahra obüsü bataryaları, uçak ve benzeri gibi fenni vasıtalara sahip yeni kuvvetler bulundurulması gerekiyordu.10. Tümen haricinde bölge için iki tümene daha ihtiyaç vardı. Siyasî durum özellikle Bulgarların bize karşı durumları İstanbul civarındaki toplanma mıntıkasından kuvvet alınmasına uygun olur olmaz bu kuvvet vakit geçirilmeden Suriye'ye gönderilmeliydi[350].

Cemal Paşa raporunun devamında; İstanbul'da bulunduğu sırada Başkumandan Vekili Enver Paşa ile görüşmesinde Mısır Seferi için I. veya IV. Kolorduların görevlendirilmesini istediğini belirtmiştir[351]. Bu görüşmeden sonra IV. Kolordunun bir tümeni(10.Tümen) bölgeye gönderilmiştir. Kolordunun geri kalan iki tümeni daha bölgeye gönderilmesi gerekiyordu. Bu iş için geç kalınmış değildi. Bu birliklerin bölgeye gelmesi için iki aylık bir zamana ihtiyaç vardı. Gönderilecek alayların her birinde makineli tüfek bölüğü bulunması gerekiyordu. İstihkâm taburlarında her çeşit fenni malzemeler bulunması lâzımdı[352].

Cemal Paşa'nın isteği üzerine, Başkumandanlık Vekâleti IV. Ordunun emrine verilmek üzere daha önce yola çıkarılmış olan 10. Tümene ilaveten III. Kolordu'nun

[349] **ATASE Arş.**, Kl.174, Ds.752-A(316), F.5/1-3.
[350] **ATASE Arş.**, Kl.174, Ds.752-A(316), F.5-4.
[351] **ATASE Arş.**, Kl.174, Ds.752-A(316), F.5-5.
[352] **ATASE Arş.**, Kl.174, Ds.752-A(316), F.5-6.

emrinde bulunan Tekirdağ'daki 8. Tümen'inde[353] Suriye'ye gönderilmesine karar vermiştir [354]. Bu tümen 19 Ocak 1915 tarihinde Derince'den ve kısmen Haydarpaşa'dan trenle sevk olunmaya başlamış[355], 7 Şubat 1915 tarihinde Kudüs mıntıkasına ulaşmıştır. 8. Tümen ile birlikte bölgeye bir çok köprücü ve istihkam bölüklerini 15 cm'lik seri ateşli obüs bataryasını yardımcı malzemeleri ile birlikte I. ve II. Ordulardan alınıp Suriye bölgesine gönderilmiştir. Özelikle elde sınırlı bulunan 15 cm'lik obüs bataryasının bölgeye gönderilmesi Çanakkale savunmasını zafiyete uğratmıştır[356]. 10. Tümen ise Kanun-i evvel ayının ortalarında Riyak, Maleka, Zahle çevresinde toplanmıştır[357]. Cemal Paşa'ya Kanal Seferi için Hicaz'da bulunan 22. Tümen'den de yararlanmasına müsaade edilmiştir[358].Cemal Paşa raporunda ayrıca Mısır Seferi için Sudanlıların, Sünusilerin ve Mısırlıların yardım derecelerinin ise şimdiden kestirilemeyeceğini bildirmiştir[359].

### 2. Şerif Hüseyin ile Yazışmalar ve Hicaz Sefer Kuvveti

Birinci Kanal Seferi öncesinde harekât sırasında Mekke Emiri Şerif Hüseyin'den de faydalanılmak istenmiştir. Bununla beraber Hicaz Bölgesinde Şerif Hüseyin hakkında 10 Ağustos 1914 tarihinde Hicaz Vali ve Kumandanı olan Vehip Beyden Başkumandanlığa gönderilen raporda; Şerifin hıyanet ve suiniyet içerisinde olduğunu bildirmiştir[360]. 6 Mayıs 1914 tarihli bir belgeye göre de Şerif Hüseyin'in 30 jandarmayı uygun olmadığı halde zekat toplama görevi ile görevlendirdiği beyan edilmiştir[361]. Bulunduğu konum itibariyle Şerif Hüseyin'in sefere katılmasını isteyen Başkumandanlık Vekâleti 16 Kasım 1914 tarihinde Mekke'de bulunan Şerife yazdığı

---

[353] 8. Tümenin 1914 yılındaki durumu ile ilgili olarak Liman Von Sanders hatıratında "*Çorlu'da bulunan 8. Tümeni teftiş ettim. Tümenin hali yürek acısıydı. Subaylar 6-8 aydan beri maaş alamamışlardı ve aileleri ile beraber erlerin kazanından karınlarını doyurmak zorunda bulunuyordu. Erler günlerden ve hatta senelerden beri maaş yüzü görmemişlerdi. Çok kötü besleniyorlardı ve üstlerinde yırtık elbiseler vardı*"demektedir. Bkz. Sanders**, a.g.e.**, s.22.

[354] **ATASE Arş.**, Kl.174, Ds.752-A(316), F.18, 22, 23-2; Görgülü**, a.g.e.,** s.131; Sabis, **a.g.e.**, C.II, s.312; Zobu, *a.g.m*, s.74.

[355]**ATASE Arş.**, Kl.161, Ds.711(174), F.60.

[356] Sabis, **a.g.e.**, C.II, s.344, Muzaffer, *a.g.m.*, s.13.

[357] Muzaffer, Aynı yer.

[358] Görgülü**, a.g.e.**,s.131.

[359] **ATASE Arş.**, Kl.174, Ds.752-A(316), F.5-2.

[360] **ATASE Arş.**, Kl.174, Ds.750(135), F.3.

[361] **ATASE Arş.**, Kl.174, Ds.750(135), F.1.

yazıda genel olarak; düşmanlar İslâm'ı mahvetmek için uğraşıyorlar. Fetva-i Şerifi ilân ederek, İslâm alemini cihad-ı ekbere davet ettik. Sina sınırında toplanan ordumuz Mısır'daki dindaşlarımızı İngilizlerin zulmünden kurtarmak için başarılı bir şekilde ilerlemektedir. Bunlara katılmanız pek faydalı olacaktır. Bu durumla ilgili olarak, Şerif Hüseyin'e Şam'da VIII. Kolordu Kumandanı Cemal Bey'e kaç güne kadar ne kadar kuvvetle hareket edebileceğinizi Miralay Cemal Bey'e bildirmesi istenmiştir[362].

Başkumandan Vekili Enver Paşa 18 Kasım 1914 tarihinde Cemal Paşa'yı IV. Ordu Kumandanı olarak atadığında Hicaz Tümenini de onun emrine vermişti[363]. Cemal Paşa 6 Aralık 1914 tarihinde Şam'a geldiğinde Hicaz Vali ve Kumandanı Miralay Vehip Bey tarafından kendisine çekilen telgrafta *"Mısıra karşı yapılacak hareket için Hicaz Fırkasının dördüncü ordu ile işbirliği yapması Başkumandanlık Vekâletinin 17 Kasım (30 Kasım) tarihli emir icabından olduğundan bahisle ne suretle hareket edeceğine dair emir verilmesi"*ni istiyordu. Aynı zamanda Mekke Emiri Şerif Hüseyin de *"Hicaz müdafaasının Emaret tarafından deruhte edileceğini, binaenaleyh Mısır Seferi için Hicaz Fırkasının azametinde hiç bir mahzur varid olmadığını, hatta Hicaz Fırkasıyla beraber emaretin dahi Mısır Seferine iştirake amade bulunduğunu"* bildirmiştir[364].

Başkumandanlık Vekâleti Birinci Kanal Seferi sırasında sefer kuvvetinin mevcudunu arttırmak düşüncesiyle Hicaz Tümeninden de faydalanmayı düşündü[365]. Kanal Seferi sırasında Mekke Emiri olan Şerif Hüseyin'in sefere bizzat katılması dini ve siyasî olarak önemli olduğundan dolayı[366] Cemal Paşa'nın Hicaz Kumandanlığına yazdığı emir de; Hicaz Tümeni'nin, Hicaz'da yalnız zayıf bir alay bırakarak, Mısır Seferine katılmak üzere hareket etmesini istemiştir. Tümen Medine'den Maan'a trenle nakledilecek burada toplanacaktı. Mekke Emiri bizzat veya oğullarından birisinin kumandasındaki mücahit kuvvetleriyle sefere katılmasının maddeten ve manen önemli olacağını gibi bunun siyasî olarak da gerekli olduğunu bildirmiştir. Bu emiri alan Hicaz Tümen Kumandanı Vehip Bey IV. Ordu Kumandanlığına gönderdiği cevapta; Şerif Hüseyin'in sefere katılmayı ısrar derecesinde arzu ettiğini bildirmiştir[367].

---

[362] **ATASE Arş.**, Kl.160, Ds.707(146), F.20.
[363] **ATASE Arş.**, Kl.69, Ds.343(63), F.8.
[364] Erden, **Paris'ten...**, s.53.
[365] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-3.
[366] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-3.
[367] Erden, *"Çölde Son Türk Destanları"* **Dünya**, S.1287, 3 Ekim 1955.

Cemal Paşa tarafından 10 Aralık 1914 tarihinde Şerif Hüseyin'e gönderilen yazıda; *"Merkez-i Hilafet ve Saltanattan azimet etmezden evvel cihad-ı mukaddese müştereken gönderilen telgrafı okudum. Necl-i necib-i peygamberinin cihad-ı mukaddese iştiraki bütün Osmanlıları sevindirecek ve cedd-i alanızın ruh-ı mübarekesini şad edecek ve ruhaniyet-i peygamberinin muavenetine delil olacaktır. Binaenaleyh Hicaz Fırkası ve mücahidin kitlesinden mürekkep bir kuvve-i azime ile Maan istikametinde hareket buyurulmasını istirhâm ederim. Osmanlı Kuvve-i Seferiyesinin zât-ı devletlerinin kumandasında bulunmasını, hatta Mısır Seferi'nin emr-ü kumandasının taraf-ı devletlerinden deruhte buyurulması bizim için iftihar-ı azimi mucib olacaktır. Ancak şu aralık Emaret-i celile merkezinden müfarakatleri eğer kabil değilse, mücahidin-i kiramın, mahdum-u devletlerinden birinin kumandasına tevdi buyurulması menut-u re'y-i alileridir. Vali ve Kumandan Beyefendiye tamamen emirleri altında bulunduğunu tebliğ ettim"* demiştir. [368]

10 Aralık 1914 tarihinde Hicaz Vali ve Kumandanı olan Vehip Bey İstanbul'a gönderdiği yazıda *"Emirin bir sözü bir sözüne uymaz, Emir İngiliz taraftarıdır. Emire sathi bir teşekkür ifadesiyle Mücahidin-i Mevhume'nin celbinden sarf-ı nazar edilmesi evladır''* diyerek Şerif Hüseyin'in niyetini İstanbul'a bildirmiştir[369].

Şerif bu sırada cihad hakkındaki fikirlerini almak için İmam Yahya, İdris, İbni Suud, İbni Reşad gibi başlıca Arap şeyhleriyle temaslarda bulunmuştu. Şerif, Başkumandanlık Vekâleti'ne ve Cemal Paşa'ya İngilizlerin denizlerdeki hakimiyetini ileri sürerek teenni ile hareket edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Şerif Hüseyin bunun yanında Sudan'da bulunan şeyhlerden Sait-el-Migrani aracılığı ile İngiliz Sudan Genel Valisi Reginald Wigale'yle görüşme yaparak sefer hazırlıkları hakkındaki ilerlemeleri bildirmekteydi[370]. İngiltere ise, Şerif Hüseyin'in Osmanlı Devletine karşı savaşa girmesini istiyordu[371].

Başkumandanlığı ve Cemal Paşa'yı oyalamaya çalışan Şerif Hüseyin 10 Aralık 1914 tarihinde IV. Ordu Kumandanlığına yazdığı yazıda sefere davet edilmesi üzerine *"Hakkımda ibraz buyurulan hissiyattan memnunum. Cihad-ı mukaddeste din-i mübin-i Ahmediye hizmet etmek büyük şereftir. Fırka kumandanıyla müştereken makam-ı sadarete keşide edilen telgrafname, zuhur edecek harbte Ordu-yu Hümayunla bizzat bulunacağım mealinde idi. Binaenaleyh vaziyet-i umumiye bütün vuzuhiyle tayyün eder ve Mısır dar'ülharekâtında bulunmak lüzumu Hicazın ve hatta Asir'in müdafaası ve muhafazası maksadını ehemmiyetten ıskat edecek bir şekil alırsa arzuları vechile hareket edileceğine şüphe yoktur. Ancak halen birinci derecede ehemmiyeti haiz olan Haremeyn-i Muhteremeyn*

[368]Erden, *"Çölde Son Türk Destanları''* **Dünya**, S.1287, 3 Ekim 1955.
[369]Aynı yer.
[370] Karasapan, **a.g.e.**, s.130.
[371] Laurence Evans, **Türkiye'nin Paylaşılması 1914-1924**, (Çev. Tevfik Alanay), Milliyet yay., t.y., s.109.

*ile Asir'in müdafaa ve muhafazası nokta-i nazarından burada bizzat mutarassıt bulunmak lâzım geldiğine binaen mahdumlarımdan Abdullah Bey'i dün şarktan hareket ettirdiğim gibi önümüzdeki Pazartesi günü Medine-i Münevvere'ye azimet edecek edecek olan Kumandan Beyefendinin maiyetlerinde, o cihetle de bulunmak üzere Büyük mahdumum Ali Bey dahi mücahidinle beraber hareket edecektir"* demiştir[372].

Bu yazının alınmasından sonra İstanbul'da bulunan Sadrazam Mehmed Said Paşadan IV. Ordu Kumandanlığına gönderilen yazıda ise *''Mekke-i Mükerreme Emiri Paşa hazretlerinin makamat-ı mukaddesenin muhafazası nokta-i nazarından hıtta-i hicaziye'den infikakı şimdilik dai-i mahazir görülmekte ve Hicaz fırka-i askeriyesi dördüncü ordu maiyetinde bulunacağından fırka-i mezkûre kumandanlığını deruhte etmesine sıfat-ı emareti gayri müsaid bulunmaktadır"*[373] denmiştir.

11 Aralık 1914 tarihinde Mekke-i Mükerreme Emaretiyle Hicaz Vali ve Kumandanlığından Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderilen belgeye göre; önemli bir hecin süvar kuvvetinin top ve mitralyözle desteklenerek IV. Ordu'nun emrine verilmek üzere hareket edeceği bildirilmiştir[374].

## B) SEFER HAZIRLIKLARININ TAMAMLANMASI

### 1. Sefer Kadrosu

Cemal Paşa'nın Birinci Kanal Seferinden sonra Başkumandanlığa gönderdiği 28 Nisan 1915 tarihli ayrıntılı raporunda Kanal Seferi sırasında nizami harp ve çöl kadrosu şöyledir:

VIII. Kolordu[375] tarafından oluşturulan on piyade taburu, üç mitralyöz bölüğü, dört sahra, iki adi, bir mantelli olmak üzere yedi batarya ve bir seri ateşli ağır bataryadan oluşmaktaydı. Bu nizami harbi meydana getirmek için teşkilât-ı esasiye ihlal edilmiştir. Sefer kuvvetinin esasını 25. Tümen teşkil ediyordu. Alayların henüz üçüncü taburları yoktu. 10. Tümen ikinci kademeyi[376] oluşturacaktı. İaşe ve su durumlarından dolayı süvari alayı nizami harbe dahil edilmeyerek bir hecin süvar alayı kurulmuştu. Çöl

---

[372] Erden, *a.g.m.*, S. 1288, 4 Ekim 1955.
[373] Aynı yer.
[374] **ATASE Arş.**, Kl.160, Ds.707(146), F.20-4, 20-5.
[375] Daha öncede belirtildiği gibi sefer kuvvetinin merkez kolunun oluşturan VIII. Kolordu'yu teşkil eden birliklerin durumu ile ilgili olarak bkz. EK-5.
[376] İkinci kademenin kuruluşu için bkz. EK-6.

kadrosunun temelini çölde, faydalı ve gerekli olmayacak ne insan ne hayvan bulundurmamak teşkil eder. Karargahlardaki subay sayısı ve gayri muharip sayısı en aza indirilmiştir. Bunun yanında büyük ağırlıklar kaldırılmış ve subay eşyası 15 kg'la sınırlı tutulmuştu.. VIII. Kolordu'nun portatif çadırı olmadığından her taburda yalnız hastalara mahsus bir iki mahruti çadır olacaktı[377].

Çöl Kadrosunun kuruluşu ise; kolordu karargahı; kolordu kumandanı, kurmay başkanı, 2 yaver, 2 emir subayı, 3 kurmay subayı, 1 levazım subayı, baş tabip, iaşe subayı, 2 askerî memur olmak üzere 14 subay, 16 er, 9 at, 16 hecin, 6 deveden oluşmaktaydı.

Tümen Karargahı; tümen kumandanı, kurmay subayı, 1 yaver, 1 emir subayı,1 levazım subayı, baş tabip, iaşe subayı, 1 muamele memuru olmak üzere 8 subay, 8 er, 4 hecin, 3 deveden meydana gelmişti.

Piyade alayı karargahı; alay kumandanı ve yaveri olmak üzere 2 subay, 4 er, 2 at, 1 deveden oluşuyordu. Piyade taburu karargahında; tabur kumandanı, yaver, tabip, iaşe subayı, imam, tüfekçi ustası olmak üzere 6 subay, 7 er, 2 at, 1 hecin, 2 deve bulunuyordu. Piyade bölüğünün kuruluşunda ise; 4 subay, 222 er, 1 at, 5 deveden oluşurken bir piyade taburunda ise toplam 22 subay, 895 er, 6 at, 1 hecin, 22 deveden oluşuyordu. Makineli tüfek bölüğünün kadrosunda 4 subay, 93 er, 1 at, 28 ester ve mekkare, 7 deve vardı.

Sahra topçu alayı karargahında alay kumandanı ve yaveri olmak üzere 2 subay, 5 er , 6 at, 1 deve bulunuyordu. Topçu alayı karargahı tabur kumandanı, yaver, gözetleme subayı, tabip, veteriner, iaşe subayı, imam, kamacı ustası olmak üzere 8 subay, 15 er, 27 at, 2 araba, , 1 deveden oluşuyordu. Çabuk ateşli sahra bataryası; 3 subay, 142 er, 108 attan oluşurken, ağır obüs bataryası 4 subay, 236 er, 120 manda, 25 attan meydana geliyordu. Adi ateşli dağ bataryası ise, yarım hafif cephane koluyla beraber 3 subay, 109 er, 9 at, 21 ester, 16 deveden oluşuyordu.

İstihkâm taburunun karargahı 2 subay, 2 er ve 2 attan oluşurken, istihkam bölüklerinin her birisinde 5 subay, 244 er, 3 at, 8 deve vardı[378].

Birinci Kanal Seferi sırasında bölge halkından faydalanarak, dini tesiratı ve kuvvet sayısını arttırmak için aşağıdaki gönüllü teşkilâtı yapılmıştı. Buna göre; Suriye

---

[377] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-1 ; Muzaffer, *a.g.m.*, s.9 ; Erden, **Paris'ten....**,s.39.
[378]Erden, **Paris'ten.....**, s.40.

bölgesinden toplanan Çerkez Süvari Alayında 270 kişi, Abdurrahman Paşa'nın oluşturduğu ve Said Halim Paşa'nın özel katibi Miralay Hilmi Musallimi'nin kumandasında Kürd Süvari Bölüğünde ise, 100 kişi bulunuyordu.

Trablusgarb savaşından sonra Osmanlı Devleti tarafından Suriye'ye yerleştirilen Trablusgarb Gönüllü Müfrezesi, 200 kişi idi. Cebel-i Lübnan dürzilerinden oluşan Şekib Arslan Bey Gönüllü Müfrezesi, 110 kişiydi.

Nureddin Efendinin kurup idare ettiği Bulgar Müslümanları Müfrezesi de 270 kişi mevcuduna sahipti.(Nureddin Efendi daha sonra Maraş mebusu olmuştur)

Bu birliklerinden Trablusgrab gönüllüleri Eşref Bey'in grubuna[379] katılırken, Kürd Süvari Bölüğü, Şekib Arslan Bey ve Nureddin Efendi Müfrezeleri de Hicaz Sefer Kuvvetine bağlanmıştır[380]. Birinci Kanal Seferi sırasında düşmanı yanıltmak amacına yönelik olarak merkez kolu haricinde sağ ve sol cenah kolları da sefere katılmıştı[381].

## 2. Lojistik Faaliyetler

Ordu Menzil Müfettişliği IV. Ordu mıntıkasının bütün kaynaklarından faydalanarak tekâlif, mübâya' veya imâl yoluyla ordunun ihtiyacını temin etmeye çalışmış ve İstanbul'dan sadece para, silâh, cephane istenmiştir.

Ordu menzili ile birinci menzilin çalışma sahaları birbirinden ayrılmıştır. Kısayra-Sebastiya-Amman hattının kuzeyi ile Amman -Akabe hattının doğusu ordu menziline bırakılmıştır. Bu bölge Halep vilayetini de kapsamaktaydı. Adana vilayetinden de deve peksimet, benzin gibi bazı malzemeler temin edilecekti. Doğu ve batı sınırı mahdud olup bütün Arabistan Yarımadası özellikle Medine yöresinden deve, hurma, tulum ve arpa gibi orduya gerekli olan ihtiyaçlar temin edilecekti. Bu iş için Medine tren hattından fevkalade yararlanılmıştır. Medine'den 1.100'den fazla deve toplanıldığı halde Medine develerinin çöldeki hava şartlarına alışamadıklarından dolayı bir kısmı ölmüş, geri kalanı Hicaz Sefer kuvvetiyle geri gönderilmiştir.

VIII. Kolordu'nun plânlamasına göre sefer sırasında kuvvetlerimizin ihtiyaçlarını karşılayacak olan Sebastiya-Birüssebi yolunun herhangi bir düşman

---

[379] Eşref Bey sefer sırasında sol cenah kuvvetine katılmıştı. **ATASE Arş.**, Kl.162, Ds.714(465), F.9-1.
[380] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-3 ; Stoddard, **a.g.e.** , s.89; Erden, **Birinci...** s.40.
[381] Bu kolların kuruluşu için bkz. EK-7

çıkarması ile kesilmesi tehlikesine karşı Amman-Kudüs, Maan- Birüssebi karayolu ile Şeria- Lut, Hayfa-Gazze su yolları keşif ve tetkikleri yapılmıştı. Amman-Kudüs hattından pek az, Maan-Birüssebi hattından hiç faydalanılmamıştı. Sebastiya-Birüssebi hattı sefer kuvvetinin yegane bir menzil hattı olarak kalmış, eldeki mevcut ulaşım vasıtalarıyla maksada hizmet etmişti[382].

Cemal Paşa sefer sonrasında İstanbul'a gönderdiği raporuna göre; sefer sırasında askerlere ve hayvanlara verilecek olan erzak ve su miktarları ile ilgili olarak askerlere, 600 gram peksimet, 150 gram hurma, 9 gram çay, 4 kg su, bargir için 5kg arpa, 18 kg su, deve için ise 3 kg arpa, 5 kg su verilmesini uygun görmüştü[383]. Bunun yanında belirlenen bu rakamlar nazari kalmıştır[384]. Çölde her konakta menzil teşkilâtı olmadığı için askere sıcak yemek vermek mümkün olmamış, asker peksimet, zeytin, hurma yemiştir[385].

Çöl erzakı hakkında en mühim mesele peksimet idi. Cemal Paşa Şam'a geldiği sırada peksimet imalatı 20.000 kilodur. Cemal Paşa'nın duruma müdahale etmesi ile IV Ordu bölgesindeki fırınlardan peksimet imali konusunda azami seviyede faydalanılmıştır. Bu çalışma sonucunda bir ay sonra 40.000 kg peksimet üretilmeye başlanmıştır[386].

Cemal Paşa bölgeye geldiğinde Kanal Seferi için en büyük eksikliklerden birisi de deve meselesi idi[387]. Yalnız birinci kademe için 9000 kadar deveye ihtiyaç duyuluyordu. Cemal Paşa Şam'a geldiği zaman bu develerin yaklaşık olarak 5000'i tedarik edilebilmişti[388]. Öncelikli olarak VIII. Kolordu'nun noksan olan 4000 kadar devesini temin etmek gerekmekteydi[389]. İkinci kademeyi oluşturacak olan 10. Tümen'in çöl kadrosu cephane kademeleri, 10 günlük erzakını ve en az günlük suyunu taşımak için 2500 deveye ihtiyaç duyuluyordu. Ayrıca Hicaz Sefer Kuvvetinin aynı ihtiyacı ve yeni kurulacak olan Maan-Nahil menzil hattı içinde 2500 deve temin etmek gerekiyordu. 9000 deveyi belirli bir zamanda temin ederek kollar teşkil etmek ve bu

---

[382] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2/4-5.
[383] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-1; Erden, **...4. Ordu Mücmel Tarihçesi,** s.4-5; **Hatıralar Bahriye Nazırı....**, s.165.
[384] Erden, **Paris'ten....,**s.40-41.
[385] Münim Mustafa, **Cepheden Cepheye,** C. I, Eğe Basımevi, İstanbul, 1940, s.24.
[386] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-4.
[387] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-4 ; Erden, **Paris'ten.....**, s.55.
[388] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-1.
[389] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-4.

kolları Birüssebi ve Maan'da toplamak bilhassa zaman bakımından güç idi[390]. Ayrıca tekâlif-i harbiye ile deve temin etmek çok zordu. Bunun nedeni ise develerin büyük bir kısmı çölde bulunan bedevilerin elinde olması idi. Bedevilerin elinde bulunan kiralamaya ve sahipleri başlarında olduğu halde kullanmaya teşebbüs edilmiş ise de bedeviler bunu kabul etmemişlerdi. Bunları satın almak için altın para ile satın alma yoluna gidilmişti. Bir adet devenin fiyatı on altındı. [391].

Cemal Paşa'nın azim ve kararlılığı ile Suriye, Halep, Adana, Musul, Bağdat vilayetlerinden ve Medine bölgesinin başka Bütün Arabistan yarımadasından deve satın alınmaya başlanmıştır. 18 Aralık 1914 tarihinden itibaren ilk on beş günde 3325 deve Şam'dan yığınak bölgesine gönderilmiştir. 2 Ocak 1915 tarihinden 6 Ocak 1915 tarihine kadar 4094 deve, 20 Ocak 1914 tarihinden 5 Şubat 1915 tarihine kadar 3105 deve temin edilmiştir. Böylece bir buçuk aylık bir zaman diliminde 10.514 deve tedarik edilmiştir[392]. Satın alınan develer Şam'da toplandıktan sonra burada kol halinde düzenlemeleri yapılarak Sina Çölü'ne gönderilmişlerdir. Çöl talimatına göre her deveye günde 3 kg arpa verilmesi plânlandığı halde bu uygulanamamış bazı günler arpa yerine peksimet kırıntısı ile 1/2 kg arpa verilebilmiştir. Bunun yanında develere 5 litre su verilmesi planlanırken bu da uygulanamamış develere üç günde bir olmak üzere biraz su içirilebilmiştir. Yiyecek, su azlığı, çöldeki zorluklar ve bakımsızlık sonucunda 8.231 deve ölmüştür[393].

Toplanan deve miktarı sefer kuvvetinin kanal önünde günlük ihtiyaçlarını düzenli bir şekilde sağlamak için yeterli değildi. Bundan dolayı kanal bölgesinde azami bir hafta kalınabilirdi[394]. Deve sayısının sınırlı olmasından dolayı ordu kumandanının emri ile ikinci kademeyi oluşturan 10. Tümen ile Hicaz Sefer kuvveti bir günde Birüssebi-Maan hattından ve birinci kademenin arkasından grup grup sıçramalarla ilerleyecekti[395].

---

[390] Behçet, *a.g.m.,* s.5; Muzaffer, *a.g.m.,* s.14; Erden, **Paris'ten...**, s.55.

[391] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-1 ; Erden, **Birinci....** s.8-9 ; Muzaffer, *a.g.m.* ,s.10 ; Behçet, *a.g.m.* **,**s.5

[392] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-4 ; Erden, **Paris'ten....,**s.55 ; Muzaffer, *a.g.m.,* s.14

[393] Ali Fuad Erden, ''*Çölde Son Türk Destanları*'', **Dünya,** S.1319, 4 Kasım 1955,(2 Ekim 1955- 16 Ocak 1956)19. tefrika

[394] Erden, **Birinci.....**, s.8-9

[395]**ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-1; Erden**, Paris'ten....**,s.44 Muzaffer, *a.g.m.,* s.14.

VIII. Kolordu'nun ve Cemal Paşa'nın gayretleriyle temin edilen develerden sefer sırasında gerekli olan erzak, su, cephaneyi taşımak için kollar kurulmuştur. Bu kolların kuruluşu ise şöyledir:

Her biri 92 deve olmak üzere 25'er koldan oluşan iki su taburu

Her biri 128 deve olmak üzere 10 koldan oluşan bir erzak taburu

Cenah kollar için her biri 10 koldan oluşan iki muhtelif tabur teşkiline karar verilmişti. Her erzak kolu merkez kolunun bir günlük erzakını, beş su kolu bir günlük suyunu ve bir muhtelif kol ise cenah kollarının bir günlük erzak ve suyunu taşıyacaktı[396].

Deve taburlarının çöl kadrosundaki mevcutlar şöyledir:

Deve taburu karargahı; komutan, yaver, hesap memuru, tabip, veteriner olmak üzere 5 subay, 7 er ve 1 deveden oluşmaktadır. Bir su kolunda; 1 subay, 1 erbaş, 35 er, 2 hecin, 92 deve varken, bir erzak kolunda 2 subay, 2 erbaş, 47 er, 4 hecin, 128 deve bulunmaktadır. Bir karma kolda ise, 1 subay, 1 erbaş, 19 er, 2 hecin, 34 su devesi, 12 erzak devesi olmak üzere 46 deve mevcuttur[397].

Sefer kuvveti için bir piyade cephane kolu, iki hafif sahra cephane kolu teşkil edilmişti. Bunlarla ancak esas nizam harbe nazaran topçu hafif cephane kollarıyla, cephane kolundaki piyade cephanesi taşınacaktı. Ağır batarya için sekiz ağır cephane kolu teşkil edilmiş olup bunlarla top başına üçyüzyetmişbeş cephane taşınacaktı. Bu kollardan ikisi daha sonra lağv edilmiştir[398]. Birinci Kanal Seferi sırasında su ihtiyacını karşılamak için develer ile su taşımanın yanında, çölde kuyu kazmak, kuyulara tulumba koymak için 137 işçi mevcudunda bir kuyucu bölüğü, 20 işçi mevcudunda bir tulumbacı müfrezesi kurulmuştur. Bunun yanında çölde fırın imal etmek için de 100 işçi mevcudunda bir fırıncı müfrezesi teşkiline teşebbüs edilmiştir[399].

Bu hazırlıkların yanında Kanal Seferi'nin ne kadar sürede biteceği belli olmadığından dolayı, Hicaz hattının Ramin istasyonundan itibaren Birüssebi istikametinde Hicaz hattı Mısır Şubesi adı ile bir demiryolu hattı yapılmasına karar verilmiş ve bu hattın yapımı 19 Ocak 1915 tarihinden itibaren başlamıştır[400].

---

[396]**ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-1.
[397]Erden**, Paris'ten....**, s.41.
[398]**ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-1.
[399]**ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-5.
[400]**ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-5.

### 3. IV. Ordu Bölgesinin Savunmasi ile İlgili Faaliyetler

Cemal Paşanın 14 Aralık 1914 tarihli raporunda Suriye bölgesinin savunma tedbirleri ile ilgili olarak; kendisi IV. Ordu Kumandanlığına gelmeden IV. Ordu savunma bölgelerine ayrılmamıştı[401]. Cemal Paşa IV. Ordu mıntıkasının daha iyi savunulması için bölgelere ayırmıştı[402]. Her bölgeye önem derecesine göre kuvvetler tahsis edilmiştir. Bu iş için taarruz sırasında kullanılamayacak durumda olan XII. Kolordu ve VIII. Kolordu'nun Suriye'de kalan birlikleri ile bölgedeki depo taburları tahsis edilmiştir. Taarruz hareketi itibariyle değeri olmayan bu birlikler savunma yönünden faydalı bir hale getirilebilirse, İskenderun'un güneyinden Yafa' ya kadar olan sahil boyunca düşmanın herhangi bir çıkarmasına karşı şiddetli bir savunma imkânı elde edilmiş olacağını belirtmiştir[403].

Cemal Paşa bölgedeki savunma kuvvetlerinin 40.000 kişiden oluştuğunu, bu kuvvetin Suriye'nin savunulması için yeterli olacağına inandığını bildirmiştir. Ayrıca bu kuvveti takviye için oluşturulan müdafâ-i milli teşkilâtının bunun haricinde olduğunu beyan etmiştir[404]. Cemal Paşa'nın 10 Aralık 1914 tarihli emrine göre; düşmana karşı savunma ve iç güvenliğin devamı bakımından bölgelere bölünmüştür. Her bölgenin bağlandıkları komutanlıklarla bölümü aşağıdadır:

| Bağlı Olduğu Kumandanlık | Bölgesi | Sınırları |
|---|---|---|
| 16. Tümen K. Vekâleti | Adana ili | Mersin (dahil) Payas (dahil) arası |
| 12.Kor. Kumandanlığı | Halep ve Trablusşam | Payas (hariç) Trablusşam (dahil) arası |
| Cebel-i Lübnan Müfreze Kumandanı | Cebel-i Lübnan ve Beyrut | Trablusşam (hariç) Gazze (hariç) arası |
| Kudüs Müfreze Kumandanı | Beyrut ilinin kalan kısımları ve Kudüs Mutasarrıflığı | Sayda (hariç) Gazze (hariç) arası |

[401] **ATASE Arş.**, Kl.16, Ds.77, F.44-2.
[402] **ATASE Arş.**, Kl.174, Ds.752-A(316), F.5.
[403] **ATASE Arş.**, Kl.174, Ds.752-A(316), F.5-3.
[404] **ATASE Arş.**, Kl.16, Ds.77, F.44-2.

Gazze'den (dahil) itibaren Akabe'ye doğru uzanan sınırda ve sınırın iki tarafındaki bölgede Suriye vilayetinin diğer kısımları içindeki kıtalarla Suriye Jandarma Tümeni şimdilik VIII. Kolordu'nun emrindedir.

Kıyı: Kıyının gözetlenmesi ve savunulması için bölge sınırları şöyledir:

Birinci Bölge Sınırı: Mersin (dahil)-Payas'a (dahil) kadar.

İkinci Bölge Sınırı: Payas (hariç) - Trablusşam (dahil).

Üçüncü Bölge Sınırı: Trablusşam (hariç) - Sayda (dahil)

Dördüncü Bölge Sınırı: Sayda (hariç) - Gazze (hariç). Kıyı bölgeleridir.

Bölgeler içinde kıyı gözetlemesinde kullanılan seyyar jandarma kıtaları ile liman reisleri ve mevki kumandanlıkları bölge kumandanlıklarına bağlanmışlardır.

Düşman gemilerinin yaklaşması veya gelmesi, bombardıman ve çıkarma teşebbüsleri, diğer durumlardaki muhtemel davranışları gibi olağanüstü haller meydana geldiğinde, liman reisleri ile mevki kumandanlıkları aynı zamanda orduya da bilgi vereceklerdir. Bu izni; kıyıdaki bütün gözetleme ve kıta kumandanlarına, mülkiye memurlarına da vermiştir. Cemal Paşa yetkinin kötüye kullanılmamasını da özellikle istemiştir. Herhangi bir olağanüstü bir durum meydana geldiğinde, her kumandan üstünden sormaksızın kendiliğinden hareket edecekti[405].

Depo Kıtaları:

Depo taburları, iaşe ve iskan bakımından asıl mensup oldukları makamlara bağlı olmakla beraber, eğitim, idare ve gerektiğinde kıyının savunması yönünden içinde bulundukları bölge komutanlıklarının emri altında bulunacak ve depo taburları komutanları bu hususta bölge komutanlarından alacakları emirleri hemen yapacaklardı.

Demiryolları:

Demiryollarının korunması, içinde bulundukları bölge komutanlıklarınca sağlanacaktır. VIII. Kolordu bölgesi içindeki demiryollarının korunmasından ise, Suriye Seyyar Jandarma Tümen Kumandanlığı sorumluydu.

Tümen Kumandanı, hat komiserliği ile irtibata geçerek, demiryolunun korunması sağlandıktan sonra, geri kalan kuvvetinin en iyi nerede ve nasıl toplanmasının uygun olacağına dair tekliflerini-kolordu aracılığı ile-orduya yapacaktı.

---

[405] **ATASE Arş.**, Kl.161 Ds.712(171), F.1.

Diğer Kıtalar: VIII. Kolordu'nun Hama'da ki nizamiye kuvveti idare yönünden kendisine; kumanda bakımından XII. Kolordu Kumandanlığı'na bağlı olacaktır. Baalbek'deki kıtalar, idare, emir ve komuta yönlerinden VIII. Kolordu emrinde kalacaklardı.

Dahili Emniyet: İç güvenlik esas mülki makamlara aitti. Ancak, asker yardımını gerektirecek olağanüstü hallerde (silâhlı isyan ve ihtilal gibi) bölge içindeki askerî kumandanlıklara başvurulacak ve bu istekler konuş ve intikallerin müsaadesi oranında derhal yerine getirilecektir. Aksi halde ordudan sorulacaktır.

Bu bağlamda sıkı yönetim mahkemeleri kurulmuştur.

Halep Sıkıyönetim Mahkemesi, XII. Kolordu Kumandanlığı'na, Beyrut Sıkıyönetim Mahkemesi, Cebel-i Lübnan Müfrezesi Kumandanlığına, Şam Sıkıyönetim Mahkemesi, dorudan doğruya orduya bağlıydı. Birinci bölgede çıkacak mahkeme işleri, Halep Askerî Mahkemesi, VIII. Kolordu'nun Kudüs bölgesi içindeki mahkeme işleri de Şam Askerî Mahkemesinde görülecekti.

Sıkıyönetim mahkemelerinden çeşitli suç ve kabahatlere dair çıkacak ceza hükümleri doğrudan doğruya bölge komutanlıkları tarafından tasdik ve hemen uygulanacak, yalnız her ay sonunda bir uygulama çizelgesi Ordu Kumandanlığı'na gönderilecekti. Cinayetlerle, genellikle ağır cezaları gerektiren suçların hükümleri Ordu Kumandanlığı'nın onayına sunulacaktı.

Bu emrin alınmasından itibaren olağanüstü haller hariç olmak üzere orduya bağlı makamlardan başka hiçbir makam tarafından ordu kumandanlığına başvurulmayacaktı.

Bu emri alan makamlar, kendi astlarına ancak; onlara lâzım olan kısımlarını duyuracaklardı. Kudüs Bölgesi Kumandanı, geçici olarak 27. Tümen kumandanıydı[406].

25 Aralık 1914 tarihinde BaşkumandanlıkVekâleti'ne gönderilen bilgiye göre de Adana Vilayeti ve Suriye Havalisi sahillerin, şehirlerin müdafaası ve dahili emniyet açısından beş bölgeye ayrıldığı bildirilmekteydi[407]. Bu bölgeler ise; birinci bölge, Adana vilayeti olup kumandanı Adana vali ve kumandanıydı. İkinci bölge, Halep Vilayeti, Trablusşam, ve Hama Sancaklarından oluşmaktaydı. Bu bölge XII. Kolordu Kumandanıydı. Üçüncü bölge, Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı, Beyrut ve Sayda Merkez Kumandanlığı'ndan ibaret olup kumandanı 27. Nizamiye Tümeni Kumandanı Miralay

[406] **ATASE Arş.**, Kl.161, Ds.712(171), F.1-1; Kl.171, Ds.742(44), F.2-7.
[407] Sefer sırasında bölgenin emniyetini sağlayan birliklerin dağılımı ile ilgili olarak bkz. EK-8.

Ziya Bey idi. Dördüncü bölge, Beyrut vilayetinin geri kalan bölümlerini ve Kudüs Mutasarrıflığı Sancak Kumandanı Mirliva Yak Paşa'nın emrinde bulunuyordu. Beşinci bölge olarakta Suriye Vilayeti'nin geri kalan bölümleri idi. Bu bölge VIII. Kolordu Kumandanlık Vekâleti'nin emrindeydi[408].

## II. İNGİLİZLERİN FAALİYETLERİ

### A) İNGİLİZLERİN BÖLGEYE HAKİM OLMALARI

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılıp Kanal şirketinin kurulmasıyla, sömürgeci devletlerin bu bölgedeki faaliyetleri yoğunlaşmıştı. Bu durum karşısında Mısır savaşa dahi gerek duyulmadan yarı sömürge haline gelme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı[409].

Süveyş Kanalı çalışmaları için 200 milyon Frank sermaye ile "Compagnie Universelle du Canal maritime de Suez" adıyla bir şirket kurulmuştu. Bu şirket herbiri 500 Franklık 400.000 hisse senedi çıkardı. Bu hisse senetlerinden 207.000 adedini Fransa ve yaklaşık olarak 170.000 adedini Mısır hükümeti almıştı[410]. Hidiv İsmail Paşa elindeki hisse senetlerinin gelirine güvenerek harcamalarını iyice arttırdı. Bu harcamalara dayanamayan Mısır hazinesi ilk etapta Avrupa'dan borç aldı. 1873 yılında bu borçların toplamı 68.496.460 İngiliz lirası idi. Bu borçların yanında toplamı 18.243.076 İngiliz lirasını bulan gayri muntazam borçlar da vardı[411]. Bu borçların ödenmesi için İngiltere ve Fransa'nın baskı yapması sonucunda Mısır'a Fransa ve İngiltere'den müfettiş atandı[412]. Fransız Müfettişi Nafia, İngiliz Müfettişi de aliye Nezaretlerine tayin edilmiştir. Bu müfettişlerin bütçede yaptığı düzenlemelerle asker sayısı 11.000'e indirilmiş,[413] ayrıca borçların ödenmesi için de Mısır'ın elindeki kanal şirketi hisse senetleri 1875 yılında satışa çıkartılmıştır[414]. Zamanın İngiliz Başbakanı

---

[408] **ATASE Arş.,** Kl.161, Ds.711(174), F.4.
[409] Oral Sander, **Siyasî Tarih İlkçağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi, 5.b., Ankara, 1997, s.204.
[410] Bediz, *a.g.m.*, s.333; Tanoğlu, *a.g.m.*, s.35.
[411] Tuğrul Tuna, *"Süveyş Kanalı"* **Ortadoğu,** S.10, (Mart 1962), s.16.
[412] **Belgelerle Mısır, Ermeni-Kürt-Doğu Rumeli Meseleleri, Kamil Paşa ve Sait Paşa'nın Anıları-Polemikleri,** (Haz. Gül Çağalı-Güven) 2.b., Arba Yay., İstanbul, 1991, s.22.
[413] Yusuf Rıza, **a.g.e.**, s.35.
[414] Ülman, **a.g.e.**, s.114; Çaycı, **a.g.e.** , s.62-63.

Benjamin Disraeli tarafından bu fırsat kaçırılmamış, 25-27 Kasım 1875[415] tarihlerinde Mısır'ın hisseleri 100 milyon Frank karşılığında alınmıştır[416]. Böylece idareye fiilen katılma imkânı kazanan İngiltere Mısır'daki karışıklıkları bahane ederek[417] 13 Eylül 1882 tarihinde Mısır'ı geçici olarak işgal ettiğini bildirmiştir[418].

Bu işgalden sonra Osmanlı Devleti'nin bölgede itibarı kalmamıştır. İspanya - Amerika savaşı sırasında, Amerika Birleşik Devletleri Hariciye Nazırı Day, 14 Temmuz 1888 tarihli bir nota ile harp gemilerinin kanaldan geçip geçemeyeceğini Babıali'den değil, Londra hükümetinden sormuştur[419].

Bununla beraber İngiltere daima işgalin geçici olduğunu ileri sürmüştür[420]. İngiltere, başta Fransa olmak üzere uluslararası tepkileri gözönünde bulundurarak Mısır'ı, resmen yönetimi altına almak yerine, tarihte örtülü protektora denilen dolaylı bir yönetim sistemiyle idare etmeyi tercih etmiştir. Buna göre Mısır'da sözde Osmanlı hakimiyeti ve Hidiv'in yönetimi devam ederken İngiltere, Başkonsolosunun denetiminde olan nezaretlerdeki İngiliz danışmanları vasıtasıyla Mısır'ın idaresini tamamen eline geçirmiştir. Bu süratle gelişen İngiliz hakimiyetinin önemli bir aşamasını teşkil eden örtülü protektora yönetimi, 1914 yılına kadar sürmüştür[421]. Osmanlı Devleti'nin Mısır'daki salt görünüşteki egemenliği ise 1914 yılında Mısır'ın Britanya İmparatorluğu tarafından ilhak edilmesiyle ortadan kalkmıştı[422].

Mısır'da bu dönemin en önemli siması Lord Cromer olmuştur. Cromer, Mısır yönetimi üzerinde kurduğu güçlü denetimle Mısır'daki İngiliz hakimiyetinin gelişmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Aynı şekilde Cromer'in giriştiği ekonomik faaliyetler neticesinde bir hayli arttırdığı Mısır'ın gelirlerini İngiliz hakimiyeti yararına kanalize etmeyi bilmiştir. Ayrıca İngiltere bu hakimiyeti sayesinde Mısır üzerinden Sudan'ı da ele geçirmiştir. Böylece İngiltere, Mısır için hayati önem taşıyan Yukarı Nil

---

[415]Ömer Kürkçüoğlu, **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926),** AÜSBF yay., Ankara, 1978, s.26-28.
[416]**Sabah**, S.9038, 2 Teşrin-i sani 1330- 15 Teşrin-i sani 1914.
[417]Bu konu için bkz. Ülman, **a.g.e.**, s.114-115; Tanoğlu, *a.g.m.*, s.36-37.
[418]**Sabah**, S.9038, 2 Teşrin-i sani 1330-15 Teşrin-i sani 1914; Ali İhsan Bağış "*Tarihsel Gelişim Türk-İngiliz İlişkileri (400.Yıldönümü)",* Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 1985, s.17; Çaycı, **a.g.e.,** s.62-63.
[419] Berkol, **a.g.e.**, s.12-13.
[420]Çaycı, **a.g.e.**, s.16.
[421] Mustafa Gençoğlu, **İngiliz Hakimiyetinde Mısır (1882-1914),** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997, s.127.
[422] Kl. Krüger, **Kemalist Türkiye ve Ortadoğu**, (Çev. Nihal Önol), Altın Kitaplar yay., 1981, s.148.

Havzaları'nın denetimini ele geçirdiği gibi, Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı'nın güvenliğini kesin olarak sağlamıştır.

1895'li yıllardan itibaren İngiliz hakimiyetine karşı Mısır'da milliyetçi hareket yükselmeye başlamıştır. Gelişen bu hareketlerden dolayı Cromer'in emekli olmasıyla, onun yerini alan Gorst'la birlikte, İngiliz idaresi yumuşama eğilimine girmiştir. Fakat milliyetçi eğilimin gün geçtikçe büyümesi Gorst'un ılımlı politikayı bırakmasına neden olmuştur. Gorst'un ölümüyle yerine geçen Kitchener ise çok daha katı bir politika takip ederek, Mısır'ın bağımsızlığını talep eden milliyetçileri büyük ölçüde sindirmiştir. Bu esnada patlak veren Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa katılması, Mısır'daki İngiliz örtülü protektorasının sonunu getirmiştir[423].Bundan daha önce de Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında Sina'da bir hudud olayı olmuştu. 1906 yılında G. H. Fhzmourice tarafından tutulan rapora göre; 3 Mayıs'ta İngiltere tarafından Osmanlılara bir ültümaton verilmişti. Mısır askerlerinin komutanı Bramley Akabe'de Gazze bölgesine yakın bir yere kamp kurarak Türk bölgesine bir karakol kurmak istemişti. Osmanlı Devleti bu durumu İngiliz Büyük Elçisine şikayet ederek kuvvetlerin Türk sınırından çekilmesini beyan etmişti. Mısır kuvvetleri ve Hidiv Başbakan'dan Türk-Mısır sınırının uygun bir yolla görüşülmesini istemişlerdi. Bu sırada bir Mısır sahil güvenlik gemisinin Taba'ya yanaşmasını engelleyerek bölgeyi işgal etmişlerdi. İngiltere durumu derhal protesto etmiş ise de Osmanlı Devleti bölgenin kendilerine ait olduğunu bildirmişlerdir. Hidiv ile Başbakanın görüşmesi sırasında Hidiv sınırın Akabe'nin üç kilometre batısında olduğunu bildirmiştir. Başbakan bunu kabul etmeyerek Türklerin Taba'yı 10 gün içerisinde boşaltmasını istemişti. Fransız ve Rus Büyükelçileri de İngiltere'nin isteklerinin kabul edilmesini istediklerini bildirmişlerdi. Bu sırada İngiliz donanması Pire, Port Sait ve Süveyş'ten hareket ettirilerek 11 Mayıs'ta Midilli, Limnos, İmroz, Sakız, Rodos adalarının işgali emri yanında Akdeniz'de bütün Türk ulaşımının durdurulma talimatı verilmişti. Bunun üzerine İngilizlerin istekleri kabul edilmişti [424].

Ağustos 1914'e gelindiğinde Mısır her ne kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı gözükse de ülkede tamamen bir İngiliz hakimiyeti mevcuttur[425]. Savaşın başlangıcına

---

[423]Gençoğlu, **a.g.t**, s.127-128.

[424]Ulubelen, **a.g.e.**, s.55-56., Karşılaştırma için bkz. Piyade Mirlivası Rüştü, **Akabe Meselesi**, (Haz. Mustafa Öztürk), Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmalar Merkezi yay., Elazığ, 1998.

[425]**Military Operations...** s.7.

kadar Babıali'nin hukukuna itiraz etmemeye bilhassa itina eden[426] İngiltere'nin Mısır üzerinde resmen himaye idaresi kurması kolay olmamıştır.Kahire'deki diplomatik ajan ve Başkonsolos, 7 Ağustos 1914-57-76372/725 telgrafı ile Mısır Hükümetince resmi bir bildiri yayınlandığı, bu bildiride; Mısır'da İngiliz ordusunun bulunduğundan dolayı İngiltere'nin düşmanlarının Mısır'a saldırı ihtimaline karşı ülkenin koruma görevinin İngilizlere düştüğünün beyan edildiğini bildirmiştir[427]. İngilizler 2 Kasım 1914 tarihinde Mısır'da sıkıyönetim ilân etmişlerdi[428]. Aynı tarihte Mısır'daki İngiliz Başkumandanlığı Kral George adına Mısır'ın Türklere karşı Korunmasını yalnız kendi sorumlulukları altında olduğunu açıklamıştı[429]. Mısır 5 Kasım 1914 tarihinde Osmanlı Devleti ile savaşı bahane ederek resmen Mısır'ı işgal ettiğini duyurmuştu[430]. 8 Kasım 1914 tarihinde yayınlanan bir habere göre; İngiltere Hidiv Abbas Hilmi'nin yerine amcası Hüseyin Kamil Paşa'ya Hidiv ünvanını vermiş, harbiye nezaretine de oğlu Kemalettin Paşa'nın tayin edildiği bildirilmişti[431]. 18 ve 19 Aralık 1914 tarihlerinde Mısır Halkına İngiliz Hükümetinin üç bildirisi duyrulmuştur. Bunlardan birincisi 8 Aralık 1914 tarihli olup Mısır üzerinde İngiliz himayesini ilân eden bildiri idi. Burada Osmanlı Devleti'nin hareketinden dolayı Mısır'ın İngiltere tarafından himaye altına alındığı ve Osmanlı Devleti'nin Mısır üzerindeki egemenliğinin bu suretle son bulduğu, İngiliz Hükümeti'nin Mısır'ın savunması ve menfaatlerinin korunması için gerekli bütün tedbirleri alacağı bildirilmiştir[432]. 19 Aralık 1914 tarihli bildiride ise Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın Osmanlı Devleti'ni tutmasından dolayı[433] hall edildiği ve Mısır Sultanı ünvanı ile Hüseyin Kamil Paşa'nın onun yerini aldığı bildirilmiştir. Aynı tarihli üçüncü bildiride ise İngiliz Yüksek Komiser Vekili Milne Cheetham tarafından Sultan Hüseyin Kamil'e talimat verilerek Osmanlı Sultanı'nın ve Abbas Hilmi Paşa'nın Mısır üzerindeki haklarının kaybolduğu açıklanıyordu. Böylece İngiltere Mısır'da fiili olan idaresini

---

[426]Çaycı, **a.g.e.,** s.16.

[427] Evans, **a.g.e.**, s.24.

[428]Yılmaz Altuğ *"Arap Ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğundan Ayrılışı",* **BTTD**, S.25, (Ekim 1969), s.25; **Military Operations...**,s.16.

[429]Evans, **a.g.e.**, s.25.

[430]**Tercuman-ı Hakikat**, S.1206, 25 Teşrin-i evvel 1330-7 Teşrin-i sani 1914; Nigel Steel Peter Hart, **Gelibolu Yenilgisinin Destanı**, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s.5.

[431] **Sabah,** 25 Teşrin-i evvel 1330-8 Teşrin-i sani 1914.

[432]Yılmaz Altuğ, *a.g.m.*, s.25-26; Vahid, **Tarihin En Mühim Harp ve Seferleri**, Askerî Matbaa, İstanbul,1932, s.206; Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih(1789-1914)**, 4. b., Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995,s.545.

[433]1892 yılında Mısır Hidivi olan Abbas Hilmi Paşa, 1914 savaş ilân edildiğinde İstanbuldaydı. Halifenin Cihad ilânını destekleyerek, her görevine bağlı Mısırlının İngiliz yönetimine karşı ayaklanması gerektiğini söylemiştir. Bkz. Palmer, **a.g.e.,** s.251.

resmileştirmişti[434]. İngiltere 2 Teşrin-i sani 1914 tarihinde de Osmanlı hazinesine gönderilmekte olan Mısır ve Kıbrıs vergilerinin artık gönderilmeyeceğini bildirmişti [435].

## B) SAVAŞ BAŞLANGICINDA ASKERİ DURUM ve KANAL SAVUNMASI

Savaş başlamadan önce İngiltere'nin kontrolünde bulunan Mısır'daki kuvvet durumu ili ilgili olarak farklı bilgiler mevcuttur:

VIII. Kolordu Kumandanlığı'nın Mısır Seferi için yaptığı araştırmaya göre; bölgede bulunan Mısır Ordusu, dörtder bölükden oluşan dokuz tabur, altışar bölüklü yedi tabur, üç bölüklü bir atlı süvari taburu, dört bataryalı bir topçu taburu, üç toplu bir süvari bataryası, bir garnizon topçu taburu, bir istihkam taburu, beş deve kolundan oluşuyordu. Bu birlikler 19.213 er, 123 İngiliz, 709 yerli subay olmak üzere toplam 20.045 mevcudundaydı[436]. Diğer bir esere göre bu kuvvetlerin sayısı 18.000 olarak bildirilmekteydi [437].

Avrupa cephesinde savaşın başladığı sırada Mısır Ordusunun yanında Mısır'da bulunan İngiliz kuvvetleri 6050 askerden oluşuyordu. Bu kuvvetler Kahire, Hortum, İskenderiye'deki taburlardan meydana geliyordu[438]. Bu kuvvetlerle ilgili olarakta diğer yazar; bunların sadece üç piyade taburu ve bir sahra bataryasından meydana geldiğini belirterek Sudan'da daha çok kuvvet bulunduğunu ifade etmiştir [439]. Diğer bir eserde ise, İngilizlerin barış sırasında bölgede bir süvari alayı, iki batarya top, dört piyade taburu ile yardımcı hizmet birliklerinin bulunduğunu bildirmiştir. Bu birlikler savaşın başlaması ile Avrupa cephesine sevk edilmişti[440].

Avrupa cephesinde savaşın başladığı sırada Mısır'da bulunan İngiliz Ordusu Süveyş Kanalının savunması için yeterli değildi. Mısır Ordusunun Müslüman olması sebebiyle bölgede bulundurulması uygun olmadığı düşünülerek büyük çoğunluğu

---

[434]**ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031, F.32; **Military Operations... ,** s.17; Altuğ , *a.g.m.*,s.27; Gençoğlu, **a.g.t.**, s.122 ve 128; Palmer, **a.g.e.,** s.251.
[435]**Tercüman-ı Hakikat**, S.12056, 21 Teşrin-i evvel 1330- 3 Teşrin-i sani 1914.
[436]**ATASE Arş.**, Kl.126, Ds.97(590), F.23-16.
[437]Dukakinzâde Feridun, **a.g.e.**, s. 21.
[438]Akbay, **a.g.e.**, s.154.
[439]Erden, **Birinci...,** s.33
[440]Karasapan, **a.g.e.**, s.162-163.

Sudan'a gönderilmişti[441]. Bu konu ile ilgili olarak ayrıca Kudüs Mutasarrıfı Macid Bey'in 30 Ağustos 1914 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği şifreli telgrafta*"Mısır askerlerini kumanda eden müslim zabitanın kamilen Sudan cihetine sevk edilerek, Mısır'a 400 kadar İngiliz zabiti gönderildiği*"ni bildirmiştir [442].Sudan'a gönderilen bu subaylarla ilgili olarak 19 Eylül 1914 tarihinde Mısır'dan BaşkumandanlıkVekâleti'ne verilen bilgiye göre; Sudanda bulunan Mısır Ordusu subaylarından bazıları ihtilal hareketleri yaptıkları için tutuklanmışdır.Diğer subaylar tutuklananlar lehine gösteri yapmışlardır.9 Eylül 1914 tarihinde bazı Mısırlı Subaylarda isyan hareketinden dolayı bunların silâhları alınarak Sudan'a gönderildiği beyan edilmiştir[443].

Daha çok bir deniz devleti olarak tanınan İngiltere, kara ordusunu savaşın başlaması ile yeniden düzenleme ihtiyacı duymuştur. İngiltere çeşitli kıtalardaki sömürge ve dominyonları ile birlikte 8.000.000'lik zengin bir insan kaynağına sahipti[444]. Avrupa cephesinde savaşın başlaması üzerine asker sayısını arttırmak isteyen İngiltere, Avustralya Hükümetine 29 Temmuz 1914 tarihinde yazdığı şifreli telgrafta; savaş boyunca Anavatan'ın nasıl ve ne ölçüde desteklenebileceğini sormakta ve kararın kısa sürede bildirilmesini istiyordu[445]. Bu sırada Avustralya'nın nüfusu 4.5000.000, Yeni Zellanda'nın nüfusu ise bir milyondan fazla idi[446].

Avustralya Hükümeti İngiltere'nin çağrısı üzerine yapmış olduğu kabine toplantısı ve komutanlarla varılan mutabakat sonunda verdiği cevapta; donanmanın Britanya Amiralliği emrine verileceğini, teşkil edilecek 20.000 kişilik bir sefer kuvvetininde imparatorluk hükümetinin uygun yere gönderileceğini ve savaşın süresi boyunca mütemadiyen ikmalinin sağlanacağını teklif ve taahhüt etmişti.Teklifin uygun görülmesi üzerine Avusturalya Hükümeti 6 Ağustos 1914 tarihinde General Bridges'i bu sefer kuvvetini teşkil etmek ve kumanda etmek için görevlendirmiştir[447].

30 Ağustos 1914 tarihinde Joffre'un genel karargahında İngiliz irtibat başkanı olan Sir John Maxwell Mısır'ın savunmasını düzenlemek için görevlendirilmiştir.

---

[441]Dukakinzâde Feridun, **a.g.e.**, s. 21.
[442]**ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.2-5.
[443]**ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.6-3.
[444]Naci Koçoğlu, **7 nci Kolordunun Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbindeki Rolü**, HÜAİİTE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1995, s.162.
[445]Baha Vefa Karatay, **Mehmetçik ve Anzaklar**, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, Ankara, 1987, s.35.
[446]Tuncoku, **a.g.e.** ,s. 14.
[447]Karatay, **a.g.e.**, s.35.

Böylece Mısır'da otuz yılını geçirmiş olan Maxwell Mısır'daki İngiliz kuvvetlerinin komutanlığına atanmıştı [448].

İngiltere sömürgelerinden Avrupa cephelerine gönderilecek birliklerinin iklim değişikliğine alışması ve eğitimlerini tamamlamak üzere bir süre Mısır'da kalmasına karar verilmişti. Böylece bölgede sürekli bir kuvvet bulunması sağlanacaktı[449]. Ayrıca 1914 Ağustos'unda İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener'in emri ile yüzde doksanı gönüllülerden oluşmuş 42. Doğu Lancashire Tümeni Eylül ayı sonunda bölgede gelmişti[450].

İngiltere Mısır'daki kuvvetlerini arttırmak için Hindistandan gelen kuvvetler ile bölgedeki durumunu kuvvetlendirmeyide düşünmüştü. Bu karar üzerine Hindistan Hükümetinden bölgeye 8 piyade taburu, 2 dağ bataryası ve bir hecin süvar tugayı gönderilmesi istenmiştir.Hint birlikleri Osmanlı Devleti savaşa girmeden iki hafta önce Süveyş'te karaya çıkmışlardır.Karaya çıkan birlikler ivedilikle kanal boyunca savunma düzeni almışlardır. Böylece Osmanlı Devleti savaşa girdiği sırada Mısır'ın ilk savunma tedbirleri alınmış bulunuyordu. Takip eden günlerde 3 Hint Piyade Tugayı daha yola çıkarılmıştır[451]. 5 Aralık 1914 tarihinde hint birlikleri intikalerini tamamlamışlardı[452]. Konu ile ilgili olarak yayınlanan bir gazete haberinde; *"Mısırda 17.000 İngiliz askerî ve bir miktar hind askerî vardır.Hind askerlerinin yerlilerle tesis-i uhuvvet ettiği yolunda bazı haberlerde devrân etmektedir''* beyanatı bulunmaktadır[453]. Diğer bir gazete haberinde ise; İngiltere ve Fransa'nın Mısır'daki durumlarını kuvvetlendirmek için Yunanistan'dan Mısır'a gönderilmek üzere 40.000 asker istediklerini, buna karşılık Kıbrıs Adasının Yunanistan'a verileceğini vâd ettiklerini bildirmekteydi[454].

İngilizlerin Mısır savunmasını kuvvetlendirmek için istemiş oldukları Avustralya ve Yeni Zellanda birliklerinin ilk kafileleri gemi ile harekete geçmiş[455], uzun bir

---

[448]George, "*Kitchener ve Harb"* (Çev Sabit), **Mecmua-i Askeriye**, S.60,( Mart 1926), s.116 **; Military Oparations....,** s.13 ; Larcher, **a.g.e.**, C. II, s.186; Erden, **Paris'ten....,** s.62; Karasapan, **a.g.e.**, s.163

[449]Dukakinzâde Feridun, **a.g.e.**, s. 21.

[450]Steel-Hart,**a.g.e**., s.25, George, s.117; **Military Operations,** s.14; Karasapan**, a.g.e.**, s.163; Kressenstein, **a.g.e.**, s.47.

[451]**Military Operations,** s.15; Erden**, Birinci...**, s.33-34 **;**Erden, ***Paris'ten...***, s.62.

[452]**Mısır'ın Müdafaası**, (1914 Senesi Teşrin-i sanisi'nden 1916 Senesi Mart'ına Kadar Mısır'da Yapılan Harekât-i Askeriye'ye Aid Rapor Olub İngiltere Hükümetince Matbuatla Neşr Edilmiştir), (Çev. Rahmi), Matbuâ-i Amire, İstanbul, 1332, s.8.

[453]**Sabah**, 28 Teşrin-i evvel 1330-10 Teşrin-i sani 1914.

[454]**Tanin**, 31 Teşrin-i evvel 1330- 13 Teşrin-i sani 1914.

[455] John Robertson, *"Avustralya ve Birinci Dünya Harbi"* , (Der. R. Salih Sakaryalı**), Askerî Tarih Bülteni**, (Şubat 1988), Ankara, 1988, Gn.Kur. Basımevi, s.41.

yolculuktan sonra 23 Kasım 1914 tarihinde İskenderiye Limanında gemilerden indirilmişlerdi. Gemilerden indirilen bu birlikler Kahire yakınlarındaki Zeytun askerî kampına yerleştirilmişlerdi. Burada çöl savaşı için gerekli eğitimi gören askerler muhtemel bir Türk taarruzuna karşı Süveyş Kanalının savunulmasında görevlendirileceklerdi[456]. Anzak Kolordusunun çekirdeğini teşkil eden bu birliklerin bölgeye gelmesi ile kanal savunması daha da kuvvetlenmiştir[457]. Bu birliklerin komutanlığına İngiltere Savaş Bakanı Kitchener'in emri ile Hindistan Ordusundan Willilim Birdwood'u atanmıştı[458]. Mısır'a takviye gelen birlikler hakkında o günlerde Milan'dan alınarak yayınlanan bir habere göre; İngilizler Mısır'ın savunulması için 20.000 Hindu, Avustralya ve Kanada askerini bölgeye getirtmişlerdir haberi yeralmaktaydı[459].

İngiltere, Osmanlı Devleti'nin muhtemel bir taarruzana karşı bölgeye takyiye birlikler getirmenin haricinde aldığı tedbirler hakkında Başkumandanlık Vekâleti'ne 21 Ekim 1914 tarihindeki durum hakkında gönderilen bilgiye göre; Osmanlı-Mısır sınırından itibaren İngilizlerin Türkiye-Mısır arasında bulunan yolarda bulunan bütün kuyuları kumla doldurmaya devam ettiklerini, bu yolların etrafında lağımlar yapıldığı gibi Süveyş Kanalı'nın 15 kilometre doğusunda tahkimât yapıldığı bildirilmektedir[460].

16 Kasım 1914 tarihinde Kanalın savunma görevi General Wilson'a verilmişti. Mısır Genel Kumandanı General Maxwell'in karagahı ise, Kahire'de idi[461].

Savaşın Başlaması ile birlikte Mısırda bulunan düzenli birlikler Avrupa cephesine sevk edilmiş[462] ve Süveyş Kanalı İngiltere'nin sömürgelerinden gelerek Avrupa cephesine geçen askerler için bir geçiş noktası olmuştur[463].

Mısır'da bulunan birliklerin Avrupa cephelerine gitmesi üzerine bunların yerine gelen birlikler tam olarak eğitimlerini tamamlamamış durumdaydı. 1914 yılı sonuna doğru Mısırda bulunan İngiliz ordusu 35.000'i Hintli olmak üzere 150.000 askerden

---

[456] **Tercüman-ı Hakikat,** S.12096, 26 Teşrin-i sani 1330-9 Kanun-ı evvel 1914; Tuncoku, **a.g.e.**, s.21; **Military Operations.....**, s.19.

[457] Erden, **Paris'ten.....**, s.63.

[458] Steel-Hart, **a.g.e.**, *s.*12;George, *a.g.m.*, s.118.

[459] **Sabah,** S.9069, 3 Kanun-ı evvel 1330-16 Kanun-ı evvel 1914.

[460] **ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.20-1.

[461] Dukakinzâde Feridun, **a.g.e.**, s.22 Erden, ***Birinci.....***, s.34.

[462] **ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.6.

[463] ATASE Arş.'nde bu konu ile ilgili olarak çeşitli tarihlere ait belgeler bulunmaktadır. İngiltere Mısır'ı harekât üssü olarak kabul ederek Hindistan'dan ve Avustralya'dan gelen askerlerini Süveyş Kanalı vasıtasıyla Avrupa cephelerine sevk etmiştir. Bkz. **ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.2-23; Kl.531, Ds.2074, F.1-1, 3; Kl.174, Ds.752-A(316), F.1.

oluşmaktaydı. Bu birlikler ise; Anzak Kolordusu, East Lancashire Tümeni, Yeomanri Süvari Tümeni, 6 Hintli Piyade Tugayı, 1 Hintli Süvari Tugayı, tümen teşkilâtı yapılmamış birçok birlikler, Mısır-Sudan Doğu Afrika birlikleri, Bikanir Hecin süvar birliğinden oluşuyordu. Bu birliklerin toplam olarak muharip sayısı 70.000'den ibaretti. Bu kuvvetin 35.000'i kanal savunması için tahsis edilmişti[464].

Mısır'a yeni gelen birlikler ile Aralık ayı içerisinde Süveyş Kanalı'nın savunmasında düzenlemeler yapılmıştı. Buna göre Kanal savunmasında; 10. ve 11. Hint Kıtaları ve İmparatorluk Hizmet Atlı Tugayı bulunuyordu. Avrupa'daki İngiliz düzenli birliklerinin herhangi bir talebinde İngiliz Tugayı geri çekilecek; kuvvetler tümüyle Hint Kıtalarından teşkil olunacaktı. Hindistan'daki kıtalarda bulunan üç topçu bataryası gerektiğinde çağrılacaktı. Daha sonra Doğu Lancashire Tümeninin iki Sahra Topçu Tugayı ve Mısır Ordusunun dağ bataryası kanal savunmasına katılmıştı. Kanal'ın asıl savunma gücü savaş gemilerinin varlığına bağlıydı. Bu savaş gemileri Mısır Birlikleri için Kanal'da güvence olacaktı[465].

Kanal savunması üç bölüme ayrılmıştı: Süveyş'ten Acıgöl'e; Büyük Acıgöl'ün kuzeyindeki Deversoir'den El Ferdan'a; burdan da Port Said'e kadar Karargah ve hazır kıta İsmailiye'de bulunmaktaydı. Tatlı su kanalını korumak amacıyla bu birliklerden ufak ayrılmalar olmuştu. Bu birliklerin asıl görevi ise Kahire-İsmailiye ana hattını korumaktı. Topçu birlikleri hariç Doğu Lancashire Kıtasının birlikleri kullanılmadı. Sir J. Maxwell bu birliklerin eğitiminde aksama olmasını istemiyordu. Ayrıca bu kıta ile birlikte Avusturalya ve Yeni Zelanda'dan yeni katılımlarla, kanal boyunca Kahire'den İsmailiye'ye sevkedilebilecek yeni bir kuvvet oluşturulmuştu [466].

Birinci bölge'de; dört piyade taburu, bir süvari bölüğü, bir hecin bölüğü, bir batarya, yarım istihkam bölüğü bulunurken, ikinci bölgede; yedi piyade taburu, bir süvari bölüğü, bir hecin bölüğü, sahra topçu tugayı ve Mısır dağ bataryası bulunmaktaydı. Üçüncü bölgede ise, beş piyade taburu, bir süvari, iki hecin bölüğü, bir dağ ve iki sahra bataryası , yarım istihkam bölüğü ve bir zırhlı tren mevcuttu.Kanal savunmasının ihtiyatı olarak İsmailiye'de iki piyade tugayı, bir süvari tugayı ve

---

[464] Dukakinzâde Feridun, **a.g.e.**, s.22; Larcher, **a.g.e.**, C.II, s.187.
[465] **Military Operations.....**, s.23.
[466] Aynı yer.

yardımcı sınıflar vardı. Türk kuvvetlerinin taarruzundan bir iki gün önce bu ihtiyat birlikleri Kahire'den getirilen bir Yeni Zellanda piyade alayı ile takviye edilmiştir[467].

Süveyş Kanalı her ordu için büyük bir engel teşkil etmekteydi. Fakat özellikle Büyük Kum Çölü'nü geçerek saldırı yapmayı düşünen ordular için çok daha büyük bir engel durumundaydı. Kuş uçuşuyla Port Sait'ten Süveyş'e kadar olan mesafe 100 mil idi. Bunun 22 mili Büyük ve Küçük Acıgöl'den 7 mili ise Timsah Gölü tarafından oluşmaktaydı. Bu göller daha önceden belirtilmiş olan savunma güçleri için doğal set oluşturmaktaydı[468] .İngilizler kuzeyde kanalın geçtiği Menzile gölünü suni bir şekilde taşırmışlar, Kantara ve Düebdarın kuzeyine kadar olan mıntıkayı bataklık ve geçilmez bir hale getirmişlerdi. Böylece kanalın savunulacak yerlerini daraltmışlardı[469]. Ayrıca daha önce belirtildiği gibi Timsah ve Acı Gölleri tutmak üzere dokuz savaş gemisinden oluşan İngiliz ve Fransız filosu mevcuttu[470].

Cemal Paşa'nın Kanal Seferi sonrasında 28 Nisan 1915 tarihinde düşmana dair olarak Başkumandanlık Vekâletine yazdığı raporunda ise; *"Kolordunun muhtelif menabaattan aldığı malumat hulasası şu idi: Kantara'dan Acıgöl'e kadar olan kanal kısmında mevcud İngiliz ve Hind askerî (12.000) kişi tahmin edilmektedir.Kanalın şark ve garbında iki hat müdafa mevcud, bütün hattın tuli 30 kilometre imtidâdındadır. İlk hat müdafa avcı siperlerinden ibaret olup kanaldan birkaç kilometre uzaktadır. Bu mevazide altı santimetrelik 12 top vardır. Bundan maada kanalın önünde her birisi her birisi oniki santimetrelik iki ağır topa malik üç sahra istihkamı Kantara'nın şarkında ehemmiyetli bir İngiliz çadırlı ordugâhı görülmüştür. Mevazinin ilerisinde birçok lağımlar vaz edilmiştir. Düşmanın asıl savunması kanalın garbındadır ve bu hatta 18 sahra topu mevcuttur. Timsah gölünde küçük bir harb gemisi vardır. Süveyş civarındaki kuvvet İngiliz ve Hindli olmak üzere tahminen 5.000 neferden ibarettir. Süveyş'te üç kruvazör iki torpido vardır. Port Said'deki kuvvet anlaşılamamıştır. Limanda iki Fransız kruvazörü vardır. Kanal garbinde kanal imtidadınca temadi eden şimendifer hattı üzerinde her birisi küçük çaplı iki gemi topu ve iki mitralyozla mücehhez haki renkli iki tren görülmüştür. Kanal hattındaki mitralyoz adedi otuzu geçmek üzere tahmin edilmiştir. Kahirenin garnizonu iki İngiliz livasından, bir Poramari livası ve iki ihtiyat alayı (altıncı Lanşer Avcıları ve üçüncü Mancester)'dan mürekkebdir ki yekun olarak 8 tabur piyade, iki alay süvari, her biri dört toplu obüs bataryasından ibaret iki topçu taburudur. Tabur mevcudları 400 ila 800 neferdir. Her taburda bir mitralyoz vardır. Mısır askerî tamamıyla silâhsız olarak barakalarda tahşid edilmiştir. İskenderiye garnizonu 8 tabur piyade, az süvari ve üç bölük kale topçusundan ibarettir. En ma'lem efrad Avrupa'ya nakil edilmiş bunların yerine*

---

[467] Erden,**Birinci.....,** s.37-38.

[468] **Military Operations.....,**s. 23.

[469] **Mısır'ın Müdafaası**, s.8; Dukakinzâde Feridun, **a.g.e.**, s.32; Karasapan, **a.g.e.**, s.164; **Military Operations.....**, s.25.

[470] **Mısır Seferi,** (Times'ın Tarih-i Harbinden Tercüme Edilmiştir), (Çev. Rahmi), Matbua-i Amire, İstanbul, 1332, s.16; Akbay, **a.g.e.**, s.184.

*genç kura efradı ikame edilmiştir. Bir çok nakliye gemileri 25.000 kadar Hind askerini alarak Bayramın ikinci günü Süveyş Limanını terk etmişlerdir... Bu ihtimâl Osmanlı Ordusu kıtaatı kanala karşı hareket ettikleri esnada Akabe ve Maan civarına taaruz edeceklerdir"* bilgileri[471] mevcuttur.

1914 Kasım ayının başlarında Londra'da yeni kurulan Savaş Konseyi savaşın yürütülmesi sorumluluğunu Kabine'den devr almıştı. Konseyin başlıca üyeleri Başbakan H.H. Asquith, Churchill ve Kitcehener'di. Savaş konseyinin 25 Kasım'daki toplantısında Churchill, Süveyş kanalı ile Mısır'daki İngiliz varlığını Türklerin Sina'dan yapacakları bir saldırıdan korumak için Gelibolu Yarımadasına bir saldır yapma fikrini ortaya attı. Fikir uygulaması güç olduğu gerekçesi ile redd edilmişti.Churchill bunun üzerine Gelibolu'nun bir hile olarak kullanılmasını önerdi. Bu fikir daha çok kabul gördü ise de henüz Mısır'a yönelik bir tehdit olmadığı için aceleci davranmaya gerek olmadığı kararına varıldı[472]. Bu toplantı sırasında Kitchener ise; İskenderun körfezine çıkarma yapmayı düşüyordu. Bu sayede Suriye bölgesine giden demir yolu kesilecek ve bölgeye takviye kuvvet gelmesi engellenecekti. Bu fikirde elde ulaşım vasıtası ve kuvvet olmadığı gerekçesi ile kabul edilmemişti[473].

## C) BÖLGE HALKINA KARŞI İNGİLİZLERİN ALDIĞI TEDBİRLER

Birinci Kanal Seferi'nin plânlama aşamasında Teşkilât-ı Mahsusa elemanları, Mısır'daki Müslümanların İngiliz idaresinden memnun olmadıklarını ve bu idareden kurtulmak için harekete geçmekten çekinmeyeceklerini bildirmişlerdi[474]. Bu durum basına da yansımıştır. Osmanlı Ordusu Kanalın doğusuna gelir gelmez İsmailiye'den Sudan'a kadar bütün Mısır halkının İngilizlere isyanının farz-ı ayin olduğu bildirilmişti[475]. Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'da bu konu ile ilgili olarak; Osmanlı Ordusu'nun kanalda görünür görünmez Mısır halkının İngiliz kuvvetleri aleyhine isyan edeceklerini, üç tümen kadar oldukları tahmin edilen ve dağınık bir durumda olan İngiliz kuvvetlerinin arkadan ve yandan Mısırlıların taarruzuna uğrarken cepheden de

---

[471] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F.2-2.
[472] Steel- Hart, **a.g.e.**, s.27.
[473] **Military Operations.....,** s.21; Erden**, Paris'ten.....**, s.63-64.
[474] Stoddrad, **a.g.e.**, s.54; Larcher, **a.g.e.** , C.II, s.188; Kresenstein , **a.g.e.**, s.47.
[475] **Sabah**, S.9122, 25 Kanun-ı sani 1330- 7 Şubat 1915; **Sabah**, S. 9123, 26 Kanuni Sani 1330- 8 Şubat 1915.

Türk birliklerinin hücumuna maruz kalacağını bildirmişti[476]. 3 Eylül 1914 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdürü İsmail Bey'in Başkumandanlık Vekâleti'ne verdiği bilgide; halk arasında 300.000 kişilik bir Osmanlı kuvvetinin Elariş'ten Mısır'a geçmek üzere bulunduğunu, İskenderiye'deki Türklerin hepsine baskı yapılarak nezaret altında bulundukları beyan edilmişti[477]. 19 Eylül 1914 tarihinde BaşkumandanlıkVekâleti'ne Mısır'dan bildirilen diğer bir bilgiye göre de; ortalıkta Osmanlı Ordusunun 150.000 kişilik bir kuvvet ile Mısır üzerine gelmekte bulunduğuna dair bir şaiya bulunduğunu, bu şaiyayı halkın memnuniyetle karşıladığı bildirilmişti[478]. 12 Ekim 1914 tarihinde Selanik'te çıkan Yeni Asır gazetesine göre; eğer kanal seferinde başarılı olunursa İngiliz ordusundaki Hint Müslümanlarınında Türklerin yanında yer alacaklarını, bundan dolayı bu seferin çok önemli olduğu vurgulanmıştı[479]. 13 Kasım 1914 tarihli Berlin kaynaklı bir istihbarata göre; Süveyş'te bulunan Mısır yerli birliklerinin isyan ettikleri, ahalide müşahade olunan isyan belirtilerinin daha da arttığı bildirilmekteydi[480].

İngiltere'nin Mısır'da en fazla endişe duyduğu konulardan biriside bir ayaklanma ihtimaliydi[481]. Osmanlı Devleti'nin beklediği bu isyan Mısır'a batıdan Sünusi ordusu, doğudan Kanal Sefer Kuvveti saldırırken çıkacaktı. Böyle bir plân başarılı olursa, Mısır'ı İngiliz hakimiyetinden veya en azından Süveyş Kanalını kullanım dışı bırakarak İngilizlerin savaş gücünü ciddi bir şekilde azaltacaktı. Mısır'da bir isyanla desteklenecek bu kıskaç hareketi , Mısır'ın İngiliz idaresini zor durumda bırakacaktı [482].

Osmanlı Devleti savaşa girmeden önce Mısır'dan alınan 19 Eylül 1914 tarihli istihbarata göre; *"onbeş gün evvel elli-altmış bin kişi toplanıp sokaklarda gösteri yapmışlar ve hıristiyan bakkal dükkanlarını yağma etmişler, hükümet kuvve-i askerîyesi ile ahali dağıtılmıştır. İki gün sonra İskenderiyede aynı hal tekrar etmiştir*"[483]bilgisi verilmekteydi. Emniyet Umum Müdürü İsmail Bey tarafından 18 Ekim 1914 tarihinde Başkumandanlık Vekâleti'ne yazılan yazıda; üç Osmanlı subayı ile iki Alman'ın

---

[476] Cebesoy, **a.g.e.**, s.20.
[477] **ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.6.
[478] **ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.6-4.
[479] **ATASE Arş.**, Kl.443, Ds.1744(671), F.9-1.
[480]**ATASE Arş.**, Kl.443, Ds.1744(671), F.10;**Tanin**, S.2118, 1 Teşrin-i sani 1330-14 Teşrin-i sani 1914.
[481]Orhan Koloğlu, "*Thomas Edward Lawrence"*, **Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı**, İrfan yay., İstanbul, 1995, s.160.
[482] Stoddard, **a.g.e.**, s.54.
[483] **ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.6-3.

Mısır'da tutuklu bulunduğunu, bunların suçlarının Bingazi ve Trablus bölgelerine geçerek urban ve Şeyh Sünusi Kabilelerini Mısır üzerine tahrik ve kıyama teşvik maksadıyla İstanbuldan gelerek İskenderiye yoluyla batıya geçerken yakalanmış olmalarıydı. Almanlarda Osmanlı subayları ile aynı fikirdeydi. Osmanlı subaylarının isimleri doktor Saffet Bey, Hayrullah Bey ve Mustafa Nuri Beylerdi. Mustafa Nuri tutuklandıktan sonra ifadesinde *"Beni Enver Paşa gönderdi. Ben kendi rızam ile gelmedim. Me'muriyetim, İskenderiye'deki Kahveci Mehmed Efendiyi bulmaya kadar idi. Mehmed Efendi'den alacağım emre göre hareketimiz mukarer idi. Binaenaleyh biz ne için geldiğimizi öğrenmeden tevkif olunduk. Bu sebeble mağdurum"* demişti. Yazının devamında Saidiye Vapurunun bu sefer ki dönüşünde kaymakam rütbesinde bir subayın daha tutuklandığı, bunun suçununda yanında fotoğraf makinesi bulundurmak olduğu bildiriliyordu[484].

Mısır Genel Kumandanı General Maxwell'in 6 Ekim 1914 tarihinde Savaş Bakanı Kitchener'e gönderdiği mektubunda özetle; Mısır'da genel bir gerginlik olmakla birlikte sukunetin hakim olduğunu, Alman ajanların Mısır'da ihtilal propağandası yaptığını, bu ajanların sayısının 600 civarında oldukları tahmin edildini belirtmiştir Bunlarla ilgili olarak alınacak tedbirlerle ilgili olarakta bunların listeleri hazırlandıktan sonra tehlikeli olduklarından dolayı Malta'ya gönderilip göz altında bulundurulmaları tavsiye etmekteydi. Maxwell mektubunun devamında Pazartesi günü Enver Paşa'nın casusu olan bir Alman subayın yakalanarak divanı harbe verildiğini, bu subay üzerinde bir şifre, kanal haritaları ve iki kutu patlayıcı bulunduğunu bildirmekteydi[485].

20 Ekim 1914 tarihinde Harbiye nezaretine yazılan bir raporda ise; İngiliz Hükümetinin Güney Afrika'da çıkan isyan üzerine İngiliz müstemlekelerinde örfi idare ilân ettiği belirtiliyordu[486].

Savaş çıktıktan sonra General Maxwell yerli halkın ileri gelenlerini toplayarak, İngiltere'ye sadakatte bulunmalarını istemişti. Bu sırada halk arasında galyan ve heyecan emareleri görülmekteydi. Maxwell'in uygulamaya başladığı örfi idare ile gece ve gündüz halkın sokaklarda toplanması yasaklanmış, kahvehaneler, mağazalar, ticarethaneler saat:8'den sonra kapalı bulundurulacak ve aynı saatten itibaren sokağa çıkmak yasaklanmıştı. Kahire'nin her tarafına istihbarat memurları tayin edilmişti. Halkın isyanına karşı Fransız, Rus, Belçika konsoloslukları askerî koruma altında

---

[484] **ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.13-1.
[485] **Military Operations.....,**s.15-16 ; Erden, **Paris'ten.....**, s.62-63.
[486] **ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.14.

toplanmışlardı[487]. Bölgede hakimiyetini kuvvetlendirmek isteyen İngiltere bölge halkından ileri gelenlerin bir kısmını da tutuklamıştı[488]. Bunun yanında Kahire'de Osmanlı Komiserliği katiplerinden üç kişi ile Kahire telgraf memurları İngilizler tarafından Mısır'dan uzaklaştırılmışlardı. Telgraf memurlarıyla ilgili olarak 4/5 Eylül 1914 tarihinde Zeki Paşa'dan alınan bilgiye göre; İngizler görev başındaki telgraf memurlarımızı işten uzaklaştırmışlardı[489]. Ayrıca Süveyş Kanalı civarındaki kabilelerin bağlı oldukları şeyh Hamid Bey'de Sudan'a gönderilmişti[490]. Savaş çıktıkdan sonra Mısır basının da çok sıkı bir sansür uygulanmaya başlamıştı[491]. Bunların yanında İngilizler, Mısır subaylarından da savaşmak istemeyen 60 subayı kurşuna dizdirmişti[492]. İngilizler Mısır'da halkın isyan etmemesi için her türlü tedbiri alarak halkı sindirmişlerdi[493].

İngiltere Mısır'daki hakimiyetini kuvvetlendirmeye ve ülkenin Osmanlı Devletiyle zayıf bağını tamamıyla koparmaya yönelik tedbirlerinden birisi de; Hidiv Abbas Hilmi'nin yerine İngiliz yanlısı ve itiatkâr olan amcası Hüseyin Kamil'i getirmişti[494]. Mısır halkı tarafından sevilmeyen[495] Hüseyin Kamil'in başa geçmesinden sonra halk üzerindeki baskılar daha da artmıştı [496]. Hüseyin Kamil'i kabul etmeyen prensler, Mehmed Ali Paşa ve Aziz Paşa gibi ülkenin ileri gelenlerinden 20 kişi tutuklanarak Mısır'dan dışarı çıkarılmışlardı. Bunun yanında birçok kişide cezaevine konulmuştu[497]. Osmanlı Devleti Hüseyin Kamil'in İngilizlerle beraber hareket etmesinden dolayı rütbe ve nişanları alınarak IV ncü Ordu Kumandanlığı'nın divanı harbine sevk etmişti [498].

Savaşın başlangıcında Teşkilât-ı Mahsusa elemanları ve Alman propaganda heyetlerinin faaliyetleri başlangıç aşamasında Mısır halkı üzerinde etkili olsada yukarıda da örnekleri görülen uygulamalarla Mısır halkı sindirilmişti.

---

[487] **Sabah**, S.9040, 4 Teşrin-i sani 1330- 17 Teşrin-i sani 1914.
[488] **ATASE Arş.**, Kl.443, Ds.1744(671), F.10-1 ; **Tercüman-ı Hakikat**, S.12063, 28 Teşrin-i evvel 1330-10 Teşrin-i sani 1914.
[489] **ATASE Arş.**, Kl.248, Ds.1031(1224), F.7.
[490] **Sabah,** S.9047, 11 Teşrin-i sani 1330-24 Teşrin-i sani 1914.
[491] **Sabah,** S.9055, 19 Teşrin-i sani 1330-2 Kanun-ı evvel 1914.
[492] **Tercüman-ı Hakikat**, S.12113, 17 Kanun-ı evvel 1330-30 Kanun-ı evvel 1914.
[493] **Sabah**, S.9134, 6 Şubat 1330- 19 Şubat 1915.
[494] Stoddrad, **a.g.e.**, s.96.
[495] **Köylü**, S.1974, 15 Kanun-ı sani 1330-12 Rebiu Evvel 1333.
[496] **Tercüman-ı Hakikat**, S. 12123, 27 Kanun-ı evvel 1330- 9 Kanun-ı sani 1915.
[497] **Tercüman-ı Hakikat**, S. 12147, 20 Kanun-i Sani 1330- 2 Şubat 1915.
[498] **Tercüman-ı Hakikat**, S. 12113, 18 Kanun-ı evvel 1330- 30 Kanun-ı evvel 1914.

Mısır'da uygulamaya konan Pan-İslâm siyasetinin sınırlı bir başarı göstermesinin sebebi sadece İngilizlerin burada almış oldukları tedbirlerin başarısına bağlamak pek doğru değildir. Cihad-ı Ekber'in burada beklenen muvaffakiyeti kazanayışının önemli nedenlerinden biriside Mısır'daki Milliyetçi Parti'nin *"Mısır Mısırlılarındır"* sloganı ile sürdürdüğü Pan-İslâm ve Arap milliyetçiliği gibi iki ideoloji arasındaki mücadele oluşturmuştur. Propaganda faaliyetlerinin başarısızlığa uğramasının diğer bir nedeni de; 1882 yılından beri bölgede hakim olan İngilizlerin Mısır halkını sosyalojik ve psikolojik olarak yakından tanıdıkları için gerektiğinde bölge halkını etkisiz hale getirerek kendi hakimiyetlerini tesis edebilecek kabiliyete sahip olmalarıdır[499].

Osmanlı Devleti Birinci Kanal Seferi öncesinde Sünusilerin başında bulunan Seyyid Ahmed ile irtibata geçerek İngilizlere saldırmasını istemişti. Bu iş için Şehzade Osman Fuad Efendi başkanlığında subaylardan oluşan bir heyet Mastara Yolu ile Sünusiler ile irtibata geçilmişti. Böylece Osmanlı Devleti'nin Süveyş Kanalına yapılacağı taarruz sırasında Türk birliklerinin yükü hafifleyecek ve Mısır'da bulunan Teşkilât-ı Mahsusa elemanlarına yardımcı olacaktı[500]. Sünusilerin Mısır'a karşı teşviki için bölgeye gönderilen Enver Beyin kardeşi Nuri Bey'e de Araplar üzerinde etkisi olur düşüncesiyle *"Fahri Ferik"* rütbesi verilmişti[501].

8 Kasım 1914 tarihinde Milan'dan alınan bir habere göre; Şeyh Sünusi Bingazi'deki kuvvetlerini çekmiş ve İngilizlere karşı Mısır'a göndermişti. Bundan dolayı Mısır'da bulunan İngilizlerin zor durumda kalacakları belirtilmişti[502]. 17 Kasım 1914 tarihli Berlin kaynaklı diğer bir habere göre; *"Şeyh El Sünusinin Cerbub mevkiinde kuvve-i cesime toplayarak Mısır'a yürümeye hazırlandığı Roma'dan işa'r ediliyor"* haberi bulunmaktaydı[503]. 19 Kasım 1914 tarihli İkdam gazetesinde *Sünusiler ve Bedeviler* başlıklı yazıda ise; *"Kahire'den işa'r olduğuna nazaran Sünusiler İngilizler aleyhinde harbe iştirak içun teşkilât icrasına başlamıştır. Osmanlı ordusu Sina Şebe Cezirесinde müşahade edilir edilmez Mısır ve Afrikanın içerilerinde bulunan bedevilerin Bingazi hududlarına kadar kıyam eyleyecekleri muhakkak add edilmektedir"*[504]. Daha sonraki günlerde yayınlanan haberlerde

---

[499] M. Metin Hülagü, **Pan-İslâmist Faaliyetler 1914-1918,** Boğaziçi yay., İstanbul, 1994, s.106.
[500] Mehmed Selahaddin Bey, **İttihad ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim**, İnkılab yay., İstanbul, 1989,s.101; Stoddrad, **a.g.e.** , s.81.
[501] Kurtcephe, **a.g.e.**, s.250.
[502] **Sabah**, 28 Teşrin-i evvel 1330- 10 Teşrin-i sani 1914.
[503] **ATASE Arş.**, Kl.443, Ds.1744(671), F.10.
[504] **ATASE Arş.**, Kl.443, Ds.1744(671), F.10.

ise; Sünusilerin Mısır'a ulaştıklarını, şeyh Seyyid Hüseyin ve kumandanları Muhammed Nasır'ın emrinde bulunan 40.000 mücahidin sınırı geçerek kendilerine karşı gönderilen Hint askerlerini yenerek Sünusilerin sınır bölgesinde çok miktarda mühimmat ve mitralyoz ele geçirdikleri bildirilmekteydi[505]. Diğer bir gazetede bu habere ilaveten; Şeyh Kasım'ın emrinde bulunan 20.000 mücahidden oluşan bir askerî kuvvetin Kantara'ya ulaştıları, Mısır sınırındaki İslâm askerlerinin daha ilk muharebede Sünusiler tarafına geçtikleri beyan edilmiştir[506]. Roma kaynaklı bir haberde; Şeyh Sünusi'nin bedevi kabileleri ile İngiltere'nin aleyhinde müşterek bir hareket için görüştükleri bildirilmişti[507]. Bu günlerde yayınlanan diger bir gazete haberine göre; Şeyh Sünusi'nin beyanatında özetle, İslâm ahalisinin İngilizlere karşı muharabeye iştirak etmesi gerektiğini belirterek, Sünusilerin Allah rızası için İngilizlere karşı silâha sarıldıkları bildirilmekteydi[508]. Ağaoğlu Ahmed'in "*Mısırda İngilizlerin Vaziyeti*" isimli makalesinde ise; Şeyh Sünusinin Kahire'ye saldırı haberinin geldiğini, Maxwell'in Seyyid Ahmed Şerif'e bir heyet göndererek bunları cihaddan vazgeçirmeye çalışmışlarsada başarılı olamadıkları yazılıdır[509]. Seferin hemen bitiminde yayınlanan haberde; Birinci Kanal Seferi sırasında İtalyan basınından alınan bilgiye göre; Sünusilerin 20.000'i geçkin bir kuvvetle Mısır'a doğru ilerlemekte olduklarını, İngilizlerin bu haberi alır almaz Mısır'daki kuvvetlerinin bir kısmını Sellum istikametinde sevke mecbur oldukları bildirilmekteydi[510].

İngilizlerin Seyyid Ahmed'le dostluk kurma yönünde daha önceki çabalarına rağmen, İngiltere'nin Sünusilere yönelik politikası etkisiz kalmıştı. Teşkilât-ı Mahsusanın yaptığı propagandaya karşı yürütülen faaliyetlerin bir kısmında, İngiltere'nin Kahire'de kendilerine boyun eğen ulemâdan aldığı fetvalar oluşturuyordu. Bu fetvalarda İtilaf Devletlerinin İslâm düşmanları değil, dostları oldukları öne sürülüyordu[511].

İngilizler, Türklerin Mısır'a karşı sefer hazırlıkları yaptıklarını öğrenince o güne kadar mücadele halinde olan İtalyanlar ile Sünisilerin arasını bulmanın yolarını aramaya

---

[505] **Tercüman-ı Hakikat**, S.12102, 6 Kanun-ı evvel 1330-19 Kanun-ı evvel 1914.
[506] **Sabah,** S.9073, 8 Kanun-ı evvel 1330- 20 Kanun-ı evvel 1914.
[507] **Sabah**, S.9112, 15 Kanun-ı sani 1330- 28 Kanun-ı sani 1915.
[508] **Sabah**, S.9114, 17 Kanun-ı sani 1330- 30 Kanun-ı sani 1915.
[509]**Tercüman-ı Hakikat**, S.12147, 20 Kanun-ı sani 1330- 2 Şubat 1915.
[510] **Sabah,** S.9123, 26 Kanun-ı sani 1330- 8 Şubat 1915.
[511] Stoddard, **a.g.e.**, s.82.

başladılar. Böylece Sünusilerin kendilerine karşı kulanılmalarını engelleyeceklerini düşünmekteydiler. Bunun için İtalyanlara, Sünusilerin elindeki esirleri kurtaracaklarını ve direnişe son vereceklerini vaad ederken, karşı tarafada Bingazi bölgesinde bağımsız bir devlet kurabileceklerini ima ediyorlardı[512].

[512] Kurtcephe, **a.g.e.**, s.251.

# DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

# KANALA TAARRUZ, GERİ ÇEKİLME ve SONUÇLARI

## I. KANALA TAARRUZ

### A) TAARRUZ ÖNCESİ IV. ORDU ve VIII. KOLORDU ARASINDAKİ FİKİR AYRILIĞI

#### 1. VIII. Kolordu'nun Taarruz Hakkındaki Fikri

VIII. Kolordu'nun sefer plânına göre 14 Aralık 1914 tarihinde Birüssebi bölgesinde toplanmaya başlanacak[513], 1 Ocak 1915 tarihinde toplanma işlemi tamamlanarak 3 Ocak 1915 tarihinde Birüssebi'den yürüyüşe başlayacaktı. İkinci kademeyi oluşturacak olan 10. Tümen'in muharip birliklerinin ilk nakliyatının 28 Aralık 1914 tarihinde Sebastiya istasyonundan ihraç olunması gerekmekteydi[514]. 14 Aralık 1914 tarihinde VIII. Kolordu'nun sefer kuvveti Şam'dan Sille'ye trenle sevkıyatı başlamıştı[515]. 14 Aralık 1914 tarihinde 25. Tümen Karargahı da Şam'dan harekete geçmişti.[516]. 23 Aralık 1914 tarihi akşamı birinci kademenin son birlikleri Şam'dan ayrılmıştı[517]. 3 Ocak 1915 tarihinden itibaren 14.000 askerden ibaret birinci kademe topluca kanal üzerine taarruz için ilerleyecekti. Bu birlikler VIII. Kolordu'nun Mısır Seferi için hazırlanmış olan kuvvetlerinden ibaretti[518].

VIII. Kolordu, birinci kademe toplanmasını bitirir bitirmez büyük kısmı ile 3 Ocak 1915 tarihinde Birüssebi'den hareket ederek Birülhasene üzerinden İsmailiye'ye doğru ileri yürüyüşe başlayacaktı. Yalnız hafif bir kıtaat ile de Elariş üzerinden

---

[513] **ATASE Arş.**, Kl. 16, Ds.77, F.34 ; Kl. 174, Ds.752-A(316), F.10 ; Sabis, **a.g.e.** , C.II, s.342.
[514] **ATASE Arş.**, Kl. 159, Ds.704(539), F.4-5.
[515] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2-6 ; Erden, **Birinci...**, s.19.
[516] Cebesoy, **a.g.e.**, s.20.
[517] **ATASE Arş.**, Kl. 174, Ds.752-A(316), F.23.
[518] **ATASE Arş.**, Kl. 16, Ds.77, F.34.

Kantara'ya, Nahl üzerinden Süveyş'e yürüyecekti. 26 Aralık 1914 tarihinde merkez kolundan ayrılan bir müfreze Birühasene'ye giderek kuyulara tulumbalar yerleştirerek su ihtiyacı için yerler tesis edecekti. Sefer kuvvetinin yiyecek ve su durumu uygun olmadığından dolayı kanal mümkün mertebe çabuk geçilecekti[519].

VIII. Kolordu birinci kademe toplanmasını bitirir bitirmez derhal hareket ederek kanala hücum etmeyi düşünüyordu. VIII. Kolordu'nun fikrine göre, 10. Tümeni yiyecek, su ve ulaşım vasıtalarının müsaade ettiği ölçüde daha sonradan grup grup bölgeye sevk edilmesi gerektiğine inanmaktaydı. Kolordunun böyle düşünmesinin başlıca sebepleri şunlardı:

Taarruzun nispeten hafif koşullarda icra edilmesinin sakıncaları vardı. Fakat birliklerin aynı zamanda ileri yürüyüşe başlayabilmesi için gerekli olan nakliye vasıtalarının ve su kaplarının tedarik edilememesi yüzünden böyle bir uygulamaya gerek duyulmaktaydı. Ayrıca İngiliz birliklerinin kıymeti hakkında elde edilen bilgiler ve Sünusilerle Mısır Müslümanları tarafından gösterilecek yardım ile kanalın birinci kademe birlikleri ile geçilebileceği düşünülüyordu. Yardımcı birlikler gelene kadar kanalın batı yakasında bir mevzi tutulabileceğine inanılıyordu. Mısır'ın tamamının işgali ve İngilizlerin karşı taarruzuna karşı XII. Kolordunun da bir kısmının Mısır'a yürümesi gerekliydi. Günlerin kısa olmasından dolayı yürüyüşü sabahların ay aydınlığı zamanına tesadüf ettirilmeliydi. Kanal civarında katiyen mehtapsız gecelerde hareket edilmeliydi. Bundan dolayı gece olarak 3 Ocak. 1915 günü ileri yürüyüşe başlanmalıydı. Eğer bu gecikirse yürüyüşü tam bir ay geciktirmek gerekecekti. Çöl Şubat ayında fevkalade soğuk olduğundan askerler ve hayvanlar bu durumdan rahatsız olacaklar ve yürüyüş daha da zor olacaktı[520].

Kolorduya göre; siyasî durum hareketin başka bir zamana tehir edilmesinin uygun değildi. Suriye halkının muharip olmadıklarını, bölge halkında vatan sevgisi fikri henüz uyanmakla birlikte gösterdikleri taassub-u diniyeye rağmen vatan savunması fikri yeterli seviyede değildi. Efkar-ı harbiye'nin uyandırılması için her türlü hususi vasıtaya müracaat edilmişti. Fakat harekâta başlama zamanının uzaması nispetinde zaten sıkı bir surette tahrik edilmiş olan efkarın za'l olacağı aşikardı. Kolordunun düşüncesine göre, Mısır'a ulaşmamız sabırsızlıkla beklenmekteydi. Kanala ulaşmamızın gecikmesi

[519] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2-9 ; Behçet, *a.g.m.*, s.10.
[520] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2-8 ; Erden, **Paris'ten ...**, s.46.

nispetinde Mısır'da meydana gelecek karışıklar İngilizler tarafından daha kolay bastırılacaktı.

Kolordunun fikrine göre; Birinci Kanal Seferi'nin gecikirse İngilizlere bırakılacak zaman ne kadar uzun olursa düşman birliklerinin eğitim ve disiplinleri daha iyi bir seviyeye ulaşacak, kanalın savunma araçları takviye edilecekti. Bilhassa dahili siyasî durum harekâta hemen başlamasını gerektirmekteydi. Urbanın her zaman yanımızda olacağını kabul etmenin hatalı olacağı beyan edilmekteydi. Gerek Dürzilerin gerek Cebel-i Lübnanlı'lardan emin olunmadığı için İngilizlerin Akabe, Fransızların da Cebel-i Lübnan'a asker çıkararak geri ile irtibatımızın kesilebileceği düşünülmeliydi. Bu tehlike İngiliz ve Fransızlara bırakılacak zaman nispetinde artacaktı. Düşmanların bölge halkını para karşılığında yanlarına alarak fetva-i şerif'in manevi tesirlerinin boşa gideceğini düşünüyordu. Ordunun kanal önünde daha geç olarak görünmesi durumunda Mısır'da olumsuz bir etki yaparak halk üzerinde güvensizliğin artmasına sebep olacağından dolayı hareketin gecikmesi büyük bir hata olacağı bildirilmekteydi[521].

Birinci Kademe toplanır toplanmaz ilerleyerek yalnız başına kanala ulaşacaktı. İkinci kademe toplanana kadar bu işi başarabileceğini inanıyordu. Yukarıda da görüldüğü gibi Mısırlılara ve Sünusilere gereğinden fazla güvenmekteydi[522].

VIII. Kolordu Kurmay Başkanı Von Kress'in düşüncelerine göre İngilizler Kanal'da ve Mısır'da zayıf bir durumda bulunduklarından dolayı yalnızca kendi kuvvetleri ile kanala taarruz edebileceklerini düşünüyordu[523].

## 2. IV. Ordu'nun Taarruz Hakkındaki Fikri

IV. Ordu'nun fikrine göre; birinci kademe bu işi yalnız başına başaramayacağına inanıyordu. Bundan dolayı Kanala taarruz ikinci kademe ile beraber yapılmalıydı[524]. Ordu Kumandanlığı kanala taarruza hiç olmazsa 10.Tümen ile Hicaz Sefer Kuvveti'ni iştirâk ettirmek, ilk taarruz başarısızlığa uğradığı taktirde kanal karşısında uzun bir süre kalabilecek surette yiyecek ve su ihtiyacını gidermek için gerekli olan zaman kadar

[521] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2-8.
[522] Muzaffer, *a.g.m.*, s.19.
[523] Mehmed Emin, **a.g.e.** , s.39.
[524] Muzaffer, *a.g.m.* , s.16.

yürüyüş tarihini tehir etmeyi düşünmekteydi. IV. Ordu Kumandanlığı'nın bu şekilde düşünmesinin başlıca sebepleri şöyleydi:

Bütün teşkilât yalnızca birinci kademenin ihtiyacı için yeterli olup ikinci kademe de kanal karşısında toplandıktan sonra, taarruz da başarı sağlanamazsa sefer kuvvetinin kanal karşısında kalma süresi uzadığında yiyecek ve su meselesi tehlikeli bir şekil alabilirdi.

Düşman kuvveti ve tahkimâtı hakkında VIII. Kolordu'nun istihbaratına göre kanalın az bir zaman zarfında zapt olunacağı kesin değildi.

VIII. Kolordu sefer kuvvetinin mevcudu toplam olarak 15.000 silâhtan ibaretti. Bu sayıda bir kuvvetle kanalın doğusunda bir mevki ele geçirilse bile kanalın geçilmesi ve karşı sahilde mevzilerin ele geçirilmesi için yine uzunca bir zamana ihtiyaç duyulacaktı.

Ordu Kumandanlığı'nın bakış açısına göre; Ordu'nun büyük kısmının Birüssebi'den ileri hareketinden önce çöl dahilinde ileri müfrezeler himayesi altında ileri menzil hattı teşkil edilerek çöl dahilindeki menzil noktalarına yeterli miktarda erzak tedariki sağlanacak, kuyular hazırlanacak, sıhhiye tesisleri, fırın inşası yapılmalıydı. Kanala bir günlük mesafede bir hazırlık mevzii intihap ve tahkim edilinceye kadar sefer kuvvetinin büyük kısmının ileri hareketinin geciktirilmesine ihtiyaç duyulmuştu[525]

Ordu Kumandanın Birinci Kanal Seferi'nin icrası ile ilgili olarak 22 Aralık 1914 tarihinde Kolordu'ya yazdığı direktifte; *"merkez kolundan ileri gönderilecek müfreze kararlaştırılan zamanda ileri gönderilecekti. Bu müfrezeye malzeme kolundan başka orduca ihzâr olunan ve bugünden itibaren Kolordunun tamamen emrine amâde bulunan kuyucu kolu ve ordu telgraf bölüğü ilhak edilecek, mikdar-ı kafi menzil memuru tefrik olunacaktır. Bu müfreze mikdar-ı kafi erzakı beraberinde alacaktır. Elhalase,Cefralavce, Kasyema, Hafra noktalarında salifü'z-zikr şeraite muvafık menzil noktaları tesis etmek üzere mikdar-ı kafi memur ve vesait (menzil kumandanlığı hidemâtı görecek zabitân, kuyucular, istihkâm ve piyade efrâdı , edavât-ı lâzıme ...ilâ) terk olunacaktır. Müfreze Birülhasene'ye doğru yürümeye devam edecek ve orada menzil noktası tesis etmek için kalacakdır. İş bu menzil tesisatında icrasına nezaret etmek ve malzeme kolu, telgraf ve kuyucu müfrezeleri kendisine merbut bulunmak üzere VIII. Kolordu menzil müfettişliğinden ayrıca bir (Kolordu ileri menzil müfettişliği) tesisini tavsiye ederim.*

*Bu menzil müfettişliğinin taht-ı emrinde ordu bir iki muktedir zabit vermeğe amadedir. En mühim menzil nekaatlarından fırın tesis etmek üzere orduca bir fırıncı kolu teşkil ve kolordunun emrine*

[525] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2-9.

*tevdi' dahi derdesttir. Erzak ve su kolları kamilen erzakı hasıl oldukları halde, Birülhasene'de bir ambar tesis etmek için plân mucibince hareket ederler ve Birülhasane'ye kadar her menzil noktasında birer günlük erzak terk ederler. Erzak kolları da, Birülhasene'ye kadar yürüyüş cedveli mucibince hareket ederler. Birülhasene'den ileri gidecek olanlar Birülhasenede mütekiban boşalırlar. Mütekiben Birüssebi ile Birülhasane arasında nakliyat yapmağa devam ederler. Bu suretle su kolları kısmen (ileri müfrezenin suyu lâzım olanlardan bakisi) erzak hidemâtında kullanılmalıdır. Birülhasene'de mükemmel bir menzil noktası tesisi ve her iki kademe için takriben bir aylık erzak idhâr ve Birüssebi, Birülhasane arasında menzil noktaları tesis edilinceye kadar kuvvet-i asliyesi Birüssebi'de veya Birüssebi ile menzil hattı üzerinde kalırlar. Ordu Kumandanlığı 10. Fırka'yı bu müddet zarfında geride bırakacaktır. Cenah kolları VIII. Kolorduca mukadder olan zamanda ileri giderler. Kanala mümkün mertebe yaklaşırlar. Bu kolların hareketinde hareket-i umumiye ile tevsidi kolorduya muru'dur. Birülhasene'de salifü'z-zikr'in ihzarâtının yapmasını müteakip kuvve-i asliye Birüssebi'den ileriye hareket eder ve Birülhasene'ye gelir ileri müfreze kanalın bir günlük mesafesinde intihâb olunacak hazırlık mevziine girer.(malzeme kolu, kuyucu müfrezesi, telgraf kıtaatıyla beraber)ve aynı vecihle ihzarat icra eder ve ihzar edilecek mevziki tahkim eder. Cenah kolları daha iyi yaklaşırlar. Düşmanın ileri müfrezelerini ederler.10. Fırka bu esnada Birüssebi'de toplanır. Gerek bu ihzarât gerek bu müddet zarfında daha çok miktarda deve tedarik edilmesi sayesinde daha toplu daha emin bir halde Birüssebi'den ileri harekât amade bulunur ve ileri müfrezenin tesisatını(bilhassa su) mütâkib birinci kademe Birülhasene'den ileri hareket edince ikinci kademe dahi kanal taarruzuna iştirâk etmek üzere tecemmü mıntıkasından ileri hareket eder''* emri[526] verilmekteydi.

### 3. VIII. Kolordu'nun IV. Ordu'ya Cevabı ve Fikir Ayrılığının Giderilmesi

Bu emir ile Kolordunun yapmış olduğu plânlar, hazırlıklar yetersiz kalmaktaydı. Kolordu Kumandanı Şam'dan ayrılmadan önce Ordu Kumandanı ile Kolordu Kumandanı arasındaki görüşüp fikir birliğine varmalarına rağmen Cemal Paşa'nın çevresindekiler Cemal Paşa'nın fikrinin değişmesine sebep olmuşlardı. Su ve yiyecek temininde ve nakliyatındaki zorluklar VIII. Kolordu'nun çöldeki birliklerinin bekleme sürelerini kısaltmayı gerektiriyordu. Kolordu yapılacak seferi bir hecin süvar alayının akını tarzında ani bir darbe indirmek suretiyle icra etmek istiyordu. Ordu Kumandanın emrinde çölün adım adım ve bir plân dairesinde geçilmesini istemekteydi. Sefer kuvveti harekete geçmeden önce sınır ile kanal arasında ara ambarları tesis edilerek bunlara bir

[526] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2/9-10.

aylık yiyecek stoklanması istenmekteydi. Ayrıca Cemal Paşa başarısızlığa karşı kanaldan iki günlük mesafeye kadar uzaklıkta bir dayanma noktası mevziler inşa ettirmek istiyordu[527].

Ordu Kumandanlığı'nın emri Kolordu Kumandanlığı'nı gücendirmiş[528], 25 Aralık 1914 tarihinde orduya cevap vermişti. Gönderilen cevapta özetle; sefer için Hafrülavce-Ümmüşeyhan-Hilal-İbin-Cefcafe yolunun kabul edildiğini, emredilen değişiklikten dolayı birliklerin ve subayların Kolordu Karargah'ına olan güvenlerinin sarsılacağını bildirmekteydi. Kolordu yazısının devamında ordunun plânına göre, yeni açılacak menzil noktalarının hazırlanmaları için haftalarca zamana ihtiyaç olacağını belirttikten sonra birinci kademenin büyük kısmının uzun bir süre Birüssebi civarında toplu olarak bekleyeceğinin ordu tarafından dikkate alınmasını istiyordu. Kolordu ayrıca, Mısır Seferi için yapılan hazırlıkların ve düzenlemelerin Ordu Kumandanlığı'nın emri ile değiştirilmesi gerektiğini bildirmekteydi. İbin'e nakil edilmesi gereken 48084, Hilal ve Ümmüşeyhan ambarlarına nakil edilmesi gereken 925'er lik deve yüklük birer günlük erzakın hazır edilmiş olduğu da bildirilmişti.

Kolordu'nun cevabından ordunun fikirlerinin anlaşılmamış olduğu düşünüldüğünden durumu şifahen anlatmak üzere 25 Aralık 1914 tarihinde Ordu Kurmay Başkanı özel bir tren ile Kudüs'e hareket ettirilmişti. Kolordu Kumandanlığına da Kolordu Kurmay Başkanı'nın Kudüs'e hareket etmesi emri verilmişti[529]. Bu sırada Kolordu Kumandanlığı'na da Ordu Kurmay Başkanı ile görüşünceye kadar hiç bir şeyin değiştirilmemesi, yalnız ileriye doğru mümkün olduğu kadar erzak yığılması bildirilmişti[530].

Ordu Kurmay Başkanı ile Kolordu Kurmay Başkanı görüşmüş ve her ikisi de fikir birliğine varmışlardı. Kolordu Kurmay Başkanı görüşme sırasında Birüssebi ile Cefralavce'de her iki kademe için bir aylık erzakın bulunduğunu, bunların İbin'e nakli için eldeki su ve erzak kolları ile ancak 60 günde taşınabileceği, seferin 60 gün geciktirilmesinin uygun olmadığı beyan edilmişti[531].

---

[527] Kressenstein, **a.g.e.,** s.50-51.
[528] Erden, **Paris'ten....**, s.66.
[529] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2-10.
[530] Erden, **Paris'ten...**, s.67.
[531] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2- 10-11.

Bu görüşme sırasında ağırlıklı olarak kolordunun fikri kabul edilmişti. Ordu daha ziyade kolordunun düşüncesine yaklaşmıştı[532]. Alınan ortak karara göre; erzak ve su kolları iki defa İbin'e erzak nakil edeceklerdi. Bu iki defalık nakliyat ile birinci kademe için 21 günlük erzak hazırlanacaktı. Bu nakliyat 20 gün süresince devam edecekti. Böylece daha önceden kararlaştırılan süreden 10 gün sonra hareket edilecekti. Bu harekât tarzı orduca kabul edilmiş ve kolordunun teklifleri uygun görülmüştü[533]. Bu görüşmeden sonra Ordu Kurmay Başanı Von Frankenburg 27 Aralık 1914 tarihinde Şam'a dönmüştü[534].

Kolordu Kurmay Başkanı Von Kress bu durumu hatıratında *"...Doğru olmadığı tebeyyün eden bir kararın geri alınması, bizdekine nazaran şarkta daha kolay olduğu için her şey tekrar eskisi gibi kaldı. Bu can sıkıcı hadisâttan dolayı ileri yürüyüşe geçmekliğimiz 14 günlük bir gecikmeye uğramış ise de bu da nihayet bir felaket teşkil etmezdi"* [535]sözleriyle dile getirmişti.

Ordu Kumandanlığı emniyetle hareket temeline dayanan kendi düşüncesinin büyük bir kısmını feda etmiş, Kolordu Kumandanlığı'nın plânının bir kısmını değiştirmekle yetinmişti[536]. Ordu Kumandanlığı'nın Birinci Kanal Seferi'nden sonra İstanbul'a gönderdiği ayrıntılı raporunda; Kolordu'nun fikrini kabul etmesinin başlıca sebeplerini şu şekilde izah etmişti:

VIII. Kolordu, Ordu Karargahının Şam'a ulaşmasından bir kaç ay önceden beri sefer için hazırlık yapmaktaydı. Kolordunun sefere başlayacağı sırada alınan bütün tedbirleri zorunlu olarak değiştirerek Kolordunun hevesinin ve gayretinin kırılması uygun görülmemişti. Kumanda heyetleri arasında fikir ayrılığının ortaya çıkması istenmiyordu. Böyle bir fikir ayrılığının zor bir seferin daha başlangıç aşamasında ortaya çıkarak, sefer kuvvetinin manevi durumu üzerinde kötü bir tesir meydana getirmesi istenmiyordu. Diğer bir sebep de ordunun fikirlerini uygulamak için ulaşım vasıtalarının ve maddi imkânların yeterli olmamasıydı. Her türlü kaynaktan mahrum olan Sina çölünü geçtikten sonra Sebastiya ve Maan istasyonlarından 350-500 km mesafede bulunan kanal önünde VIII. Kolordu, 10. Tümen ve Hicaz Sefer Kuvveti'nden ibaret yaklaşık olarak 35.000 askerden oluşan bir kuvveti devamlı bir surette kalmasını sağlayacak olan nakil vasıtalarının ve diğer tedbirlerin uygulaması için uzun bir zamana

---

[532] Muzaffer, *a.g.m.*, s.16.
[533] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2-11.
[534] Erden, **Paris'ten...,** s.66.
[535] Kressenstein, **a.g.e.**, s.51.
[536] Erden, **Paris'ten...**, s.68.

ihtiyaç vardı. Bundan dolayı seferi aylarca geciktirmek gerekliydi. Seferin yaz aylarında yapılmaması ordu kumandanlığı tarafından uygun görülmüştü. Nitekim deve alımlarına Birinci Kanal Seferi'nden önce ve sonra sürekli olarak devam ettiği halde Mart evâmirinde çölün sıcaklığından dolayı develerin ölüm oranı çoğalmış, çöl dahilinde Ariş-İbin-Nahil hattında azami 10.000 kişilik bir kuvveti toplamak dahi zorlaşmıştı[537].

B) İLERİ YÜRÜYÜŞ

Kolordunun hareket plânında yalnız hareket zamanı değiştirilmişti. Kolordunun Birüssebi'de toplanan merkez kolu 14 Ocak 1915 tarihinde Birüssebi'den hareket ederek[538] 10 günde Halasa, Hafir, Kuyu, Vadiiariş, Hilal, İbin, Birülhamme, Birinci Habra, Cefcafe, İkinci Habra menzil konakları üzerinden Kanal yakınına ulaşacak, cenah kolları da buna göre hareketlerini tanzim edeceklerdi[539] . Sağ kanat kolu, 2 tabur piyade, 2 batarya, 1 telgraf takımı ve urban kuvvetinden oluşurken, sol kanat kolu ise, 1 tabur piyade, 1 batarya, 1hecin süvar bölüğü urban ve gönüllülerden oluşmaktaydı[540].

İkinci kademeyi oluşturacak olan 10. Tümen Halilrahman-Kudüs bölgesinde toplandıktan sonra 20 Ocak 1915 tarihinde Birüssebi'den hareket ederek yürüyüş grupları halinde merkez kolunu 5-6 günlük mesafeden takip edecek, birinci kademenin Habra'da toplanarak Kanala karşı yapacağı keşif ve taarruz hazırlıkları ile geçireceği süre içerisinde VIII. Kolordu gerisine yanaşmış olacaktı[541].

Hicaz Sefer kuvvetinin seferberlik işi geciktiği için bu tümen 22 Ocak 1915 tarihinde Maan'dan hareket ederek Eddelaga-Nahil üzerinden sol kolu takip ederek Süveyş istikametinde ilerleyecekti[542]. 8. Tümen ise, ancak kuvvetlerinin üçte ikisi ile Şubat 1915 tarihi başlarında sınırın üç yürüyüş gerisinde bulunuyordu[543].

Ordu Kumandanlığı'nın verdiği emre göre Birüssebi'den hareket tarihi değişmiş olduğundan dolayı iaşe amacına yönelik olarak birinci kademenin gerideki birlikleri

---

[537] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2-11.
[538] Aydemir, **Makedonya'dan....**, C.III,s.166 ; Karasapan, **a.g.e., s.**167.
[539] Belen,**....1915 Yılı Hareketleri**, C.II, ,s.66.
[540] Erden, **....4. Ordu Mücmel Tarihçesi**, , s.4.
[541] Görgülü, **a.g.e.**, s.131 ; Belen, **a.g.e.**., s.66.
[542] Belen,**a.g.e.,** aynı yer. Birliklerin ilerleme şekli için bkz. EK-9.
[543] Muzaffer, *a.g.m.*, s.17.

Kudüs ve Beytüllahim'de durdurulmuştu. Bu sırada birinci kademenin sağ ve sol kolları ile 10., 8. Tümenler ve Hicaz Sefer Kuvveti son projeye göre yığınak yerlerinde toplanıyorlardı[544]. Bunun yanında yine iaşe amacına yönelik olarak 10. Tümen'in nakliyatı da VIII. Kolordu birlikleri Birüssebi'den hareket ettikten sonra Birüssebi'ye ulaşacak şekilde ayarlanmıştı[545]. İkinci kademeyi teşkil edecek olan 10.Tümen için ayrıca su ve erzak kolları teşkil edilmiş olduğundan bu tümenin Birüssebi'den küçük gruplar halinde ileriye sevk edilmesi düşünülmüştü[546]. Bu düzenlemeye göre, 29 Aralık 1914 tarihinde Cemal Paşa'nın III. Ordu Kumandanlığına yazdığı yazıda; birinci kademenin büyük bir kısmı Birüssebi'den hareket edecek, Bir gün sonrada 10. Tümen'in öncüleri Birüssebi'ye gelecekti. Aynı belgede birinci kademenin ileri birliklerinin hareket ettikleri de bildirilmekteydi[547].

VIII. Kolordu'nun büyük kısmını oluşturan merkez kolu muharip, gayri muharip olmak üzere 15.361 kişiden oluşuyordu[548]. Bu birlikler, 7 Ocak 1915 tarihinde Birüssebide toplanmış ve iki kademe halinde hareket etmişti. İleri müfreze bir piyade alayı, hecin süvar alayı, üç istihkam bölüğü, iki köprücü takımı, malzeme kolu,(sal takımları) kuyucu müfrezesi olmak üzere 7 Ocak 1915 tarihinde, büyük kısım ise 14/15 Ocak 1915tarihinde[549] Birüssebi'den hareket etmişti[550]. 25. Tümen Kumandanı Yarbay Ali Fuat Bey(Cebesoy) ve VIII. Kolordu Kumandanı Albay Cemal Bey'de bu kolda bulunuyordu[551]. Birinci Kademeyi VIII. Kolordu Kumandanı emir ve kumanda ediyordu. Bu kademede 8 piyade taburu, 3 bölüklü bir hecin süvar alayı, 4 sahra bataryası, 15 cm'lik ağır obüs bataryası, 5 istihkam bölüğü, 5 tümen köprücü takımı, 2 sıhhiye bölüğü ve 3 seyyar hastahaneden ibaret olarak 25. Tümen kumandanı Yarbay Ali Fuat(Cebesoy)'un kumandası altında Birüssebi-Hafirülavce-İbin üzerinden İsmaliye'ye ulaşacaktı. Beş piyade bölüğü, iki batarya, bir yarım sıhhiye bölüğü ve yaklaşık olarak bin kadar gönüllü süvari bedevilerinden oluşan bir yan kolda Gazze'den Elariş üzerinden Kantaraya, dört piyade bölüğü, bir batarya, yarım sıhhiye bölüğü ve 600 gönüllüden oluşan diğer bir müfrezede Nahil üzerinden Süveyş'e yürüyecekti.

---

[544] Muzaffer, *a.g.m.*, s.16 ; Mehmed Emin, **a.g.e.** , s.39.
[545] Erden, **Paris'ten...,**s.68-69.
[546] **ATASE Arş.**, Kl. 161, Ds.711(174), F. 5.
[547] **ATASE Arş.**, Kl. 162, Ds.713(175), F. 2.
[548] **ATASE Arş.**, Kl. 16, Ds.77, F. 44.
[549] Diğer bir eserde bu tarih 18 Ocak olarak bildirilmiştir. Bkz.İnönü, ***a.g.e.***, s.116.
[550] Erden, **Birinci.....**, s.21.
[551]Belen, **....1915 Yılı Hareketleri**, C.II**,** s.66.

Ortada hareket eden kola, yedi cephane, bir malzeme, on erzak ve elli yüklü deve kolu, Kantara ile Süveyş üzerine yürüyen diğer tali kollarada onar deve kolu verilmişti[552]. İkinci kademeyi teşkil edecek 10. Tümen muharip, gayr-i muharip 12.841 askerden oluşuyordu[553]. 10. Tümenin 28. Alayı ve bir topçu taburu 15 Ocak 1915 tarihinde Birüssebi'ye gelmişti. VIII. Kolordu ile 10. Tümen nakliyatı arasındaki dönemde ise özellikle Şam'dan Sille'ye erzak nakliyatı yapılmıştı[554].

Cemal Paşa, 8 Ocak 1915 tarihinde Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderdiği yazısında; Kanal Seferi için Şam'dan ayrılacağı için kuvve-i saniye'yi kumanda etmek için IV. Ordu Kumandanı Vekili sıfatı ile Fahri Paşa'nın Şam'da kalacağını beyan etmişti[555]. Bu suretle ordu kuvve-i seyyare ve sabite olmak üzere ikiye ayrıldı. Kuvve-i sabite IV. Ordu Kumandanlığı Vekâleti'nin, kuvve-i seyyare Kudüs mıntıkası dahil olarak Ordu Kumandanlığı'nın emrine girmişti[556].

10-11 Ocak 1915 tarihinde Cemal Paşa tarafından Eşref (Kuşçubaşı) Bey'e gönderilen mektupta Enver Paşa tarafından özel emirler verilmişti. Cemal Paşa, Bedevi kuvvetlerin yanında Trablusgarp'tan gelen gönüllüler grubunu da Eşref Bey' in komutasına vermiş kendisine, adamlarını tehlikeye sokmadan kanalı geçme ve İsmailiye'nin güneyinde kanalın Büyük Acı Göl kıyısı boyunca uzanan kesimindeki düşman mevzilerini yok etme emri vermişti. Eşref Bey eğer başarılı olabilirse Süveyş'ten İsmailiye'ye geçen gemilerin geçişini engelleyecek ve Süveyş'le telefon ve telgraf hattını kesecekti. Eşref Bey'e adamlarını şevke getirmek için gerektiği kadar para vaadinde bulunması, müfrezenin başarısı kesinleştikten sonra paralarının ödeyeceğini bildiriyordu. Cemal Paşa'nın mektubunun önemli bir bölümü, Eşref Bey'in birliğinin savaşçı ruhunu nasıl kabartması gerektiğiyle ilgiliydi. Eşref Bey, adamlarının da ya kanalı geçme, yada son adam ölünceye kadar savaşma sorumluluğunu gösterir bir havanın oluşturulması gerekmekteydi. Mektupta ayrıca Eşref Bey'in müfrezesine düşen görevin önemini ve düşman karşısında firarın cezasını anlatması emrediliyordu[557]. Eşref Bey kanalı geçtikten sonra İsmailiye'nin yaklaşık olarak 50 mil batısında bulunan Zagazig'e doğru hızlı bir tarama operasyonuyla ilerleyecekti. Bu ilerleme hareketi

---

[552] Kressenstein, **a.g.e.**, s.53.
[553] **ATASE Arş.**, Kl. 16, Ds.77, F. 44.
[554] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2-6.
[555] **ATASE Arş.**, Kl. 161, Ds.711(174), F. 17.
[556] Behçet, *a.g.m.* , s.10.
[557] Stoddrad, **a.g.e.**., s.91.

sırasında yol üzerindeki köprüleri ve demiryolu hatlarını tahrip edecek ve kırsal alanlarda korku havası meydana getirecekti. Bu sırada Müslümanların canı ve malı korunacaktı. Başka yönlerden İngilizlere en çok zararı nasıl verilebilirse bunların uygulanması konusunda yetki verilmişti[558].

Birinci Kanal Seferi sırasında Türk kuvvetleri kanala doğru ilerlerken bu durum basına da yansımış, 19 Ocak 1915 tarihinde Kahire'den alınan mektuptan alınan bilgiler Milan'da yayınlanmıştı. Bu mektupta; Osmanlı askerlerinin Süveyş Kanalı'na ilerlemekte olduğu ve ordunun lojistik ihtiyaçları için tren yolu hattı yapıldığı bildirilmekteydi[559].

13 Ocak 1915 tarihinde Kudüs'ten BaşkumandanlıkVekâleti'ne gönderilen belgede; Cemal Paşa Birüssebi'de ki birlikleri denetlemiş, kıtaların durumlarını beğenmişti. Seferi kuvvet bu gece yatacak ertesi gün Birüssebi'den Kanal'a doğru hareket edecekti[560].

Çölde yürüyüş talimatına göre; yürüyüş sırasında ceketin üst dört düğmesi açılacak, isteyen yalınayak veya çantası başının üzerinde yürüyecek, imamlar ve subaylar askerlere mütemadiyen zaferin ilerde, ölümün geride olduğunu anlatacaklardı. İzinsiz olarak birliklerinden ayrılanlar derhal vurulacaklardı. Topçusun ilerisinde ve gerisinde piyade birlikleri topların çekilmesine yardım edecekler, yardım eden askerlerin tüfekleri diğer askerler tarafından taşınacak ve erler ara sıra değiştirilecekti[561].

Sefer kuvveti kanala doğru ilerlerken bütün yürüyüşler gece ay ışığında yapılmıştı[562]. Böylece hem harekât düşman uçaklarından gizlenecek hem de gündüzleri sıcak olduğu için insanların ve askerlerin su ihtiyaçları azaltılmıştı. Ayrıca geceleri soğuk olduğu için uyuyamayacak olan sefer kuvvetinin gündüzleri istirahat etmesi sağlanılması düşünülmüştü. Bu düşüncelere rağmen düşman uçaklarının sefer kuvvetini görmeleri engellenememişti. Gece yürüyüşleri sırasında şiddetli rutubet içinde esen keskin rüzgarlardan dolayı yürüyüşler zahmetli olmuştu[563]. Çölde yürüyüş sırasında

---

[558] Stoddrad, **a.g.e.**., s.92.
[559] **Sabah,** S. 9096, 26 Kanun-ı evvel 1330-8 Kanun-ı sani 1915.
[560] **ATASE Arş.**, Kl. 161, Ds.711(174), F. 39.
[561] Erden, **Paris'ten.....,** s.45-46.
[562]Osman Gültekin,"*Süveyş Eferi ve Bağdat'da İngilizlerle Çarpışma",* (Anlatan S. Ali Eke-Topçu Çavuşu),**Türk Kültürü**, S.46, (Ağustos 1966), s.864; Münim Mustafa, **a.g.e.,** s.23; Karasapan, **a.g.e.,** s.167.
[563] Kressenstein**, a.g.e.** , s.54 ; Erden, **Paris'ten...,** s.123.

Bedevi Arap kılavuzların yol göstermeleri ile ilerleme sağlanıyordu. Çöl de küçük kum tepeleri rüzgardan kayıp oluyor, arazi dümdüz bir hale geliyordu. Bazen kılavuzlar yollarını şaşırıyorlarsa da yıldızlar aracılığı ile istikametler bulunabilmişti[564].

Çölde ilerlerken taş çölünün düz kısımlarında yürüyüş derinliklerini azaltmak için birlikler yanyana ve muhtelif kollar halinde yürütülüyordu. Kanala varılana kadar ne hayvan ne de hayvan zayiatı verilmişti. Az gıda almak insanlardan ziyade develeri yıpratmıştı. Üç kilo arpa yetmediği için develer ölmeye başlamıştı. Diğer hayvanlarda zayıflamışlardı[565].

Yürüyüş sırasında İstihkâm bölükleri beraberlerinde beş köprücü takımı arabalarını ve 15'lik ağır obüs bataryasını çölden geçirmek görevini almış olduklarından bütün çöl boyunca bu görevin zorluğu ile uğraşmışlardı. Birüssebi'den Kanala kadar çöl yolunun en önemli kumluk ve oynak kısmı Ümmüşeyhan ile İbin arasında idi. Diğer kısımların % 70'i kum ve diğer kısmı sert arazi idi. Bu bölgeler tamamen kumluk olmadığı için özellikle tekerlikli kıtalar bundan sonra daha serbest hareket edebilmişlerdi[566].

Hafirülavce'de bir günlük mola verilmişti. Cemal Paşa'nın emri ile sefer kuvveti ile beraber sefere katılan Arap Hocalar Kolordu Kumandanı'nın Kurmayları ile beraber hayvan üzerinde ordugâhtan ordugâha giderek askerlere nutuklar vermişti. Bu nutuklar alelade erler üzerinde o kadar tesirli olmuştur ki, bunlardan birkaçının histerik krizler geçirdiğine ve kramplara tutulduğu görülmüştü . Bundan sonra sefer kuvveti altı günlük bir gece yürüyüşüyle Kanalın yaklaşık olarak 50 km doğusunda bulunan İkinci Habra ile Hafirülavce arasındaki iki yüz elli km'lik mesafeyi kat etmişti[567].

Merkez kolunun takip ettiği istikamette su durumu ise; Birüssebi'de bol miktarda su, Halasa'da biri yeni açılmış iki kuyu, Hafir'de suyu bol bir kuyu, Vadii-i Ariş'te çukurlarda kalmış yağmur suyu, Birihamme ve Birinci Habra'da 24 saatte bir kaç bin kişinin ihtiyacı için yeterli birer kuyu mevcuttu. İkinci Habra'da büyük bir su birikintisi, Harabi'de sarnıç içinde yağmur suyu vardı. Ümmüşeyhan, Hilal, İbin ve Cefcafe'de su yoktu. Buralarda su kolları vasıtasıyla ihtiyaç karşılanmıştı. İkinci

---

564 Münim Mustafa, **a.g.e.** ,s.23-24.
565 Belen, **....1915 Yılı Hareketleri**, C.II, s.67.
566 M. Celalettin Sorguncu, "*1915 Senesi Başındaki Süveyş Kanalı Geçiş Harekâtı ve İstihkam Birliklerinin Kullanılması Hakkında Bir Tetkik"*, **Askerî Mecmua**, S.99, (I. Kanun 1935), s.982-983.
567 Kressenstein, **a.g.e.**, s.55.

Habra'dan sonra hiç su yoktu[568]. Vadi-i Ariş noktasından sonra su kollarıyla birliklerin su ihtiyaçlarının zorlaşacağı düşünülerek birliklerin hareketinden önce değişerek birer istihkam müfrezesi tombazlarla ileri sürülerek konak noktası yakınlarında kuyu kazdırılarak tombazlar kumun içerisine sırtüstü gömülerek içleri su ile doldurulmuştu. Böylece birlikler konak noktalarına gelme suyu hazırlanmış oluyordu. Birlikler geceleri hareket ettikleri için tombazların başında su alma işi sabah veya akşam karanlığı ile yapılıyordu. Birlikler yürüyüşe geçtikten sonra ekseri boş su kapları da geriye gitmeden buralardan suları tamamlanıyor ve birliklerini takip ediyorlardı. Birliklerin su ihtiyacı teşkil edilmiş olan kuyucu müfrezelerinin faaliyeti geriden gelen kolların ve ikinci kademe birliklerinin suyunu temin etmişti. Merkez kolu birliklerinin su ihtiyacının büyük bir kısmı bu kuyulardan sağlanmıştı[569]. II. Habra'dan sonra su ihtiyacı su kolları vasıtasıyla sağlanmıştı. Düzensizlik sebebiyle su kaplarının bir kısmı doldurulamamış, bir kısmı da yarı doldurulmuştu. Teneke kapların bazıların su sızmış, yerli tulumbalar da kokmuştu[570].

Çölde kuyuların açılmasında ve su bulunacak yerlerin tespitinde başlangıçta zorluk çekilmişti. Daha sonraki tecrübelerde ve kuyucu müfrezesinden bir miktar çerçeve getirildikten sonra kanala ulaşılıncaya kadar her konak noktasında açılan kuyulardan 1,5-3 m arasında su çıkarılmıştı. Bazı yerlerde bol bazı yerlerde de saatlerce bekleyerek sızıntı ile dolmak suretiyle kovalar doldurulmuş, daha sonra bu kovalara taşınarak doldurulmuştu. Bu kuyuların suları bazı yerlerde acı veya tuzlu bazı yerlerde ise içilebilecek durumda idi[571].

17 Ocak 1915 tarihinde Ordu Karargahı Kudüs'ten Birüssebi'ye doğru harekete geçmişti[572]. Aynı tarihte Cemal Paşa Birüssebi'den Başkumandanlık Vekâleti'ne yazdığı yazıda; *"yarın Birüssebi'den kanala doğru hareket ediyorum*" bilgisini vermekteydi[573].

21 Ocak 1915 tarihinde İbin'de bulunan Cemal Paşa'nın Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderdiği telgrafta; 20 Ocak 1915 tarihinde İbin noktasına geldiğini bildirmiştir. Burasının Elariş, Kala'tülnahil hattının biraz batısında ve Kanal civarında

---

[568] **Paris'ten....**, s.123-124.
[569] Sorguncu, *a.g.m.*, s.983.
[570] Belen, **....1915 Yılı Hareketleri**, C.II , s.67.
[571] Sorguncu, *a.g.m.*, s.983.
[572] **ATASE Arş.**, Kl. 161, Ds.711(174), F. 48.
[573] **ATASE Arş.**, Kl. 162, Ds.714(465), F. 11 ; Kl. 161, Ds.711(174), F. 48-2.

olup, kanala üç günlük yürüyüş mesafesinde olduğunu beyan etmiştir. Telgrafın ikinci maddesinde VIII. Kolordu'nun merkez kolunun ileri kıtalarının piyade yürüyüşüyle kanalın iki günlük, büyük kısmının ise, 4 günlük mesafeye zayiatsız olarak geldiğini bildirmiştir[574]. Cemal Paşa'nın İbin'de bulunurken Enver Paşa'ya çektiği diğer bir telgrafta ise; *"Ben yakında Sebükbar olarak yalnız birkaç Erkân-ı harp zabitiyle kanala müteveccihen hareket edeceğim. Mudanya'dan gelmekte olan 8. Fırka bidayetten Kudüs havalisinde toplanacaktır. İaşe ve su düşüncelerinden dolayı bu fırka ancak kanalı geçtikten sonra ileriye celbedilecektir. 36. Fırka'ya dahi ihtiyaç olursa ileriye celbedeceğim. Bütün bu kuvvet Allah'ın inayeti ile maksat için kafidir ümidindeyim. Şayet kanaldaki taarruzumuz esnasında ölürsem bu seferi idare edebilecek sizden başka kimseyi tahattur edemiyorum. O zaman herhalde İstanbul'dan Kudüs'e gelerek bu emr-i azimi neticelendirmenizi vasiyetim ve son emelim olarak arz ve rica ederim. Cenabı Hak İslâm'a nusret versin kardeşim*" diyerek[575] telgrafını sonlandırmıştı.

Cemal Paşa İbin'de bulunduğu sırada birliklerin durumu şu şekilde idi:

VIII. Kolordu (Birinci Kademe), Merkez Kolu- Büyük kısmı ile Birihamme'de ileri müfrezesiyle İkinci Habra'da

10. Tümen (İkinci Kademe), bir alay bir topçu taburu ile Birüssebi'de diğer alaylarda Kudüs ile Birüssebi arasında Sağ Kanat Müfrezesi, Elariş'in bir günlük ilerisinde, Binbaşı Mümtaz Bey'in emir kumandasında olan Birülabd'de bulunuyordu. Urbandan oluşan bu birlik 21 Ocak 1915 tarihinde Elkantara karşısına ulaşmıştı.

Sol Kanat Müfrezesi, Kalatülnahil'den bir gün ileride Yüzbaşı Eşref Bey'in emir kumandasında olan urban 21 Ocak 1915 tarihinde Süveyş yakınına ulaşmış bulunuyordu.

Birlikler bu şekildeyken ikinci kademe ile hareket etmesi gereken Hicaz Sefer Kuvveti henüz Maan'da idi[576].

Cemal Paşa İbin'de bulunurken, Hafir ve batısındaki çöl ambarlarının 20.000 kişiye göre stokları ise; İbin'de, 4 günlük peksimet ve 5 günlük hurma, Hilal'de 1 günlük peksimet ve 1 günlük hurma, Ümmüşeyhan'da 1 günlük peksimet ve 1 günlük hurma, Hafir'de 5 günlük peksimet ve 1 günlük hurma mevcuttu. Hafir ile İbin arasındaki kollarda 20.000 kişi için 1 günlük peksimet ve 10.000 deve için 1 günlük arpa vardı. Çöl ambarlarında hiç arpa mevcut değildi. Toplam olarak 12 günlük

[574] **ATASE Arş.**, Kl. 161, Ds.711(174), F. 64.
[575] Erden, **Birinci....,** s.29.
[576] **BDHTH**,C.IV, Ks. 1, s.192.

peksimet, 8 günlük hurma ve 1 günlük arpa vardı[577]. Bundan dolayı 10. Tümen grup grup ileri alınacaktı. Buradan 21 Ocak 1915 tarihinde birinci kademeye verilen direktife göre; öncelikli olarak mümkün olduğu kadar kanala yakın bir yerde su üssü kurulacak, böylece deve kollarının işi hafifletilecekti. Kanalın doğusundan düşman atılacak, kanala yakın bir örtme yapılarak düşmana keşif sahası bırakılmayacaktı. Demiryolu ve telgraf hatları bozulacak ve isyan çıkarmak için kanalın karşı yakasına gönüllü keşif kolları görevlendirilecekti. Bunun yanında kanal düşman gemilerine kapatılacaktı. Düşman kuvveti, bölümleri, mevzileri, ayrıntılı olarak keşif edilecek, bu faaliyetler sırasında muharebe yapılsa da kanalı geçmek için ciddi bir şekilde muharebeye girilmeyecekti[578].

Deve yetersizliğinden dolayı 10. Tümen'in derhal ve topluca hareketi mümkün olamamıştı. Bunun yanında Hicaz Sefer Kuvveti de henüz hareket edememişti. Cemal Paşa, yiyecek ve özellikle su durumu bu beklemeye imkân olmadığının farkında olsa bile 10. Tümen'in hiç olmazsa yarıdan çoğunun katılmasını istiyordu[579]. Zaten Cemal Paşa, VIII. Kolordu' ya gönderdiği direktifinde de; münferit bir taarruzla Mısır Seferini tehlikeye düşürmemek için, hakiki taarruzu yapmadan önce 10.Tümen'in büyük kısmının gelmesinin beklenmesinin gerektiğini belirtmişti. 10.Tümen'in bir piyade alayı ve bir topçu taburundan oluşan birinci kademesinin 20 Ocak 1915 tarihinde Birüssebi'den hareket ettiğini, bu kuvvetin 31 Ocak 1915'de ve ikinci kademesinin de en geç 4 Şubata kadar kanal karşısına gelebileceğini, böylece genel taarruza bu kuvvetlerinde iştirak edeceğini bildirmekteydi. Cemal Paşa'nın direktiflerinin sonunda ise, kaç günlük yiyecek ve sularının kaldığını sormaktaydı. Bu direktif 21 Ocak 1915 tarihinde hecin süvar vasıtasıyla VIII. Kolordu'ya gönderilmişti[580].

Cemal Paşa'nın bu direktifini alan VIII. Kolordu Kumandanlığı'nından 22 Ocak 1915 tarihinde Birinci Habra'dan gönderilen rapor 23 Ocak 1915 tarihinde IV. Ordu Kumandanlığı'na ulaşmıştı. Bu rapora göre:

Birliklerin sıhhi durumu şevk ve gayreti mükemmel seviyededir. Yürüyüş sırasında zayiat yok denecek kadar azdır. Çölde önemli bir hastalık çıkmamıştır. Su ve iaşe bu güne kadar eksiksiz bir şekilde temin edilmiştir.

---

[577] Erden, **Paris'ten...,** s.98.
[578] Muzaffer, *a.g.m.*, s.18.
[579] **BDHTH**, C. IV, Ks.1, s.193.
[580] **BDHTH**, C. IV, Ks.1, s.193-194.

Birliklerin durumu ise; sağ kol, Birüllabid'de, merkez kolu, Birinci Habra'da, sol kol, Kalatülnahil'in 50 kilometre batısında bulunmaktadır. VIII. Kolordu amacını şu şekilde açıklamaktaydı:

24 Ocak günü sabahı merkez kolu büyük kısmiyle İkinci Habra'ya ulaşacaktır. İkinci Habra ve 8 km güney doğusunda Harabi de bol miktarda su bulunmaktadır. İkinci Habra ve Harabi ilerideki hareket için üs olarak tahkim edilecektir. Bu noktalarda bir erzak ambarı, cephane deposu 25. Seyyar hastahane tarafından bir hastahane ve bir sıhhiye deposu kurulacaktır.

Bir müfreze Mahdes'i işgal edecektir. Güney (Serapyum) müfrezesi de Tosum'un yaklaşık olarak 16 km doğusunda keşif edilecek bir mevki işgal edecektir. Müfrezeler bu mevkileri tahkim ederek, kanala karşı yapılacak keşif faaliyetleri için dayanak noktaları olacaktır. Mahdes'de müfreze için yeterli miktarda su vardır. Güney müfrezesinin suyu kollar aracılığı ile temin edilecektir.

Kolordu raporunun devamında müfrezelerin kuvvetleri ve terkipleri hakkında verdiği bilgi şöyle idi:

Mahdes Müfrezesi: Kumandanı 68. Alay Kumandanı Kaymakam Kemal Bey, 68. Piyade Alayı, bir hecin süvar bölüğü, 25. Sahra Topçu Alayının 1. Taburu, topçu hafif cephane kolu, bir istihkam bölüğü, 23. Seyyar hastahanenin yarısı, 27. Sıhhiye Bölüğünün yarısından oluşacaktı.

Güney Müfrezesi: Kumandanı 25. Tümen Kumandanı Ali Fuat Bey, 75. Alayın 1. Taburu ve Alay kurmayı, bir hecin süvar bölüğü, 25. Sahra Topçu Alayının 4. Bataryası, bir istihkâm bölüğünden ibaret olacaktı.

İkinci Habra'da: Kolordu karargahı, sahra topçusunun geri kalanı, ağır topçu bataryası, istihkam taburunun geri kalanı, Köprücü takımları ve malzeme kolundan oluşurken,tümenin geri kalan kuvvetleri ise Harabi'de bulunacaktı.

Güney müfrezesinin mevzii 24 Ocak 1915günü keşif edilecekti. Aynı günün akşamı Mahdes müfrezesi ve 25 Ocak akşamı güney müfrezesi mevzilerine hareket edeceklerdi. 26 Ocak tarihinde mevziler tahkim edilecektir. Bundan sonra Ferdan'ın, İsmailiye'nin ve Tosum'un beşer kilometre doğusundaki mevzilerin keşifleri yapılacaktı[581]. Kolordu raporunda su ile ilgili olarak ta; İkinci Habra'da küçük bir gölün bulunduğunu,ama bunun suyunun zaman geçtikçe azaldığını belirtmişti. Bunun yanında

[581] Erden, **Paris'ten...,**s.100-102.

İkinci Habra'nın 8 km güney doğusunda bulunan Harabi'de bulunan sarnıç içerisinde bulunan suyun etrafı kapalı olarak güneşten korunduğunu, her iki kademe için bir iki hafta yetecek miktarda olduğunu beyan etmekteydi[582].

Kolordunun plânına göre; Mahdes'te bulunan kuvvetler takviyeli bir alay, Serapyum müfrezesi ise, takviyeli bir tabur kuvvetindeydi[583].

10. Tümen birliklerinin İbin'e birbiri ardısıra gelişleri üzerine arpa ve su ihtiyacı şiddetli bir surette kendini göstermeye başlamıştı. Bunun üzerine 10.Tümene aşağıdaki emir verilmişti:

*"Ocak ayının 26. Günü akşamı saat: 20.00'den itibaren Hafirülavce'den İbin'e hiçbir kıtanın hareket ettirilmemesi,*

*Eğer kıtalar İbin'e en az 24 saat ara ile gelmezlerse su sağlanamayacağı,*

*1. Topçu Taburu ve ona bağlı hafif cephane kollarının, tümenin son kademesini teşkil etmesi ve piyade, topçu, cephane kollarının daha önce yollanması, adi obüs bataryasının şimdilik iaşe meselesi müsaade ederse Birüssebi'de, etmezse Kudüs'te kalması, tümen karargahının çabuklukla kanala gelmesi"* emredilmişti[584].

Ordu Karargahı geri işlerini yoluna koymak için iki gün İbin'de kaldıktan sonra ileriye doğru harekete geçmişti[585].

14 Ocak 1915 tarihinde büyük kısmı ile yürüyüşe başlayan VIII. Kolordu 24 Ocak 1915 tarihinde İkinci Habra'ya ulaşmıştı. Bu sırada kolordunun ileri müfrezesi ise kanala yaklaşık olarak 15 kilometre uzaklıkta Cemal Paşa ve Mahdes mevkilerine ulaşırken, sağ kanat kolu Kantara karşısına, sol kanat kolu da Süveyş karşısına ulaşmış bulunuyordu. Yürüyüş sırasında fevkalade intizam ile hiç bir döküntü ve hasta verilmeden icra edilmişti. Bazı günler su meselesinden dolayı uzun mesafeler kat edilmişti[586].

Kahire'den alınarak İtalyan basında yazılan haberi 23 Ocak 1915 tarihinde **Sabah** gazetesi yayınlamıştı. Bu habere göre; "*Birçok Avrupalılar vaziyetin pek de emin olmamasından dolayı Kahire'den müferakata hazırlanmaktadırlar. Temin edildiğine göre Osmanlı Ordusu Kumandanı Cemal Paşa'nın bir mektubuna hamil olan bir Arap İsmailiye'de İngiliz Ordusu Kumandanı General Maksvell'in nezdine gelmiştir. Cemal Paşa mezkûr mektupta Süveyş Kanalının bitaraflığını ve kanalda serbest-i seyir sefaini ihlal etmemek maksadıyla İngiliz Kumandanını ya Sina*

---

582 Erden, **Paris'ten...**, s.102.
583 Muzaffer, *a.g.m.*, s.19.
584 **BDHTH**, C.IV, Ks.1, s.198.
585 Muzaffer, *a.g.m.*, s.18.
586 **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2-12.

*Şebe Cezîresinde muharebeye veyahut Mısır dahiline çekilerek Osmanlı Ordusunun taarruzata intizâra davet eylemektedir. İngiliz Kumandanı General Maksvell cevap i'tasından imtina etmiş ve tahkimâtın tesri' inşaası hakkında emirler vermiştir. İngiliz tayyarecileri bu son günlerde kumlar içinde bile infilak kabiliyetine haiz yeni bir bomba tecrübe etmişlerdir. Yine mezkûr gazete muhabirinin beyanına göre Osmanlı Ordusunda 8 tayyare, pek çok madeni köprüler ve yine madeni olmak üzere küçük merâkip-i bahriye bulunmaktadır. Bingazi hududunda bulunan Sünusilerin hücumundan korkmaktadırlar"* bilgileri[587] yeralmaktaydı.

Cemal Paşa'nın 25 Ocak 1915 tarihinde Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderdiği yazıda özetle; erzak ve su meselesinin bugüne kadar hoş halde cereyan ettiğini, merkez kolunun 25 Ocak 1915 tarihinde kanalın bir günlük mesafesinde üst hazırlayacağını, 27 Ocak 1915 tarihinden itibaren kanal önünde çarpışmaların başlayacağını, 10.Tümenin öncülerinin 25 Ocak 1915 tarihinde İbin'e geleceklerini, öncülerin İbin'den hareketinden sonra ordu karargahının ileri harekâta başlayacağı bildirilmişti[588].

15 Ocak 1915 tarihinde 10. Tümenin 28. Piyade Alayı ve bir topçu taburuyla Birüssebi'ye ulaşmıştı. 10. Tümenin ilk kademesi 21 Ocak 1915 tarihine kadar çöl teşkilâtını tamamlayarak Birüssebi'den hareket etmişti. 10.Tümen VIII. Kolordu gibi ayrıca tümen için erzak ve su kolları teşkil edilmemiş alaylara merbut alay ağırlığı olmak üzere alayın 10 günlük erzakını ve bir günlük suyunu taşıyacak şekilde deve kolları teşkil edilmişti[589].

Cemal Paşa, Birinci Kanal Seferi için kanala doğru ilerlerken 23 Ocak 1915 tarihinde Başkumandanlık Vekâleti aracılığı ile Roma Askerî Ataşesi Ali Mümtaz Bey'den IV. Ordu Kumandanlığı'na gelen 17 Ocak 1915 tarihli yazıda; Mümtaz Bey'in Almanya Askerî Ataşesi ile görüşmesi sırasında Mısır üzerine hareket eden ordumuzun kuvvet ve teşkilâtımızın yeterli olup olmadığını sorduğunda Alman Ataşe, Polonya kuzeyinde yapılacak bir muharebenin nasıl Rusya'ya karşı olan durumu belirleyecekse, Süveyş Kanalına karşı yapılan bir harekâtın İngilizlerle olan harbin sonucunu belirleyeceğini, bundan dolayı taarruz için acele edilmeyip aksine gayet tedbirli davranılması gerektiğini bildirdiğini beyan etmekteydi. Alman askerî ataşesi ordumuzun ağır topçu kuvveti olarak zayıf olduğunu, İngilizlerin şu anda Mısır'daki kuvvetlerinin yetersiz olduğunu, fakat 48 saat içerisinde bir kaç tümen askerî Fransa'dan nakil

[587] **Sabah,** S. 9107, 10 Kanun-ı sani 1330- 23 Kanun-ı sani 1915.
[588] **ATASE Arş.**, Kl. 161, Ds.711(174), F. 80-3.
[589] **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(44), F. 2-12.

edebileceğini, geçici bir mağlubiyetin dahi savaşı neticesiz bırakabileceğini beyan etmekteydi[590].

26 Ocak 1915 tarihinde Cemal Paşa'nın BaşkumandanlıkVekâleti'ne yazdığı yazıda; bugün ordu karargahıyla İbin'den kanala hareket edeceğini, son telgraf noktasının İbin'de bulunduğunu, Kanal ile İbin arasındaki haberleşmelerin hecin süvar muhabere postalarıyla yapılacağını, 10. Tümen'in üçte birinin İbin'i geçtiğini, bu kuvvetin 29 Ocak 1915'de kanal gerisine ulaşacağını, Allah'ın yardımıyla şimdiye kadar bütün harekâtın plânlanan şekilde cereyan ettiğini, askerlerin morallerinin mükemmel olduğu bildirilmekteydi[591].

Merkez kolu Habra'ya gelince bu kolun öncüsü 40 km kadar ileride bulunan Birülmağdal'a sürüldü. İkinci Habra'da ikinci kademenin yaklaşması beklenildi. Erzak ve su kolları boşaltılarak doldurulmak üzere Birüssebi'ye gönderildi. Bu sırada savunma tedbirleri alınarak keşif faaliyetlerine başlandı. Keşif kollarının yaptıkları keşifler sonucunda, düşmanın, Kanalda batı sahiline yerleştiği, yalnız Tosum,Serapyum doğusunda bir küçük köprübaşı mevzii tesis ettiği, Timsah ve Acıgöl'de savaş gemilerinin bulunduğunu, Kanal doğusunda zırhlı trenler olduğu görüldü. Kanalda vapurların geçişi devam ediyordu. Eğer Türk kuvvetlerinin elinde uzun menzilli top bulunsaydı. Kanaldaki gemilerden birkaçını batırıp Kanalı kapatmak mümkün olacaktı[592].

Ordu Karargahı 27 Ocak 1915 tarihinde Cefcafe'ye geldiği zaman, Ordunun İbin'den verdiği direktifine VIII. Kolordu'nun İkinci Habra'dan yazılan cevabı geldi[593]. Kolordu Orduya cevabında:

*"Kanala karşı yapılacak taarruzun ne vakit yapılacağı yalnız askerî maksatlara bağlı olmayıp maatteessüf kıtalara lüzumlu suyun sağlanmasına bağlıdır. Kıtalara dağıtılan suyun sarfında ekonomik davranılmasına rağmen su ihtiyacı pek çoktur. Gerek 2. Habra'da, gerek Elharabi'de su sür'atle azalmaktadır. Bütün vasıta ve tedbirlere baş vurularak hemen ilerde su sağlanmasına büyük gayret sarf olunmaktadır. Buna muvaffak olunamadığı taktirde, su ihtiyacından dolayı 10. Tümenin bütünü ile toplanmasından önce taarruza mecbur olacaktır.*

*Ordu Komutanlığının, su deposu yapılması hakkındaki emrini yerine getirmek -bu yönde gereken ulaştırma araçlarının eksikliği nedeni ile imkânsızdır. Şimdiye kadar su deposu yerine kullanılmakta olan tombazlar azar azar ileriye alınmaktadır. Dün yaptığım keşifler sırasında kanaldan yaklaşık olarak 15:18*

---

[590] **ATASE Arş.**, Kl. 248, Ds.1031(1224), F. 39-1.
[591] **ATASE Arş.**, Kl. 161, Ds.711(174), F. 80.
[592] Belen, **...1915 Yılı Hareketleri**, C.II, s.67-68.
[593] Erden, **Paris'ten...**, s.107 ; **BDHTH**, C.IV, Ks.1, s.198.

*km mesafedeki bir tepeye çıktım. Bu tepeden, kanalın İsmailiye'den Acıgöl'e kadar ki kısmı görünüyordu. Havanın müsaadesizliğinden teferruat görülemiyordu. Güney Grubu için Serapyum'un 15 km kadar doğusunda ve Mahdes'in 23 km güneyindeki yer seçilmiş ve Cemal Paşa tepesi adı verilmiştir. Gerek bu yer, gerek Biri Maktel mevzii pekiştirilecek ve ayrıca, büyük ve kapalı bir direnek noktası olmak üzere 2. Habra'da bir kaç kilometre ilerisinde bir himaye mevzii hazırlamak mümkün değildir. Buradaki arazinin haline göre, büyük faydalar sağlayacak bir mevzi değildir. Buradan Cemal Paşa tepesine kadar yol, sahra topçusunun zorlukla harekâtına elverişli ise de; ağır topçunun geçmesine kesin olarak elverişli değildir.*

*Taarruzun İsmailiye ile Ferdan'a karşı yapılması halinde ağır topçu ile köprücü malzemelerinin Cemal Paşa'dan Biri Maktel'e getirilmesi lâzımdır.*

*Biri Maktel ve Cemal Paşa tepesi müfrezelerinin tahkim kıtaları bu akşam buradan hareket ediyorlar.*

*Ağır topçu ile köprücü malzemesi kısa yürüyüşlerle Cemal Paşa müfrezesini takip takip edeceklerdir. Yaklaşık olarak 30/31 Ocak gecesi düşman ateşinin etkili bölgesine, yani kanala 7-8 km. ye kadar ileri kıtaları sürerek burada da tahkimât yapılacaktır. İşte bu kıtaların himayesi altında ağır topçu ile köprücü malzemesi biraz daha ileriye alınacaktır. İki üç gün sonra da kıtaları düşman mevziine üç bin metreye kadar yaklaştıracağım. Bununla beraber, 10. Tümenin 1. kademesinin gelmesine kadar su meselesinin müsaade edebileceğine ve böylece ve böylece taarruzun bu kademe ile beraber yapılabileceğini ümit ediyorum. Dün düşmanın yalnız üç atlıdan ibaret keşif kolunu gördüm.*

*Acıgöl'de şimdilik düşman harp gemisi yoktur. Bir düşman uçağı Biri Maktel civarında bir deve koluna bomba atmış, bir deve ölmüş ve iki er ağır yaralanmıştır. Bu günden itibaren bütün kollara mümkün olduğu kadar gece yürüyüşü yaptırıyorum''* beyanatı[594] bulunmaktaydı.

28 Ocak 1915 tarihinde VIII. Kolordu'nun bütün kolları kanal önünde, 10. Tümen'in öncü kademesini oluşturan bir piyade alayı ve bir topçu taburu Birinci Habra'ya gelmişlerdi[595]. Hicaz Sefer Kuvveti Maan-Nahil yolunu takiben 22 Ocak 1915 tarihinde harekete başlamış ve ilk kademesiyle 31 Ocak 1915 tarihinde Nahil'e ulaşmıştı[596].

29 Ocak 1915 tarihinde sabahı Ordu Kumandanı, Kolordu Karargahının bulunduğu Cemal Paşa Tepesine gitmişti. Burada görüşme sırasında Kolordu Kumandanı taarruz plânını açıklamıştı. Bu plâna göre; sağ kol ile Kantara istikametinde merkez kolu ile Ferdan - Serapyum cephesine karşı, sol kol ile Süveyş istikametinde ilerleyecek, asıl geçit hareketinin merkez koluyla yapılmasını düşünüyordu. Timsah gölünde savaş gemileri bulunduğundan gölün batı kıyısındaki İsmailiye'ye karşı geçit

---

[594] **BDHTH**, C.IV, Ks.1, s.198-199.
[595] Erden, **Birinci...**, s.6.
[596] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F. 2-13.

hareketi yapılamazdı. Asıl geçiş harekâtı İsmailiye'nin kuzeyindeki Ferdan bölgesine veya İsmailiye'nin güneyindeki Tosum Serapyum bölgesine yapılması gerekmekteydi. İkinci Habra'dan Ferdan cephesine yürüyüş istikametine daha yakın, zırhlı trenlerin tesirinden nispeten daha uzaktı. Ayrıca tatlı su kanalı bu cephenin tam karşısındaydı. Bundan dolayı taarruzun bu cepheye karşı yapılması uygun görülmüştü[597]. Taarruzun başarılı olması için düşmanın gafil avlayabilmesi gerekliydi[598]. Cemal Paşa hatıratında bununla ilgili olarak; *"Bütün ümidlerim İngilizleri gafil avlayarak hiç olmazsa ilk hamlede, beş altı bin neferlik bir kuvvetle İsmailiye'nin güneyindeki kanal kısımlarını elde etmeğe ve sonradan 10. Fırkayı da geçirerek, 12.000 neferden ibaret bir kuvvetle kanalın karşı sahilinde yerleşmeye ve mümkün olursa İsmailiyeyi elde ederek, batıya, kuzeye ve güneye karşı alınacak müdafaa mevziileri ile şehri dört, beş gün için elde bulundurmaya ve bu müddet zarfında 8. Fırkanın yürüyüşünü süratlendirerek, İsmailiye'deki kuvvetin mevcudunu on gün zarfında 20.000 ve ilerisine vardırmaktı"* ifadelerini kullanmıştı[599].

Kolordu Kurmay Başkanı'nın teklifi üzerine ağır topçunun kullanılmasına dair taarruzdan önce bir piyade kıtası himayesinde Acıgöl'deki düşman gemilerine karşı kullanmayı düşünülüyordu. Bu sayede kanaldan geçmekte olan ticaret gemilerinin birinin kanalda batırılması için ağır bataryadan faydalanmak istiyordu. Kolordu Kurmay Başkanı'nın bu fikri Kolordu ve Ordu Kumandanları tarafından kabul edilmedi. Çünkü genel taarruz harekâttan önce ileriye sürülecek ağır batarya düşmanın bir teşebbüsü karşısında elden çıkabilirdi. Bataryanın elden çıkması, taarruzdan önce sefer kuvveti üzerinde maddi ve manevi önemli bir etki olacaktı. Bunun yanında sonradan yapılan keşiflerden batarya için Büyük Acıgöl'e karşı uygun bir mevzi bulunamamıştı. Bundan dolayı ağır bataryanın Timsah gölüne karşı kullanılmasına karar vermişti[600]. Alınan kararla ağır obüs bataryası 20 Ocak akşamı bir piyade taburunun muhafazasında belirlenen mevziye girecekti. Batarya buradan 21 Ocak sabahı Timsah gölündeki harp gemilerini ateş altına alabilecekti[601]. Fakat bu bataryanın menzili ve tesiri sınırlı idi[602].

VIII. Kolordu'nun teklifi üzerine yayınlanan ordu emrinde;

*"Düşman şimdiye kadar taarruzi bir harette bulunmamıştır.Kat'i bir müdafaa karşısındayız. Ordu bu düşmana taarruz ederek kanalı zorla geçecektir.*

---

[597] Behçet, *a.g.m.*, s.16 ; Erden, **Paris'ten....**, s.114.
[598] Stoyber, **a.g.e.**, s.8; Stoddard, **a.g.e.,** s.90.
[599] **Hatıralar Bahriye Nazırı.....**,s.170.
[600]Erden**, Paris'ten...**, s.116 **;BDHTH**, C. IV, Ks. 1**,** s.201-202.
[601] Erden, **Birinci .....**, s.38.
[602] Erden, **Paris'ten.....,** s.119.

*Taarruz 20/21 II. Kanun 330 gecesi VIII. Kolordu birlikleriyle yapılacaktır.*

*10. Fırka benim emrim altında ihtiyatta bulunacaktır. Bu fırka 20-II. Kanun sabahına kadar Cemal Paşa tepesinde toplanacaktır.*

*Ben 19 sabahı Cemal Paşa tepesinde bulunacağım.*

*16- II. Kanun yazılmıştır."* Bu emir ile birlikte sağ ve sol cenah müfrezelerine de ayrıca emirler yazılmıştı[603].

Kolordunun kanala taarruz gecesi olarak kararlaştırdığı 2/3 Şubat 1915 gecesine kadar gelebilen 10.Tümen birlikleri Kolordu taarruz cephesinin sağ kanadı gerisinde ordu ihtiyatı olmak üzere bulunacaktı. Bu mevzide İngilizlerin İsmailiye'den yapacakları bir karşı taarruzu püskürtmek imkânı olmakla beraber geçit yerine ve ileriye alınması mümkün olacaktı[604].

VIII. Kolordu Sefer Kuvveti'nin merkez kolunun büyük bir kısmı oluşturarak geçiş yapması plânlanan altı piyade taburu ve bir sahra topçu taburu 1 Şubat 1915 sabahı İsmailiye'nin yaklaşık olarak on kilometre güney doğusunda, Ketibetülhayl isimli bölgeye hakim bir kum tepesini işgal ederek tahkimâta başlamıştı.Bir piyade alayı ve bir topçu taburu'da İsmailiye'nin on kilometre kuzeyindeki Ferdan Bölgesinin on kilometre doğusunda bulunan Mahdes mevkiinde toplanmıştı.Bu alay Ferdan-İsmailiye'ye karşı gösteriş taarruzu yapacaktı[605].

Ordu Kumandanlığı'nın kanala taarruzla ilgili olarak verdigi emirden sonra VIII. Kolordu Kumandanlığı'nın 2 Şubat 1915 tarihinde verdiği emirde:

Düşmanın bütün kuvvetlerinin kanalın batı sahiline çekildiğini, İsmailiye ile Büyük Acıgöl arasındaki kanal kısmının doğu sahili düşmanın zayıf kuvvette nöbetçilerinin bulunduğu, Timsah ve Acıgöl'de de düşman savaş gemilerinin bulunduğu bildirilmekteydi.

2/3 Şubat gecesi düşmana taarruz edilerek kanal zapt edilecekti.Merkez koluyla aynı zamanda sağ kol Kantara'ya 68. Piyade Alayı Ferdan ile İsmailiye'ye, sol kol Süveyş'e ve 10. Tümen'den bir bölük ihtiyatı teşkil etmek üzere Ordu Karargahı'nın Şalof'a taarruz edecekti. Sol koldan da Trablus mücahidi Serapyum ve güneyine ilerliyecekti. 10. Tümen ihtiyatı teşkil etmek için ordu karargahının ilerisine ulaşacaktı.

---

[603] Muzaffer, *a.g.m.*, s.22.
[604] **BDHTH**, C. IV, Ks.1, s201.
[605] Erden, **Birinci.....**,s.30-31.

Ağır topçu bataryası havanın karaması ile birlikte 75. Alay'ın 1. Taburunun muhafazasında Bi'rülfevvare ve Bi'rülmere bölgesinde mevziye girecekti.Ağır bataryaya yürüyüş sırasında yardım etmek için 10. Tümen'den bir tabur ayrılacaktı. Bu ağır bataryanın görevi ise, Timsah gölündeki düşman gemilerini tahrip etmekti. Fırsat bulursa kanalın methalin bir tüccar veya nakliye gemilerini batıracaktı. Ağır topçu bataryası bu görevi yerince getirince güneye hareketle Büyük Acıgöl'deki düşman savaş gemilerini ateş altına alacaktı.

Piyade alayları akşam saat 6'da kendi ordugâh mahallerinde cepheleri batıya yönelik olmak üzere yürüyüşe hazır bir vaziyette bulunacaklardı[606].

Taarruza katılacak alaylar sırası ise; 73., 74., 75. Alayın 2. Taburu'ndan oluşmaktaydı.73. Piyade Alayı'nın kolbaşı Kolordu Kurmay Başkanı tarafından sevk olunacaktı. 74. Alay ve 75. Alayın 2. Taburu'da takip edecekti.

Alaylar köprücü takımlarının ordugâhına yürüyecekti. Birliklerin buradan ayrılmaları sırasında bunların hücum kolu olarak ayrılan bölüklerden herbiri üçer tombaz ve istihkam askerlerini alacaklardı. Birlikler ilk önce bir hazırlık mevziine sevk olunacaktı[607].

Sefer kuvveti Kanalı geçmek için Tosum ve Tosum'un 2 km güneyi arasındaki bölgeyi uygun bulmuştu. Geçişi yapacak birlikler 1/2 Şubat 1915 gecesi Ketibetülhayl'den hareket ederek 5 km batıdaki bir bölgeye geçerek 2 Şubat günü burada kalacaktı. 2 Şubat akşamı güneş battıktan sonra buradan güneye hareket ederek kanala doğru bir yürüyüş ile Tosum'un doğusunda ve Kanal'dan 3-4 km uzaklıktaki düz bir yere gidecek ve orada cephe batıya müteveccih olmak üzere taarruz için hazırlık yapacaktı. 2 Şubat öğleden sonra Kolordu Kurmay Başkanı tarafından tarruza katılacak bölük kumandanlarına hücum istikametleri gösterilmişti[608].

Kanal'a taarruz edecek olan birliklerin tertiplenme durumları ise şöyleydi; 16 bölükten oluşan dört tabur yanyana bulunacaktı. Her taburun iki bölük olmak üzere sekiz bölük birinci hatta, iki bölüğü ikinci hatta gizli olacaktı. Birinci hattaki bölükler hücum kollarını oluşturacaktı. Her hücum koluna bir tombaz verilecek, tombazlar hazırlık mevziine kadar arabalarla naklolunacak, buradan kanala kadar askerler tarafından taşınacaktı. Belirli zamanda hazırlık mevziinden cephe istikametinde sekiz

---

606 Behçet, *a.g.m.,* s.17 ; Erden, **Paris'ten.....**,s.130
607 Behçet, *a.g.m.,* s.17-18
608 Erden**, Paris'ten.....,** s.130, Erden, **Birinci.....,** s.38

hücum kolu ile ilerleyecekti. Birliklerin birbiri ile olan mesafeleri ise; bölükler birkaç yüz adım aralıkla, takımlar 40-50 adım aralıkla yan yana açılmış bölük kolunda yürüyeceklerdi. İkinci hattaki bölükler, birinci hattaki bölüklerin aralıkları istikametinden 300 adım mesafe ile takip edeceklerdi. Bir tabur açılmış olarak sol kanadı 500 adımdan takip edecekti. Bu sayede birbirinden birkaç yüz metre uzaklıkta ayrı sekiz noktadan geçilecekti. Birinci hattaki bölüklerin geçişi sırasında makineli tüfek bölüklerinin takımları doğu sahilinde mevzide bulunacaklar ve düşman şiddetli ateş açtığı zaman ateşe başlıyacaklardı[609].

Kolordu Kumandanı'nın birliklere yayınladığı emrin devamında ise; birliklerin gerisinden malzeme kolunun salları nakledilecekti. 73 Alayın 1. Taburu öğleden sonra 17:30'a kadar malzeme kolunun ordugâh mahalline iki bölük gönderilecekti.

İlk önce kanalın batı yakasına geçecek olan birliklerin vazifesi geriden gelecek olan birliklere yer hazırlayacaktı. Kanalın batı sahilinde toplanan iki bölük tabur kumandanın emri altında olmak üzere kanaldan 500-1000 m kadar ilerleyip burada cephesi batıya yönelik olmak üzere uygun mevzii alacaklardı.

Birinci hattaki taburların büyük kısmının toplanmasınından sonra yürüyüşe devam edilecekti. 75 Alay'ın 2. Tabur'u Tosum'u zaptedecek ve tepeyi az bir kuvvetle işgal edip geri kalan kuvvetini bu tepenin güneyinde toplu olarak Kolordu Kumandanı'nın emrinin altında ihtiyatı teşkil edecekti.74. Piyade Alayının tamamı ile batı istikametinde olarak şimendifer hattının iki tarafında ve İsmailiye'ye yönelik olmak üzere bir mevzii alacaktı. 73. Piyade Alayının sol cenahını himaye ederek tamamiyle batı istikametinde olarak şimendifer hattına kadar ilerliyecek ve burada bir tabur ile cephesi güneye yönelik olmak üzere bir mevzii alıp diğer taburunu merkezi gerisinde ihtiyat olarak Kolordu Kumandanı'nın emrine verilecekti.Eğer alaylar bu mevzinin işgalinde düşmanın mukavemetine maruz kalırlarsa derhal ve şiddetli süngü hücumu icra edecekti. Ele geçirilen mevzii kısa bir süre içerisinde kuvvetli bir şekilde tahkim edilecekti.

Köprücü takımının geri kalan bölümü 75. Alayın 2. Tabur'u ile beraber hazırlık mevziine gidip orada emir bekliyecekti. İstihkâm Tabur Kumandanı köprünün inşaası ve top hayvanlarının bir sahilden diğer sahile geçirilmesi için icap eden vasıtalar hakkında özel talimat alacaktı.

---

[609] Erden, **Birinci.....**,s.38.

25 Sahra Topçu Alayı'nın 2. Taburu, köprücü takımını ileri yürüyüşünü takip edecekti.5. Bölük hazırlık mevziinde koşulu olduğu halde kalacaktı. Hareketi için emir bekleyecekti. Bu taburun Erkânı ikinci hattaki piyade ile ilerleyip 5. Bölüğü tam zamanında ileriye aldırılacaktı[610].

5. Topçu Bölüğü kanalı geçince ivedilikle 74. Piyade Alay Kumandanının emri altına girecekti. 25. Sahra Topçu Alayı'nın dördüncü bölüğü gösterilen bölgede cephesi Tosum'a yönelik olarak bir mevziye girecekti. Bu alayın kurmay heyeti Kolordu Karargâhında bulunacaktı. Hafif cephane kolları sabah saat: 4'te ordugâhlarından hazırlık mevziilerine gideceklerdi.

Bütün cephane, su, erzak, ve malzeme kolları, seyyar hastahane ve sıhhıye bölükleri yüklü olarak ayın 3'ünde saat:6'da yürüyüşe hazır bir durumda ordugâhlarında bulunacaklardı.

Kolordu Kumandanı başlangıçta üzerinde iki kum yığını bulunan tepede bulunduğunu bildirdikten sonra Tosum istikametine ilerleyeceğini bildirmişti. Kolordu Kumandanının emrinin sonunda ise; 25. Tümen Kumandanın başlangıçta karşı sahile geçen kıtalarıyla beraber birliklerinin ilerlemesini idare edeceğini bildiriyordu[611].

10. Tümenin ilk kademesi Birüssebi'den hareketinden 11 gün sonra 1 Şubat 1915 tarihinde Cemal Paşa tepesine ulaşmıştı. 29. Alay ise 2/3 Şubat 1915 tarihinde kanal önüne gelmiş ve aynı akşam tümen kanala hücuma sevk edilmişti. Bu tümenin kademeleri bazı günler 50 km ilerlemişti[612]. Köprücü tombazlarına altışar çift öküz koşulmuş, bunun yanında halatlar ile piyade askerlerinin yardımıyla insan üssü bir gayretle kanal önüne varmıştı[613].

Tosum'un 12 km doğusundan 2 Şubat günü Ordu Kumandanlığı'nca 10. Tümene de, 2/3 Şubat gecesi için aşağıdaki emirleri vermişti:

"*Düşmanın İsmaliye önünüde zayıf piyade ve süvarisi görülmüştür. Ancak düşman bir harakette bulunamamıştır. Timsah gölünde ve acı göl'de düşman düşman harp gemileri vardır.*

*Ordu Allahın yardımıyle, 2/3 Şubat gecesi kanalı zorla geçecektir. VIII. Kolordu, 1/2 Şubat 1915 gecesi kanala üç kilometre mesafeden hazırlık mevziine girmiştir. Bu mevziiden 2/3 Şubat 1915'de taarruza başlayacaktır. Bu maksatla sekiz hücum kolu tesbit edilmiştir. Sağ kanat solundaki hucum kolu Tosum İstasyonu kuzeyinden, ayrıca Elkantara, Elferdan, İsmailiye istikametlerinden üç küçük müfreze*

---

[610] Behçet, *a.g.m.*, s.18-19.
[611] Behçet, *a.g.m.*, s.20; Erden,**Paris'ten...**, s.131-133.
[612] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F. 2-12.
[613] **ATASE Arş.**, Kl.171, Ds.742(44), F. 2-13.

*taarruz edeceklerdir. Asıl kuvvetlerin güneyinden Şalufe ve Süveyş istikametlerinden de küçük müfrezeler taarruz edeceklerdir.*

*10. Tümenin bu akşama kadar buraya gelebilecek kıtaları (bir tabur hariç), karanlık basar basmaz Tosum'un yaklaşık 4 km. güney-doğusundaki tepe (VIII. Kolordu karargahının bugünkü yeri), Çiftetepe civarında geçit haraketi yapacak olan VIII. Kolordu kıtalarının sol kanadı gerisinde hazırlık mevziine girecek ve genel ihtiyat olarak emrimde bulunacaktır. Tümen, bu hazırlık mevziinde kendi sağ kanadı gerisine doğru kademeli bir şekilde bulunacaktır. Tümen bu mevziiden duruma göre ya İsmailliye'den yapılması muhtemel bir düşman karşı taarruzunu püskürtmek için kullanılacak veya düşman böyle bir harakette bulunmazsa, VIII. Kolordu'nun geçit yapan kıtalarını takip ederek geçit haraketine katılacaktır.*

*Geçit noktalarına ulaşan yürüyüş istikametlerini kolaylıkla bulabilmek için tümene, VIII. Kolordudan beyaz şerit verilecektir.*

*10. Tümennin bir keşif kolu, VIII. Kolordu'nun sağ kanadı sonundaki hücum kolu ile beraber ilerleyecek ve beyaz şeridi 10. Tümenin hazırlık mevziinden geçit noktasına kadar serecektir.*

*VIII. Kolordu geçit noktalarını ayrıca, düşmana karşı kapalı fenerlerle işaret edilecektir.*

*İsmailiye'ye karşı keşifler: Gerek İsmailiye'ye karşı ilerleyen müfreze ile, gerek VIII. Kolordu'nun geçit yapacak kıtaları ile, gerek VIII. Kolordu'nun geçit yapacak kıtaları ile irtibat tesis etmek, 10. Tümenin görevidir. Ordu karargahında da Süvari Yüzbaşı Hayrettin komutasında bir keşif kolu gönderilecektir.*

*10. Tümenin hazırlık mevziinden ileri haraketi benim tarafımdan emrolunacaktır. Eğer İsmailiye'den karşı bir taarruz olmazsa ve tümen geçit noktasına doğru ilerlerse bölük kollarından mürekkep derin kollara haraket etmelidir. Mümkün olduğu kadar bu düzenle haraket edilmesini tavsiye ederim.*

*Bütün dost kıtalar sol kolllarının üst kısmına konulacak beyaz bir işaret (şerit veya mendil) ile tanınacaktır. Taarruza katılan bütün kıtaların poralası "Sancakı Şerif" dir.*

*Tüfekler doldurulmayacaktır. Bölük, takım komutanları herhangi bir tüfeğin doldurulmuş olmasından sorumludur*

*Küçük ağırlıktaki cephane, erlere dağıtılacaktır. Sigara içmek, konuşmak, gürültü etmek yasaktır. Komutlar yavas sesle verilecektir.*

*Tahkim avadanlığı, kasatura, matara o kadar sıkı yerleştirilecektir, ki hiç ses çıkarmasınlar.*

*Cephane kolları VIII. Kolordu cephane kollarının toplanma yerinde toplanacaklar ve orada ileri haraket emrini bekliyerek VIII. Kolordu cephane kolları haraket emrini alır almaz ayrı bir emir beklemeden onlarla beraber haraket edeceklerdir.*

*Tümenin sahra topçusu, piyade kıtaları yardımıyle ileri götürülecektir.*

*Tümenin bir taburu kanal kıyısındaki kumları kanalın içine atmakla görevlendirilmelidir. Kum torbaları varsa bu torbalardan faydanalınmalıdır.*

*10.Tümen komutanı, alay ve tabur komutanları, bu komutanların muavin ve yaverleriyle beraber yarın saat 16:30'da ağzından bilgi almak üzere Ordu Karargahına geleceklerdir.*

*10. Tümenden bir tabur, bir ağır obüs bataryasını birinci ve ikinci mevziilerine sevketmek için adı geçen obüs bataryasının yanına gelecek ve tabur 2 Şubat 1915 öğleden sonra satt 17:30'da bataryanın şimdiki mevziinde bulunacaktır.*

*10. Tümene katılan sahra topçu taburunun hafif cephane kolu, başlangıçta taburun yanında bulunacaktır.*

*Tümen komutanı; kanalı, tümenin başındaki alayla beraber geçecektir.*

*Ordu karargahı, önce Tosum'un 4 km. kadar güney-doğusundaki Çifte tepede bulunacak, sonra 10. Tümenin gerideki alayı ile kanalı geçecektir. ''*[614]

## D) KANALA TAARRUZ

2 Şubat 1915 günü güneşin batması ile birlikte birlikler toplanma yerlerini terk ederek hazırlık mevziilerine gitmek üzere iken son derece şiddetli ve uzun süren bir kum fırtınası çıkmıştı. Birlikleri hazırlık mevzilerine sevk ve fırtına dindikten sonra taarruz düzeni aldırmak büyük zorluklarla mümkün olmuştu**[615]**.

İngiliz resmi harp tarihi kayıtlarına göre; 2 Şubat sabahı İsmailiye Limanı'ndaki devriyeler tarafından Türk birliklerinin ilerlemesi tesbit edilmişti. 15:30'a kadar Türk birlikleri ile İngiliz müfrezeleri temas halindeydi. İleriki saatlerde çıkan kum fırtınasından dolayı hava keşfi yapılamamıştı**[616]**.

Çıkan fırtınanın etkisi ile tombazlar ve istihkâm taburu yollarını şaşırmış olduklarından dolayı diğer birlikler onları beklemek durumunda kalmışlardı. Fırtınadan dolayı kumların şekli değişiyor, gündüz gösterilen yollar kaybolmuştu.Bu fırtına gece de devam etmişti. Plân gereğince birliklerin 22:30'da hazırlık mevziinden kanala ileri yürüyüşe geçmeleri gerekirken fırtına sebebiyle oluşan gecikmeden dolayı 3 Şubat saat 01:45'de harekete hazıroldular ve saat:02'de, üçbuçuk saat gecikme ile hareket etmişlerdi. Birliklerin hareketi güneş doğmadan biraz önce mümkün olabilmişti**[617]**.

Yürüyüş başlangıçta düzenli bir şekilde ceryan ediyordu. Bilahare tombaz taşıyan takımlar ağırlıktan dolayı geri kalmaya ve sessizliği bozmaya başlamışlardı[618].

---

[614] Behçet, *a.g.m.,* s.20-22; Muzaffer, *a.g.m.,* s.23-24; **BDHTH**, C.IV, Ks.1, s.208-210.
[615] Kressenstein, **a.g.e.,** s.58.
[616] **Military Operations....**,s.38.
[617] Erden, **Birinci...,**s.39; Behçet, *a.g.m.*, s.22 ; Kressenstein, **a.g.e.** , aynı. yer.
[618] Behçet, *a.g.m.*,s.23.

Bu sırada birliklerin başında bulunan 25. Tümen Kumandanı Ali Fuat Bey geçidi şöyle anlatıyor: *"Tombazların insan kuvveti ile taşınması çok güç oldu. Bu yüzden ihtiyat bölükleride yardıma koşuldu. Kanala yaklaştıkça sukünet artacağı yerde gürültü ve kargaşanın önü alınamıyordu. Düşman yaklaşmamızı anladı. Tombazların taşınması için başka bir çare bulmalıydık. Birinci hat bölükleri için ayrı ayrı geçit yerleri ayrılarak bunların belli başlı birkaç gediğe yığılmasalardı düşman ateş tesiri azalırdı. Bununla beraben geçidin muvaffak olması için herkes bütün varlığı ile çalışmış ve ileri atılmıştır. 74. Alayın 1. Taburu , 73. Alayın 2. Taburu, 67. Makineli Bölüğü diğer birliklere örnek oldular. Bu birliklerin 1. Mülazım Emin ve Nazım Efendilerin çok yararlılıkları dokunmuştur"*[619]

Hücum kolları kanala 700 metre kadar yaklaştıkları zaman, saat:4'te köpeklerin havlamasını müteakip kanalın batısındaki nöbetçilerin ateşine maruz kaldılar[620].

Tombazları taşıyan takımların haricindeki takımlar sıçramalarla ve koşarak kanalın doğu kenarını tuttular. Düşman ateşi şiddetlendi. İlk önce 74. Alay 1. Tabur 3. Bölük geçiş harekâtına başladı[621]. İlk tombaz makineli tüfek ateşi ile delinerek battı. Yalnız Sadettin Efendi isimli bir zabit ve bir askerimiz karşıya geçebildi. İkinci tombaz sağlam olarak karşıya geçti. Üçüncü tombazda delindi ve battı.Yine bu alayın 2. Taburundan ve 73. Alaydan da birer tombaz güçlükle karşıya geçtiler.Çok şiddetli ateş altında karşıya geçen tombazlarda elden çıkıyor, bir daha bir daha geri alınamıyordu. Yalnız 74. Alayın 4. Bölüğünden Gedikli Küçük Zabit Muhittin Efendi, yüzerek karşıya geçmiş ve bir tombaz geriye getirebilmişti[622].

İlerleyen saatlerde düşman ateşi şiddetlenmiş, geçit yerleri şehitlerle ve gazilerle dolmuştu. Kanalın kenarı dik olduğundan tombazları indirmeye elverişli birkaç gedik bulunmuştu. Bu gediklerde düşman makineli tüfeklerinin yanlamasına ve birleşik ateşleri altında birer ölüm tuzağı oluyordu. Tombazlardan bir kaçı batmış, birazıda karşıda kalmış ve elde işe yarar tombaz kalmamıştı. Bununla beraber askerlerimiz karşıya geçmek için her türlü fedakarlığı göze alıyordu. Bir aralık karşıdan *"Allah*

---

[619] Muzaffer, *a.g.m.*, s.27.

[620] Kanalı geçiş sırasında karşılaşılan karışıklıkla ilgili olarak *"Bizimle beraber üçbin başı bozuk (milis) Arap vardı. Gönüllü Araplar, kurulan köprüden taarruz etmek istediler. Buna Cemal Paşa itiraz ederek "Siz durunuz, önce asker geçsin" dedi. Fakat Arapların ısrarları üzerine müsaade edildi. Ve gönüllü Araplar köprülerden geçerek İngilizlere taarruz ettiler. Bu taarruz neticesinde, İngilizlerin kuvvetli istihkamları karşısında yarıdan fazlası şehit oldu çoğuda esir düştü."* Bkz. Osman Gültekin, "*Süveyş Seferi ve Bağdat'da İngilizlerle Çarpışma"*(Anlatan S. Ali Eker-Topçu Çavuşu)**Türk Kültürü** ,S.46, (Ağustos 1966), s.864 Diğer bir eserde ise Refet Paşa; geçiş sırasında "*.....aman Bedeviler ordudan evvel Kanalı geçip Mısıra girecekler diye telaş dahi edilmişti*" bilgilerini vermekteydi. Bkz.Muhittin Birgen, *"İttihat ve Terakkide On Sene*" **Son Posta**, S.2286, 10 Birinci Kanun 1936.

[621]Münim Mustafa, **a.g.e.,** s.25-26; Behçet, *a.g.m.*, s.23.

[622]**Sabah,** S.9124, 27 Kanun-ı sani 1330- 9 Şubat 1915, İnönü, **a.g.e.**,s.116 ; Muzaffer, *a.g.m.*, .s.26.

*Allah"* sesleri duyuldu[623]. Bu sırada gün ağarmaya başlamış, İngilizler takviye getirdikleri yeni birliklerle kanalın batı yakasına geçmiş olan Türk kuvvetlerini tesirsiz hale getirmişlerdi. İngilizler ayrıca makineli tüfek ateşi ile kanalda bulunan tombaz ve salları batırmış veya işe yaramaz duruma getirmişlerdi[624].

Bu sırada ayrıca üzerlerinde her yere dönebilen toplar yerleştirilmiş İngiliz zırhlı trenleri hemen bu bölgeye sevk edilmişti. Bunun yanında İngiliz savaş gemileride Timsah Gölünden ve Büyük Acıgöl'den kanalı yan ateşi altına almışlardı[625].

3 Şubat 1915 sabahı VIII. Kolordu birliklerinde tereddüt görülmeye başlandığından 28. Alay ateş hattına sevk olundu. Saat: 6'dan itibaren kanaldan 100 metre mesafede piyade ateş muharebesi başladı. 25. Topçu Alayı 2. Taburu 1400 metre mesafeden mevzine girdi. Ağır obüs bataryası saat 6:30 'da Timsah gölündeki gemilere ateş açtı. Gemiler buna karşı makas ateşiyle karşılık verdi[626]. Ağır obüs bataryası saat: 8'e kadar İngilizlerin yardımcı kruvazörüne dört mermi isabet ettirmiş son isabetten sonra gemide bir parlama olmuş ve gemi alevler içerisinde İsmailiye istikametinde uzaklaşmıştı.İngilizler kruvazörün batıp kanaldaki trafiğin aksamasından endişe duymaktaydı. Requin Kruvazörü ateşe devam etmiş, obüs bataryası menzilinin kısa olmasından dolayı saat 8:30'dan itibaren susmuştu[627].

Kolordu Kumandanıdan kanalın doğu kıyısının 25. Tümen tarafından kuvvetle tutulması eldeki bütün topçuları kullanarak ateş üstünlüğü elde etmesi ve 3/4 Şubat 1915 gecesi tekrar karşıya geçilmeye çalışılması emri geldi. Fakat ateş üstünlüğü elde etmek mümkün olmadı. Karşı sahildeki İngiliz siperleri çok iyi gizlenmiş ayrıca zırhlı trenler ve kanaldaki kruvazörler de muharebeye iştirak etmişlerdi. Türk topçu mevziileri ise uçaklarca belirleniyor ve İngiliz topçusu tarafından dövülüyordu. Modern olmayan bataryalar 8 km.'lik bir mesafeden kanaldaki savaş gemilerine tesirli ateş yapamıyordu. Bu sebeple yalnız Hortving Kruvazörüne isabet ettirmişse[628] de bu gemi kanalda geçişi engellemek için alevler içinde hızla uzaklaşmış ve diğer gemilere ise Türk topçusu

---

[623]Erden, **....4. Ordu Mücmel Tarihçesi**, s.7 ; Muzaffer, *a.g.m.*, s.27 ; Behçet, *a.g.m.*, s.s.23.
[624] Kressenstein, **a.g.e.,** s.58 ; Stoddard, **a.g.e.**, s.90 ; Zobu, *a.g.m.*, s.74-75.
[625] Sanders, **a.g.e**.,s.62. Taarruz gecesi ile ilgili olarak bkz. EK-10
[626] Muzaffer, *a.g.m*,.,s.27-28; Behçet, *a.g.m*, s.23.
[627] Erden, **Paris'ten.....**,s.153-154
[628] İngiliz kruzavörünün Türk topçusu tarafından vurulması basına yansımıştı. Bkz. **ATASE Arş.**, Kl. 248, Ds.1031 (1224), F.50-1; Kl. 248, Ds.1031 (1224), F.54; **Sabah,** S.9127, 30 Kanûnu 1330- 12 Şubat 1915; **Sabah,** S.9122, 25 Kanun-ı sani 1330- 7 Şubat 1915.

isabetli ateş yapamamıştı[629]. Taarruz sırasında topçularımızla ilgili olarak diğer bir eserde; *"...Bu arada İsmailiye kalesinden üzerimize bir top atışı başladı. Hemen toplarımızı kaleye çevirerek ateşe başladık. Atışlarımızla kale dövüldü. Tahrip edildi. Kalede bulunan bir cephanelikte patlatıldı. Cephanenin bu infilakı karşısında kasabanın bütün camları kırılıp döküldü"*bilgileri verilmektedir[630].

E) GERİ ÇEKİLME

3 Şubat 1915 tarihinde saat:14'de Ordu Kurmay Başkanı taarruza katılan birliklerin durumunu görmek için Kolordunun Muharebe İdare yerine gitmek istemiş, onun yerine Ordu Harekât Başkanı Ali Fuad (Erden) görevlendirilmişti. Kolordu Kumandanı tarafından Kolordu Kurmay Başkanı Von Kress'den hücumun yenilenmesi istenmişti. Von Kress'de taarruzun ertesi gün gündüz vaktinde yapılmasını gerektiğini belirtmişti. Von Kress ve Ali Fuad(Erden) Kolordu Kumandanına Ordu Kumandanı ile görüşmesini teklif etti[631]. Bu sırada Tosum karşısından Serapyum karşısına kadar, yaklaşık olarak 4 km'lik bir saha üzerinde VIII. Kolordu'nun beş taburu, kanaldan 200:500 metre mesafede, kısmen de kanalın doğu kenarına yayılmıştı. Acı Gölden yapılması muhtemel bir çıkarmaya karşı sol kanadı korumak için 28. Alayın 3. Taburu muharebe hattının sol kanat gerisinde bir koltuk oluşturmuştu. İhtiyat olarak sadece 28. Alayın 2. Taburu kalmıştı. Çabuk ateşli iki sahra bataryasından oluşan 25. Tümenin topçu taburu Kolordu Muharebe İdare Yerinin yaklaşık olarak 300 metre gerisinde kapalı mevziden ateş ediyordu[632].

Saat:15'de Kolordu Kumandanı, Kolordu Kurmay Başkanı, Ordu Kurmay Başkanı, Ordu Harekât Başkanı, 10. Tümen Kumandanı ve Kurmay Başkanı olmak üzere Cemal Paşa ile kanalın doğu sahilinden 700-800 metre mesafede bulunan Çifte Kum Tepesinin güney batısında buluşmuştu[633].

Kolordu Kumandanı yaptığı konuşmasında; *"Kolordu kıtaatı yorulmuştur.Bu gece 28. Alayı birinci hatta alarak bu kıtaatı değiştirmek icap edecek Fakat yarın akşama kadar 28. Alayda*

---

[629] Özçelik, **a.g.e.,** s.15-16.
[630] Gültekin, *a.g.m.,* s.864-865.
[631] Erden, **Paris'ten.....,**s.155-156 ; Muzaffer,*a.g.m.*,s.29.
[632] Erden, **Paris'ten.....,**s.156-157.
[633] **Hatıralar Bahriye Nazırı.....**,s.172 ; Erden, **Paris'ten.....**,s.157.

*yorulacak. Devamlı ateş muharebesinden dolayı cephanede azalacak. Yorgunluk ve cephane sarfiyatı bakımından bu durumun uzun müddet devam etmesi mümkün değildir"* diyerek[634] durum hakkındaki düşüncelerini bildirdi.

Cemal Paşa görüşme sırasında Kolordu Kurmay Başkanı Von Kress'e de görüşlerini sormuştu. Von Kress'de; *"Taarruza muvaffakiyet ümidiyle devam etmek kabil değildir, muharebe kesilmelidir. Eğer muharebe derhal kesilirse 4. Osmanlı Ordusu kurtulabilir ve intizamla çekilebilir. Fakat karar gecikirse ordu fena bir âkıbete uğrayabilir"*[635] demişti. IV. Ordu Kumandanı Cemal Paşa bunun üzerine *"yüzde elli yüzde kırk muvaffakiyet ümidi varsa bu uğurda kuvvei seferiyeyi feda etmekten çekinmeyeceğini"* beyan etmiş ve Von Kress'e bu derece umudun olup olmadığını sormuştu[636]. Von Kress'de taarruzdan hiçbir başarı ümidi beklenilmemesi gerektiğini, çünkü tombazların çoğunun kullanılmaz bir halde olduğunu, fakat şeref bakımından sefer kuvveti geri çekileceğine kanalda mahvolmalıydı.Von Kress'e göre taarruz devam etmeliydi[637]. Bu cevabın üzerine Cemal Paşa *"Kanalı geçmek için mürur vasıtası lâzımdır. Bunların mahvolduğunu bildirdiniz. Ben sizleri bir harp meclisi teşkil etmek ve vereceğim kararın mesuliyetlerini kendimden başka kimsenin yüklenmesine müsaade edemem. Daha bir gün kanal önünde kalmak hakikaten kuvvei seferiyenin kamilen mahvolmasını mucip olacaktır. Bu kuvveti her türlü tehlikeden korumak ve harbin sonuna kadar onun kudretinden istifade etmek benim için daha büyük bir vazifedir. Yalnız zati şeref için kuvvei seferiyiyi mahvetmeğe razı değilim. Bugün akşama kadar topçu duellosuna devam etmek ve karanlık basınca muharebeyi kesip geri çekilmek, birlikleri dün akşam terk ettikleri orduğah mevzilerine kadar ric'at etmek müraccahtır. Buna göre, Von Frankenberg Bey, şimdi bu esas dahilinde ordu emrini yazınız"* demişti[638]. Ordu ve Kolordu Kumandanları'nın görüşmesinden sonra alınan karar gereği geri çekilme yapılacaktı[639].

3 Şubat 1915.tarihinde Çifte Kum Tepesinde öğleden sonra saat:4'de yayınlanan ordu emrine göre:

*"Muharebe sebebiyle 24 saatten beri su içmemiş ve yemek yememiş olan VIII. Kolordu ve 10. Fırka kıtaatı istirahat ve iade-i kuvvet için dünkü ordugâh mevkilerinde toplanacaktır.*

*10. Fırka mevcut kıtaatıyla (29. Piyade Alayı ve Sahra Topçu Taburu) Fırka kumandanına gösterilen tepede bir himaye mevzii alacak ve topçu derhal mevzie girecektir. 28. Alay yeni emre kadar Kolordu emrinde kalacaktır.*

---

634 Erden, **Paris'ten.....,**s.158.
635 Aynı yer.
636 Sabis, **a.g.e.**,C.II, s.347 ; Erden,**Paris'ten.....**, aynı yer.
637 **Hatıralar Bahriye Nazırı.....**,s.172-173 ; Muzaffer, *a.g.m*, s.29.
638 **Hatıralar Bahriye Nazırı.....**, s.173 ; Sabis, **a.g.e.**, aynı yer.
639 **ATASE Arş.**, Kl. 171, Ds.742(144), F.2-34.

*VIII. Kolordu'nun Tosum-Serapyum cephesi karşısındaki kıtaatından topçu, karanlık basınca hareket edecek, piyade bidayette mevziilerinde kalıp sonra gece esnasında çekilecek ve 10. Fırka kıtaatının arasından, dünkü ordugâh mevkilerine doğru harekete devam edecektir.*

*Kemal Bey Müfrezesi Mahdes civarındaki ordugâhında toplanacaktır. Şimdiki mevziinden bu orduğâha hareket zamanının tayini müfreze kumandanına bırakılmıştır.Bu müfrezeye emir kolorduca tebliğ olunacaktır.*

*Ağır obüs bataryası ve refaketindeki iki piyade taburu (75. Alayın 1. Taburu ve 28. Alayın 1. Taburu) bu gece esnasında bataryanın dünkü orduğâhına gelecektir.*

*Ordu karargahı bu gece Çifte Kum Tepesinin şarkında bulunan dünkü orduğâhında kalacaktır.*

*4. Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırı*

*Ahmet Cemal"*[640]

Ordu Kumandanı'nın yayınladığı bu emirde taarruzdan tamamiyle vazgeçildiği gizlenmişti. Ayrıca Ordu Kumandanı geceyi 10. Tümen'in karargahında geçirecekti[641].

3 Şubat 1915 akşam üzeri, 10. Tümen'in kanala gelen kıtaları ile kanaldan beş kilometre mesafede bir himaye mevzii tutulmuştu. Geceleyin VIII. Kolordu'nun birlikleri, eski ordugâhlarına çekilmeye başlamıştı. Bu çekiliş sabaha kadar sürmüştü. Ağır batarya ile sahra bataryaları ayrı ayrı postalar yardımıyla güçlükle geriye çekiliyorlardı[642].

4 Şubat sabahı, bazı birliklerin gece emir almamış kanal yakınlarında kalmış olması ihtimaline karşı bunlara haber vermek için ordu karagâhından kanala subay keşif kolları gönderilmişti. Hecin süvar alayından bir müfreze gece birliklerinin çekilmelerinin haberi olmadığından kanalın şevleri yakınında uyuyakalmıştı. Ayrıca 73. Alayın kanal yakınlarında kalmış iki bölük, bir makineli tüfek takımı ve bir makineli tüfek bölüğünün esterleri kanal civarında kalmıştı. Bu birlikler görevlendirilen keşif kolları vasıtasıyla geriye çekildi[643].

4 Şubat 1915 sabahı kanala takviye düşman kruvazörü gelmişti. Takviye gelen kruvazörde diğerleriyle beraber ateşe başlamıştı. Düşman gemileri 10 km. ye kadar ateş ediyorlardı. Bu ateşler, özellikle 28. Alayın kanaldan çekilen birliklerine yöneltilmişti. Sefer kuvveti 4 Şubat günü Ketibülhayl'de kalmıştı. Bu sırada yaralılar toplanmış ve

---

[640] Erden, **Paris'ten.....**,s.161-162.
[641] Muzaffer, *a.g.m.*, s.31.
[642] **BDHTH**, C. IV, Ks.1**,** s.218,
[643]Kressenstein, **a.g.e.**,s.61 ; Muzaffer, *a.g.m.*,s.32; Erden, **Paris'ten.....**,s.163.

birlikler yeniden düzenlenmişti. Eğer bu sırada düşman kuvvetleri bir karşı taarruz yapmış olsalardı Ketibülhayl'de savunma yapılacaktı[644].

Takviye gelen düşman kuvvetleriyle kanal civarında kalmanın bir anlamı olmadığı anlaşılmıştı. Cemal Paşa tepesine yürüyüşe devam edilmek üzere, 4 Şubat'ta bir emir geldi. Bu emre göre;

*"Düşman mevziinden ilerlememiştir.*

*VIII. Kolordu, kalan birlikleri, ağır obüs bataryası ve yanında iki piyade taburu beraber olmak üzere Cemal Paşa tepesi istikametinde yürüyüşe devam edecektir.Ağır batarya ile beraber 28. Alayın 1. Taburu geçici olarak, VIII. Kolordu'nun emrindedir. Kemal Bey Müfrezesi, II. Habra istikametinde yürüyecektir. Gerekli emir kolorduca verilecektir.*

*Yürüyüşün emniyetini sağlamak ve muharebe meydanında kalan kısımların çekilmesini temin etmek 10. Tümene aittir. 28. Alay, tekrar tümenin emrine girmiştir. 10. Tümen, kendi yürüyüş zamanını ve emniyet kıtalarının kuvvetini kendisi tayin edecek ve harekâtını VIII. Kolordu'nun yürüyüşüne ve düşmanın harekât tarzına göre düzenliyecektir. Ben Cemal Paşa tepesine gidiyorum"* emri[645] verilmekteydi. Ayrıca sağ ve sol cenah müfrezelerine de muharebeyi keserek geri çekilmeleri bildirildi. Bu emirde de çekilme ikinci bir kademe olarak yapılmış ve ordunun asıl amacı gizlenmişti. Bu tür bir harekât tarzı düşmanın herhangi bir kuvvetli takibi durumunda alınması gerekli bir emniyet tedbiriydi[646].

İngilizler 3/4 Şubat gecesi çekilmenin farkına varamamış, 4 Şubat sabahı taarruzun tekrar edileceğini beklemişti. Aynı gün içerisinde İngiliz Komutanlığı, durum hakkında yeterli bir bilgi almak için kuvvetlerini kanalın doğu yakasına geçirdiğinde öğle vakti olmuştu. İngiliz birliklerinin eğitimsiz olması ve çölde yapılacak herhangi bir harekâta karşı su ihtiyacı için hazırlık yapılmamıştı[647].

4/5 Şubat gecesi VIII. Kolordu'nun büyük kısmı Ketibülhayl bölgesinden Cemal Paşa tepesine geldi. 10. Tümen kolorduyu takip etmişti. Harekât sahasından uzaklaşıncaya kadar geceleri yürüyecek, gündüzleri toplu bir halde muharebe ve savunmaya hazır bulunacaktı[648].

5 Şubat 1915.tarihinde Cemal Paşa tarafından Birinci Kanal Seferi'nin icrası ile ilgili olarak İkinci Habra'dan Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderdiği raporunda:

---

[644] Erden, **Paris'ten.....**,s.163-164.
[645] **BDHTH**, C IV, Ks.1**,** s.218.
[646] Muzaffer, *a.g.m.* ,s.32.
[647] Kressenstein, **a.g.e.**,s.61 ; Erden, **Paris'ten.....**,s.163.
[648] Erden,**Paris'ten.....**,s.165 .

*"20/21 Kanunusanide kanal hücumu yapılmıştır.*

*Su ve iaşe mülahazatından dolayı taarruzun sekizinci fırkadan kamilen istiğna ederek ve onuncu fırkanın bir alay ile bir topçu taburunun ve adi obüs bataryasının ve hicaz fırkasının muvasalatını beklemeyerek icrası zaruri görülmüştür.*

*Taaruz plânı Kantara, Ferdan, İsmailiye,Şaluf ve Süveyş'e karşı şiddetli nümayiş taarruzu yapmak ve Timsah gölü ile Acı göl arasındaki Tosum, Serapyum cephesine hakiki hücumu tevcih eylemekten ibaretli ve hücum yegane ümid-i muvaffakiyeti haiz olan baskın tarzında yapılacaktı. Mevcut kuvvet sekizinci kolordunun on tabur ve dört seri ve bir adi sahra ve iki adi cebel bataryasından ve onuncu fırkanın altı tabur ve iki bataryasından ve bir seri ateşli obüs bataryasından ibaretti. Hücum kolları sekizinci kolordunun beş piyade taburu tarafından teşkil edilecek ve onu hemen onuncu fırka kıtaatı takip edecekti. Sekizinci kolordunun mütebaki beş taburu yukarıda arz ettiğim nümayiş taarruzlarını yapacaklardı.*

*Gayet faalane bir surette keşifler yapan düşman tayyarelerine plânı ifa etmemek için hakiki hucüm icrasına memur kıtaat bidayette İsmaliye cephesinde tahzit edilmişti. Kıtaat ancak karanlıkta ve düşmanın projektörlerine görülmeyerek yapılacak uzunca bir yan yürüyüşü ile hücum mıntıkası karşısındaki hazırlık mevziilerine girecekler, hücum kolları orada teşekkül ederek oradan kanala ilerleyecekler ve aynı gece zarfında kanalı geçeceklerdi. 20 Kanûnu sâni 330 günü öğleden sonra başlayan ve hemen gruba kadar devam eden şiddetli bir kum fırtınası hasebiyle istihkam taburu köprücü takımları ve malzeme kolu yolunu şaşırarak hazırlık meziine muayyen zamandan dört saat sonra gelebilmiş ve hücum kolları kanalın kenarına ancak saat üç buçukta yani fecirden üç saat evvel vasıl olabilmişlerdir.Bütün kanal boyunca uyanık bulunan düşmanın emniyet kıtaattının ateşi altında 74.alaya mensup bir hücum kolu kâmilen, 73. alaydan bir hücum kolu da kısmen karşı sahile geçmiş ve düşmana süngü hücumu yapmışsa da düşmanın pek az mesafeden icra ettiği makineli tüfek ateşiyle tombazlar delinerek batmış ve fecir dahi başlamış olduğundan kıtaatımızın geçirilmesi gayrı mümkün olmuştur. Düşmanın Timsah gölündeki iki , Acı göldeki bir kruvazörü gemi topçunun tesirli menzili altında olmak üzere ağır toplariyle ateşe iştirak etmiş ve tayyarelerin tarassudu sayesinde topçumuzu topçumuzu makasvari karşısına rövelver toplariyle mücehhez müteaddit zırhlı vagonlar yetiştirmiştir.*

*20 Kanun-isâni 330 günü öğleden sonra başlayan ve hemen gruba kadar devam eden şiddetli bir kum fırtınası hasebiyle istihkâm taburu köprücü takımları ve malzeme kolu yolunu şaşırarak hazırlık meziine muayyen zamandan dört saat sonra gelebilmiş ve hücum kolları kanalın kenarına ancak saat üçbuçuk yani fecirden üç saat evvel vasıl olabilmişlerdir.*

*Bütün Kanal boyunca uyanık bulunan düşman emniyet kıtaatının ateşi altında 74. Alaya mensup bir hücum kolu kamilen,73. Alaydan bir hücum kolu da kısmen karşı sahile geçmiş ve düşmana süngü hücumu yapmışsada düşmanın pek az mesafeden icra ettiği makineli tüfek ateşiyle tombazlar delinerek batmış ve fecir dahi başlamış olduğundan kıtaatımızın geçirilmesi gayri mümkün olmuştur.*

*Düşmanın Timsah gölündeki iki, Acıgöldeki bir kruvazörü gemi topçusunun tesirli menzili altında olmak üzere ağır toplarıyle ateşe iştirak etmiş ve tayyerelerin tarassudu sayesinde topçumuzu makasvari karşısına rövelver toplariyle mücehhez müteaddit zırhlı vagonlar yetiştirmiştir.*

*Muharebe kanalın şark sahilinde akşama kadar idame edilmiş, ağır obüs bataryamızın ateşiyle Timsah gölündeki düşman kruvazörlerinden biri görünüşe nazaran ziyadesiyle hasara uğratılarak firara ve İsmailiye önündeki tüccar gemilerinin yanına ilticaya mecbur edilmiştir. Acı göldeki kruvazörlerin himayesinde düşmanın muharebe hattımızın sol cenah gerisine karşı icra etmek istediği mukabil taarruz def edilmiştir. Fakat Kanalı cebri hücum ile geçmeğe imkân görülmediğinden güneş batıncaya kadar aynı mevziden idame ettirilen muharebe gruptan sonra katedilmiş ve karanlığa rağmen kıtaatın muharebe hattından geriye celbi sükunet ve intizamla vukubulmuş ve düşmana kanaldaki şehitlerimizin muhterem cesetlerinden başka hiçbir şey bırakmamıştır.*

*Su ve iaşe şartlarından dolayı Kanal karşısında kalmak gayri mümkün olduğundan Nahil-İbin-Ariş hattına kadar çekilmek, fakat kanala kadar daimi surette keşiflere devam etmek ve asıl kuvvetleri Gazze, Hanyunus, Birüssebi ve Maan'da toplamak için emir verdim.*

*Baskın tarzında vuku bulan hücum muvaffak olamamışsa da şimdi kanal hücumunun nelere muhtaç olduğu esaslı surette anlaşıldığından Kanalın cebren geçilmesi için hazırlamaya başlıyacağım ve ne suretle hazırlığa başladığımıza ve nelere muhtaç olduğumuza dair mufassal raporumu takdim edececeğim. Temin ederim ki hiçbir şey ve hiçbir ümit zail olmamıştır. Aksine, muvaffakiyet ümitleri, vesait-i lâzımanın anlaşılmış olmasına göre artmıştır.*

*Dördüncü Ordu Kumandanı*
*ve Bahriye Nazırı*
*Ahmet Cemal"*[649]

5 Şubat 1915 tarihinde sefer kuvveti kanaldan 15 kilometre mesafedeki mevkiden kademeler ile doğuya doğru harekete başlamıştı. VIII. Kolordu kanala iki günlük mesafede bulunmaktaydı. Bu sırada İngilizler kanalın doğusunda keşif kuvvetide dahil olmak üzere hiçbir harekette bulunmamaktaydı. Sefer Kuvveti çekilme faaliyetini düzenli ve intizamlı yapmıştı. 5 Şubat 1915 tarihinde Ordu Karargahı İbin'e ulaşmış ve bir gün istirahat etmişti. IV. Ordu Kumandanlığı tarafından aynı tarihte BaşkumandanlıkVekâleti'ne yazdığı raporun zeylinde; çölün bundan sonra sabit ve seyyar kıtaların işgalinde kalacağı bildiriliyordu[650].

Cemal Paşa Sefer Kuvvetinin başında geri çekilirken Ordu Karargahı Harekât Şube Müdürü Binbaşı Ali Fuad Bey'den yapılacak bir kanal seferi için gerekli olacak kuvvet ve topçu malzemesi ile yardımcı malzemelerinin tesbitini istemişti. Cemal Paşa İbin'de beklediği sırada Ali Fuad Bey layihasını tamamlamıştı[651].

Birinci Kanal Seferinden sonra ordunun büyük kısmının çölün ortasında bulunan Ariş- Birihasana-Nahil hattında kalması kalması su ve iaşe ve ikmal açısından uygun

---

[649] Erden, **Birinci.....,**s.48-50.
[650] **ATASE Arş.**, Kl. 162, Ds.714(465), F. 33.
[651] **Hatıralar Bahriye Nazırı.....**, s.175.

değildi. Bundan dolayı ordu kuvvetlerinin büyük kısmını Gazze-Birüssebi-Maan hattında tutmaya karar vermişti. Bu sırada ileri birlikler Ariş-İbin-Nahil hattında tutmaya karar verilmişti. Bununla ilgili olarak yayınlanan ordu emrinde; ordu Ariş-İbin-Birihasana-Nahil hattında yeniden cephe alacaktır. Yeni konuşlamağa göre, sağ kol Ariş'de, sol kol Nahil'de ve VIII. Kolordu'nun emrinde bulunacaktı. VIII. Kolordu Gazze-Han Yunus mıntıkasında toplanacak ve İbin'de bir piyade taburu bırakılacaktı. Bu taburun bir bölüğü Birihasâna'da, hecinsüvâr alayı ise Hafir'de bulunacaktı. 10. Tümen Birüssebi'de, topçusuda Halilürrahman'da konuşlanacaktı. Hicaz Sefer Kuvveti Maan'da toplanacak ve Akabe Müfrezeside Sefer Kuvvetinin emrine verilecekti. Bu sırada 8. Tümen Kudüs bölgesinde kalacaktı. Gazze, Han Yunus'ta VIII. Kolordu için, Maan'da Hicaz Sefer Kuvveti için, Birüssebi'de 10. Tümen için, Ariş ve İbin'de ileri birlikler için yiyecek ambarları kurulması ile ilgili olarak Ordu, Kudüs Menzil Müfettişliğine ve Hudut Kumandanlığına emirler verilmişti. İleri mevziler tahkim edilecek, bunlara çifte mahruti çadırlar verilerek su ihtiyacını gidermek için havuzlar yapılacaktı. Ariş-İbin-Birihasâna-Nahil arasında emniyetli bir şekilde irtibat kurulacaktı. Çölde yeni su kaynakları aranacak ve birliklerin su ihtiyacını karşılamak için su üsleri hazırlanacaktı.Hecin süvar Alayı ileri müfrezeleren refakatine, irtibat ve muhabere için belirli miktarda hecin süvar verecek, alay büyük bölümü ile kanal istikametinde sürekli olarak keşif yapacaktı. Yukarıdaki faaliyetlerden VIII. Kolordu sorumlu idi. Ordu Karargahı Kudüs'te bulunacaktı[652]. Aynı tarihte İbin'den Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderilen yazıda da; Ordu Karargahı Kudüs'deki işlerini tanzim ettikten sonra tekrar çöle döneceğini beyan etmekteydi[653].

IV. Ordu Kumandanlığı 5 Şubat 1915 tarihinde yayınladığı diğer bir emirde de birliklerin ilerlemeleri hakkında daha ayrıntılı emir veriyordu. Bu emre göre:

VIII. Kolordu 5 Şubat 1915 tarihi akşamı İkinci Habra'ya yürüyecek ve orada toplandıktan Birüssebi üzerinden yeni toplanma yerine gidecekti.

10. Tümen VIII. Kolorduyu kademe kademe takip edecekti. İlk kademe ile VIII. Kolordu arasında 48 ve her kademe arasında 24 saatlik mesafe kalacaktı. Ordu Karargâhı İkinci Habra'ya hareketinden sonra Kudüs'e nakl olunacaktı.Ayrıca.cenah kolları VIII. Kolordu'dan emir alacaktı[654].

---

[652] Erden, **Paris'ten.....,** s.167-169 ; Muzaffer, *a.g.m.*,s.33.
[653] **ATASE Arş.**, Kl. 162, Ds.714(465), F. 33.
[654] Muzaffer, *a.g.m.*,s.34.

Bu emirden sonra tekrar geri çekilme başladı. Ancak VIII. Kolordu'nun yürüyüşü güç ve zor oluyordu. Her bataryaya bir tabur, ağır bataryaya iki tabur piyade yardım etmiş, toplara beşer-altışar çift kadana koşulduğu halde normal bir yürüyüş yapılamıyordu. Çöl şartlarından bir an önce kurtulmak için 10. Tümen'in ileri alınması gerekiyordu. Bu konu ile ilgili olarak 6 Şubat 1915 tarihinde İkinci Habra'da yayınlanan emirde; 10.Tümen VIII. Kolordu'dan önce İkinci Habra'dan birinci kademesi ile akşam, ikinci kademesi ile 7 Şubat 1915 akşamı yola çıkacak ve Birüssebi'de toplanacaktı. Bir piyade taburu ve bir makineli tüfek takımı İkinci Habra'da kalacak ve orduya geriden gelebilecek saldırılara karşı artçı olacaktı.VIII. Kolordu 8 Şubat 1915 tarihine kadar İkinci Habra'da kalacaktı.Bu emir sayesinde sefer kuvvetinin çölden kurtulması kolaylaşmıştı. VIII. Kolordu'nun büyük kısmı 7 Şubat 1915 ve köprücü takımları ile Mahdes Müfrezesi de 8 şubat 1915 tarihinde İkinci Habra'ya varmıştı[655].

Sefer Kuvveti geri yürüyüş ve geride toplanma sırasında ordunun vermiş olduğu emir ve direktiflere göre pürüzsüz bir şekilde yapılmıştı.10. Tümen 7 Şubat 1330 tarihinde Birüssebi mıntıkasında, VIII. Kolordu ise, 13 Şubatta Gazze mıntıkasında toplanmıştı[656].

Birinci Kanal Seferi sırasında Kanal ile Birüsebi arasında bulunan İbin noktasından Kanal'a kadar telgraf hattı olmadığından dolayı Cemal Paşa seferin sonucunu İstanbul'a bildirememişti. Hatta yanlış yayılan bir haberde İsmailiye'nin ele geçirildiği bildirilmişti[657]. Gelişmelerden haberi olmayan Enver Paşa'nın 5 Şubat 1915 tarihinde Başkumandanlık Vekâletinden IV. Ordu Kumandanlığına gönderdiği telgraf ancak 7 Şubat 1915 tarihinde Cefcafe mevkiinde Cemal Paşa'ya ulaşmıştı. Bu telgrafta; *"Kanal taarruzunda ordunun muvaffak olamaması bütün Alem-i İslâm üzerinde suitesir yapacağından kanala, ancak muvaffakiyet derecede görülürse taarruz edilmelidir. Binaenaleyh muvaffakiyet-i kat'iye temin edecek vesait hazırlanıncaya kadar İngilizlerin Kanaldaki kuvvetlerini karşımızda tutmamız ve vapurların Kanaldan geçmesini tatille iktifa etmemiz maksadı temin eder*" talimatını veriyordu. Bu sırada gelen ikinci telgraf Alman Başkumandanlık Kurmay Başkanı tarafından yazılan telgrafta; *"Kuvveti ve vesaiti mahdut olan Osmanlı Kuvvei Seferiyesinin üssülharekesinden gittikçe uzaklaşarak düşmanın kuvvet kaynaklarının içine dalması*

---

[655] Muzaffer, *a.g.m.*,s.34.
[656] Aynı eser, s.35.
[657] **Hatıralar Bahriye Nazırı.....**,s.174.

*felâketi mucip olabilir. Binaenaleyh ihtiyatlı hareket edilmelidir"* düşüncesini taşıyordu[658].

Enver Paşa'nın 5 Şubat 1915 tarihinde gönderdiği yazıya karşılık olarak Cemal Paşa tarafından 8 Şubat 1915 tarihinde İbin'de yazılan cevapta; *"Emirinizi Birinci Kanal Hücumundan avdet ederken aldım. Kanaldan seyrül sefaini men' etmek için topçu ateşiyle mümkün olup bunun için ise, bütün kuvvetle kanal önünde muharebe mevziinde kalmak icab ederdi. Buna ise gerek su ve erzak ve gerek cephane ikmali nezât-ı nazarından maada imkân yoktur. Kanalı sed ve tahrip etmek ise, ancak kanalın öbür sahiline geçerek kanala hakim olduktan sonra mümkün olabileceğini tecrübe görülmüştür*" şeklinde[659] açıklama yapmaktaydı. Aynı tarihte Cemal Paşa tarafından Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderilen raporda; *"20/21 Kanuni Sani 1330 gecesi Kanalın Timsah Gölü ile Acı Gölü arasındaki kısmına baskın suretiyle bir keşif taarruzu icrâ edilmiştir. Vaziyet müsaid olduğu halde iş bu kuvvetle karşı sahile dahi geçmek ve kuvvet-i mütebâki gelinceye kadar mezkûr sahilde kalabilmek dahi keşf taarruzu maksadıda dahil olduğundan gerek kuvvetin miktarı ve gerek tedâbir-i ihzârat-ı saireye göre ittihaz olunmuşdu. Hücum kollarımız kısmen tombazlarla karşı sahile geçerek düşman kıtaatı üzerine süngü hücumu yapmıştır. Kıtaat 20 Kanuni Sani 330 öğleden sonra zuhur edip fasıla ile gece yarısından sonraya kadar devam eden gayet şiddetli kum fırtınasından dolayı hücum kollarını hazırlık mevziine girme bi'l-zarure tehir edildiğinden tulu'dan iki saat evvele kadar gecikmiş idi. Binaenaleyh fecrle beraber düşman hücum mıntıkası karşısına her taraftan şimendiferle kuvve-i imdadiye göndermiş ve diğer hücum kollarının tombazı düşmanın cephesinde 100 metre mesafeden icrâ ettiği mitralyöz ve rovelör topları ateşi altında delinerek batmıştır. Binaenaliyh vesaitleri batmış olan mezkûr kolların karşı sahile geçebilmesi mümkün olmamıştır. Düşmanın kanal garbindeki mevzii gayet kuvvetli bir surette tahkim ve her nevi' vesait-i cedide ve bi'l-hassa ağır topçu ile takviye edilmiş olmasına Timsah ve Acı Göllerindeki altı cesim düşman kruvazörlerinin ağır indâh-ı nariyesi her iki cenahımız ve gerimize karşı şiddetli top ateşi itmina ve kanala mevâzi olarak mevcud olan şimendifer hattı üzerinde rövelör toplarıyla mücehhez müteattit zırhlı trenler celb etmiş olmasına rağmen kanalın doğrudan doğruya şark sahili kenarına yerleşmiş olan kıtaatımız düşman ile tam otuz saat muvaffakiyetli ateş muharebesi etmiş ve düşmanın ve düşman sefâin-i harbiye ateşinin himayesi ile icra etmek istediği çevirme teşebbüsâtını tamamen akim bırakmıştır. Timsah gölündeki düşman kruvazörlerinin birisi ateşimiz ile kamilen tahrip ve bir diğeri mühim surette duçar-ı hasar olmuştur. İş bu muharebenin kat'inden sonra kıtaat kanalın üzerinden düzenli olarak yeni tayin edilen mevziilerine yerleşmiş, iş bu harekât ve keşf taarruzu neticesinde düşmanın tertibat-ı terafi'yesi esaslı ve mükemmel bir surette önlenilmiş olduğunu buna sahranın kuvve-i umumiye-i seferiyenin harekâtına dahi mâni olmayacağı bi'l-tecrübe tahkik etmiş olduğundan derdest ikmâl olan vesait-i tahribiye ile*

[658]Behçet, *a.g.m.*,s.25 ; Erden,**Birinci.....,**s.50-51.
[659] **ATASE Arş.**, Kl. 162, Ds.713(175), F.23 ; Kl. 162, Ds.714(465), F.33-2.

*taarruz-u kat'i icrasına mübaşirât-ı mütegayyıan bi'l- tevfik-i teali mukarrerdir"* diyerek[660] seferin icrâsı hakkında bilgi veriyordu.

8 Şubat 1915 tarihinde Başkumandanlık Vekâletinden IV. Ordu Kumandanlığı'na gönderilen emirde özetle; IV. Ordu Kumandanlığı'nın Kanal Seferinde gösterdiği gayreti takdir etmiş ve belirli bir hududa çekilmiş olsalar bile mümkün olan vasıta ile kanalın sürekli olarak tehdit edilmesini istemekteydi. Topçu ile birlikte kanala yaklaşılarak kanaldaki seferlerin durdurulmalıydı. Buna fevkalade önem verilmeliydi[661].

Başkumandanlık Vekâleti'nin yukarıdaki emrini alan Cemal Paşa 10 Şubat 1915 tarihinde yazdığı yazıda özetle; Çeşitli sınıflardan oluşan seyyar kollar teşkil edilerek Kanala sevk edilecekti. Daha önce istenilen tayyareler bir an önce gelmeliydi. Ordu Kurmay Başkanı Miralay Fon Frankenberg, İkinci Kanal Seferi gerekli olan istihzârat hakkındaki raporu takdim etmek üzere ve sefer için gerekli ihtiyaçları beyan etmek için İstanbul'a gönderilecekti[662].

Birinci Kanal Seferi sırasında verilen kayıplarla ilgili olarak çeşitli sayılar mevcuttur. Sefer sırasında IV. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın hatıratında kayıplarımız; 14 subay, 178 er şehit, 15 subay, 366 er yaralı, 15 subay, 712 er kayıp olarak bildirilmekteydi[663]. Sefer sırasında Ordu Harekât Şube Müdürü Ali Fuad (Erden) Bey'e göre; 18 subay, 156 er şehit, 18 subay, 399 er yaralı, 16 subay, 803 er kayıp olmak üzere toplam 52 subay, 1358 erden oluşmaktaydı[664]. Bu sırada VIII. Kolordu Kurmay Başkanı Kressenstein'e göre; 14 subay, 178 er şehit, 15 subay, 360 er yaralı ve 15 subay, 712 er kayıptı[665]. İngilizlere göre Türk tarafının kayıpları ise; 1000 şehit, 2000 yaralı, 650 kayıp olmak üzere toplam 3650'idi[666]. Çalışmamız sırasında ATASE Başkanlığı Arşivinde yaptığımız çalışma sırasında tesbitimize göre; 18 subay, 156 er şehit, 18 subay, 399 er yaralı, 16 subay, 803 er kayıp olmak üzere toplam kayıbımız 1410 kişiden oluşmaktaydı[667].

---

[660] **ATASE Arş.**, Kl. 162, Ds.713(175), F.20, 20-1.
[661] **ATASE Arş.**, Kl. 162, Ds.714(465), F.32.
[662] **ATASE Arş.**, Kl. 162, Ds.713(175), F.27.
[663] **Hatıralar Bahriye Nazırı.....**,s.176.
[664] Erden, **Birinci.....**,s.46.
[665] Kressenstein, **a.g.e.**,s.60
[666] Zobu, *a.g.m.*, s.75.
[667] **ATASE Arş.**, Kl. 161, Ds.712(171), F.2-46 Bu konu ile ilgili olarak bkz. EK.-11, 12

Birinci Kanal Seferi sırasında İngilizlerin zayiatı ; ölü ve yaralı olarak 12 subay ve 150 er idi[668].Diğer bir esere göre ise; 4 subay, 26 er ölü, 8 subay, 122 er yaralıydı[669].

Birinci Kanal Seferinden dönen birliklerden şehit olanlar ve kanal karşısında esir olanlar harcinde hiçbir asker geride kalmamış, susuzluktan ve açlıktan sıkıntı duyan olmamıştı. Menzil kolları vazifelerini ciddi şekilde yapmıştı.Büyük bir çoğunluğu Suriyeli ve Filistinli Araplardan oluşan bu menzil kollarında görevli askerler firar etmemiş ve herhangi bir ihanete teşebbüs etmemişti[670].

Birinci Kanal Seferinden sonra Başkumandanlık Kanaldaki gelişmeleri takip etmiş, 13 Şubat 1915 tarihinde IV. Ordu Kumandanlığına gönderdiği yazısında; 6 Şubat 1915 tarihinde Port Said'den alınan bilgi de, Kantra civarındaki muharebede bir İngiliz yardımcı kruvazörü hasara uğramıştı. Kanal altı gün kapalı kalmıştı[671]. Kanalda beş İngiliz, iki Rus, dört Fransız savaş gemisi bulunmaktaydı[672].

Almanya Birinci Kanal Seferinden sonra Türk Kuvvetleri tarafından Kanala tekrar seferler düzenlenmesini istemekteydi. Daha öncede belirtiğimiz gibi bu sayede Hindistan yolu tıkanacak ve Almanların Doğu Afrikadaki müstemlekeleri ile iribat kurulacaktı[673]. Almanya Türkleri ileri sürmekle kendi insan gücü ve malzemelerini muhafaza edeceklerdi.Bundan dolayı ileri ki tarihlerde de Osmanlı Devletinden Sina Cephesinde büyük kuvvetler bulundurarak Süveyş Kanalını zorlamalarını istemekteydiler[674].

## G) BİRİNCİ KANAL SEFERİ HAKKINDA GÖRÜŞLER

Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında belirli bir kuvvetle yapılan Birinci Kanal Seferi sonucu askeri hareket açısından olumlu olmasa dahi, yürüyüş tekniği ve ikmal faaliyetleri bakımından diğer hareketlerle ölçülmeyecek bir şekilde başarılı olarak

---

668 Erden, **Birinci....,**s.46.
669 Kressenstein, **a.g.e.,**s.61.
670 **Hatıralar Bahriye Nazırı.....**,s.178.
671 Bu günlerde yayınlanan bir gazete haberinde ise; *"İngilizler, Hind ve Avustralyalı postasını Süveyş Kanalından geçirmeyib Ümid Burnundan dolaşmaktadır*"haberi yeralmaktaydı.**Anadolu,** S.1041, 26 Şubat 1915-13 Şubat 1331.
672 **ATASE Arş.**, Kl. 248, Ds.1031(1224), F.50.
673**ATASE Arş.**, Kl. 323, Ds.1304(584), F.12-6.
674**ATASE Arş.**, Kl. 323, Ds.1304(584), F.12-8.

değerlendirilmektedir. Eğer bu kuvvetin top, uçak, geçit ve muhabere malzemesi, yapacağı işin değerine göre verilmiş olsaydı, bu hareketten daha büyük sonuçlar alınabilirdi[675]. Kanal taarruz edebilmek için yaklaşık olarak 200 km.lik Sina Çölü aşılmış, özellikle ağır topçu bataryası ile kanala kadar gelinmesi İngilizleri ciddi bir endişeye sevk etmişti[676]. Kanala doğru yapılan bu sefer bir düzen ve disiplin içerisinde yapılmış, dönüş sırasında hiçbir döküntü bırakılmamıştı[677]. Seferi icra eden askerlerin göstermiş oldukları gayret gözardı edilemezdi. Her türlü fedakarlığa katlanarak toplarını ve kanalı geçmek için kullandıkları tombazları bizzat çekerek kanala ulaşmışlardı[678].

Birinci Kanal Seferi sırasında IV. Ordu Kurmay Başkanı olan Frankenberg Prosehlitz ***Asyada Savaşanlar Derneğinin Yıllığı*** isimli dergi de1923 yılında yaptığı açıklamada; *"Bu taarruzun Türk-Alman çıkarlarına fazla bir yarar sağlamamış olmasının nedeni, bence harekâtın başından sonuna kadar işin yarım yamalak yapılmış olmasıdır. Neyin elde edilmek istendiği açıkça bilinmiyordu ve bu yüzden de amaçla araç hiçbir zaman birbirine uymadı. İngiliz alemini en duyarlı yerinden ağır şekilde yaralamak istiyorduk ama azıcık gıdıklamakla yetinmek zorunda kaldık. İngiliz İmparatorluğu'nun Hindistan'a giden ana damarı kesilmek isteniyordu ve harekâtın politik hedefi, Hindistan-Mısır-Malta bağlantısı yerine Hamburg-İstanbul-Kuveyt yolunu kurmak suretiyle Süveyş Kanalı'nı devreden çıkarmaktı, ama kimse bu girişimin bedelini ödemek istemiyordu"* diyerek[679] Almanya'nın bu seferden beklentisini bildirmişti .

Süveyş Kanalına yapılan taarruz sayesinde Mısır'da iki Hint, bir Territoriyal, bir Avustralya Piyade Tümeni, Yeni Zellanda Tugayı, iki Süvari Tugayı ve bir Hint Hecin süvar Tugayından oluşan 75.000 kişilik İngiliz kuvveti tutulmuştu[680]. Bunlarla birlikte Cemal Paşa'nın bölgede Ordu Kumandanı olarak görevlendirilmesinden sonra bu sefer için 8. ve 10. Tümenler Çanakkale bölgesinden alınmış ve böylece Çanakkale savunması zafiyete uğratılmıştı[681].

Birinci Kanal Seferi'nden sonra Türk kuvvetlerinin Süveyş Kanalı önlerine kadar gelmesi İngiltere de çeşitli endişelere neden olmuştu. 1915 Mayıs ayında ***"Manchester Guardian"*** gazetesinde yayınlanan bir makalede; *"Doğu Akdeniz Orduları Başkumandanı, Mısır'da çok büyük bir sevkülceyş (strateji) hatası yapıyor. Bu hata Mısırı müdafaa*

---

[675] Muzaffer, *a.g.m.*, s.2.
[676] Erden, **Paris'ten.....,**s.166-167 ; Görgülü, **a.g.e.**, s.131.
[677] Muzaffer, *a.g.m.*,s.18.
[678]**Hatıralar Bahriye Nazırı.....,**s.169 ; Özçelik**, a.g.e.,** s.13 ; İnönü, **a.g.e.**, s.117.
[679] Wallch, **a.g.e.**, s.178.
[680] Erden, **Birinci.....,**, s.53.
[681] Sabis, **a.g.e.** , C. II, s.389.

*etmek için Süveyş Kanalını sulu bir hendek gibi telakki etmek ve İngiliz müdafaa kuvvetlerini bu hendeğin gerisinde tutmaktır. Halbuki bizim için müdafaa olunacak şey Mısır değil, Süveyş Kanalıdır. Mısırın bizce ehemmiyeti, Süveyş Kanalına batıdan vukubulacak bir tecavüzü menedecek geniş bir bölge olmasıdır. Mısırın vaziyeti Kanala nazaran şu suretle tahayyün ettikten sonra Kanala doğudan vukubulacak bir taaruza karşı müdafaa içinde Sina yarımadasına ve hattâ Filistine olan ihtiyacımız meydana çıkar*" şeklinde yorumlamıştı. Makalenen devamında, Türklerin tahmin edildiği gibi aciz olmadıklarını, Sina Çölünü düzenli geçerek Kanalın karşı sahiline 600 kişiyi geçirdiklerini, hatta batı sahiline geçemeseler bile doğu sahiline yerleşerek uzun menzilli toplarla Kanaldaki geçişin engelleneceğini bildirmişti. Bundan dolayı doğuya doğru karşı savunma için tedbir alınmalıydı[682].

Bu sefer sonrasında İngilizler savunmalarını yeniden değerlendirmiş ve belirli bir süre kanal bölgesi savunma kuvvetini sayıca genişletmek zorunda kalmıştı[683]. Ayrıca İngilizler ilk defa olarak Sina Çölünün tek başına yeterli derecede bir engel teşkil etmediğini görmüştü. Kanal Seferinden sonra ikinci taarruzu bekleyen İngilizler sadece savunma için değil kanalın doğu sahilinde karşı bir taarruz için hazırlık yapmayı düşünmüştü[684]. İngilizlerin aldığı tedbirlerle Kanal'a ulaşmak için görevlendirilen Türk birlikleri daha büyük güçlüklerle karşılaşmıştı. Bundan sonra ancak küçük müfrezeler ve kişisel gayretlerle Kanal'a ulaşılmıştı[685].

Sefer sonucunda yapılan değerlendirme sonucunda başarılı olunabilmesi için hazırlıkların, birliklerin kuvvet durumunun, techizatının ve geri ile irtibatın önemli olduğu anlaşılmıştı[686]. Su azlığı ve ikmal zorluğu sebebiyle çölden sınırlı bir miktarda kuvvet geçirilebilmişti[687]. Kanal Seferi tam bir hazırlık yapılamadığı için lojistik konularındada eksiklikler görülmüştü[688]. Çöl erzakı olarak askerlere verilen yiyecek yetersizdi. Peksimet, zeytin, hurma, kavurma, şeker, çaydan oluşan çöl erzakının askerin sağlığı ve enerjisi için yeterli gelmediği görülmüştü. Çölde yemek pişirmek için çalıçırpı bulunduğu için sürü, konserve olacaktı. Kanalın yakınına kadar erzak ambarları kurularak, bu ambarlarda bir aylık yiyecek bulunacaktı[689].

---

[682] **Hatıralar Bahriye Nazırı.....**,s.183-184; Kressenstein, **a.g.e.,** s.62.
[683] Stoddard, **a.g.e**., s.91.
[684] Stoyber, **a.g.e.,** s.8-9.
[685] Sanders, **a.g.e.**, s.63.
[686] Stoyber**, a.g.e.**, s.8.
[687] Erden, **Birinci...**,, s.7.
[688] Behçet, *a.g.m.*, s.33.
[689] Muzaffer, *a.g.m.*, s.36; Behçet, *a.g.m.*, s.29.

Sefer sırasında yolların durumu yeterli değildi. Gerek yolların bozukluğu, gerek hava şartlarının kötü olması ve gerekse sefer sırasında sefer kuvvetinin bütün ihtiyaçlarını karşılayan deve kollarının semerlerinin uygunsuzluğu, kolların verimini düşürmüştü. Bunu gidermek için ilk aşamada Hicaz Demiryolunun Mısır şubesi Birüssebiye kadar uzaltılmalıydı. Sille-Birüssebi arasında dekovil yapılmalı, Sille-Halilürrahman arasında otomobil kolları çalışmalıydı. Çöldeki ilerlemeyi kolaylaştırmak için çölde sert bir yol yapılmalı, çöl daha ayrıntılı olarak keşf yapılmalıydı[690].

Sefer Kuvvetinin su ihtiyacını temin etmek için yetersiz sayıdaki Alman mühendislerinin gayreti ve motoru ile sınırlıydı. Mühendisler ve bedeviler su kaynakları araştırmışlar, kuyucu bölüğü ile yeni kuyular kazılmıştı. Bazı bölgelerde yağmur birikintilerinden faydalanılmıştı. İkinci Habra'dan sonra kanala kadar olan bölgede kısıtlı miktarda su bulunduğundan su ihtiyacı iki günlük mesafeden su kolları aracılığıyla sağlanmıştı. Bundan dolayı sefere katılan askerlere verilen su miktarı yetersiz kalmıştı. Su ihtiyacını gidermek için; konu ile ilgili uzmanların sevki sağlanacak, burgu ve artezyen makineleri temin edilmeliydi. Motor ve tulumbalar toplanmalı ve su havuzları inşa edilmeliydi[691].

Birinci Kanal Seferi'nden sonra Cemal Paşa tarafından İstanbul'a gönderilen raporunda; kanala taarruz için hiç kimseden yardım beklenilmemesi gerektiğini, Mısırlıların ve Sünusilerin yardımının ancak Kanalın karşısına geçtikten sonra beklenilebileceğini beyan etmişti. Bu iş ancak Türk ve Anadolu askeri tarafından başarılacaktı. İkinci taarruz için en az ikişer tümenli üç kolordu gerekliydi. Kolordularda iyi seviyede bir istihkam taburu, onbuçukluk uzun, onbeşlik obüs ve yirmibirlik havan topları bulunması gerekliydi[692].

İngiliz kuvvetleri sefer sırasında kara keşfine yeterli önemi vermemekle birlikte önceliği hava keşfine vermişti. Buna karşı Türk tarafında uçak bulunmamaktaydı. İngiliz kuvvetlerinin hava keşfini engellemek ve kanal gerisindeki tertiplerini öğrenmek için gerekli olan uçaklar, makineli tüfek ve bombalarla donatılmalıydı[693].

---

[690] Muzaffer, *a.g.m.,* s.36.
[691] Behçet, *a.g.m.*, s.29.
[692] Muzaffer, *a.g.m.*,s.38.
[693] Aynı eser, s.37-38.

Sefere katılan kumandanlar, ağır toplar olmadan Kanal'a karşı yapılacak bir harekâtın başarıya ulaşamayacağını görmüşlerdi. Ayrıca sahra topları yerine dağ toplarının kullanılması gerektiğine karar verildi. Bu tip topların nakli daha kolaydı[694]. Kanal Seferi sırasında kanalın karşı yakasına geçmek için kullanılan tombazlar işe yaramadı. Bu tombazlar hem ağır hem düşman ateşine karşı dayanıksız oldukları için delinip batmıştı. Bunların yerine çift katlı mantar kayıklar, mantar veya ağaç sallar ve 120 metre uzunluğunda hafif köprüler kullanılmalıydı[695].

İngilizlerin kanal savunması plânlı bir şekilde eksiksiz olarak yapılmıştı. Kanal ve çevresindeki ışıklandırma iyi seviyedeydi. Kanalda İngilizler savunma durumunda bulunurken tahrip ve geçici olarak trafiğin engellenemeyeceği görülmüştü. Kanal boyunca uzanan demiryolu ve bunun üzerindeki zırhlı trenler etkili bir savunma vasıtasıydı. Kanalın batı yakasında piyade için gizli mevziilerden plânlı bir şekilde ateş yapılmıştı. Gemi topları ile uçaklar uyumlu bir şekilde çalışmıştı. Kanaldaki en önemli savunma vasıtaları savaş gemileri olmuştu. Bu savaş gemileri kalkmadan kanal taarruzunda başarılı olunamayacağı anlaşılmıştı[696].

Kanal taarruzu sırasında başarılı olabilmek için öne sürülen fikirlerden biriside; Türklerin taarruz yaptığı sırada, kuvvetli bir Alman donanması Adeni zapt ederek Şap denizine geçerek Türk Kuvvetlerini korunduğunda Mısır kolay bir şekilde ele geçirilebilecekti[697]. Bu düşünce mantıklı olmasına rağmen Almanların ellerindeki donanmanın buna uygun olmaması bu fikirin gerçekleşmesini engellemişti. Bu durumla ilgili olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'da bulunan Golç Paşa 11 Mayıs 1915 tarihinde Madam Fon der Golç'a yazdığı mektubunda; Süveyş Kanalına yapılacak bir taarruz sırasında üstün bir donanma olmadıkça, başarılı olunamayacağını ve Almanların üstün bir donanmaya sahip olmadıklarını yazıyordu[698].

13 Şubat 1915 tarihinde yayınlanan gazete haberine göre; Kanal Seferi'nden sonra geceleri kanalın İngiliz tarafından duyulan silâh sesleri İngilzlerin korkudan herşeye mitralyozle ateş ettiklerini ve kanalın doğu yakasına geçemediklerini

---

[694] Pomiankowski, **a.g.e.,**s.150 ; Muzaffer, *a.g.m.,* s.38.
[695]Muzaffer, aynı yer.
[696] Aynı eser.,s.37.
[697] Sait Talât, **a.g.e.** ,s.261-262.
[698] **Golç Paşanın Hatıratı**,s.26.

bildirmekteydi[699]. Ayrıca Kanal Seferinden sonra Avustralya postasının Süveyş Kanalından geçmeyip, Ümid Burnunu dolaştığı haberi de alınmıştı[700].

Birinci Kanal Seferinden sonra Mısır ve Amerikan gazetelerinde yayınlanan haberlere göre ise de; *"Ordu bozuldu. Binlerce ölü, binlerce yaralı, binlerce esir var. İşte hazırlanan ordunun uğradığı sonuç"* şeklinde yazılar yayınlanmıştı[701].

---

[699] **Sabah,** S.9128,31 Kanuni Sani 1330, 13 Şubat 1915.
[700] **ATASE Arş.**, Kl. 248, Ds.1031 (1224), F.57.
[701] Doğu Araştırma Merkezi/Tehdit Araştırma Grubu, *"Yakın Tarihimizde Arap Gizli Teşkilâtları"* (C.VIII), **BTTD**, S.32, (Ekim 1987),s.75.

# SONUÇ

Dünya coğrafyası üzerinde jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli bir konumda olan Süveyş Kanalı Birinci Dünya Savaşı sırasında büyük güçler arasındaki çekişmenin ortaya çıktığı yerlerden birisidir. Osmanlı Devleti'nin müttefiği Almanya tarafından ortaya atılan bu sefer sayesinde İngilterenin *"belkemiği"* konumunda olan Hindistan ile irtibatı kesilecekti. Böylece İngiltere'nin hammadde ve insan kaynağı durumunda olan Hindistan, Avustralya ve Yeni Zellanda'nın Süveyş Kanalı üzerinden ulaşımı engellenecekti. Bu durumu engellemeye çalışacak olan İngiltere Avrupa cephelerinde çarpışacak olan askerlerini bölgeye gönderecekti. Bu sayede Avrupa cephelerinde Almanya ve müttefiklerinin durumu kolaylaşacaktı. Ayrıca Almanya Mısır'da İngilizlere karşı kazanılacak bir Türk zaferinin İslâm aleminde heyecan yaratacağını ve bunun ardından gelecek bir cihad çağrısının tam bir ayaklanmaya dönüşeceğini düşünüyorlardı.

2 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı Devleti ile Almanya arasında yapılan gizli ittifak gereği Almanya Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaşa girmesini istemekteydi. 16 Ağustos 1914 tarihinde Alman Sefiri Baron Von Wangenheim, Müşir Liman Von Sanders, Umumi Karargah Erkân-ı Harbiye İkinci Reisi Bronsart Paşa, Donanma Komutanı Souchan, Harekât Şube Başkanı Albay Von Kress, Alman Ataşemiliteri, Enver Paşa' nın yanında toplanmışlardı. Enver Paşa toplantıda ne yapılması gerektiğini sorduğunda Liman Von Sanders Karadeniz'de Odessa'ya bir çıkartma yapılarak Avusturya-Macaristan ve Alman ordularının rahatlatılmasını istemiş, diğer üyeler de Süveyş Kanalı'na taarruz edilerek İngiltere'nin Hindistan'dan takviye kuvvet getirmesine engel olunmasını istemişlerdi. Elde edilebilecek başarı sonucunda Mısır tamamen Osmanlı Devleti'ne ilhak olunacaktı. Bu toplantı sırasında Liman Von Sanders müspet askerî yorumlara dayanarak bu hareketi boş ve gayesiz olarak değerlendirmişti. Bunun üzerine Liman Von Sanders ile Baron Wangenheim arasında şiddetli görüş ayrılığı baş gösterdi. Wangenheim durumu Berlin'e şikayet ederek Liman Von Sanders'in yerine

Van Der Goltz' un geçirilmesi talebinde bulundu. Bunun üzerine Liman Von Sanders ilk olarak 15 Eylülde Alman Başbakanı tarafından İstanbul'daki Alman Sefiri aracılığıyla Süveyş'e yapılacak harekâta muhalefet etmemesi konusunda uyarılmıştı. İkinci olarak da 17 Eylülde Alman Genelkurmay Başkanından gelen bir telgrafta *"Genel çıkarlar açısından Mısır'a karşı girişilecek hareket çok önemlidir"* diyerek bu görüşe karşı çıkılmaması konusunda uyarılmıştı. Bu uyarılardan sonra Liman Von Sanders Odessa teklifinden vazgeçmişti.

Alman Sefiri Wangenheim Mısır Seferi'ni yapılmasını istemekte, fakat Mısır'ın Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi taraftarı değildi. Eğer Osmanlı Devleti Mısır'ı fethederse burasının kendisinde kalması için ısrar edecek ve Almanya'nın da bu iddiasını desteklemesini isteyecekti. Wangenheim'e göre Almanya Osmanlı Devleti'nin yeniden kurulmasını değil, bunun tam aksini bekliyordu. Enver Paşa, 6 Ağustos 1914 tarihinde o sırada II. Ordu Müfettişi olarak bölgenin emniyetinden sorumlu olan Zeki Paşa'ya yazdığı emirde; ilk defa olarak Mısır'a karşı yapılacak bir seferden bahsetmekteydi. Başkumandanlık *"İngiltere'nin bize karşı ilân-ı harb etmesi ihtimalden ba'id değildir. Bu halde Mısır'a karşı bazı harekât icrasına mecburiyet hasıl olacaktır..."* diyerek ikazda bulunmuştu. Bu emri alan Zeki Paşa, Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderdiği 7 Ağustos 1914 tarihli yazısında; Ordu Müfettişliğinin memleketi savunmak için elinden gelen gayreti göstermekten çekinmeyeceğini, ancak seferberlik halindeki taburların silâh ve cephanelerinin noksan olduğunu hatta depo taburlarında hiç silâh ve cephane bulunmadığını, gerekli silâh ve cephanenin bir an önce İstanbul'dan gönderilmesi gerektiğini, Kolorduların yeni toplama ve yığınak bölgelerine hareketinde sonra, bu bölgede hiç topçu kalmayacağından özellikle dıştan tecavüz edecek bir düşmana karşı yapılacak savunmanın çok zor olacağını belirtmişti. Zeki Paşa İstanbul'a gönderdiği raporunda ayrıca bölgenin bulunduğu konum itibariyle hertürlü düşman çıkarmasına açık olduğunuda ifade etmişti. Zeki Paşa Başkumandanlığın isteği üzerine Suriye bölgesindeki aşiret reisleri ile irtibata geçilmişti. 20 Ağustos 1914 tarihinde 60 kadar aşiret reisi merkez vilayetine gelmişlerdir. 8 Ağustos tarihinde hükümet binasında yapılan toplantı sonucunda aşiret reisleri her türlü emre hazır olduklarını bildirmişlerdi.

Seferberliğin ilânından sonra Şam'da bulunan II. Ordu Müfettişliği Suriye ve Havalisi Umum Kumandanı ismini almış ve Zeki Paşa'nın kumandanlığı devam etmişti.

Zeki Paşa'nın Başkumandanlık aldığı emir gereği bölgedeki birlikler hem bulundukları yerin emniyetini sağlayacaklar, gerekirse İstanbul'a harekete hazır olacaklardı.

Seferberliğin ilânından sonra Mersinli Cemal Bey'in Kumandasında Şam'da bulunan VIII. Kolordu da hızlı bir şekilde eksiklerini tamamlamaya başlamıştı. Bölgeden temin edilemeyen malzemeler İstanbul'dan istenmişti.

Başkumandanlık Vekâleti Mısır Seferi için bölge halkından da faydalanmak için Başkumandan yaverlerinden Binbaşı Mümtaz Bey'i bölgeye göndermişti.Mümtaz Bey ile Şam'a gelenler arasında Sapancalı Hakkı, Çorumlu Aziz, Çerkez Ziya, Ayan üyesi Abdurrahman Paşa, Esat Şukayr Efendi, Kuşçubaşı Eşref gibi isimler bulunmaktaydı. Bu birliğin genel olarak görevi Suriye ve Filistin'deki aşiret reislerinin Mısır'a yapılacak saldırı için desteğini elde etmekti. Bunlar Padişah-Halife'nin verdiği hediyelerle ve onun adına yayınlanmış İslâm birliği çağrılarıyla dolu olarak birçok yeri gezeceklerdi. Böylece Arap bölgelerinde yaşayanların desteği kazanılacak ve Bedeviler ile diğer Araplardan yarı askerî yardımcı kuvvetler toplamaya çalışacaklardı. Mümtaz Bey Urban Kumandanlığına tayin edilerek karargahını Amman'a kurmuştu. Mümtaz Bey gibi bölgede gönüllü toplama işi için görevlendirilen Yüzbaşı Kuşçubaşı Eşref'de Doğu Sina ve Hicaz bölgelerinden gönüllü toplayarak faaliyetlere iştirak etmişti.

Mümtaz Bey'in Müfrezesi bu gönüllüleri Şam bölgesinde eğitim görmek üzere hareketli gerilla birlikleri halinde örgütleyecek, aynı zamanda Osmanlı düzenli ordusunda görev yapacak yeni Bedevi ve Arap askerler kaydedecekti. Bu birliklerin bazıları Suriye'de bölgenin düşman eline geçmesine engel olacaktı. Diğer gönüllüler ise Mısır'a taarruz yolunun güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olacaktı. Teşkilât-ı Mahsusa birliğinin diğer bir görevi ise Kanal Seferi sırasında ihtiyaç duyulacak olan deve ve sürücülerini sağlayacaktı.

30 Ağustos 1914 tarihinde VIII. Kolordu'nun Mısır Seferi için görevlendirme fikri ağır basmaya başlamıştı. Buna göre menzil noktaları ve sahra ambarları açılarak gerekli hazırlıkları yapılacaktı. Sefer çölü geçmesi için yaklaşık 20.000 deveye ihtiyaç vardı. Bunun için Abdurrahman Paşa ve Mümtaz Bey urbanla görüşmüştü.Kanal Seferi için ihtiyaç duyulacak olan su tulumlarının bölgeden sağlanması mümkün olmamış, bunlar Musul veya Diyarbakır'dan temin edilmeye çalışılmıştı.

6 Eylül 1914 tarihinde Suriye ve Havalisi Umum Kumandanlığı lağvedilerek yerine IV. Ordu Kumandanlığı kurulmuştu. Bu ordu Musul'dan hareket etmiş olan XII.,

VIII. Kolordular, Hicaz Kumandanlığı ve Medine Muhafızlığından meydan gelmişti. IV. Ordu Kumandanı olarak da Zeki Paşa tayin edilmişti.

IV. Ordunun teşkili ile XII. Kolordunun Halep ve civarında bulunması uygun görülmüştü. Kolordu bölgesine gelene kadar VIII. Kolordu Suriye'de kalacaktı. Halep bölgesinden alınan VI. Kolordunun yerine XII. Kolordu verilerek bölgedeki kuvvet durumumuz takviye edilmişti. XII. Kolordu ile düşmanların İskenderun Körfezi sahillerine karşı çıkarma yapmasının engelleneceği düşünülmüştü. Böylece sahillerde emniyete altına alınmaya çalışıldı.

Başkumandanlık Vekâleti'nin Mısır Seferine hazırlık yapmasını istemesine rağmen sefere sıcak bakmayan Zeki Paşa bu konu hakkındaki fikirlerini ayrıntılı olarak 7 Eylül 1914 tarihinde bildirmişti.

Zeki Paşa BaşkumandanlıkVekâleti'ne yazdığı ayrıntılı raporunda sefere çıkacak olan birliklerimizin karşılaşacağı zorluklarla ilgili olarak; çöldeki su problemi başta olmak üzere, sefer için gerekli olan ulaşım vasıtalarının eksikliği, Kanal'daki düşmanın kuvvetli savunması karşısında yetersizliğimiz, birliklerin eğitim durumlarının eksikliği konusunu bildirmişti. Zeki Paşa İstanbul'a gönderdiği raporunda; sefer için en güvenli yol, su zorlukları ortadan kaldırılmak şartıyla Birüssebi - İsmailiye yolu olduğunu, bu yolun siklet merkezi birlikleri tarafından, aşiretler Gazze-Elariş-Elkantara yolunu ve seyyar aşiretler ile süvari alayları ise Akabe-Süveyş yolunu takip etmesi gerektiğini bildirmişti. Bu sayede yanlar korunarak düşmanın asıl kuvvetimizin nereden gelmekte olduğunu anlaması engellenecekti. Ayrıca böylece düşmanın her tarafa kuvvet ayırması sağlanmış olacaktı. Zeki Paşa bölgedeki birlikleri ağırlıklı olarak savunmada bırakmayı plânlamıştı.

Zeki Paşa ve VIII. Kolordu'nun Mısır Seferi hakkındaki raporları, bu seferin kısa bir süre içerisinde hazırlanmayacağını, bu iş için bölgenin savunmasını sağlamak maksadıyla takviye Türk askerlerinden oluşan birlikler isteyerek zamana ihtiyaç olduğu ifade edilmişti.

IV. Ordu ve VIII. Kolordu Kumandanlıkları'nın hazırladığı raporlarında özellikle Süveyş Kanalından sonra bölge hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmekteydi.

Filistin bölgesinin iaşesini dışarıdan temin etmek gerekmekteydi. Bölgedeki mahsul sadece iki ay yeterliydi. Sina çölünde ise hiç yiyecek bulunmamaktaydı. Sefer

sırasında çölde yiyecek meselesinin yanında su sorunu da azami seviyede olmuştu. Sefer kuvvetinin yiyeceğini, cephanesini ve her türlü malzemesini 500 km uzaklıktan Birissebi'ye kadar araba ile Birüssebi'den itibaren de develer ile taşınmıştı. Çölün zorlukları ancak motorlu taşıtlarla açılabilirdi. Elde olmayan bu araçları Almanya'dan getirmek imkânı sınırlı idi.

Süveyş Kanalı daha önceden de anlatıldığı gibi askerî açıdan geçilmesi zor bir engeldi. Kanal içerisinde kruvazörlerde kanalın emniyeti sağlanmıştı. Ayrıca daha öncede belirtildiği gibi kanalın batı yakasında zırhlı trenlerin bulunduğu demiryolu hattı bulunmaktaydı. Taaruz esnasında bu trenler vasıtasıyla İngiliz kuvvetleri hem ateş üstünlüğünü sağlamış hemde bölgeye hızlı bir şekilde asker sevk etmişti.

Zeki Paşa'nın ayrıntılı raporundan sonra Başkumandanlık sefer için emir komutada yeni düzenlemeler yapmıştı. Başkumandanlığın 9 Eylül 1914 tarihli emir ile Kanal ve Mısır Seferi'nin VIII. Kolordu Kumandanının emir ve komutasında yapılmasını, IV. Ordu Komutanının, XII. Kolordu ve Seyyar Jandarma teşkilâtıyla Suriye'yi muhafaza etmesini ve VIII. Kolordu'nun lojistik desteğini sağlamasını emretmiş ve VIII. Kolordu' yu da doğrudan doğruya Başkumandanlığa bağlamıştı.

Kanal Seferi için VIII. Kolordu'nun en iyi tümeni tahsis edilerek, bu tümen diğer tümenlerden seçilecek subay ve erlerle takviye edilmişti. Kolordunun diğer tümenleri düşmanın sahil çıkarmalarını engelleyecekti.

IV. Ordu ve VIII. Kolordu sefer için hazırlanırken Başkumandanlık Vekâleti sefer projesinin uygulamaya geçilmeyerek kolordu kurmaybaşkanlığına tayin edilen Yarbay Kress Von Kressenstein' in beklenmesini emretmişti.

Von Kress' e bu görev verildiği sırada Başkumandanlık Vekâletinin Hareket Şubesinde görev yapmaktaydı.Yığınak plânlarının hazırlanmasında büyük rol oynayan Von Kress 20 Eylül 1914 tarihinde VIII. Kolordu Kurmay başkanı sıfatı ile birlikte bölgeye hareket etmişti. 27 Eylül 1914 tarihi akşamında Şam'a ulaşan Von Kress, IV. Ordu Kumandanı Zeki Paşa ve VIII. Kolordu Kumandanı Albay Cemal Bey tarafından karşılanmıştı.

Von Kress Şam'a geldiğinde Süveyş Kanalı'ndan birlikleri karşıya geçirecek olan İstihkâm Taburu' da su geçit eğitimlerine henüz başlamamıştı. Bu sırada VIII. Kolordu'nun İstihkâm Taburu dört bölükten ve bir köprücü katarından oluşmaktaydı.VIII. Kolordu İstihkâm Taburunun bölüklerinin teçhizatının bir kısımı

Balkan Savaşından kalan ve İstanbul'dan getirilen istihkam malzemesi ile geri kalan kısmı ise Şam'dan tedarik edilebilen malzeme ile tamamlanmaya çalışılmıştı. Bu taburun köprücü katarı, önemli bir bölümü eski malzemelerden oluşup eldeki imkânlarla tamir edilmeye uğraşılmıştı. İstihkâm ve toçu taburlarının eğitimine ağırlık verilmişti.

Von Kres bölgeye geldiğinde bizzat keşif faaliyetlerine katılmıştı. Bu keşif faaliyetleri sonucunda yapılan tespitlerde 30.000 deve ihtiyaç olduğu belirlenmişti. Cemal Paşa bölgeye gelene kadar VIII. Kolordu ancak 2.000 deve tedarik edebilmiştir. Bu süre içerisinde VIII. Kolordu'nun toplam deve sayısı yaklaşık olarak 5.000'i bulmuştu. Deve sahiplerinin büyük bir kısmı çöldeki urban olduğu için bunlardan tekalif-i harbiye ile deve tedarik etmek pek zordu. Bundan dolayı satın alma yöntemiyle alım yoluna gidilmişti. Von Kress bu faaliyetlerinin dışında; şimendifer ve şoselerin inşası, hafriyat müfrezeleri oluşturularak kuyu harfiyatı, menzil noktalarında hastahaneler, ambarlar, hamamlar ve telgrafhaneler inşası, satın alınan develer için deve teçhizat imalatı gibi işler yaparak sefer hazırlıklarını tamamlamaya çalışmıştı.

Kanal Seferi hazırlıklarından ajanları vasıtasıyla haberdar olan İngiltere hükümeti ise, İstanbul'daki sefiri aracılığıyla 29 Eylül 1914 tarihinde bu hazırlıkları protesto etmişti. İngiltere hükümeti daha önce de bu konu hakkında duyduğu rahatsızlığı sözlü olarak ifade etmişti. Ayrıca 1914 Ekim ayının başlarında İstanbul'da ki İngiliz Büyükelçisi, bedevi aşiretlerine aktarılmak üzere bir süredir Suriye'ye para gönderildiğini fark ederek bir rapor düzenlemişti.

Almanlar tarafından tertip edilen ve tatbiki istenilen Kanal Seferi'nin yapılması için Zeki Paşa'nın taraftar olmaması üzerine dönemin Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından Cemal Paşa'ya konu teklif edilmişti. Bu teklifin Cemal Paşa tarafından kabul etmesi üzerine Enver Paşa 18 Kasım 1914 tarihinde yayınladığı emirde; IV.Ordu Kumandanı Zeki Paşa'nın Almanya'ya gönderileceğini, II. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın hemen Şam'a giderek IV. Ordu kumandasını devralacağını, Suriye ve Halep'de bulunan ve Mısır'a karşı hareket edecek birliklerin Cemal Paşa'nın emrinde bulunacağını, Hicaz Tümenini de Paşa'nın emrine verdiğini bildirmişti. Bu emrin yayınlanmasından sonra hazırlıklarını tamamlayan Cemal Paşa Haydarpaşa İstasyonundan 21 Kasım 1914 tarihinde törenle yola çıkmıştır.

Cemal Paşa Şam'a giderken Adana yolunu kullanmıştı. IV. Ordu Kumandanı Cemal Paşa Adana'da bulunurken bölgedeki memurlar aldığı bilgiler doğrultusunda

her hangi bir düşman çıkarmasına karşı Suriye ile Anadolu'nun irtibatının kesilmemesi için Adana ve civarına yeni bir tümen gönderilmesini, ayrıca kanal seferi için tahsis edilmiş olan 10. Tümenin hemen demiryolu ile nakledilmeye başlatılmasını teklif etmişti. Cemal Paşa Adana'da bir kaç gün kalarak IV. Ordunun gerilerine doğru İskenderun ile Mersin arasından bir çıkarmaya karşı gerekli tedbirleri aldırmıştı.

Bahriye Nazırı Cemal Paşa 6 Aralık 1914 tarihinde IV. Ordu Karargahı'nın bulunduğu Şam'a gelmişti. Zeki Paşa'nın Kanal Seferine sıcak bakmaması onun bölgedeki görevinden alınarak Almanya'ya gönderilmesi ile sonuçlanmıştı.

Cemal Paşa, Şam'a geldiğinde Binbaşı Mümtaz Bey Kumandasındaki Arap gönüllü müfrezesi Elariş'i işgal etmiş ve bulunduğu bölgeyi kontrolü altına almıştı. Teşkilât-ı Mahsusa'ya bağlı gönüllülerden oluşan bir müfreze de İzmirli Eşref Bey kumandasında Sina Çölünün merkezindeki Kalatülnahil'i işgal etmiş bulunuyordu. Akabe de Kaymakam Musa Kazım Bey kumandasında muvazzaf orduya mensup bir müfreze bulunuyordu. Birüssebi'de 27. Tümen'e bağlı bir alay çöldeki kuvvetlerin dayanağını oluşturuyordu.25. Tümen'in büyük bir kısmı Şam'da bulunuyordu. Bu tümen kumandanı Kaymakam Ali Fuat Bey emri altında eğitimine devam ediyordu.

Cemal Paşa, bölgeye geldiğinde Von Kress tarafından hazırlanan sefer plânlarını uygun fakat yetersiz görmüştü. Sefer kuvvetinin takviye edilerek, deve sayısının artırılmasına karar verilmişti. Hazırlanan projeye göre sefer kuvveti büyük kısım ile 14 Aralık 1914 tarihinde Birüssebi'de toplanmaya başlayacaktı. Sağ ve sol kollar Hanyunus ve Maan'da toplanmıştı. İleri hareket için zayıf bir kol Elariş'ten Kantara'ya, asıl kuvvet ise merkez kolunu takiben Birülhasene üzerinden İsmailiye, diğer hafif bir kolda Kalatülnahil üzerinden Süveyş'e yürüyecektir. Bu ilk kademenin hareketini mütakip 10. Tümen onu takip ederek ikinci kademeyi oluşturacaktı. Cenah kollar ve merkez koldan ileri sürülecek bir müfreze asıl kuvvetlerin hareketinden önce sınırı geçeceklerdi. Birinci kademenin büyük kısmı Ocak ayı başında ileri harekâta başlayacaktı. Cemal Paşa Şam'daki durumun orada kalmasını gerektirdiği halde, 10. Tümeni ordunun ihtiyatı olarak emir kumanda etmeyi düşündüğünü bildirmişti. Cemal Paşa'da seferde başarılı olabilmek için takviye birlikler istemişti. Ayrıca sefer kuvvetinin kanala taarruz sırasında başarılı olabilmesi, kanalı ele geçirdikten sonra hareketin devam edebilmesi için menzil hatları üzerinde ve çöle çok yakın bölgelerde bol miktarda cephane ile iyi piyade, her nevi alet ve teçhizatıyla kuvvetli istihkam,

makineli tüfek bölükleri, seri ateşli sahra obüsü bataryaları, uçak ve benzeri gibi fenni vasıtalara sahip yeni kuvvetler bulundurulması gerekiyordu.

Cemal Paşa, seferin başarıya ulaşabilmesi için gerekli olan ihtiyaçlarını Başkumandanlık Vekâleti'ne bildirmişti. Bunun üzerine IV. Ordunun emrine verilmek üzere daha önce yola çıkarılmış olan 10. Tümen'e ilaveten III. Kolordu'nun emrinde bulunan Tekirdağ'daki 8. Tümen'inde Suriye'ye gönderilmesine karar vermişti. Bu tümen ancak 7 Şubat 1915 tarihinde Kudüs mıntıkasına ulaşmıştı. 8 . Tümen ile birlikte bölgeye bir çok köprücü ve istihkam bölüklerini 15 cm lik seri ateşli obüs bataryasını yardımcı malzemeleri ile birlikte I. ve II. Ordulardan alınıp Suriye bölgesine gönderilmişti. Özelikle elde sınırlı bulunan 15 cm'lik obüs bataryasının bölgeye gönderilmesi Çanakkale savunmasını zafiyete uğratmıştı. 10. Tümen ise Kanunu Evvel ayının ortalarında Riyak, Maleka, Zahle çevresinde toplanmıştı. Cemal Paşa'ya Kanal Seferi için Hicaz'da bulunan 22. Tümen'den de yararlanmasına müsaade edilmişti. Cemal Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği bilgiye göre, sefer sırasında Sudanlıların, Sünusilerin ve Mısırlıların yardım derecelerinin belli olmadığını bildirmişti. Cemal Paşa Mekke Emiri Şerif Hüseyinin de Kanal Seferine katılmasını istemiş, fakat emir çeşitli bahanelerle sefere katılmamıştı. Hicaz'dan gelen alay kuvvetindeki birlikler ise Kanal taarruzu sırasında kanala yetişememişlerdi.

Sefere katılacak birlikler ve kuruluşu ise özetle; VIII. Kolordu tarafından oluşturulan on piyade taburu, üç mitralyöz bölüğü, dört sahra, iki adi, bir mantelli olmak üzere yedi batarya ve bir seri ateşli ağır bataryadan oluşmaktaydı. Sefer kuvveti ağırlıklı olarak 25. Tümen'den meydana gelmişti. Alayların henüz üçüncü taburları yoktu. 10. Tümen ikinci kademeyi oluşturacaktı. İaşe ve su durumlarından dolayı süvari alayı nizami harbe dahil edilmeyerek bir hecin süvar alayı kurulmuştu. Birinci Kanal Seferi sırasında bölge halkından faydalanarak, dini tesiratı ve kuvvet sayısını arttırmak için gönüllü teşkilâtı kurulmuştu.

Ordu Menzil Müfettişliği IV. Ordu Mıntıkası'nın bütün kaynaklarından faydalanarak tekalif, mübaya' veya imal yoluyla ordunun ihtiyacını temin etmeye çalışmış ve İstanbul'dan sadece para, silâh, cephane istenmişti.

Sefer sırasında birliklerin cephane, yiyecek ve su ihtiyaçlarının taşınması için tek ulaşım aracı deve idi. Cemal Paşa bölgeye geldiğinde temin edilen deve sayısı çok yetersizdi. Cemal Paşa'nın azim ve kararlılığı ile Suriye, Halep, Adana, Musul, Bağdat

vilayetlerinden ve Medine bölgesinin başka Bütün Arabistan yarımadasından deve satın alınarak, bir buçuk aylık bir süre içerisinde 10. 514 deve temin edilmişti.Bu develerin büyük bir kısmı sefer sırasında yiyecek, su azlığı, çöldeki zorluklar ve bakımsızlık sonucunda ölmüştü.

Toplanan deve miktarı sefer kuvvetinin kanal önünde günlük ihtiyaçlarını düzenli bir şekilde sağlamak için yeterli değildi. Bundan dolayı kanal bölgesinde azami bir hafta kalınabilirdi. Ayrıca deve sayısının sınırlı olmasından dolayı ordu kumandanının emri ile ikinci kademeyi oluşturan 10. Tümen ile Hicaz Sefer kuvveti bir günde Birüssebi-Maan hattından ve birinci kademenin arkasından grup grup sıçramalarla ilerlemişti.

14 Aralık 1914 tarihinde VIII. Kolordu'nun sefer kuvveti Şam'dan Sille'ye trenle sevkıyatı başlamıştı. Su ve yiyecek temininde ve nakliyatındaki zorluklar VIII. Kolordu'nun çöldeki birliklerinin bekleme sürelerini kısaltmayı gerektiriyordu. Kolordu yapılacak seferi bir hecin süvar alayının akını tarzında ani bir darbe indirmek suretiyle icra etmek istiyordu. Ordu Kumanda'nın emrinde çölün adım adım ve bir plân dairesinde geçilmesini istemekteydi. Sefer kuvveti harekete geçmeden önce sınır ile kanal arasında ara ambarları tesis edilerek bunlara bir aylık yiyecek stoklanması istenmekteydi. Ayrıca Cemal Paşa başarısızlığa karşı kanaldan iki günlük mesafeye kadar uzaklıkta bir dayanma noktası mevziler inşa ettirmek istiyordu. Cemal Paşa'nın bu düşüncelerine rağmen VIII. Kolordu'nun ısrarı neticesinde ağırlıklı olarak Kolordunun fikri kabul edilmişti.

VIII. Kolordu birlikleri, 7 Ocak 1915 tarihinde Birüssebide toplanmış ve iki kademe halinde hareket etmişti. İleri müfreze bir piyade alayı, hecin süvar alayı, üç istihkam bölüğü, iki köprücü takımı, malzeme kolu,(sal takımları) kuyucu müfrezesi olmak üzere 7 Ocak 1915 tarihinde, büyük kısım ise 14/15 Ocak 1915 tarihinde Birüssebi'den hareket etmişti.

Merkez kolundan ayrı olarak bir yan kolda Gazze'den Elariş üzerinden Kantaraya, diğer bir müfrezede Nahil üzerinden Süveyş'e yürümüştü. İkinci kademeyi 10. Tümen meydana getirmişti.

Sefer kuvveti kanala doğru ilerlerken bütün yürüyüşler gece ay ışığında yapılmıştı. Böylece hem harekât düşman uçaklarından gizlenmiş hem de gündüzleri sıcak olduğu için insanların ve askerlerin su ihtiyaçları azaltılmıştı. Ayrıca geceleri

soğuk olduğu için uyuyamayacak olan sefer kuvvetinin gündüzleri istirahat etmesi sağlanılması düşünülmüştü. Bu düşüncelere rağmen düşman uçaklarının sefer kuvvetini görmeleri engellenememişti. Gece yürüyüşleri sırasında şiddetli rutubet içinde esen keskin rüzgarlardan dolayı yürüyüşler zahmetli olmuştu. Çölde yürüyüş sırasında Bedevi Arap kılavuzların yol göstermeleri ile ilerleme sağlanıyordu. Çöl de küçük kum tepeleri rüzgardan kayıp oluyor, arazi dümdüz bir hale geliyordu. Bazen kılavuzlar yollarını şaşırıyorlarsa da yıldızlar aracılığı ile istikametler bulunabilmişti.

26 Ocak 1915 tarihinde Cemal Paşa ordu karargahıyla İbin'den kanala hareket etmişti. Merkez kolu Habra'ya gelince bu kolun öncüsü 40 km kadar ileride bulunan Birülmağdal'a sürülmüştü. İkinci Habra'da ikinci kademenin yaklaşması beklenilmişti. Erzak ve su kolları boşaltılarak doldurulmak üzere Birüssebi'ye gönderilmişti. Bu sırada savunma tedbirleri alınarak keşif faaliyetlerine başlanmıştı. Kanalda vapurların geçişi devam ediyordu. Eğer Türk kuvvetlerinin elinde uzun menzilli top bulunsaydı. Kanaldaki gemilerden birkaçını batırıp Kanalı kapatmak mümkün olacaktı.

28 Ocak 1915 tarihinde VIII. Kolordu'nun bütün kolları kanal önünde, 10. Tümenin öncü kademesini oluşturan bir piyade alayı ve bir topçu taburu Birinci Habra'ya gelmişti. Hicaz Sefer Kuvveti Maan- Nahil yolunu takiben 22 Ocak 1915 tarihinde harekete başlamış ve ilk kademesiyle 31 Ocak 1915 tarihinde Nahil'e ulaşmıştı.

29 Ocak 1915 tarihinde sabahı Ordu Kumandanı, Kolordu Karargahı'nın bulunduğu Cemal Paşa Tepesine gitmişti. Burada görüşme sırasında Kolordu Kumandanı taarruz plânını açıklamıştı. Bu plâna göre; sağ kol ile Kantara istikametinde merkez kolu ile Ferdan - Serapyum cephesine karşı, sol kol ile Süveyş istikametinde ilerleyecek, asıl geçit hareketinin merkez koluyla yapılmasını düşünüyordu. Timsah gölünde savaş gemileri bulunduğundan gölün batı kıyısındaki İsmailiye'ye karşı geçit hareketi yapılamazdı. Asıl geçiş harekâtı İsmailiye'nin kuzeyindeki Ferdan bölgesine veya İsmailiye'nin güneyindeki Tosum Serapyum bölgesine yapılması gerekmekteydi. İkinci Habra'dan Ferdan cephesine yürüyüş istikametine daha yakın, zırhlı trenlerin tesirinden nispeten daha uzaktı. Ayrıca tatlı su kanalı bu cephenin tam karşısındaydı. Bundan dolayı taarruzun bu cepheye karşı yapılması uygun görülmüştü.

VIII. Kolordu Sefer Kuvvetinin merkez kolunun büyük bir kısmı oluşturarak geçiş yapması plânlanan altı piyade taburu ve bir sahra topçu taburu 1 Şubat 1915

sabahı İsmailiye'nin yaklaşık olarak on kilometre güney doğusunda, Ketibetülhayl isimli bölgeye hakim bir kum tepesini işgal ederek tahkimâta başlamıştı.Bir piyade alayı ve bir topçu taburu'da İsmailiye'nin on kilometre kuzeyindeki Ferdan Bölgesinin on kilometre doğusunda bulunan Mahdes mevkiinde toplanmıştı. Bu alay Ferdan-İsmailiye'ye karşı gösteriş taarruzu yapmıştı.

10. Tümen'in ilk kademesi Birüssebi'den hareketinden 11 gün sonra Cemal Paşa tepesine ulaşmıştı. 29. Alay ise 2/3 Şubat 1915 tarihinde kanal önüne gelmiş ve aynı akşam tümen kanala hücuma sevk edilmişti. Bu tümenin kademeleri bazı günler 50 km ilerlemişti. Köprücü tombazlarına altışar çift öküz koşulmuş, bunun yanında halatlar ile piyade askerlerinin yardımıyla insan üssü bir gayretle kanal önüne varmıştı.

2 Şubat 1915 günü güneşin batması ile birlikte birlikler toplanma yerlerini terk ederek hazırlık mevziilerine gitmek üzere iken son derece şiddetli ve uzun süren bir kum fırtınası çıkmıştı. Birlikleri hazırlık mevzilerine sevk ve fırtına dindikten sonra taarruz düzeni aldırmak büyük zorluklarla mümkün olmuştu. Çıkan fırtınanın etkisi ile tombazlar ve istihkam taburu yollarını şaşırmış olduklarından dolayı diğer birlikler onları beklemek durumunda kalmışlardı. Bu durum gecikmeye sebep olmuştu. Sefer Kuvveti ancak gün ağarmasına az bir zaman kala Kanal'a ulaşmıştı.Hemen taarruza geçen birlikler şiddetli düşman ateşi ile karşılaşmıştı. Günün ağarması ile taarruz bölgesine takviye düşman askerleri gönderilmişti. Ayrıca Kanal Savunmasında önemli bir yeri olan kruvazör sayısı da arttırmıştı.

3 Şubat 1915 tarihinde öğleden sonra IV. Ordu Kumandanı, Kolordu Kumandanı, Kolordu Kurmay Başkanı, Ordu Kurmay Başkanı, Ordu Harekât Başkanı, 10. Tümen Kumandanı ve Kurmay Başkanı durum hakkında değerlendirme yapmışlardı. Bu değerlendirme sırasında Von Kress'in ısrarlı tutumuna rağmen Cemal Paşa çekilme emrini vermişti.

İngilizler 3/4 Şubat gecesi çekilmenin farkına varamamış, 4 Şubat sabahı taarruzun tekrar edileceğini beklemişti. Aynı gün içerisinde İngiliz Komutanlığı, durum hakkında yeterli bir bilgi almak için kuvvetlerini kanalın doğu yakasına geçirdiğinde öğle vakti olmuştu. İngiliz birliklerinin eğitimsiz olması ve çölde yapılacak herhangi bir harekâta karşı su ihtiyacı için hazırlık yapılmamıştı.

Sefer Kuvveti geri yürüyüş ve geride toplanma sırasında ordunun vermiş olduğu emir ve direktiflere göre pürüzsüz bir şekilde yapılmıştı.

Almanya Birinci Kanal Seferinden sonra da Türk Kuvvetleri tarafından Kanala tekrar seferler düzenlenmesini istemekteydi. Daha öncede belirtiğimiz gibi bu sayede Hindistan yolu tıkanacak ve Almanların Doğu Afrikadaki müstemlekeleri ile iribat kurulacaktı. Almanya Türkleri ileri sürmekle kendi insan gücü ve malzemelerini muhafaza edeceklerdi. Bundan dolayı ileri ki tarihlerde de Osmanlı Devletinden Sina Cephesinde büyük kuvvetler bulundurarak Süveyş Kanalını zorlamalarını istemiş.

Türkler açısından Birinci Kanal Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlanması İngilizlerin Mısır'da daha rahat hareket etmesini sağlamıştı. Osmanlı Devleti'nin sefer sonrasında başarısız olması Mısır'da bulunan yandaşlarının prestij kaybetmesine sebep olmuştu. Buna karşın Mısırda bulunan İngiliz taraftarlarına güven vermişti. Böylece İngiltere'nin tamamen kontrol altında bulunan Mısır Hükümeti kendilerini çok daha güvenli ve rahat hissetmilerdi. Ayrıca bu seferden sonra İngilizler serbestce Türkler aleyhinde propaganda yapmaya başlamışlardı.

Birinci Kanal Seferi'nin başarısız olmasına rağmen çölde ileri yürüyüş ve Kanal Seferi sırasında elde edilen tecrübeler sayesinde ileriki tarihlerde yapılması plânlanan İkinci Kanal Seferi için bir ön hazırlık olmuştu.

Birinci Kanal Seferi stratejik açıdan değerlendirildiğinde Türkler açısından başarılı olduğu kabul edilebilir. Osmanlı Devleti'nin büyük bir kuvveti ve Süveyş Kanal'ındaki gemi trafiğini kesebilecek ağır obüs bataryasını çölden geçilmesi İngilizlere endişe vermişti. İngilizler Türklerin tekrar gelebileceğini düşündüklerinden dolayı tedirgin olmuşlardı. Bunu engellemek isteyen İngilizler kanala geliş istikameti olan Sina Çölünde demiryolu, yol, su tesisatı ve menzil teşkilâtı kurmak için çalışmalara başlamış ve bölgede önemli bir miktarda asker bulundurmak zorunda kalmıştı.

## BİBLİYOGRAFYA

### I. ARŞİVLER

Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi;

Kl.16, Ds.77, F. 20; 44; 34; 44-2

Kl.54 , Ds.262, F.1

Kl.57; Ds. 280(453); F.2; 5-2

Kl.69, Ds.343 (63), F.8; 8-2

Kl.126, Ds.97(590), F.5; 5-2; 11-1; 15; 16-1; 16-5; 19-1; 19-6; 21; 21-2; 23; 23-1; 23-11; 23-6; 23-9; 23-16; 23-20; 23-22

Kl.126 Ds.705(759), F.9; 10-1; 14; 29

Kl.159, Ds.704(539), F.4-5; 10; 15;

Kl.159, Ds.705(759), F.9; 16; 16-1; 25; 29; 46

Kl.160 , Ds.707(146), F.2; 6-1; 13; 20; 20-1; 20-4; 20-5; 25-2; 30; 35

Kl.161, Ds.711(174), F.2;. 4; 5; 17; 39; 48;48-2; 60; 64; 80; 80-3;

Kl.161, Ds.712(171), F.1; 1-1; 2-7; 2-46;

Kl.162, Ds.713(175), F. 2; 20; 20-1; 23; 27

Kl.162, Ds.714(465), F.9-1; 9-2;11; 32; 33; 33-2

Kl.171, Ds.742(44), F.2-1; 2-2; 2-3;2-4; 2-5; 2-6;2-7; 2-8; 2-9; 2-10; 2-11; 2-12; 2-13; 2-34

Kl.174, Ds.750(135), F.1; 3;

Kl.174, Ds.752-A(316), F.1; 5; 5-2; 5-3; 5-4; 5-5; 5-6; 10; 18, 22,23; 23-2

Kl.248, Ds. 1031(1224), F.1-1; 3; 2-5; 2-23; 6; 6-3; 6-4; 7; 13-1; 14; 20-1; F.25, 25-1;25-2; 39-1; 50; 50-1; 54; 57

Kl.323, Ds.1304(584), F.12-6; 12-8

Kl.443, Ds.1744(671), F.9; 9-1; 10; 10-1; 10-12;

Kl.531, Ds.2074, F.10; 16; 17; 17-2; 20; 25; 29; 31-1; 35-2; 35-3; 44;

## II. KİTAPLAR


Abdülkadiroğlu, Abdülkerim
Kurnaz, Cemâl, **Türk Kültürü Bibliyografyası**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1989

Adamoff, E.E. **Sovyet Devlet Arşivi Gizli Belgelerinde Anadolunun Taksim Planı** (Haz. Hayri Mutluçağ), Belge yay., İstanbul, 1978

Ağaoğlu, Ahmet **İngiltere ve Hindistan**, Cumhuriyet Maatbası, 1929

Ahmet İzzet Paşa **Feryadım,** C.I, Nehir yay. , İstanbul, 1992

Akbay, Cemal **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasî ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi**, C.I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991

Apak, Rahmi **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, TTK yay., Ankara, 1988

Atay, Falih Rıfkı **Zeytindağı**, Bateş A. Ş., İstanbul, 1981

Aydemir, Şevket Süreyya **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa 1914-1922**, C.III, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1985

**Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919**, C.I, 6. b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976

Bayat, Mert **Milli Güç ve Devlet**, Belge yay., İstanbul, 1986

Baykara, Tuncer — **Milli Mücadele (1918-1923)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara, 1985

Bayur, Yusuf Hikmet — **Türk İnkılabı Tarihi 1914-1918 Genel Savaşı Savaşın Başından 1914-1915 Kışına Kadar,** C.III, Ks.1, TTK yay., Ankara, 1983

Belen, Fahri — **Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri**, Gn.Kur. Basımevi, Ankara, 1964

**Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1915 Yılı Hareketleri**, C.II, Gn.Kur. Basımevi, Ankara, 1964

**XX.Yüzyılda Osmanlı Devleti**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973

Berkol, Faruk N., — **Süveyş Kanalı'nın Hukuki Statüsü**, Alaettin Kral Basımevi, Ankara, 1941

Cebesoy, Ali Fuat — **Milli Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953

**Sınıf Arkadaşım Atatürk Okul ve Genç Subaylık Hatıraları**, Baha Matbaası, İstanbul, 1967

Çaycı, Abdurrahman — **Büyük Sahrada Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911 arası)**, ATÜ yay., Erzurum, 1970

Çeliker, Fahri — **Ortadoğu Devletlerinde Önemli Gelişmeler (1945-1975) Silâhlı Kuvvetler Dergisi Eki,** S.265, (Mart 1978)

Çöl, Emin — **Çanakkale-Sina Savaşları**, Ankara, 1977

Deschamps, Hubert — **Sömürge İmparatorluklarının Sonu**, (Çev. Tanju Gökçöl), Gelişim yay., İstanbul, 1975

Dukakinzâde Ferudun — **Büyük Harp Türk Cepheleri, Harp Akademisi 1926-1927 3.Sınıf Ks.3 Filistin Cephesi**, Askerî Akademiler Matbaası, İstanbul, 1927

Earle, Edvard Mead — **Bağdat Demiryolu Savaşı**, (Çev. Kasım Yargıcı), Milliyet yay. İstanbul, 1972

Enders, Franz Carl — **Türkiye 1916**, (Haz. Gürsel Köksal), Edebiyat ve Eleştiri yay., t.y.

Erden, Ali Fuad — **Birinci Dünya Harbinde Suriye Hatıraları**, Halk Matbaası, İstanbul, 1954

**İsmet İnönü**, Burhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul, 1952

**Paris'ten Tih Sahrasına**, 2.b., Ulus Basımevi, Ankara, 1949

**Birinci Cihan Harbinde 4. Ordu Mücmel Tarihçesi**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1948

Ergene, H.H. — **Neden Hedef Türkiye?,** Kiyap Yayın Dağıtım, Ankara, 1993

Evans, Laurence — **Türkiye'nin Paylaşılması 1914-1924**, (Çev. Tevfik Alanay), Milliyet yay., t.y.

Gâzi Ahmed Muhtar Paşa, — **Takvimü's-Sinin**, (Haz. Yücel Dağlı – Hamit Pehlivanlı) Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1993

Gençoğlu, Mustafa — **İngiliz Hakimiyetinde Mısır (1882-1914)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997

Görgülü, İsmet — **On Yıllık Harbin Kadrosu**, TTK yay., Ankara, 1993

Hasan Amca, — **Doğmayan Hürriyet Bir Devrin İç Yüzü 1908-1918**, 2. b., Arba yay., İstanbul, 1989

Hopkirk, Peter — **İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun**, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul, 1995

Hourani, Albert — **Arap Halkları Tarihi**, Çev. Yavuz Alogan, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997

Hülagü, M. Metin — **Pan-İslâmist Faaliyetler 1914-1918,** Boğaziçi yay., İstanbul, 1994

İlhan, Suat — **Jeopolitik Duyarlılık**, T.T.K. yay., Ankara, 1989

**Jeopolitikten Taktiğe**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1971

**Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1993

İnan, Afet — **Eski Mısır ve Medeniyet** ,Türk Tarih Kurumu Basımevi,Ankara, 1956

İnönü, İsmet — **Hatıralar**, C.I, (Der. Sebahattin Selek), Bilgi yay., İstanbul, 1985

Krüger, Kl. **Kemalist Türkiye ve Ortadoğu**, (Çev. Nihal Önol), Altın Kitaplar yayınevi, 1981

Kabacalı, Alpay **Yakın Tarihimizden Büyük Dönemeçler**, Çağdaş yay., İstanbul, 1995

Karabekir, Kazım **Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik,** C.II, Emre yay., İstanbul, 1994

Karatay, Baha Vefa **Mehmetçik ve Anzaklar**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1987

Kennedy, Paul **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, (Çev. Birtane Karanakçı), Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1990

Koçoğlu, Naci **7 nci Kolordunun Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbindeki Rolü,** HÜAİİTE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 1995

Kodaman, Bayram **Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası,** Orkun yay., İstanbul, 1983

Koloğlu, Orhan **Bedevi Lavrens Arap Türk,** Arba yay., İstanbul, 1993

Kressenstein, Baron Kress Von **Türklerle Beraber Süveyş Kanalına,** (Çev. Mazhar Besim Özalpsan) Askerî Matbaa, İstanbul, 1943

Kurat, Akdes Nimet **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966

Kurat, Yuluğ Tekin — **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, 2. b., Turhan Kitabevi, Ankara, 1986

Kurtcephe, İsrafil — **Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916),** TTK yay., Ankara, 1995

Kürkçüoğlu, Ömer — **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, Ankara Üniversitesi, SBF Yayınları, Ankara, 1978

Lawrence, T. E. — **Bilgeliğin Yedi Direği Bir Casusun Anıları**, (Çev. Yusuf Kaplan), Rey yay., İstanbul, 1991

Larcher, M. — **Büyük Harpte Türk Harbi,** (Çev. Mehmet Nihat), C:II, İstanbul, 1928

Lewis, Bernard — **Modern Türkiye'nin Doğuşu,** (Çev. Metin Kıratlı), 3.b., TTK yay., Ankara, 1988

Mehmed Emin, — **Harb-i Umumi'de Osmanlı Cepheleri Vakayi**, Harp Akademileri Matbaası, İstanbul, 1338

Mehmed Selahaddin Bey, — **İttihad ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim,** İnkılab yay., İstanbul, 1989

Mustafa, Münim — **Cepheden Cepheye**, C.I, Eğe Basımevi, İstanbul, 1940

Naci, Fethi — **Emperyalizm Nedir**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1965

Nedim, Şükrü Mahmut — **Filistin Savaşı (1914-1918)**, (Çev.Abdullah Es) Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995

Orhonlu, Cengiz — **Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar** (Der. Salih Özbaran), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir, 1984

Ortaylı, İlber — **İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu** AÜSBF yay., Ankara, 1981

**Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, İletişim yay., İstanbul, 1998

Öke, Mim Kemal — **Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**, 3.b., Çağ yay., İstanbul, 1991

Öngör, Sami — **Ortadoğu Siyasî ve İkdisadi Cografya**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yay., Ankara, 1965

Özçelik, Ayfer — **Ali Fuat Cebesoy**, Akçay yay., Ankara, 1993

Özyüksel, Murat — **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Süresinde Anadolu-Bağdat Demiryolları**, Arba yay. İstanbul, 1988

Palmer, Alan — **Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, (Çev. Belkis Çorakçı Dişbudak), 5.b., Sabah Kitapları, İstanbul, 1995

Hart, Peter
Steel,Nigel — **Gelibolu Yenilgisinin Destanı**, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul, 1996

Pomiankowski, Joseph — **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918**, Birinci Dünya Savaşı, (Çev. Kemal Turan), Kayıhan yay., İstanbul, 1990

Rathman, Lothar — **Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi**, (Çev. Rağıp Zoralı), Gözlem yay., İstanbul, 1976

Sabis, Ali İhsan — **Harp Hatıralarım Birinci Dünya Harbi**, C.I-II, Nehir yay., İstanbul, 1991

Sander, Oral — **Siyasî Tarih İlkçağlardan 1918'e**, 5.b., İmge Kitabevi, Ankara, 1997

Sanders, Liman Von — **Türkiye'de Beş Yıl**, (Çev. M. Şevki Yazman), Burçak yay., İstanbul, 1968

Sertel, M. Zekeriya — **Hatırladıklarım**, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1968

Sezgin, Emin
Yılmaz, Selahattin — **Jeopolitik Esaslar Ders Notları**, Harb Akademileri Basımevi, İstanbul, 1974

Simon, Rachel — **Libya Between Ottomanism and Nationalism,** Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 1987

Stoddard, Philip H. — **Teşkilat-ı Mahsusa Osmanlı Hükümeti ve Araplar 1911-1918 Teşkilat-ı Mahsusa Üzerine Bir Ön Çalışma**, (Çev. Tansel Demirel), 2.b, Arba yay., İstanbul, 1994

Şakir, Ziya — **Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talat, Enver ve Cemal Paşalar**, Anadolu Türk Kitap Deposu, İstanbul, 1943

Talat, Sait — **Umman ve Hint Denizleri Hakimiyeti ve Türkler**, Deniz Matbaası, İstanbul,1934

Tauber, Eliezer — **The Arab Movements in World War I.**, Bookcraft Ltd., London, 1993

Tezer, Şükrü — **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, TTK yay., Ankara, 1995

Trumpener, Ulrich — **Germany and the Ottoman Empire**, Princeton University, New Jersey, 1968

Tuncer, Hüseyin — **Türk Yurdu Bibliyografyası**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993

Tunçoku, A.Mete — **Anzak Kaleminden Mehmetçik Çanakkale 1915**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1997

Turan, Oğuz — **Jeopolitik**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1978

Tüfekçioğlu, Kemal — **Birinci Cihan Savaşı Siyasî Cephesi İttifak Blokları ve Osmanlı Devleti'nin Savaşı Girişi,** Harp Akademileri Matbaası, İstanbul, 1964

Uçarol, Rifat — **Siyasi Tarih (1789-1914)**, 4.b., Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995

Uğraş, H.Hüseyin — **I. Dünya Savaşına Doğru ve Savaş Sırasında Filistin Meselesi**, HÜAİİTE (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1990

Ulman, A.Haluk — **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972

Ulubelen, Erol — **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, Çağdaş yay., İstanbul, 1982

Uşaklıgil, Halit Ziya — **Saray ve Ötesi,** İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., İstanbul, 1981

Ünal, Tahsin — **Türk Siyasî Tarihi 1700-1958**, 4.b., Emel yay., Ankara, 1977

Vahid — **Tarihin En Mühim Harp ve Seferleri**, Askerî Matbaa, İstanbul, 1932

Wallach, Jehuda L. — **Bir Askerî Yardımın Anatomisi**, (Çev.Fahri Çeliker) 2.b., Gn.Kur. Basımevi, Ankara, 1985

Yılmaz, Veli — **1. Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askerî Yardımlar**, Cem Ofset Matbaacılık San. A.Ş., İstanbul, 1993

Yusuf, Rıza — **Mısır ve Ordusu**, Matbua-i Askeriye, İstanbul, 1330

**Askeri Mecmuaların İçinde Bulunan Hatıralara Hürmet Bölümündeki Asker Kişilerin Biyografileri**, Harp Akademisi Kütüphanesi ve Müze Müdürlüğü, İstanbul, 1981

**Belgelerle Mısır, Ermeni-Kürt-Doğu Rumeli Meseleleri, Kamil Paşa ve Sait Paşa'nın Anıları –Polemikleri-**, (Haz. Gül Çağalı-Güven) 2. Baskı, Arba Yay., İstanbul, 1991

**Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina Filistin Cephesi Harbin Başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri Sonuna Kadar,** C.IV, Ks.1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1979

**Birinci Dünya ve İstiklal Harbinde Şehit Olan Subay, Askeri Memur ve Astsubayların Künye Kayıtları,** Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997

**Golç Paşa'nın Hatıratı,** (Çev. Salih Mayakuşu), Askerî Matbaa, İstanbul, 1932

**Hatıralar Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa**, (Tamamlayan ve Tertipleyen Behçet Cemal), Selek yay., İstanbul, 1959

**Hatıralar ve Vesikalar Cemal Paşa'nın Hatıratı Üzerine Tetkikler**, Vakit Matbaası, İstanbul, 1933

**Military Operations Egpty and Palestine From the Outbreak of War With Germany to June 1917,** Lieut-General Sir George Mcmunm Captain Cyril Fals, Stationary Office, London, 1928

**Mısır Seferi,** (Times'ın Tarih-i Harbinden Tercüme Edilmiştir), (Çev. Rahmi), Matbua-i Amire, İstanbul, 1332

**Mısır'ın Müdafaası**, (1914 Senesi Teşrin-i sanilsi'nden 1916 Senesi Mart'ına Kadar Mısır'da Yapılan Hareket-i Askeriye'ye Aid Rapor Olub İngiltere Hükümetince Matbuatla Neşr Edilmiştir), (Çev. Rahmi), Matbua-i Amire, İstanbul, 1332

Piyade Mirlivası Rüştü, **Akabe Meselesi**, (Haz. Mustafa Öztürk), Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmalar Merkezi yay., Elazığ, 1998.

**Türk Harp Tarihi Dersinde Adı Geçen Komutanlar**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1983

**Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik 1914-1918**, C.X, Gen.Kur Basımevi, Ankara, 1985

**Türk Silahli Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi, Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Meydan Muharebeleri,** Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1990

**Türkiye'de Anarşi ve Terör Sebepleri ve Hedefleri**, (12 Nisan 1985 günü YÖK'te verilen konferanslar), Ankara, 1985

**Yıldırım,** [Der. Stoyber] (Çev. Nihat), Askerî Matbaa, İstanbul, 1932

## III. SÜRELİ YAYINLAR

### A) GAZETELER

Anadolu, S.1041, 26 Şubat 1915-13 Şubat 1331

Cumhuriyet, S.11493, 28 Temmuz 1956

Cumhuriyet, S.4131, 13 İkinci Teşrin 1935

Dünya, S.1287, 3 Ekim 1955

Dünya, S.1319, 4 Kasım 1955

Köylü, S.974, 15 Kanun-ı sani 1330-12 Rebi-i evvel 1333

Sabah, S.9031, 25 Teşrin-i evvel 1330- 8 Teşrin-i sani 1914

Sabah, S.9034, 28 Teşrin-i evvel 1330- 10 Teşrin-i sani 1914

Sabah, S.9047, 11 Teşrin-i sani 1330- 24 Teşrin-i sani 1914

Sabah, S.9069, 3 Kanun-ı evvel 1330-16 Kanun-ı evvel 1914

Sabah, S.9040, 4 Teşrin-i sani 1330- 17 Teşrin-i sani 1914

Sabah, S.9051, 12 Teşrin-i sani 1330-29 Teşrin-i sani 1914

Sabah, S.9055, 19 Teşrin-i sani 1330- 2 Kanun-ı evvel 1914

Sabah, S.9073, 8 Kanun-ı evvel 1330- 20 Kanun-ı evvel 1914

Sabah, S.9112, 15 Kanun-ı sani 1330- 28 Kanun-ı sani 1915

Sabah, S.9114, 17 Kanun-ı sani 1330- 30 Kanun-ı sani 1915

Sabah, S.9122, 25 Kanun-ı sani 1330- 7 Şubat 1915

Sabah, S.9123, 26 Kanun-ı sani 1330- 8 Şubat 1915

Sabah, S.9128,31 Kanun-ı sani 1330, 13 Şubat 1915

Sabah, S.9134, 6 Şubat 1330- 19 Şubat 1915

Sabah, S. 9096, 26 Kanun-ı evvel 1330-8 Kanun-ı sani 1915

Sabah, S. 9107, 10 Kanun-ı sani 1330- 23 Kanun-ı sani 1915

Sabah, S.9038, 2 Teşrin-i sani 1330- 15 Teşrin-i sani 1914

Sabah, S.9124, 27 Kanun-ı sani 1330- 9 Şubat 1915

Sabah**,** S.9122, 25 Kanun-ı sani 1330- 7 Şubat 1915

Sabah**,** S.9127, 30 Kanun-ı sani 1330- 12 Şubat 1915

Son Posta, S..2283, 7 Birinci Kanun 1936

Son Posta, S.2286, 10 Birinci Kanun 1936

Tanin, S. 2117, 31 Teşrin-i evvel 1330- 13 Teşrin-i sani 1914

Tanin, S.2118, 1 Teşrin-i sani 1330 - 14 Teşrin-i sani 1914

Tercuman-ı Hakikat, S.12060, 25 Teşrin-i evvel 1330- 7 Teşrin-i sani 1914

Tercüman-ı Hakikat, S.12096, 26 Teşrin-i sani 1330 - 9 Kanun-ı evvel 1914

Tercüman-ı Hakikat, S.12113, 17 Kanun-ı evvel 1330-30 Kanun-ı evvel 1914

Tercüman-ı Hakikat, S.12123, 27 Kanun-ı evvel 1330- 9 Kanun-ı sani 1915

Tercüman-ı Hakikat, S.12147, 20 Kanun-ı sani 1330- 2 Şubat 1915

Tercüman-ı Hakikat, S.12151, 24 Kanun-ı sani 1330-6 Şubat 1915

Tercüman-ı Hakikat, S.12153, 26 Kanun-ı sani 1330-8 Şubat 1915

Tercüman-ı Hakikat, S.12056, 21 Teşrin-i evvel 1330- 3 Teşrin-i sani 1914

Tercüman-ı Hakikat, S.12063, 28 Teşrin-i evvel 1330-10 Teşrin-i sani 1914

Tercüman-ı Hakikat, S.12102, 6 Kanun-ı evvel 1330 - 19 Kanun-ı evvel 1914

Tercüman-ı Hakikat, S.12155, 28 Kanun-ı sani 1330-10 Şubat 1915

Tercüman-ı Hakikat, S.12156, 29 Kanun-ı sani 1330-11 Şubat 1915

Yeni İstanbul, S.6585, 22 Temmuz 1967

## B) DERGİLER

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
Askeri Mecmua
Askeri Tarih Bülteni
Atatürkçü Düşünce Dergisi
Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Hayat Mecmuası
Hayat Tarih Mecmuası
İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi
Mecmua-i Askeriye
Ortadoğu
Silahlı Kuvvetler Dergisi
Stratejik Etüdler Bülteni
Tarih Dünyası
Tarih ve Edebiyat Mecmuası
Türk Dünyası Tarih Dergisi
Türk Kültürü
Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi

C) MAKALELER

Akbay Cemal, "*Birinci Dünya Harbinde Türk Cephelerindeki Harekâtın Sevk ve İdaresinde Yapılan Bazı Olumsuz Uygulamalar Üzerine Genel Bir Değerlendirme*" **Askerî Tarih Bülteni**, S.24,(Şubat 1988), s.29-37

Bağış Ali İhsan "*Tarihsel Gelişim Türk- İngiliz İlişkileri (400.Yıldönümü)",* Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 1985, s.15-18

Balcıoğlu Mustafa,*"Mersin'li Cemal Paşa Biyografisi Üzerine Değerlendirme"* **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.XIII, (Kasım 1997), S.39, s.813-816

Banoğlu Niyazi Ahmet, "*Süveyş Kanalı*", **Tarih Dünyası**, C.I, S.6, (26 Kasım 1953)

*"Baron de Tott'un Hatıraları 200 Yıl Önce Türkiye"* **Hayat Tarih Mecmuası**, C.I, S.1, (1Şubat 1965), s.21-25

Baycan Nusret, "*Orgeneral Cevat Çobanlı*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.VII, S.20, s.441-454

Bediz Danyal, "*Süveyş Kanalı'nın Önemi*", **Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S.3'ten ayrı basım, TTK yay., Ankara, 1951, s.330-352

Behçet, "*Büyük Harpte Mısır Seferi*", **76 numaralı Askeri Mecmua'ya Lahikadır**, Askari Matbaa, İstanbul, 1930, s.1-34

Belen Fahri ,"*İngiltere ve Yakın Şark*",**Askeri Mecmua**, C.IX, S.3, Birinci Kanun 1938 , s.1067-1072

Birgen Muhittin "*İttihat ve Terakkide On Sene*", **Son Posta**, S.2286, 10 Birinci Kanun 1936

Birgen Muhittin, "*İttihad ve Terakki'de 10 Sene*", **Son Posta**, S.2283, 7 Birinci Kanun 1936

Coşar Ömer Sami *"Süveyş Kanalı Kozu*" **Cumhuriyet**, S.11493, 28 Temmuz 1956

Çabuk Vahit, "*Birinci Dünya Savaşı Öncesinde İskenderun'un Durumu*", Kültür Eğitim Tesisleri I.Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirilerinden ayrı basım, Antakya, 1991, s.1-19

Doğu Araştırma Merkezi / Staratejik Araştırma Grubu *"Türkiyede Alman Askerî Misyonu "Subaylar-Generaller-Heyetler*" **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.24, (Şubat 1987), s.52-67

Erden Ali Fuat, "*Çölde Son Türk Destanları*'' **Dünya**, S.1287, 3 Ekim 1955

Erden Ali Fuad, ''*Çölde Son Türk Destanları*'', **Dünya,** S.1319, 4 Kasım 1955,(2 Ekim 1955-16 Ocak 1956)

Gültekin Osman, "*Süveyş Seferi ve Bağdat'da İngilizlerle Çarpışma*", (Anlatan S. Ali Eke-Topçu Çavuşu), **Türk Kültürü**, (Ağustos 1966), s.864-866

Gök Dursun, *"Mersinli Cemal Paşa"* **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.XII, S.34, (Mart 1996), s.125-145

Hülagü M.Metin, "*İngilizlerin Hicaz İsyanına Maddi Yardımları*", **Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi**, S.6, Ankara, 1995, s.139-154

Işık Hüseyin, "*Süveyş Kanalı'nın Geçmişi ve Geleceği*", **Stratejik Etütler Bülteni**, S.68, (Ekim 1979), s 20-29

Keskin Altuğ "*Süveyş Üzerine Düşünceler*", **Yeni İstanbul**, S.6585, 22 Temmuz 1967

George, *"Kitchener ve Harb*", (Trc. Miralay Sabit Tarih Kısmı) **Mecmua-i Askeriye Tarih Kısmı**, S.60, (Mart 1926), s.1-269

Kocabaş Süleyman, "*I. Dünya Harbinde Araplar Üzerinde İngiliz Oyunları*" **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.74, (Şubat 1993), s.51-59

Koloğlu Orhan, "*Thomas Edward Lawrence*", **Kutsal Topraklarda Casuslar Savaşı**, İrfan yay., İstanbul, 1995

Kressenstein Von Kress, *"Sina Çölünde Türkler"* (Çev. Osman Öndeş), **Hayat Tarih Mecmuası** , C.IX, S.9, (1 Ekim 1966), ss.26-31

Kurtcephe İsrafil–Balcıoğlu Mustafa, "*Birinci Dünya Savaşı Başlarında Bir Türk-Alman Projesi Rauf Bey Müfrezesi*" **Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi**, S.3, (Ocak 1992), s.247-269

Mustafa Kemal, *"Büyük Harpde İkinci Alman Başkumandanlığı Yahud Falkenhayn*" **Askerî Mecmua**, S.61, (24 Mayıs 1926), s.2-63

Muzaffer, "*Büyük Harpte Mısır Seferi Çerçevesi İçerisinde Birinci Kanal Akını*" 92 Sayılı **Askerî Mecmuanın Tarih Kısmı**, S.33, (1 Mart 1934), s.1-48

Önder Pehlivanlı, "*Süveyş Açılırken*", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S.250, (Haziran 1974), s.110-115

Öngür Sami, "*Süveyş Kanalı*", **Coğrafya Sözlüğü**, C.I, Maarif Basımevi, İstanbul, 1959

Önsoy Rıfat, "*Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alman Subayları ve Alman Silah Sanayinin Çıkarları"* (1871-1914), **IX. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 21-25 Eylül 1981) Bildirileri**, C.II, TTK yay., Ankara, 1988, s.1207-1213

Robertson John, "*Avustralya ve Birinci Dünya Harbi*", (Der. R. Salih Sakaryalı), **Askeri Tarih Bülteni**, (Şubat 1988), Ankara, 1988, Gn.Kur. Basımevi, s.39-48

Satır Hasan, "*Bilim Dalı Jeopolitik*", **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, S.15, Temmuz 1995, s.9-11

Sorguncu M. Celalettin, "*1915 Senesi Başındaki Süveyş Kanalı Geçiş Harekâtı ve İstihkâm Birliklerinin Kullanılması Hakkında Bir Tetkik*", **Askerî Mecmua**, S. 99, (I. Kanun 1935), s.978-1014

*"Süveyş Kanalı kapatılabilir mi?*", **Cumhuriyet** , S.4131, 13 İkinci Teşrin 1935

Şenuyar Vahit, "*Süveyş Kanalı'nın Önemi*", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S.227, (Eylül 1968), s.48-51

Şimşir Bilal N., "*Atatürk ve Üçüncü Dünya Ülkeleri*", **VIII.Türk Tarih Kongresi**, (Ankara, 11-15 Ekim 1976), Bildirileri, C.III, TTK yay., Ankara, 1983, s.1903-1940

Tanoğlu Ali, "*Mısır ve Süveyş Kanalı*" **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, S.3-4, 1952-1953, s.17-47

Tulga A. Muazzez, "*Süveyşin Mısır'a Sağladığı İmkânlar*", **Ortadoğu**, S.19, (Mayıs 1963)

Tuna Tuğrul, "*Süveyş Kanalı*", **Ortadoğu**, S.9, (Ocak-Şubat 1962), s.8-15

Tuna Tuğrul, "*Süveyş Kanalı*", **Ortadoğu**, S.10, (Mart 1962), s.16-19

Turan Mustafa, "*18 Mart Çanakkale Zaferi ve Türk İstiklal Harbi*", **Türk Tarihçiliği ve Prof. Dr. Aydın Taneri Armağanı**, Ocak yay., (Ankara 1998), s.449-464

Turan Mustafa, "*20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Dış Politikasında Ortadoğu'nun Önemi ve Hicaz Demir Yolu'na Dair Bir Belge*", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.I, S.3, (Kasım 1997), s.133-155

Ünal Mehmet Ali, "*Çanakkale Savaşları ve Sömürgeciliğin Sonu*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.,** Çanakkale Zaferinin 80. Yıldönümü Özel Sayısı, C.X, S.30, (Kasım 1994), s.567-571

Veltmen Mihail Pavloviç, "*Küçük Asya Çevresinde Mücadele ve Türkiye'nin Taksimi*" (Haz. Cengiz Kürşat), **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.31, (Eylül 1987), s.40-45

Yılmaz Altuğ, "*Arap Ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğundan Ayrılışı*", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.25, (Ekim 1969), s.25-33

Zobu Şemsi Rıza, "*I. Dünya Harbinde Kanala Hücum*", **Hayat Tarih Mecmuası**, C.II, S.7, (1 Ağustos 1970), s.73-75

GİRİŞ ..... 14
BİRİNCİ BÖLÜM ..... 26
STRATEJİK ve ASKERİ HAREKAT AÇISINDAN BÖLGENİN ÖNEMİ ..... 26
I. SÜVEYŞ KANALI ..... 27
A) COĞRAFİ KONUM VE STRATEJİK ÖNEMİ ..... 27
B) NÜFUS DAĞILIMI ..... 31
C) İKLİMİ ..... 32
II- SİNA YARIMADASI ..... 33
A) COĞRAFİ KONUM VE STRATEJİK ÖNEMİ ..... 33
B) NÜFUS DAĞILIMI ..... 35
C) İKLİM VE SU ..... 36
D) YOLLAR ..... 37
İKİNCİ BÖLÜM ..... 40
KANALA TAARRUZ FİKRİ ve SEFER HAZIRLIKLARI ..... 40
I. KANALA TAARRUZ FİKRİNİN DOĞUŞU ..... 40
A) OSMANLI DEVLETİ-ALMANYA YAKINLAŞMASI ve BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ..... 40
B) İTTİFAK DEVLETLERİNİN OSMANLI DEVLETİ'NDEN BEKLENTİLERİ VE TARTIŞMALAR ..... 43
II. SEFER HAZIRLIKLARI ve BARIŞ DÖNEMİNDE BÖLGEDEKİ FAALİYETLERİ ..... 52
A) SEFER HAZIRLIKLARI ..... 52
1. Barış Döneminde Bölgedeki Türk Kuvvetleri ..... 52
2- Seferberlik İlanından Sonra Bölgedeki Faaliyetler ..... 54
C) VON KRESS'İN KANAL SEFERİ İÇİN GÖREVLENDİRİLMESİ ve FAALİYETLERİ ..... 68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ..... 74
OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA GİRMESİNDEN SONRA BÖLGEDEKİ FAALİYETLER ..... 74
I) OSMANLI DEVLETİNİN FAALİYETLERİ ..... 74
A) CEMAL PAŞA'NIN IV. ORDU KUMANDANI OLARAK BÖLGEDE GÖREVLENDİRİLMESİ ..... 80
1. Cemal Paşa'nın Şam'a Gelişi ve Faaliyetleri ..... 82
2. Şerif Hüseyin ile Yazışmalar ve Hicaz Sefer Kuvveti ..... 86
B) SEFER HAZIRLIKLARININ TAMAMLANMASI ..... 89
1. Sefer Kadrosu ..... 89
2. Lojistik Faaliyetler ..... 91
3. IV. Ordu Bölgesinin Savunmasi ile İlgili Faaliyetler ..... 95
II. İNGİLİZLERİN FAALİYETLERİ ..... 98
A) İNGİLİZLERİN BÖLGEYE HAKİM OLMALARI ..... 98
B) SAVAŞ BAŞLANGICINDA ASKERİ DURUM ve KANAL SAVUNMASI ..... 102
C) BÖLGE HALKINA KARŞI İNGİLİZLERİN ALDIĞI TEDBİRLER ..... 108
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ..... 115
KANALA TAARRUZ, GERİ ÇEKİLME ve SONUÇLARI ..... 115
I. KANALA TAARRUZ ..... 115
A) TAARRUZ ÖNCESİ IV. ORDU ve VIII. KOLORDU ARASINDAKİ FİKİR AYRILIĞI ..... 115
1. VIII. Kolordu'nun Taarruz Hakkındaki Fikri ..... 115
2. IV. Ordunun Taarruz Hakkindaki Fikri ..... 117
3. VIII. Kolordu'nun Orduya Cevabı ve Fikir Ayrılığının Giderilmesi ..... 119
B) İLERİ YÜRÜYÜŞ ..... 122
D) KANALA TAARRUZ ..... 141
E) GERİ ÇEKİLME ..... 144
G) BİRİNCİ KANAL SEFERİ HAKKINDA GÖRÜŞLER ..... 154
SONUÇ ..... 160
BİBLİYOGRAFYA ..... 172
I. ARŞİVLER ..... 172
II. KİTAPLAR ..... 173
III. SÜRELİ YAYINLAR ..... 185
A) GAZETELER ..... 185
B) DERGİLER ..... 187
C) MAKALELER ..... 188

(EK - 11)

# BİRİNCİ KANAL SEFERİ ZAİYAT ÇİZELGESİ

Dördüncü Orduyu Hümayûn, 21/21 Kanun-i sani 330'da Kanal Hücûmuna iştirâk eden kıtaatın mütebâki mevcûd cetvelidir.

| Kıtaat | | Şehîd | | Mecrûh | | Kayıp | | Toplam |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | Zâbit | Efrâd | Zâbit | Efrâd | Zâbit | Efrâd | |
| **68.Alay** | 1.Tb. | - | 1 | - | 19 | - | 6 | **26** |
| | 2.Tb. | - | 1 | - | 14 | - | 3 | **18** |
| **73.Alay** | 1.Tb. | 2 | 19 | 4 | 77 | - | 24 | **126** |
| | 2.Tb. | 5 | 20 | 2 | 39 | 1 | 177 | **244** |
| **74.Alay** | 1.Tb. | 3 | 57 | 2 | 72 | 1 | 78 | **213** |
| | 2.Tb. | 1 | 1 | - | 35 | - | 31 | **68** |
| **75.Alay** | 1.Tb. | - | 4 | - | 13 | - | 19 | **36** |
| | 2.Tb. | 2 | 15 | - | 16 | 8 | 249 | **290** |
| **80.Alay** | 1.Tb. | 4 | 8 | - | 36 | - | 62 | **110** |
| | 2.Tb. | - | 1 | 1 | - | - | - | **2** |
| **25.Alay Sahra Obüs** | 1.Tb. | - | - | - | - | - | 9 | **9** |
| | 2.Tb. | - | - | - | 1 | - | - | **1** |
| **28.Alay** | 1.Tb. | - | 1 | - | 1 | - | 1 | **3** |
| | 2.Tb. | - | 1 | - | 1 | - | 1 | **3** |
| | 3.Tb. | - | 3 | 1 | 23 | - | 2 | **29** |
| ***79. Makinalı Tüfenk Bölüğü** | | - | 2 | 1 | 3 | 1 | 29 | **36** |
| **67. Makinalı Tüfenk Bölüğü** | | - | - | 1 | - | - | - | **1** |
| **Endaht Mektebi** | | - | - | - | 5 | - | 5 | **10** |
| **8.Tabur İstihkâm** | | - | 14 | 3 | 33 | 3 | 69 | **122** |
| **4.Tabur İst. Fırka 10.** | | - | 8 | 2 | 10 | 1 | 30 | **51** |
| **Sahra Obüs 25.Haf.Cep.Kolu** | | - | - | - | - | - | 8 | **8** |
| **Alman Zâbitânı** | | 1 | - | - | - | - | - | **1** |
| **Ordu Karargâhı** | | - | - | 1 | 1 | 1 | - | **3** |
| **YEKÛN** | | **18** | **156** | **18** | **399** | **16** | **803** | **1410** |

*Bu bölüğün bir takımı efrâd ve tüfenkleri ile esir düşmüştür.

ATASE Kl.161, Dos.712 (171), F.2 - 46

**BİRİNCİ KANAL SEFERİ MERKEZ KOLU** **1.11.330**

**BİRİNCİ KADEME (8. Kolordu)**

| | | | | | | | | | | | | | | | Hayvan | | | | Cephane | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Muharip Zâbit | Gayri Muharip Zâbit | Memur | Muharip Küçük Zâbit | Gayri Muharip Küçük Zâbit | Muharip Efrâd | Gayri Muharip Efrâd | Tüfenk | Kılınç | Makinali Tüfenk | Top | Cephane Arabası | Hafif Cephane Kolu Arabası | Binek | Koşum | Mekkari | Öküz Yada Manda | Deve | Tüfenk | Top | Nakliye Arabası | Erzak Miktarı | Mülâhazât |
| 8. Kor. Karargâhı | 17 | 8 | 12 | 3 | 5 | 70 | 126 | 29 | - | - | - | - | - | 75 | - | 103 | - | 32 | 1 | - | - | - | |
| 25. Fırka Karargâhı | 9 | 14 | 6 | 2 | 3 | 14 | 89 | 16 | - | - | - | - | - | 60 | - | 32 | - | 17 | 1 | - | - | - | |
| 79. Alay ile Mk. Tüf. Bl. | 40 | 6 | 10 | 92 | 11 | 2110 | 243 | 2106 | - | 4 | - | - | - | 33 | - | 278 | - | 52 | 434 | - | - | - | |
| 74. Alay ile Mk. Tüf. Bl | 41 | 8 | 7 | 54 | 7 | 2104 | 220 | 2098 | - | 4 | - | - | - | 31 | Mitralyöz 30 | 242 | - | 52 | 421 | - | - | - | |
| 75. Alay | 28 | 8 | 6 | 40 | 8 | 1934 | 200 | 2205 | - | - | - | - | - | 26 | - | 200 | - | 45 | 360 | - | - | - | 62 nefer bu alayın muhafız taburlarından firar etmiştir |
| 68. Alay ile Mk.Tüf.Bl. | 41 | 6 | 6 | 45 | 10 | 2080 | 252 | 2087 | - | 5 | - | - | - | 25 | Mitralyöz 25 | 328 | - | 53 | 439 | - | - | - | Bir makinalının tamirde kaldığı Fırka Kumandanlığı tarafından bildirilmiştir. |
| 25.Sahra Alayı Hafif Cephane Kolu ile | 27 | 3 | 9 | 21 | 3 | 700 | 140 | - | 41 | - | 16 | 28 | 1 | 164 | 289 | 177 | - | 104 | - | 6519 | 12 | - | 262 atın Şam da El Hamame savaşında intihât için kullanılmıştır, |
| Alay Erkânı 1., 2., 3. Bl. Hecinsüvar | 9 | 2 | 5 | 5 | - | 140 | - | 147 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | Hecin 190 | 50 | - | - | - | |
| Ağır Obüs Bt. | 6 | 2 | 1 | 6 | 4 | 188 | 25 | 114 | 50 | - | 4 | 11 | - | 43 | 68 | 1 | *88 | 14 | 10 | 2310 | 17 | - | *20 Öküz 68 Manda |
| İstihkâm tâm 8. Tabur | 17 | 5 | 1 | 14 | 9 | 640 | 240 | 805 | - | - | - | - | - | 18 | 11 | 122 | - | 157 | 54 | - | - | - | |
| Bir Telefon İki Telgraf bir haberci Tk. | 2 | - | - | 7 | 4 | 57 | 30 | 57 | - | - | - | - | - | 2 | - | 16 | - | 32 | - | - | - | - | |
| Ağır Cephane Deve Kolu Adet 9 | 9 | 5 | 1 | 3 | 7 | 57 | 298 | 60 | - | - | - | - | - | 15 | - | 1 | - | 582 | 8 | - | - | - | |
| Bir Piyade Cephane Kolu | 1 | 1 | - | 3 | 2 | 12 | 65 | 15 | - | - | - | - | - | 4 | - | - | - | 125 | 224 | - | - | - | |
| Köprücü Tk. 4 Adet | 4 | 1 | 2 | 3 | 3 | 166 | 167 | 140 | - | - | - | - | - | 6 | - | 49 | *238 | - | 16 | - | - | - | *209 Öküz 29 Manda |
| Malzeme Kolu | - | 3 | 3 | 3 | 2 | 80 | 72 | 83 | - | - | - | - | - | - | - | 13 | *12 | 238 | 8 | - | - | - | *4 Öküz 8 Manda |
| Kuyucu Tk. | - | 1 | - | - | - | - | 137 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | 13 | - | - | - | - | |
| 25. Sıhhiye Bl. | - | 3 | Sıhhiyeci 6 | - | - | 5 | 229 | - | - | - | - | - | - | 11 | - | - | - | 38 | - | - | - | - | |
| 27. Sıhhiye Bl. | 3 | 4 | - | - | 7 | - | 228 | - | - | - | - | - | - | 5 | - | 50 | - | - | - | - | 13 | - | |
| 23. Seyyar Hastahane | 2 | 7 | - | - | 2 | - | 74 | - | - | - | - | - | - | 12 | - | 39 | - | - | - | - | - | - | Rövelörle mücehhezdir. |
| 25. Seyyar Hastahane | - | 8 | 1 | - | 3 | - | 80 | - | - | - | - | - | - | 12 | - | 39 | - | - | - | - | - | - | Bir kısım efrâd rövelörle mücehhezdir. |
| 27. Seyyar Hastahane | 2 | 6 | - | 2 | 9 | - | 80 | - | - | - | - | - | - | 10 | - | 3 | - | 40 | - | - | - | - | |
| 1. Su Deve Taburu | 1 | 13 | 3 | 3 | 7 | - | 849 | - | - | - | - | - | - | 118 | - | - | - | 941 | - | - | - | - | |

| | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 2. Su Deve Taburu | - | 8 | - | - | 50 | - | - | - | - | - | - | - | - | 1 | - | - | - | 2162 | - | - | - | - | |
| 3. Erzak Deve Taburu | 3 | 17 | 2 | 10 | 20 | 82 | 500 | 108 | - | - | - | - | - | 41 | 2 | - | - | 1245 | - | - | 1 | - | |
| Merkez Kolu Yekünü | 262 | 139 | 82 | 362 | 181 | 10444 | 4374 | 10075 | 91 | 13 | 20 | 39 | 1 | 712 | 425 | 1693 | 337 | 6132 | 2026 | 8829 | 43 | - | |

ATASE. Arş. Kl. 162, Ds. 714 (465), F.9-1

## BİRİNCİ KANAL SEFERİ İKİNCİ KADEME

**1.11.330**

| | Muharip Zâbit | Gayri Muharip Zâbit | Memur | Muharip Küçük Zâbit | Gayri Muharip Küçük Zâbit | Muharip Efrâd | Gayri Muharip Efrâd | Tüfenk | Kılınç | Makinali Tüfenk | Top | Cephane Arabası | Hafif Cephane Kolu Arabası | Binek | Koşum | Mekkari | Öküz Yada Manda | Deve | Tüfenk | Top | Nakliye Arabası | Erzak Miktarı | Mülâhazât |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 10. Fırka. Karargâhı | 16 | - | 3 | 9 | - | 102 | - | 41 | - | - | - | - | - | 24 | - | 51 | - | - | 4 | - | - | - | |
| 28. Alay ili Mk. Tüf.Bl. | 71 | - | - | 140 | - | 3311 | - | 3138 | - | 4 | - | - | - | 46 | - | 444 | - | - | 579 | - | - | - | |
| 29. Alay ile Mk. Tüf.Bl. | 72 | - | - | 100 | - | 3429 | - | 3125 | - | 4 | - | - | - | 41 | - | 450 | - | - | 594 | - | - | - | |
| 30. Alay ile Mk.Tüf.Bl | 68 | - | - | 105 | - | 3299 | - | 3152 | - | - | - | - | - | 38 | - | 386 | - | - | 549 | - | - | - | |
| Sahra Topçu 10. Alay | 35 | - | - | 47 | - | 975 | - | - | 16 | - | 16 | 20 | 168 | 237 | 505 | 148 | - | - | - | 6510 | 2 | - | |
| İstikam Bl. Koprucu Treni | 6 | 1 | - | - | - | 232 | 5 | 219 | - | - | - | - | - | 8 | 90 | 21 | - | - | 26 | - | 30 | - | Birinci kademeye ribât edilmiştir. |
| Sıhhiye Bl. | 8 | - | - | 5 | - | 196 | - | - | - | - | - | - | - | 11 | 21 | 13 | - | - | - | - | 13 | - | |
| Seyyar Hastahane | 8 | - | - | 6 | - | 74 | - | - | - | - | - | - | - | 12 | 29 | - | - | - | - | - | 27 | - | |
| Ekmekçi Tk. | - | 1 | - | - | 3 | - | 98 | - | - | - | - | - | - | 1 | 18 | 6 | - | - | - | - | 14 | - | |
| Telefon Tk. | 1 | - | - | 6 | - | 42 | - | - | - | - | - | - | - | 5 | 3 | 36 | - | - | - | - | 2 | - | |
| Süvari Bl. | 4 | - | - | 8 | - | 142 | - | 112 | 117 | - | - | - | - | 132 | - | 22 | - | - | - | - | - | - | |
| Musikiye Bl. | 2 | - | - | 5 | - | 50 | - | - | - | - | - | - | - | 1 | - | 7 | - | - | - | - | - | - | |
| 1. Sahra Topçu Cep. Kolu | 2 | - | - | 1 | - | 97 | - | 22 | - | - | - | - | - | 20 | 62 | - | - | - | 1 | 960 | 62 | - | |
| 3. Sahra Topçu Cep. Kolu | 2 | - | - | 1 | - | 97 | - | 22 | - | - | - | - | - | 19 | 62 | - | - | - | 1 | 960 | 62 | - | |
| 4. Sahra Topçu Cep. Kolu | 2 | - | - | 1 | - | 61 | - | 40 | - | - | - | - | - | 22 | 40 | 19 | - | - | 1 | 960 | 20 | - | |
| 1. Piyade Cep. Kolu | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | Fırka ile birlikte gelmediğinden henüz kuvve-i umumiyesi desteri olunamamıştır. |
| 6. Piyade Cep. Kolu | 2 | - | - | 15 | - | 97 | - | 40 | - | - | - | - | - | 18 | 90 | - | - | - | 2 | - | 70 | - | |
| Hafif Erzak 1Kolu | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | Bu dâhi |
| 8. Hafif Erzak Kolu | - | 3 | - | - | - | 66 | - | 17 | - | - | - | - | - | 17 | - | 21 | - | 88 | 2 | - | - | - | |
| 6. Ağır Erzak Kolu | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | Bu dâhi |
| 7. Ağır Erzak Kolu | 4 | - | - | 14 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | |
| Yekûn 10. Fırka | 303 | 5 | 3 | 463 | 3 | 12265 | 148 | 9960 | 133 | 8 | 16 | 20 | 168 | 661 | 970 | 1670 | - | 297 | 1762 | 9390 | 282 | - | |
| Ordu Karargâhı | 27 | 11 | 5 | - | - | 134 | 285 | 135 | 31 | - | - | - | - | 105 | 19 | 84 | - | Hecin 28 | 14 | - | 6 | - | Ordu Karargâhı üç kademe ile hareket etmiştir. Birinci kademe ile ikinci kademe iki kademe arasında, üçüncü kademesi ikinci kademeyi takip etmiştir. |
| Kuvve-i Seferiye Yekûn-i Umumisi | 700 | 16 | 104 | 1005 | 288 | 30910 | 5887 | 27667 | 255 | 21 | 48 | 59 | 169 | 1644 | 1450 | 4272 | 338 | 8835 | 5222 | 20427 | 341 | - | |

Hayvan Cephane

ATASE. Arş. Kl. 162, Ds. 714 (465), F.9-2

**BİRİNCİ KANAL SEFERİ SAĞ CENAH KUVVETİ**
**1.11.330**

Hayvan Cephane

| | Muharip Zâbit | Gayri Muharip Zâbit | Memur | Muharip Küçük Zâbit | Gayri Muharip Küçük Zâbit | Muharip Efrâd | Gayri Muharip Efrâd | Tüfenk | Kılınç | Makinali Tüfenk | Top | Cephane Arabası | Hafif Cephane Kolu Arabası | Binek | Koşum | Mekkari | Öküz Yada Manda | Deve | Tüfenk | Top | Nakliye Arabası | Erzak Miktarı | Mülâhazât |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 80. Alay 1. Tabur | 21 | 4 | 2 | 45 | 10 | 1046 | 78 | 1060 | - | - | - | - | - | 16 | - | 129 | - | 22 | 273 | - | - | - | |
| 80 Alay 2. Tabur 3. Bl. | 3 | - | - | 7 | 3 | 250 | 15 | 257 | - | - | - | - | - | 1 | - | 19 | - | 7 | 6 | - | - | - | Bu bölük mümtaz beyin müfrezesine verilmiştir. |
| Sahra Top. 27.Alay 1.Bl. | 6 | - | - | 7 | 3 | 125 | 25 | - | - | - | 4 | - | - | 21 | 40 | 63 | - | 24 | - | 928 | - | - | |
| 81 Alay 2. Tabur | 12 | 2 | 1 | 15 | 7 | 992 | 96 | 1040 | - | - | - | - | - | 11 | - | 122 | - | - | 184 | - | - | - | |
| 1. Tel. Tk. | 1 | - | - | 2 | - | 32 | - | 29 | - | - | - | - | - | 1 | - | 14 | - | - | - | - | - | - | |
| 4. Muhtelit Deve Taburu | 6 | 7 | 2 | 4 | 8 | 95 | 209 | 99 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | 312 | 14 | - | - | - | |
| Yekûn | 46 | 13 | 5 | 80 | 31 | 2540 | 423 | 2490 | - | - | 4 | - | - | 50 | 40 | 347 | - | 365 | 477 | 928 | - | - | |
| Mümtaz Beyin Gönüllüleri | 10 | - | - | 6 | - | *1515 | - | 992 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | 1355 | **150 | - | - | - | *1300 Hecin süvari 160 piyadedir. **120 sandık martin 500 fitinde olmak üzere 30 sandık |
| 27. Top. Sahra Cebel | 3 | 2 | 2 | 11 | 3 | 34 | 181 | - | - | - | - | - | - | 32 | 23 | 97 | - | - | - | 832 | - | - | |
| Neşet Beyin Gönüllüleri | 1 | - | - | - | - | 179 | - | 160 | - | - | - | - | - | - | - | 7 | - | 25 | 30 | - | - | - | Merkez koluna ribât eylemiştir. |
| Sağ Cenah Yekûnu | 60 | 15 | 7 | 97 | 74 | 4268 | 604 | 3642 | - | - | 4 | - | - | 82 | 63 | 451 | - | 1740 | 657 | 1760 | - | - | |

ATASE. Arş. Kl. 162, Ds. 714 (465), F.9-1

**BİRİNCİ KANAL SEFERİ SOL CENAH KUVVETİ**
**1.11.330**

| | | | | | | | | | | | | | | | | | Hayvan | | | Cephane | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Muharip Zâbit | Gayri Muharip Zâbit | Memur | Muharip Küçük Zâbit | Gayri Muharip Küçük Zâbit | Muharip Efrâd | Gayri Muharip Efrâd | Tüfenk | Kılınç | Makinali Tüfenk | Top | Cephane Arabası | Hafif Cephane Kolu Arabası | Binek | Koşum | Mekkari | Öküz Yada Manda | Deve | Tüfenk | Top | Nakliye Arabası | Erzak Miktarı | Mülâhazât |
| 29. Alay 1. Tabur | 18 | 6 | 2 | 27 | 9 | 1030 | 90 | 1057 | - | - | - | - | - | 14 | - | 154 | - | - | 362 | - | - | - | |
| Hecünsivar 1. Bl. | 5 | - | 1 | 3 | - | 88 | - | 91 | - | - | - | - | - | 2 | - | - | - | 110 | 25 | - | - | - | |
| 27. Topçu Alayı 4.Cebel Bl. | 3 | - | 1 | 5 | 4 | 60 | 54 | - | - | - | 4 | - | - | 14 | 23 | 19 | - | 16 | - | 448 | - | - | |
| 8. İstihkam Taburu 4. Bl. | 2 | - | - | 5 | - | 90 | - | 95 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | 5 | - | - | - | |
| 5. Muhtelit Deve Taburu | 3 | 12 | 2 | 2 | 8 | 98 | 200 | 95 | - | - | - | - | - | 27 | - | - | - | 456 | 14 | - | - | - | |
| Eşref Beyin Gönüllüleri | - | - | - | 25 | - | *801 | 25 | 679 | - | - | - | - | - | - | - | - | - | Hecin 56 | Kara 26 | - | - | - | *745 piyade 56 Hecinsüvar |
| Sol Cenah Yekûn | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |

ATASE. Arş. Kl. 162, Ds. 714 (465), F.9-1

**BİRİNCİ KANAL SEFERİ HUDUD KITAATI**
**1.11.330**

| | | | | | | | | | | | | | | | | | Hayvan | | | Cephane | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Muharip Zâbit | Gayri Muharip Zâbit | Memur | Muharip Küçük Zâbit | Gayri Muharip Küçük Zâbit | Muharip Efrâd | Gayri Muharip Efrâd | Tüfenk | Kılınç | Makinali Tüfenk | Top | Cephane Arabası | Hafif Cephane Kolu Arabası | Binek | Koşum | Mekkari | Öküz Yada Manda | Deve | Tüfenk | Top | Nakliye Arabası | Erzak Miktarı | Mülâhazât |
| 81. Alay 1. Bl. | 2 | - | - | 8 | 3 | 233 | 21 | 258 | - | - | - | - | - | 5 | - | 38 | - | - | 43 | - | - | - | |
| 81. Alay | 4 | 1 | - | 12 | 4 | 840 | 50 | 531 | - | - | - | - | - | 2 | - | 61 | - | - | 90 | - | - | - | |
| 81. Alay 2. Bl. | 2 | - | - | 6 | 2 | 238 | 36 | 263 | - | - | - | - | - | 1 | - | 31 | - | - | 46 | - | - | - | |
| Kudüs Seyyar Jandarma Taburu | 10 | 1 | 1 | 26 | 1 | 181 | - | 791 | - | - | - | - | - | 19 | - | 71 | - | - | *147 | - | - | - | *Beher sandık 100 adet mermili olmak üzere hesap edilmiştir. |
| Yekûn Hudud Kıtaatı | 18 | 2 | 1 | 52 | 9 | 1632 | 107 | 1843 | - | - | - | - | - | 27 | - | 201 | - | - | 331 | - | - | - | |

ATASE. Arş. Kl. 162, Ds. 714 (465), F.9-1

**BİRİNCİ KANAL SEFERİ SABİT KUVVET**
**1.11.330**

| | | | | | | | | | | | | | | Hayvan | | | | Cephane | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Muharip Zâbit | Gayri Muharip Zâbit | Memur | Muharip Küçük Zâbit | Gayri Muharip Küçük Zâbit | Muharip Efrâd | Gayri Muharip Efrâd | Tüfenk | Kılınç | Makinali Tüfenk | Top | Cephane Arabası | Hafif Cephane Kolu Arabası | Binek | Koşum | Mekkari | Öküz Yada Manda | Deve | Tüfenk | Top | Nakliye Arabası | Erzak Miktarı | Mülâhazât |
| Birinci Mıntıka | 34 | 43 | - | - | 40 | 4344 | *3775 | 3221 | - | - | - | - | - | 5 | 3 | 220 | 820 | 304 | 10 | - | 61 | - | *Amele ve hammal taburlarından dolayı fazladır. |
| İkinci Mıntıka | 179 | 253 | 16 | 607 | 584 | 8354 | *4509 | 9456 | 450 | - | 20 | 18 | - | 1220 | 303 | 2877 | - | 2505 | 1482 | 1666 | 119 | - | *Bu dâhi |
| Üçüncü Mıntıka | 98 | 26 | 5 | 428 | 33 | 4762 | 577 | 5252 | 230 | - | 12 | - | - | 324 | 73 | 892 | - | - | 796 | 2100 | 2 | - | |
| Dördüncü Mıntıka | 173 | 68 | - | 992 | 113 | 9424 | 1555 | 10207 | 421 | - | 20 | - | - | 793 | 142 | 1542 | - | - | 1847 | 4912 | 10 | - | |
| Beşinci Mıntıka | 23 | 9 | - | - | - | 1673 | 237 | 1624 | - | - | - | - | - | 17 | - | 60 | - | - | 393 | - | - | - | |
| Yekûn | 507 | 399 | 21 | 2027 | 770 | 28557 | 10653 | 29760 | 1101 | - | 58 | 18 | - | 2359 | 521 | 5591 | 820 | 2809 | 4528 | 8698 | 192 | - | |

ATASE. Arş. Kl. 162, Ds. 714 (465), F.9-2